Roman finalist al National Book Award 2014 şi al
National Book Critics Circle Award 2015

POLIROM

Rabih Alameddine

Femeia de hârtie

BIBLIOTECA POLIROM

Rabih Alameddine

Femeia de hârtie

Rabih Alameddine, An Unnecessary Woman
Copyright © 2012 by Rabih Alameddine
All rights reserved
© 2015 by Editura POLIROM, pentru traducerea în limba română

www.polirom.ro
Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1;
sector 4, 040031, O.P. 53

ISBN ePub: 978-973-46-5256-3
ISBN PDF: 978-973-46-5257-0
ISBN print: 978-973-46-5018-7

Coperta: Carmen Parii
Foto copertă: © Luba V Nel/Shutterstock.com

RABIH ALAMEDDINE (n. 1959) s-a născut la Amman, în Iordania, şi a crescut în Kuweit şi în Liban. La şaptesprezece ani s-a mutat în Anglia şi apoi în Statele Unite. Pasionat de matematică, a studiat ingineria la University of California din Los Angeles, apoi a absolvit un masterat în administrarea afacerilor. A publicat pînă în prezent o antologie de povestiri şi patru romane: Koolaids: Arta războiului (1998), Eu, divinul (2001), Hakawati (2008) şi Femeia de hîrtie (2014). În 2002 a fost beneficiarul prestigioasei burse de creaţie Guggenheim. În prezent trăieşte în San Francisco şi în Beirut.

Lui Eric, cu recunoştinţă

Din satul meu, din univers văd atât cât poţi vedea de pe pământ,
Deci satul meu e la fel de mare ca orice alt ţinut
Căci eu sunt pe măsura a ce văd,
Şi nu a cât sunt de înalt.
— Fernando Pessoa ca Alberto Caeiro,

„Păstorul de turme“

Poate că scrisul şi cititul de cărţi constituie una dintre ultimele apărări ale demnităţii umane care au mai rămas, fiindcă, în cele din urmă, ele ne reamintesc de ceea ce ne-a adus aminte Dumnezeu cândva, înainte ca şi El să se evapore în acest veac de umilire nemiloasă – şi anume că suntem mai mult decât noi înşine, că avem suflete. Şi mai mult, mult mai mult decât atât.
Sau poate că nu.

— Richard Flanagan, Cartea cu peşti a lui Gould. Un roman în doisprezece peşti

Leacul pentru singurătate este solitudinea.

— Marianne Moore, din eseul De-aş avea acum şaisprezece ani

Ghinionul lui Don Quijote nu este imaginaţia sa, ci Sancho Panza.

— Franz Kafka, Dragă tată: povestiri şi alte scrieri

S-ar putea spune că îmi stătea mintea la alte lucruri când mi-am nuanţat părul în albastru, iar cele două pahare de vin roşu nu mi-au ajutat puterea de concentrare.

Daţi-mi voie să explic.

Mai întâi, ar trebui să ştiţi despre mine următoarele: nu am decât o oglindă în casă, şi aia pătată. Sunt genul de persoană conştiincioasă când vine vorba de curăţenie, ba chiar compulsivă, s-ar putea zice – chiuveta este de un alb imaculat, robineţii ei din bronz sclipesc –, dar rareori îmi aduc aminte să curăţ şi oglinda. Nu cred că e necesar să-l consultăm pe Freud sau pe vreunul dintre numeroşii lui trepăduşi ca să aflăm că ceva nu e în regulă.

Încep această istorisire cu o imagine prost luminată. Unul dintre cele două becuri din baie s-a ars. Sunt în toiul ritualului de seară: mă spăl pe dinţi, cu faţa spre oglinda pomenită, când o aureolă care îmi înconjoară capul îmi atrage atenţia. Cu periuţa de dinţi în mâna dreaptă încă mişcându-se în sus şi în jos, dintr-o parte în alta, mâna stângă se întinde după ochelarii pentru citit de pe măsuţa de lângă vasul de toaletă. Odată fixaţi pe protuberanţa nasului meu, ei mă ajută să văd că nu sunt nici vreo sfântă, nici angelică, ci că semăn mai degrabă cu Regina-Mamă – mă rog, o imagine a Reginei-Mamă cu dâre lăsate de guma de şters a unei şcolăriţe. Anomalia albastră din părul meu ud nu e o aură. În creştetul capului meu e o bătălie dezlănţuită a pigmenţilor, ca o încăierare între nişte muieri care nu sunt deloc nişte adversare pe potrivă.

Îmi ating o şuviţă de păr încă jilavă ca să testez permanenţa nuanţei de albastru şi sfârşesc prin a lăsa pe ea o pată lipicioasă de pastă de dinţi. Puteţi deduce fără să greşiţi că multitasking-ul nu este punctul meu forte.

Mă aplec peste cadă să iau tubul cu şampon Bel Argent pe care l-am cumpărat ieri. Citesc scrisul tipărit mărunt, mijindu-mi ochii chiar şi cu ochelarii puşi. Mda, când m-am spălat cu el, am folosit o cantitate de zece ori mai mare decât cea recomandată. Pentru că îmi place spuma. Şi se întâmplă că nici cititul instrucţiunilor nu este punctul meu forte.

Amuzant. Plăcile de faianţă din baie sunt dreptunghiulare şi albe, presărate cu lalele bleu care au aproape aceeaşi nuanţă ca noua mea culoare a părului. Din fericire, nu e acelaşi albastru ca pe drapelul israelian. Puteţi să vă închipuiţi? Că tot vorbeam despre o răfuială între adversari inegali.

De obicei, vanitatea nu reprezintă una dintre preocupările mele, nu mă tulbură prea tare. Totuşi, le-am auzit întâmplător pe cele trei vrăjitoare discutând despre albul încăpăţânat al părului meu. Joumana, vecina de deasupra, sugera că, dacă aş folosi un şampon precum Bel Argent, albul ar fi mai puţin evident. Iată explicaţia.

Din câte înţeleg, şi s-ar putea să greşesc, ca de obicei, cu toţii avem tendinţa ca, pe măsură ce înaintăm în vârstă, să pierdem din conurile ce conţin pigmenţi sensibili la undele scurte. Din această cauză, mulţi oameni ajunşi la o anumită vârstă îşi nuanţează părul în albastru. Fără această nuanţă, ei îşi văd părul ca fiind galben-pal sau, foarte posibil, de culoarea somonului. Un hairstylist povestea odată la radio cum a convins în cele din urmă o femeie în vârstă că părul ei era mult prea albastru. Însă clienta lui a refuzat în continuare să-şi schimbe culoarea. Pentru ea, era mult mai important ca ea însăşi să-şi vadă părul ca fiind natural, decât ca restul lumii să îl vadă astfel.

Probabil că eu m-aş înţelege mai bine cu respectiva clientă.

Şi eu sunt o femeie bătrână, dar mai am până să-mi pierd din retină conurile sensibile la unde

scurte. În clipa asta, pot să disting culoarea albastră un pic chiar prea bine.

Daţi-mi voie să mă apăr oarecum pentru faptul că sunt distrată. La sfârşit de an, înainte să încep un nou proiect, citesc traducerea pe care am terminat-o. Fac corecturi finale minore, aranjez paginile în ordine şi le pun în cutie. Asta e o parte din ritual, care include şi băutul a două pahare de vin roşu. Recunosc, de asemenea, că ultima lectură a traducerii îmi permite să mă bat uşurel pe spate, să mă felicit pentru terminarea proiectului. Anul acesta am tradus superbul roman Austerlitz, a doua traducere a mea din W.G. Sebald. Astăzi citeam din ea şi, dintr-un motiv sau altul, probabil din cauza iubirii neîmpărtăşite a personajului principal, nu m-am putut abţine să mă gândesc la Hannah, n-am putut, de parcă romanul – sau traducerea mea în arabă a acestuia – era un inductor în lumea lui Hannah.

Să-mi amintesc de Hannah, singura mea prietenă apropiată, nu este niciodată uşor. Încă o văd în faţa mea la masa din bucătărie, cu farfuria de mâncare goală, curăţată lună, cu obrazul drept rezemat în palmă, cu capul uşor înclinat, ascultând, oferindu-mi cel mai nepreţuit dar, atenţia ei fără echivoc. Glasul meu n-a avut un cămin până la ea.

Pe parcursul celor şaptezeci şi doi de ani ai vieţii mele, ea a fost singura persoană la care am ţinut, singura căreia i-am spus prea mult – lăudăroşenii, antipatii, bucurii, dezamăgiri amare, toate amestecate laolaltă. Nu mă mai gândesc la ea la fel de des cum obişnuiam să o fac, dar mi se iveşte în minte din când în când. Urmele lui Hannah asupra mea sunt imposibil de şters.

Amintiri care curg, vin roşu, şampon nuanţator al unei bătrâne: se amestecă bine şi se obţine păr albastru.

O să mă mai spăl o dată pe păr dimineaţă, de data asta cu şampon pentru copii, formula fără

lacrimi. Cu un pic de noroc, albastrul o să se mai ducă. Îmi şi închipui ce-or să zică vecinele acum.

În cea mai mare parte a vieţii mele de adult, de când aveam douăzeci şi doi de ani, am început o traducere la fiecare întâi ianuarie. Ştiu bine că este o zi de sărbătoare şi că majoritatea oamenilor preferă să o celebreze, cei mai mulţi nu aleg să lucreze de Anul Nou. Odată, când răsfoiam partiturile cu sonatele lui Beethoven, am băgat de seamă că doar penultima, superba 110 în la bemol major[1], a fost datată în colţul de sus din dreapta, ca şi cum compozitorul a vrut să ştim că în ziua de Crăciun a anului 1821 era ocupat cu munca lui. Şi eu prefer să fiu ocupată de sărbători.

În decursul ultimilor cincizeci de ani, am tradus mai puţin de patruzeci de cărţi – treizeci şi şapte, dacă socotesc corect. Unele mi-au luat mai mult de un an, altele au refuzat să se lase traduse, iar una sau două m-au plictisit până la renunţare – nu cărţile în sine, ci traducerile mele. Cărţile în sine sunt rareori plictisitoare, cu excepţia memoriilor preşedinţilor americani (nu, nu Nixon) – ei bine, ale americanilor în general. În ele e vorba despre sindromul „trăiesc în cea mai bogată ţară din lume, dar compătimiţi-mă, căci am crescut cu platfus şi un vagin urât mirositor, dar în final triumf“. Pfui!

Cărţi în cutii – cutii cu hârtie, coli neprinse pe care sunt scrise traducerile. Asta e viaţa mea.

M-am abandonat cu mult timp în urmă unei pofte oarbe pentru cuvântul scris. Literatura e groapa mea cu nisip. E locul meu de joacă, în ea îmi construiesc fortăreţele şi castelele, acolo petrec momente glorioase. Lumea din afara acelei gropi cu nisip este cea care îmi face necazuri. M-am adaptat prin îmblânzire, deşi neconvenţională, la această lume vizibilă, ca să mă pot retrage fără multă dificultate în lumea mea interioară, a cărţilor. Transmutând această metaforă nisipoasă, dacă literatura este groapa mea cu nisip, atunci

lumea reală este clepsidra mea – o clepsidră care se scurge cu fiecare fir de nisip. Literatura îmi dă viaţă, iar viaţa mă ucide.

Ei, dar viaţa ucide pe toată lumea.

Însă acesta e un subiect dezolant. În seara asta mă simt vie – atât de vie pe cât mă pot simţi cu păr albastru şi două pahare de vin roşu la bord. Se apropie sfârşitul anului, începutul unui an nou. Anul a murit. Trăiască anul! Voi începe următorul meu proiect. Aceasta e perioada care mă entuziasmează cel mai mult. Nu dau nici o atenţie decoraţiunilor de Crăciun care prind viaţă din abundenţă în diversele cartiere din oraşul meu sau luminiţelor care urează bun-venit Anului Nou. Anul acesta, Ashura[2] pică la aproape aceeaşi dată, dar nu-mi pasă.

Oamenii n-au decât să se autoflageleze într-o frenezie a rememorării. Vaiete, biciuiri, sânge: trădarea lui Hussein nu mă emoţionează.

Masele n-au decât să se îmbrace în aur, tămâie şi Chanel pentru a slăvi naşterea mântuitorului lor. Chestiunile triviale sunt egale cu zero pentru mine.

Începuturile sunt pline de posibilităţi. Oricât de mult îmi place când termin o traducere, acesta este momentul care îmi dă cei mai mulţi fiori de plăcere pe şira spinării. Ritualul pregătirii: să pun la îndemână cele două versiuni din cartea aleasă, una în engleză, cealaltă în franceză, colile de hârtie, caietul care urmează să fie umplut cu note, creioanele cu mină de grafit 2B, ascuţitoarea, guma de şters Pearl şi pixurile. Să fac curat în camera pentru citit, să şterg praful de pe măsuţă, să dau cu aspiratorul pe draperii şi pe fotoliul vechi, tapiţat cu stofă groasă, bleumarin, cu franjuri înnodaţi care-i atârnă de pe cotiere. În ziua genezei, la întâi ianuarie, îmi încep dimineaţa cu o baie ceremonială, un rit al frecării şi purificării, după care aprind două lumânări pentru Walter Benjamin.

Să fie lumină! zic.

Da, sunt niţeluş obsesivă. Pentru o femeie nereligioasă, asta e credinţa mea.

Anul acesta, însă, pentru prima oară de multă vreme, nu sunt sigură la ce carte vreau să lucrez. Anul acesta, pentru prima dată de când mă ştiu, s-ar putea să fiu nevoită să încep o traducere având părul albastru. Vaaai.

M-am oprit la romanul neterminat al lui Roberto Bolaño, 2666, dar am oarece îndoieli. La peste nouă sute de pagini în ambele versiuni, nu e deloc o ispravă măruntă, sau una scurtă. O să-mi ia cel puţin doi ani. Să mă înham la proiecte atât de îndelungate? Sau să mă adaptez vârstei mele? Nu vorbesc despre moarte. Sunt sănătoasă tun, iar femeile din familia mea trăiesc mult. Mama şi-a pierdut minţile şi e din ce în ce mai rău.

Să formulez aşa: nu ezit să cumpăr banane verzi, dar încep să nu mai funcţionez la capacitate maximă. 2666 e un proiect mare. Pentru Detectivii sălbatici[3] 3 am avut nevoie de nouăsprezece luni şi cred că ritmul meu de muncă nu mai e ca atunci. Aşa că parcă nu-mi vine să m-apuc de ea.

Da, sunt sănătoasă, trebuie să-mi reamintesc asta întruna. În timpul controlului medical bianual, pe care l-am făcut săptămâna asta, doctorul mi-a repetat că am o sănătate zdravănă, de fier. Are dreptate, desigur, şi sunt recunoscătoare pentru asta, însă ar fi trebuit să mă compare cu fierul ruginit. Mă simt oxidată. Ce scria despre medici Yourcenar, prin glasul lui Hadrian? „Un om nu practică medicina timp de mai bine de treizeci de ani fără o anumită falsitate.“ Medicul meu profesează de mai mult de atât. Am îmbătrânit împreună. Mi-a spus că inima mea e într-o stare bună, mi-a vorbit cu faţa ascunsă după cearşaful scos la imprimantă pe care erau rezultatele analizelor mele. Până şi eu, o luddită[4], n-am mai văzut asemenea printuri arhaice, perforate pe margini, de ani de zile. Telefonul lui mobil, un Blackberry aşezat pe birou lângă cotul lui stâng,

era clar ultimul model, ceea ce ar trebui să însemne ceva. Eu n-am un asemenea obiect. Însă nici n-am nevoie de vreun telefon, cu atât mai puţin de unul de fiţe; nu mă sună nimeni.

Vă rog, fără milă sau compasiune nesincere. Nu sugerez că-mi pare rău pentru mine însămi fiindcă nu mă sună nimeni sau, şi mai şi, că vouă ar trebui să vă pară rău. Nu mă sună nimeni. E un fapt.

Sunt singură.

E o alegere făcută de mine, deşi este, totodată, o alegere făcută având la dispoziţie puţine alte opţiuni. La vremea aceea, societatea din Beirut nu se dădea în vânt după femeile divorţate şi fără copii.

Totuşi, mi-am făcut patul – un pat simplu, confortabil şi satisfăcător, aş putea să adaug.

Aveam paisprezece ani când am început prima traducere, douăzeci de pagini plictisitoare dintr-un manual de ştiinţe. A fost anul în care m-am îndrăgostit de arabă – nu de dialectul oral, luaţi aminte, ci de limba clasică. O studiasem de mică, desigur, la fel de devreme cum studiasem engleza şi franceza. Însă numai la orele de arabă ni se spunea permanent că nu putem stăpâni la perfecţie limba aceasta, cea mai dificilă dintre toate, că, indiferent cât de mult am studia şi am exersa, nu putem spera să scriem la fel de bine ca Mutanabbi sau, Doamne fereşte, culmea limbajului, Coranul însuşi. Profesorii îi îndoctrinau pe elevi, la fel cum fuseseră şi ei îndoctrinaţi când erau mici. Nici unul dintre noi nu se putea ridica mai presus de a fi un eşec ca arab, păcatul nostru originar.

Citisem Coranul şi memorasem lungi fragmente din el, dar tot acel studiu nu mi-a făcut cunoştinţă cu magia limbii – învăţarea forţată şi magia sunt dintotdeauna adversare.

Aveam şapte ani când am făcut prima oră de studiu al Coranului. Profesoara, o zdrahoancă bâlbâită cu ochelari, nu se mai bâlbâia când recita

din Coran; o adevărată minune, afirmau celelalte profesoare. Îl memorase în întregime, iar când recita, ochii îi străluceau, capul ei acoperit de batic se legăna pe gâtul tremurător, iar bățul cu care arăta la tablă se răsucea în fața ei. În rândul întâi, ne puneam mâinile la ochi de câte ori vârful indicatorului se apropia prea tare – și în ziua de azi, când stau pe locul din față într-o mașină în timpul unei ploi, mă tem că ștergătoarele ar putea să-mi intre în ochi. O fi părut periculos bățul profesoarei, dar nu cu el ne bătea. Dacă făceam vreo greșeală, dacă o fată uita vreun cuvânt sau se chinuia să-și aducă aminte un verset, obrajii profesoarei se încleștau și se îmbujorau, femeia strângea din buze, micșorându-le; îi cerea copilei să meargă în față și să întindă mâna și îi administra pedeapsa folosind cel mai inofensiv dintre obiecte, buretele de la tablă. Durea la fel de tare ca orice instrument de tortură folosit de Inchiziție.

De parcă memorarea forțată a Coranului, memorarea forțată a orice, nu era o pedeapsă suficientă.

„Ascultați cuvintele, simțiți această măiestrie. Auziți ritmul, auziți poezia“, ne îndemna ea.

Cum puteam să aud ceva când fie sufeream o durere cumplită, fie mă temeam că în curând voi suferi o durere cumplită?

„Limba Coranului este propria-i minune“, obișnuia ea să spună.

Gândiți-vă la asta: pentru a-l ridica pe Profetul Moise mai presus de toți semenii, Dumnezeu l-a înzestrat cu darul unor minuni ce aveau să uimească oamenii din epoca sa. Pe vremea aceea, găseai magicieni pretutindeni în Egipt, așa că toate minunile lui Moise au folosit magia cea mai plină de imaginație: bâte transformate în șerpi, fluviu preschimbat în sânge, despărțirea apelor Mării Roșii. În timpul Profetului Iisus, medicina era regină. Iisus a vindecat leproși și i-a înviat pe morți. În vremea Profetului nostru, era admirată

poezia, iar Dumnezeu l-a dăruit pe Muhammad, un bărbat analfabet, cu minunea unui limbaj inegalabil.

„Aceasta este moştenirea noastră, obârşia noastră – aceasta este magia noastră.“

Pe atunci, nu ascultam. Profesoara mă speria atât de tare, încât mi-a alungat credinţa din suflet. Nu-mi păsa că în Coran erau zeci de cuvinte pentru desemnarea diverselor vase pentru apă, că folosea ritmuri şi rime nemaiauzite înainte.

În comparaţie cu limba şi stilul Coranului, limba şi stilul din celelalte cărţi sfinte par copilăreşti. Se zice că, după o singură privire aruncată Bibliei, Mareşalul de Luxemburg a exclamat: „Tonul este absolut înspăimântător! Ce păcat că Sfântul Duh avea gusturi atât de proaste!“.

Nu, poate că aş fi în stare să fac haz de Coran pentru conţinutul lui copilăresc de poruncitor, dar nu pentru stilul său.

În cele din urmă, poezia a fost cea care mi-a deschis ochii, poezia, şi nu Coranul, a fost cea care mi s-a întipărit arzător în creier – poezia, şlefuitoarea de giuvaiere. Nu sunt sigură că descoperirea iubirii este în mod necesar mai minunată decât descoperirea poeziei, sau mai senzuală, la o adică.

Îmi amintesc poetul care a aprins flacăra, Antara, poetul-războinic negru ca tăciunele. Îmi amintesc şocul aducerii la viaţă a unui limbaj învechit.

Şi mi te-am amintit când suliţe s-au adăpat din mine
Şi de pe albe săbii lin picura sângele meu,
Şi îmi venea s-apropii buzele cu dor de tăişul care
Reînvia în spiritu-mi lucirea zâmbetului tău.

Sau poate că a fost Imru’ al-Qais. El şi Antara sunt preferaţii mei din cei şapte poeţi incluşi în

legendarele ode suspendate[5].

Dar veniţi, prieteni! Cum stăm aici şi plângem, vedeţi voi fulgerul?
Iată-i sclipirea, ca două mâini iuţi, între norii deşi îngrămădiţi
pe cer.
Frum'seţea lui luceşte, opaiţ de călugăr, feştile bine înmuiate-n seu.
Stăteam cu fraţii mei cu ochii neabătuţi la fulgerări şi la vântoasa ce venea.

Limba – o auzim tot timpul, crainicii de la ştiri vorbesc arabă clasică, la fel şi politicienii, bineînţeles profesorii arabi, dar ce le iese din gură sună ciudat şi deplasat în comparaţie cu limba noastră libaneză organică, cu dialectul nostru, făurit aici. Crainicii de televiziune şi radio îmi sună străin în urechi. Poeziile acelea de demult, însă, ele sunt alchimie, ceva miraculos. Ele mi-au deschis urechile şi mintea cum se deschid florile în apă.

Cu toate acestea, prima mea traducere n-a fost o poezie, ci douăzeci de pagini plictisitoare. La şcoala pe care o frecventam, cursurile de ştiinţe erau predate în franceză. Araba era rareori folosită pentru fizică, chimie sau matematică în şcolile din Beirut, a căror programă principală a fost dintotdeauna conformitatea comunitară. Se pare că araba nu este considerată o limbă pentru logică. O glumă care circula pe când eram copil şi care, probabil, este încă foarte răspândită: definiţia liniilor paralele în manualele din Arabia Saudită este două linii care nu se întâlnesc niciodată decât dacă nu cumva Dumnezeu, în toată slava Sa, doreşte asta.

Cele douăzeci de pagini au fost o curiozitate, am vrut să văd singură ce însemna asta. Prima mea traducere suna şi ea ciudat şi deplasat.

Traducerile care au urmat au fost tot mai bune, sper.

Prin „mai bune“ vreau să spun că nu mă mai simt la fel de stânjenită ca la început atunci când îmi trec numele pe ceea ce am tradus.

Tatăl meu mi-a dat numele de Aaliya, cea superioară, cea de sus. Îi plăcea foarte mult acest nume şi, după cum mi se spunea mereu, pe mine mă iubea şi mai mult. Nu ţin minte. A murit când eram încă un copilaş, cu câteva săptămâni înainte să împlinesc doi ani. Probabil a fost bolnav, căci a murit înainte de a o lăsa însărcinată pe mama cu alt copil, aşa cum trebuia să facă, mai ales că eu eram fată şi întâiul născut. La sfârşitul anilor ’30, ţara încă se străduia să iasă din secolul al XIV-lea. În unele privinţe, nu sunt sigură dacă a reuşit vreodată să treacă pragul. Tata abia dacă avea nouăsprezece ani când s-a însurat şi douăzeci şi unu când a murit, lăsând-o pe mama văduvă la optsprezece ani. Credeau că vor petrece veacuri împreună. N-a fost să fie.

Ce era de făcut cu o văduvă tânără? Familiile s-au reunit. Familia mamei, după ce crezuse că avea de hrănit cu o gură mai puţin, acum avea două în plus. Se pare că bunicul din partea mamei a făcut o aluzie cum că li s-a oferit un model defect. Familiile au decis ca tânăra văduvă să fie dată în căsătorie fratelui soţului ei pentru o nouă încercare, însă fără să primească o a doua zestre, darul ei de nuntă. La trei luni după decesul tatălui meu – o perioadă canonică de trei luni –, mama a îngenuncheat supusă dinaintea unui şeic şi a privit cum semnează contractele tatăl ei şi cel care avea să-i fie al doilea soţ.

Cu timpul, mi-au fost dăruiţi cinci fraţi vitregi şi faţă de nici unul dintre ei n-am fost prea apropiată. Şase copii, o singură cameră, trei saltele înguste şi pline de cocoloaşe aşezate pe podea, lupte de arte

marţiale purtate la orizontală în timpul nopţii, trupuri pline de vânătăi care căscau dimineaţa.

Tatăl-unchi era cumsecade, chiar dacă nu deosebit de iubitor sau afabil. Nu prea le acorda atenţie copiilor săi, cu atât mai puţin mie. Nu sunt în stare să-mi amintesc prea multe despre el. Nu am fotografii cu el, aşa că în amintirea mea chipul lui e întotdeauna neclar. În toate evocările unor scene din copilărie, faţa tatălui vitreg are cele mai puţine detalii, este cea mai înceţoşată; când mă gândesc la el, ochii memoriei mele suferă de cataractă.

Unica lui trăsătură remarcabilă era flatulenţa permanentă, pe care nu avea nici o tendinţă de a şi-o controla. Prânzul şi cina, când familia se aşeza pe podea în jurul lui, erau de nesuportat. Băieţilor le plăcea la nebunie, dar eu nu prea mai puteam să mănânc după ce trăgea el un vânt. Probabil că ăsta e motivul pentru care am fost slabă toată viaţa. Şi în ziua de azi sunt anumite mirosuri omeneşti care-mi fac stomacul să se strângă.

Aflat pe patul de moarte, într-o noapte inundată de ţârâitul cicadelor, în timp ce familia stătea în odaia lui, şi-a chemat pe rând fiecare copil pentru a-i oferi un ultim cuvânt de înţelepciune, dar a uitat s-o cheme pe fiica sa cea mică. Şi pe mine. Mezina a fost devastată şi toţi au încercat s-o consoleze. S-au strâns în jurul ei, i-au gângurit, au înăbuşit-o cu maxime împăciuitoare, i-au dat batistele lor. Eu nu am fost devastată şi nu m-a consolat nimeni. Nu mi-a dat nimeni o batistă sau măcar un şerveţel de hârtie. Tatăl vitreg n-a avut nici un cuvânt de înţelepciune pe care să mi-l ofere; nimeni din familia mea n-a avut.

Eu sunt apendicele familiei mele, anexa ei inutilă.

Am fost măritată la şaisprezece ani, culeasă necoaptă de pe băncile şcolii, singurul cămin pe care l-am avut, şi dăruită primului peţitor nepotrivit care a apărut la uşa noastră, un bărbat

mărunt de statură şi ca spirit. Căsătoria este o instituţie foarte dezagreabilă pentru o adolescentă. Ne-am mutat în acest apartament şi soţului i-a luat mai puţin de patru ani să stea în picioare în faţa mea, aşa cum cere legea, şi să declame cea mai revigorantă dintre afirmaţii: „Eşti divorţată“. Nimic din căsnicia noastră nu i-a stat mai bine ca părăsirea ei.

Insecta impotentă a ieşit pe uşă şi podelele acestea nu au mai fost nevoite niciodată să-i simtă picioarele. Aşa tânără cum eram, n-am vărsat o lacrimă. Am făcut ceea ce mi-a cerut propria fire. Am făcut curat, am frecat, am dat cu mopul şi am dezinfectat până când n-a mai rămas nici urmă din el, nici un miros, nici un singur fir de păr, nici o atingere. Am scos cuiele din perete unde obişnuia să-şi atârne pălăria murdară şi pipele urât mirositoare, despre care credea că-l fac să arate distins. Cu un ac şi o papiotă de aţă am reparat fiecare găurică din milieurile arse de scrumul încins al pipei sale. Am înmuiat plasa pentru ţânţari în înălbitor.

Nu am aşteptat ca mirosul lui să se disipeze de la sine. L-am înlăturat.

Înainte de a părăsi această lume, ţânţarul agitat şi cu trompă defectă s-a recăsătorit de două ori şi n-a avut copii.

„Femeie, eşti divorţată.“ Desigur, s-ar fi putut însura păstrând căsnicia cu mine şi aducând o a doua soţie în cuibul nostru sfărâmicios. A avea mai mult de o soţie nu era ceva obişnuit la Beirut nici măcar la acea vreme. Ar fi fost singurul din cartier cu două neveste, dar ar fi putut proceda aşa.

Mama voia să fiu recunoscătoare. Poate că soţul meu mă respinsese ca pe o stearpă inutilă, poate că mă tratase doar ca pe produsul de prisos din coasta lui, cu toate astea ar fi trebuit să fiu recunoscătoare. „A divorţat de tine. Poţi să te recăsătoreşti cu un văduv de treabă sau cu vreun

pretendent mai potrivit care a fost respins de femei de câteva ori. Consideră-te norocoasă.“

Norocoasă? Pentru mama, a fi o jalnică femeie peţită se afla cu o treaptă mai sus decât a fi o a doua nevastă neglijată. Nu putea să conceapă o lume în care soţul meu n-ar fi deţinut toate atuurile. În lumea ei, soţii erau omnipotenţi, niciodată impotenţi. Al meu mă considera pe mine cauza umilirii sale şi probabil că, mai apoi, a dat vina pe celelalte soţii. Nu putea să rişte ca femeile sale să discute una cu alta.

Mi-ar fi plăcut foarte mult să stau de vorbă cu a doua lui nevastă sau cu a treia. A continuat oare să poarte pălăria aia a lui ridicol de mare, care îi scotea nemilos în evidenţă capul mic? Aş fi putut să întreb: „În toţi anii de căsnicie, i-ai zărit vreodată penisul? Apendicele ăla scofâlcit a atins vreodată jumătatea catargului? Când a capitulat, când şi-a încetat umilirea bâjbâitoare pe întuneric? După un an, şase luni, două? M-aş hazarda să spun că după numai o lună. Cu mine a stăruit în această şaradă timp de şapte luni.

În Ştiinţa Dreptului, Kant scria: „Căsătoria este uniunea dintre două persoane de sex diferit cu scopul posedării reciproce pe tot restul vieţii a organelor sexuale ale celuilalt“.

Evident, Kant nu-l întâlnise pe soţul meu.

Desigur, la fel ca Descartes, Newton, Locke, Pascal, Spinoza, Kierkegaard, Leibniz, Schopenhauer, Nietzsche şi Wittgenstein, Kant nu a format niciodată o legătură intimă cu cineva, nici nu şi-a întemeiat o familie.

Ca tânără femeie, eram atât de frustrată că nu văzusem niciodată un bărbat dezbrăcat, încât obişnuiam să aştept până când sforăia soţul meu ca să ridic plapuma, după care, aprinzând un băţ de chibrit în interiorul plasei pentru ţânţari care ne învăluia ca un pântec, îi examinam corpul de sub bumbacurile încheiate cu nasturi. Vai, ce dezamăgire când am descoperit un vierme în locul

monstrului. De ăsta trebuia eu să mă tem? Ăsta era forja fertilităţii? Însă nu puteam să-mi stăpânesc curiozitatea. Ecce homo[6]. Mă uitam de câte ori aveam ocazia, la lumina unui chibrit, nu a unei lumânări, căci atunci când îl stingeam repede, fumul acestuia nu era la fel de incriminator. Sforăielile constante, respiraţia adâncă, lumea uitată a somnului. N-am fost prinsă nici măcar o dată asupra faptului, n-am fost niciodată descoperită.

Acum cincisprezece ani, la şaizeci şi unu de ani, fostul meu soţ meu a murit, pasager solitar într-un autobuz aparţinând transportului public, cu capul înclinat într-un unghi dificil pe geamul soios. Autobuzul a făcut două trasee complete, pasagerii urcând şi coborând, până ca şoferul să-şi dea seama că avea drept tovarăş un bărbat fără viaţă. Uneori, moartea soseşte neobservată.

Vrând să-l dau încă o dată uitării, am luat parte la înmormântarea lui, la punerea în pământ. N-au fost bocete şi vaiete la îngropare. Zăcea mort într-un sicriu deschis. Cineva îi pieptănase părul, care-i stătea lipit de cap şi aiurea, de parcă tocmai şi-ar fi dat jos pălăria imbecilă. Aşezate peste tot în jurul meu, femeile în doliu nu se puteau abţine să chicotească şi să bârfească. Murise cu o erecţie care nu voia să dispară, priapism în spasmele finale, o ironie demnă de Svevo.

În moarte a triumfat Eros, în timp ce în viaţă triumfase Thanatos. Soţul meu a fost un dislexic freudian.

Moartea este singurul punct de panoramă din care poate fi cântărită cu adevărat o existenţă. Din punctul meu de panoramă, pe când mă uitam cum nişte bărbaţi pe care nu-i recunoşteam cărau sicriul fostului meu soţ, i-am cântărit viaţa şi i-am găsit lipsuri.

Îmi dau seama că n-am pomenit numele soţului meu. Nu e ceva intenţionat. Doar că pot să-l numesc soţul meu şi asta îl defineşte.

Sunt multe motive pentru a nu da numele unui personaj sau al cuiva despre care scrii. Poate că vrei ca întreaga carte să fie despre naratorul principal sau poate că vrei ca personajul să rămână efemer, incomplet întrupat.

Eu nu am asemenea motive, din păcate. Numele lui era Sobhi Saleh, un nume cu sonoritate greoaie, lipsită de graţie. Din nefericire, încă port numele lui de familie ca pe o cruce, s-ar zice că sunt răstignită pe acesta. Prenumele puteţi să i-l uitaţi. Putem să-l azvârlim în valurile mării, să-l îngropăm sub aluviunile Mediteranei.

Sobhi. Pfui!

Însă când m-am căsătorit, viaţa era plină de promisiuni. Beirutul şi această clădire arătau altfel la începutul anilor ’50. O tufă de plumeria, de mult dispărută, foşnea cu şoapte obraznice în faţa clădirii, revărsându-şi parfumul şi florile când intram. Peste drum era un roşcov, care a dispărut şi el, scos din rădăcini. Pe înserat, pălăvrăgeala graurilor din cartier nu se potolea încă. Dintre multele definiţii ale progresului, „inamic al copacilor“ şi „ucigaş de păsări“ mi se par cele mai potrivite.

Când ne-am mutat noi aici, proprietarul clădirii, Hajj[7] Wardeh, cu chipul lui palid, pe care îşi etala ochelarii de soare, o mustaţă ţepoasă şi cel puţin trei negi de toată frumuseţea, a apărut cu familia să ne întâmpine pe mine şi pe soţul meu cu budincă de orez şi apă de trandafiri – o doză dublă nepotrivită, am considerat eu, de vreme ce budinca avea mai multă apă de trandafiri decât era necesar; mulţi trandafiri au fost decapitaţi pentru acel desert. Ţin minte unghiile sale care se îngustau perfect. Îmi amintesc primele cuvinte ieşite din gura fiicei lui mezine: „Dar ea e mult mai înaltă decât el şi mai slabă“. Fadia, dintotdeauna cu limba ascuţită, avea atunci şase ani. Îmi aduc

aminte cât de stânjenit a fost tatăl ei, cum i-a acoperit mama ei gura.

Hajj Wardeh a spus: „Bine-ai venit, familie“.

Îşi obţinuse titlul, cu mândrie, de curând: tocmai se întorsese de la Mecca.

Pantofii mei negri erau înroşiţi de ţărână. Cărasem cu greu două valize şi câteva boccele, tot ce aveam, din cealaltă parte a oraşului, printr-un desiş de coconari. Tot ce-mi aparţinea, inclusiv trusoul: trei rochii, o pereche de pantofi, trei perechi de şosete (nu dresuri), lenjerie intimă, două eşarfe, un lănţişor de aur, o broşă cu cireşe croşetate, două oale pentru gătit, un platou un pic crăpat, cinci farfurii, o supieră din cupru şi tablă, cu polonic, un set complet de tacâmuri de argint pentru trei persoane, cele câteva lucruri ale tatălui meu şi două manuale şcolare din anul acela, pe care ştiam că n-o să le mai folosesc.

Mă simţeam atât de bogată atunci. Apartamentul părea atât de mare şi de spaţios. Acum, privesc înapoi cu dor.

Din Pessoa: „Ah, mă răvăşeşte şi mă cotropeşte dorul faţă de un altul care puteam să fiu“.

Aaliya, cea superioară, separată, detaşată.

Mulţi hagii musulmani şi creştini sunt maeştri ai disimulării pioase, care râvnesc titlul, dar nu şi calea. Nu era cazul lui Hajj Wardeh; el îşi merita titlul. Trăia după principii javertiene. La început, a fost generos şi un bun vecin, dar cum a plecat soţul meu, n-a mai vrut să aibă deloc de-a face cu mine. Aş fi putut la fel de bine să port o literă stacojie. Le-a interzis copiilor lui să-mi mai vorbească. Fadia, care obişnuia să-şi petreacă tot timpul în apartamentul meu, a început să mă evite, întorcându-se cu spatele când treceam prin preajmă. Dacă era nevoită să discutăm, folosea un ton arogant şi autoritar, de parcă aş fi fost cea mai umilă dintre slugile ei. Avea doar zece sau unsprezece ani, dar era deja o tirană. Doar un pic din acel despotism beligerant din copilărie a trecut

în viaţa ei de adult – ei, poate niţel mai mult decât un pic.

Deşi personal Hajj Wardeh refuza să ia act de existenţa mea, mi-a luat partea când a venit vorba de apartament. Familia soţului meu îl voia, afirmând că n-aveam nici un drept la el. Propria mea familie îl cerea, sugerând că oricare dintre fraţii mei îl merita mai mult. Hajj Wardeh nu a permis nimic din toate astea. Apartamentul aparţinea soţului meu şi, în afară de situaţia în care însuşi proprietarul îl revendica, ori poate viitorii lui fii, el nu voia să-l elibereze pentru nimeni. Soţul meu, desigur, nu mă expunea unui asemenea risc. Şi, atâta timp cât îi plăteam chiria, Hajj Wardeh mă considera chiriaşa lui.

Căminul meu, apartamentul meu; în el trăiesc, mă mişc şi sunt[8].

Familia soţului meu a uitat de apartament, dar a mea, nu. Mama nu mă putea privi fără să încerce să mă convingă să plec. Fraţii mei vitregi aveau familii mari şi locuiau în apartamente mici. Aveau nevoie de el mai mult decât mine. Aveau vieţi mai dificile, îl meritau. Era datoria mea faţă de familie. Eram egoistă, nepăsătoare şi arogantă. Nu ştiam ce zicea lumea despre faptul că locuiam singură? Mama era tânăra ONU: părăseşte-ţi casa, fraţii tăi au suferit, tu ai alte locuri în care poţi să mergi, ei n-au, ieşi afară.

Nu o dată, fraţii mei vitregi m-au blestemat. Nu o dată, fiecare dintre ei a lovit cu putere în uşa mea, încercând să mă terorizeze. Şi eram terorizată, mai ales la început, când m-am simţit cel mai vulnerabilă şi mă chinuia teama că-mi voi pierde căminul. Stăteam în apartament mâncând sau citind, când de dincolo de uşă izbucneau dintr-odată lovituri şi blesteme. Îmi sărea inima din piept, începeam să tremur. Uneori, în timpul primilor ani petrecuţi singură, mă simţeam de parcă sufletul mi se ofilea ca o castană care se usca pe dinăuntru.

Toate acestea – loviturile, hărţuielile, pretenţiile fraţilor mei – au încetat mulţi ani mai târziu, în 1982, în timpul asediului israelian asupra Beirutului. Mulţi locuitori ai oraşului fugiseră şi casele goale au fost ocupate rapid de locatari ilegali. Aceia dintre noi care au rămas în oraş, care n-aveau unde să plece în altă parte, erau extenuaţi emoţional, saturaţi, dar nu hrăniţi, de teamă şi adrenalină. Odată, crezând că nu era nimeni acasă, trei bărbaţi mi-au spart apartamentul în zori. Am sărit din pat, încă în cămaşă de noapte. Nu mai era apă de multe săptămâni; nici părul, nici cămaşa mea de noapte nu mai fuseseră spălate de mult timp. Am luat AK-47-le care era pus lângă mine în pat, pe partea dreaptă, acolo unde obişnuia să doarmă soţul meu cu foarte mult timp înainte. Arma aceea mi-a ţinut companie pe toată durata războiului civil. Desculţă, m-am năpustit afară din dormitor, agitându-mi puşca de asalt. Bărbaţii în ţinute militare au aruncat o singură privire la nebuna care îi ataca şi au ieşit în fugă – nu fără a face zgomot, aş putea adăuga. M-am repezit după ei, dar numai până pe palier, căci ei deja ajunseseră la parter, alergând într-o manieră deloc atletică, douăsprezece membre independente care se mişcau într-o agitaţie dezordonată – ca nişte vaci din desene animate, lovite de streche.

Un foc de armă tras de la etajul patru m-a înspăimântat, făcându-mă să ies din starea de isterie în care mă aflam. Fadia ţintise spre unul dintre sacii cu nisip din capătul străzii. La fel ca mine, voia numai să-i sperie pe bărbaţii aceia, însă chiar a tras cu puşca.

„Să nu care cumva să îndrăzniţi să vă întoarceţi!“, le-a strigat ea. „Asta e cea mai mică dintre armele pe care le am.“ Apoi le-a zis copiilor ei: „Treceţi înapoi înăuntru. Nu-i nimic de văzut aici“.

Nici ea nu-şi spălase de ceva vreme părul de gorgonă sau cămaşa de noapte jerpelită. Probabil arăta la fel de înfricoşătoare ca mine, dar, ca de obicei, avea o manichiură impecabilă. De la două etaje mai jos, puteam să observ cum unghia sângerie, frumos conturată, a degetului arătător apăsa pe trăgaci. Din apartament, soţul îi striga că e nebună. Ea a clipit din pleoapele roşii spre cerul albastru şi senin. I-am spus să nu mai tragă, altfel israelienii vor bombarda clădirea. I-a luat ceva să mă recunoască.

„Da' ai ditamai arma", a remarcat ea.

Odată ce s-a răspândit povestea despre femeile nebune, despre menade şi bastoanele lor semiautomate, fraţii mei vitregi au încetat să-mi ceară apartamentul.

Aaliya, cea superioară, cea nebună.

Aprind lumina în camera pentru citit. Deşi e abia şapte şi jumătate, întunericul de afară este apăsător. Iarna bate la uşă.

De când am ieşit la pensie, ora la care îmi iau cina se schimbă în funcţie de anotimp. Când lucram la librărie, obişnuiam să mănânc când mă întorceam acasă, întotdeauna la oră fixă. De atunci, nu sunt sigură de ce, simt că mi-e foame de cum apune soarele şi începe să se lase seara. Stomacul meu îşi are propriul ritm circadian.

Mă simt obosită, dar e prea devreme ca să merg la culcare.

Decid să nu-mi fac o cafea. Nu suport infuziile din plante medicinale sau gustul fad al sortimentelor decofeinizate, iar cofeina, seara, îmi dă sistemul peste cap. Zic asta de parcă, altminteri, sistemul meu ar fi bine echilibrat.

Dintre toate plăcerile delicioase pe care trupul a început să mi le refuze, somnul este cea mai preţioasă, darul sacru care îmi lipseşte cel mai mult. Somnul odihnitor mi-a lăsat doar zgura. Dorm fragmentat, asta dacă dorm vreun pic. Când

îmi făceam planuri pentru anii de bătrâneţe, nu mă aşteptam să-mi petrec fiecare noapte în dormitorul întunecat, cu pleoapele întredeschise, sprijinită de perne turtite, ţinând audienţă cu amintirile.

Somnul, stăpânul tuturor, şi zei, şi oameni. O, se lasă-n mare şi dă o fugă peste unde. Când eram mai tânără, puteam să dorm oriunde. Puteam să mă întind pe o canapea, să mă cufund în ea, silind-o să mă cuprindă, şi să dispar în tărâmul de dincolo al somnului. Într-un ocean confortabil mă aruncam, în adâncurile sale mă prăbuşeam.

Vergiliu numea somnul fratele morţii, la fel ca Isocrate înaintea lui. Hypnos şi Thanatos, fiii lui Nyx[9]. Această minimizare a morţii este lipsită de imaginaţie.

„Nimic nu e mai puţin demn de un om care gândeşte decât să vadă moartea ca pe un somn“, scria Pessoa. Esenţial pentru somn este faptul că ne trezim din el. Este atunci trezirea o înviere?

Pe o canapea, într-un pat, pe un scaun, dormeam. Ridurile îmi dispăreau de pe chip. Fiecare ticăit slab al ceasului mă întinerea. De ce la vârsta când avem nevoie cel mai mult de puterile curative ale somnului avem cel mai puţin acces la el? Hypnos dispare pe măsură ce se apropie Thanatos.

Când îmi făceam planuri pentru anii de bătrâneţe, nu mă gândeam că voi petrece nopţi nedormite retrăind anii tinereţii. Nu mă gândeam că o să-mi fie atât de dor de librărie.

Mă întreb uneori cât de diferită ar fi fost viaţa mea dacă nu aş fi fost angajată în ziua aceea.

*

Îmi place foarte mult opera lui Javier Marías. Am tradus două dintre romanele sale: Inimă atât de albă şi Mâine în bătălie să te gândeşti la mine. Voi avea în vedere o a treia după ce citesc traducerea franceză a ultimului volum din trilogia Chipul tău,

mâine, deşi, la mai mult de 1.300 de pagini, probabil că nu mă voi înhăma nici la aceasta.

Însă divaghez, ca de obicei.

În unul dintre eseurile sale, Marías spune că opera lui tratează la fel de mult ceea ce s-a întâmplat ca şi ceea ce nu s-a întâmplat. Cu alte cuvinte, cei mai mulţi dintre noi credem că suntem cine suntem din cauza deciziilor pe care le-am luat, din cauza evenimentelor care ne-au modelat, din cauza alegerilor celor din jurul nostru. Rareori ne gândim că ne formează, de asemenea, deciziile pe care nu le-am luat, evenimente care nu s-au petrecut sau lipsa alegerilor, la o adică.

Cu mai bine de cincizeci de ani în urmă, într-o zi mohorâtă când speranţa îl urmase pe uşă afară pe crevetele de bărbatu-meu, sau aşa credeam eu la vremea aceea, prietena mea Hannah m-a dus de mână la o librărie al cărei proprietar îi era rudă. Acesta, un văr de-al doilea îndepărtat, deschisese librăria ca distracţie, un magazin la parter cu o vitrină nepotrivită, într-o clădire îmbătrânită de pe o stradă lăturalnică, lipsită de pietoni. Ţinea mai multe jucării din pluş stupide decât cărţi şi era praf peste tot. Librăria avea tot atâtea şanse de reuşită ca mine.

Însă, dintre toate lucrurile posibile, scânteia care a aprins o flacără în sufletul meu a fost biroul imens din lemn de stejar, cu pete întunecate, la care stătea proprietarul. Pentru o femeie divorţată în vârstă de douăzeci şi doi de ani şi fără un ban în buzunar, a sta la un astfel de birou părea ceva extraordinar, ceva deosebit, ceva la care să aspiri. Aveam nevoie de grandeur[10] în viaţa mea.

Hannah i-a spus vărului ei că ar trebui să mă angajeze, iar el a informat-o că voia să angajeze pe cineva cu mai multă experienţă şi, la fel de important, cu mai mult stil. Vorbea de parcă eu nu eram acolo, de parcă eram invizibilă, ca şi cum faţa lui ar fi fost ascunsă în spatele unui print perforat pe margini. Hannah, apărătoarea mea, n-a

vrut să se dea bătută. I-a explicat că iubesc cărţile şi că citesc mereu, că ştiu mai multe despre ele decât va şti el vreodată şi, la fel de important, că pot să şterg praful, să fac curat, să frec podelele şi să dau cu mopul. Urma să aibă cea mai curată librărie din oraş, am intervenit eu, avea să sclipească de curăţenie, un diamant. I-am spus că o să scot mirosul de acru şi de stătut din ea. El s-a prefăcut că rumegă oferta, după care m-a angajat temporar (încă adresându-i-se lui Hannah, şi nu mie), până când reuşea să aducă pe altcineva mai prezentabil care să fie imaginea librăriei.

Ceea ce nu am ştiut atunci era că primul chip căruia i-a oferit slujba îi aparţinea unei fete drăguţe a cărei familie era atât de stilată, încât a emigrat în Brazilia, iar unul dintre vlăstarii ei a devenit de curând guvernatorul din São Paulo. Fata a plecat fără ca măcar să-şi arate faţa în librărie. Nici cea de-a doua nu şi-a făcut apariţia; s-a măritat şi n-a mai avut nevoie sau n-a mai dorit să se angajeze.

Dacă vreuna dintre aceste femei s-ar fi ivit la librărie, viaţa mea ar fi fost cu totul alta. Nu mi-am dat seama în ce fel a fost influenţată soarta mea de soarta celor două fete decât cu puţini ani în urmă, când proprietarul a pomenit în treacăt despre aceste lucruri. Nu se gândise nici o clipă că aş putea să fac faţă slujbei. A pus succesul meu pe seama pregătirii temeinice pe care mi-a făcut-o.

Am lucrat pentru acest diletant în ale cărţilor timp ce cincizeci de ani şi singurul chip pe care l-a asociat toată lumea cu librăria a fost chipul meu.

*

Biroul acela imens din lemn de stejar, cu pete întunecate, după care am tânjit cândva, stă acum confortabil în camera mea pentru citit, iar în spatele lui o fereastră lasă să intre întunericul înserării; lângă el sunt rafturile mele ticsite cu cărţi. Când proprietarul, şeful meu, a murit acum patru ani, familia sa a închis librăria, a vândut

cărţile şi inventarul pe mai nimic. Eu m-am ales cu biroul.

Cât de în siguranţă, cât de adăpostită mă voi simţi când îmi voi începe traducerea, stând aşezată la acest birou în noaptea neagră, aşa cum descria Sebald cu glasul lui Jacques Austerlitz, aşezată la acest birou şi „privind vârful stiloului meu în lumina lămpii, urmărindu-i umbra mişcându-se ca de una singură şi cu perfectă fidelitate… de la stânga la dreapta“ – de la dreapta la stânga, în cazul meu, traducătoare în arabă – „rând după rând, pe hârtia liniată“.

Pe această splendoare din stejar îmi aşez noul suport pentru hârtie de scris, lângă creioane, lângă stilouri. Deşurubez stiloul principal, un Parker vechi, şi examinez cerneala. Rezervorul de cerneală în formă de nucă, un fals obiect de anticariat din porţelan şi cupru, este plin ochi. Întotdeauna mă cuprinde o emoţie plăcută când mă pregătesc pentru un nou proiect. Mă simt în largul meu cu ritualurile mele.

Veritabilul obiect de anticariat de pe birou este o carte de benzi desenate, o versiune ilustrată a Poveştii despre două oraşe în limba arabă, învelită în celofan roşu. Are valoare pur sentimentală. Era groaznic de deteriorată – patru pagini lipsă, două rupte, altele pătate cu apă – atunci când am primit-o, acum vreo şaizeci şi ceva de ani.

Era vară. Aveam zece ani. Mama şi-a dus copiii în grădina publică din Beirut. Aveam doar trei fraţi vitregi pe atunci, cred, iar cel mai mic era încă în cărucior. Poate că nu mi-i aduc aminte prea clar pe fraţii mei, însă îmi amintesc ziua aceea şi rochia pe care o purtam, cea mai bună rochie a mea, din tafta albastră, cu bordură albă. Era însoţită de o poşetuţă albă din plastic, care nu se deschidea şi era, oricum, prea mică pentru a intra în ea şi altceva în afară de o ţigaretă din gumă de mestecat. Ţin minte că o ţineam tot timpul strânsă bine la şoldul drept. Ţin minte că era un cer senin, că vântul adia

uşor, că soarele albicios era leneş şi indiferent, nici prea arzător, nici prea strălucitor. Mama, aplecată în faţă, cu genunchii lipiţi, cu ambele picioare pe pământ, şedea pe o bancă din lemn vopsită într-un maro uzat şi al cărei spătar era ştirb de o scândură. Eu şi fraţii mei vitregi stăteam strânşi în jurul ei, planete orbitând în jurul stelei noastre obosite. Valea, valea! Voia să plecăm de acolo. Nu eram obişnuiţi să fim în preajma unor persoane necunoscute.

Cu paşi porniţi şovăitor, cu picioarele micuţe, m-am depărtat de ea, încet şi ezitant, dar am făcut-o.

Un băiat cu păr castaniu, dolofan şi palid, cu ochi de culoarea uleiului de măsline proaspăt presat, stătea trist singur-singurel pe o bancă, privind cu jind cetele de copii ameţitor de gălăgioşi care treceau iute pe acolo pe biciclete, triciclete şi în maşinuţe roşii fără plafon şi podea. Băiatul singuratic părea cu câţiva ani mai mic decât mine. În mână ţinea, făcută sul, cartea de benzi desenate care se află acum pe biroul meu.

L-am invidiat. Voiam cartea aia mai mult decât orice îmi dorisem vreodată.

L-am întrebat dacă voia să se joace. Am folosit verbul şi atât, mi-aduc aminte, oferindu-i posibilitatea de a alege ce joc voia. S-a luminat la faţă, îmbujorându-se de parcă ar fi băut un pahar de Bordeaux. Voia să se joace, sigur că voia. A dat din cap iar şi iar în semn că da. L-am întrebat dacă era dispus să ne uităm împreună pe cartea lui de benzi desenate. Nu-l deranja deloc, m-a lăsat pe mine să o ţin. Rochia mea nu avea buzunare pentru că fusese cumpărată la set cu o poşetuţă care nu se deschidea. I-am dat poşetuţa. Un schimb cinstit, nu? A pus-o pe bancă şi nici unul dintre noi n-a băgat de seamă când a dispărut. Ne-am jucat leapşa, fraţii mei vitregi ni s-au alăturat, la fel şi alţi copii. Băiatul s-a distrat. Ne-a părăsit ţinându-şi strâns mama de mână şi fluturându-şi nestăpânit

braţul în semn de la revedere, cu un zâmbet larg care îi transforma bărbia dublă în una triplă. Mi-aduc aminte şi în ziua de azi chipul lui vesel, bucuria lui şi zâmbetu-i minunat. Trebuie să existe un motiv pentru care lucrul acesta supravieţuieşte atât de limpede în imaginaţia mea.

M-am dus acasă cu cartea mea de benzi desenate. Mama m-a certat rău pentru că mi-am pierdut poşetuţa din plastic.

Cum aveam să ajung vreodată să fiu o adevărată doamnă?

Pe birou mai există o relicvă, deşi nu la fel de veche, un suvenir din anii de război din Beirut: un exemplar din Oraşele invizibile de Calvino, ars în colţul de jos din dreapta, dar numai coperta din spate şi cele douăzeci de pagini care o preced. Partea din faţă nu e deteriorată. Citeam cartea la lumina lumânării în timp ce oamenii se omorau dincolo de fereastra mea. Pe când oraşul ardea, am avut un mic incendiu accidental, ceva ce pare să i se întâmple în mod regulat lui Joseph Conrad – mici incendii accidentale, nu oraşe arzânde.

Oraşul în flăcări, ce perioadă. Trebuie să menţionez aici că numai fiindcă am dormit cu un AK-47 în loc de soţ în timpul războiului nu înseamnă că sunt nebună. Să ai o armă de asalt nu reprezintă un semn de nebunie. Trebuie să luaţi în considerare situaţia. În primele zile ale războiului civil, obişnuiam să cobor în garajul de sub clădirea învecinată atunci când începeau bombardamentele de artilerie. Clădirea noastră nu avea aşa ceva, căci e mai veche cu un deceniu. Uram nopţile acelea. Locatarii din vecinătate, înfricoşaţi şi nedormiţi, stăteau în garajul cu şobolani impresionanţi, îmbrăcaţi neadecvat în cămăşi de noapte, boxeri, maiouri şi şosete găurite. Am petrecut nu doar o noapte acolo la începutul războiului, până într-o zi din anul 1977 când, în timp ce eu eram în subteran, câţiva palestinieni mi-au spart apartamentul, au

cotrobăit prin lucrurile mele şi unul dintre ei a defecat pe pardoseala din baia de serviciu. Aceea a fost prima intrare prin efracţie.

S-ar putea să credeţi că palestinianul a ales să nu folosească vasul de toaletă fiindcă nu aveam apă curentă. Poate că o fi simţit ca fiind sub demnitatea lui să utilizeze găleata plină cu apă albastră – agăţasem în ea un deodorizant de toaletă – pentru a turna în closet. Nu e aşa; nu era neobişnuit ca bărbaţii să facă una ca asta. Israelienii îşi lăsau căcatul în casele în care dădeau spargeri; palestinienii îşi lăsau căcatul; libanezii, iranienii, sirienii; creştini, evrei, musulmani. Pentru un bărbat, această nevoie imperioasă, care fusese depozitată în celulele sale în momentul Creaţiei, se elibera animalic în timpul războiului. Acest act spunea: Am fost aici, indiferent dacă îţi place sau nu. Mi s-a zis că în China copiii mici nu poartă scutece; pantalonii lor au o deschizătură verticală de-a lungul şezutului, care face să le fie mai uşor să se lase pe vine şi să excreteze. Toţi soldaţii ar trebui să poarte pantaloni cu crăpătură.

Cineva s-a căcat în casa mea. Mi-am procurat un Kalaşnikov.

Am aşteptat o perioadă de acalmie. După acest incident, n-am putut să dorm trei zile şi n-am mai coborât în măruntaiele clădirii învecinate când se înteţeau tirurile de artilerie. Preferam să mor cu apartamentul meu decât să trăiesc fără el. Înainte de ivirea zorilor, mă ghemuiam în spatele ferestrei şi observam cum thanatofili adolescenţi cu arme semiautomate alergau în zigzag, ca gândacii. Lumina lunii pe ţevi de puşcă de căpătat. În timp ce nebuloase de flăcări colorau cerul indigo, vedeam stelele clipind incredul spre grozăvia de dedesubt. Fixată pe minim, lampa mea cu kerosen murmura toată noaptea, pe post de zgomot alb. Aşteptam la nesfârşit, în compania unui ceas care ticăia, al cărui cadran strălucea în întuneric cu un verde fosforescent, de lime. Stăteam lângă

fereastră, cu treburile casei nefăcute. Aşezată pe canapeaua mea mătăhăloasă de lângă televizorul şi mai mătăhălos, priveam cum oraşul meu, necropola mea, ardea şi se prefăcea în ruine.

În dimineaţa acordului de încetare a focului cu numărul 53.274 (cel de dinainte durase preţ de treizeci de secunde, cel anterior acestuia probabil că mai puţin de atât – bine, bine, exagerez, însă cu siguranţă au existat mai mult de o sută de acorduri de încetare a focului până în 1977, la doi ani de la începerea războiului), m-am schimbat din cămaşă de noapte într-un trening roz şi espadrile. Vizavi, thanatofilii drogaţi cu Dexedrine[11] jucau poker, cu beţe de chibrituri pe post de fise, pe o masă rabatabilă cu picioare subţiri, cu tăblia acoperită cu fetru verde, în faţa băcăniei domnului Azari, adevăratul test cu turnesol cu privire la durata încetării focului – mă refer la magazin, nu la jocul de cărţi, fiindcă domnul Azari avea relaţii apropiate cu diverşi lideri militari. Magazinul lui era barometrul războiului. Dacă obloanele verzi ca otrava erau închise, nimeni nu se aventura afară din casă. Dacă erau deschise, cartierul nu se afla într-un pericol iminent. După numărătoarea mea, erau cinci găuri de gloanţe răspândite pe obloanele din metal. Domnul Azari mi-a făcut semn cu mâna, vrând în mod evident să-mi vorbească, dar eu doar am înclinat din cap în direcţia lui şi am mers foarte repede mai departe. M-am mustrat singură că nu eram mai prietenoasă, că nu încercam mai mult să-l fac să-i placă de mine, căci economisea hrană şi apă din stocul lui sărăcăcios, oferind produsele clienţilor preferaţi. Mă gândeam că nu voi fi niciodată una dintre aceştia. Preferaţii lui îi dăruiau mâncare gătită în casă, or eu eram o bucătăreasă mediocră. Eram norocoasă, totuşi; Fortuna veghea asupra mea. Fadia era, de departe, cea mai bună bucătăreasă din cartier şi îl hrănea în mod constant. De când începuse războiul, domnul Azari pusese pe el cincisprezece kilograme. N-oi fi fost

eu persoana preferată a Fadiei, dar eram vecina şi chiriaşa ei (moştenise clădirea după moartea părinţilor). Câteva dimineţi pe săptămână, când mă trezeam găseam la uşă două-trei sticle de apă, poate un săculeţ de orez, uneori o pungă de roşii sau câteva portocale. După nopţile în care înfruntările armate erau mai puternice decât de obicei, îmi lăsa o porţie din aceeaşi mâncare pe care i-o oferea domnului Azari. La prima îmbucătură, mă transformam în credincioasă şi mă rugam să fie primită cu braţele deschise în Paradis, la sânul lui Dumnezeu sau în orice salon de frumuseţe voia ea.

În loc să merg să deschid librăria, am luat o ocazie, o maşină aflată într-o stare deplorabilă, până în Sabra[12]. Nici o maşină libaneză nu s-a mai aventurat în labirintul taberei palestiniene după ce a început războiul, aşa că am coborât la intrare. Aveam nevoia lui Tezeu şi cunoştinţele Ariadnei, dar nu aveam nici un ghem de lână, aşa că îl căutam pe Minotaur, dar nu pentru a-l ucide, ci pentru a-i cere ajutorul. Îl căutam pe Ahmad.

Mama lui Ahmad locuia într-o cocioabă sau, ca să fiu mai exactă, într-o construcţie făcută de mântuială, constând dintr-un zid din beton de care erau ataşaţi trei pereţi din azbest şi fier galvanizat, cu un acoperiş de tablă deasupra. Uşa, şi ea dintr-o foaie de tablă ondulată, nu avea balamale; o dădeai pur şi simplu la o parte ca să intri sau să ieşi şi o puneai la loc după ce treceai prin deschizătura ei. Nu era nevoie de încuietoare, de vreme ce vecinii stăteau claie peste grămadă, unii peste alţii. Dacă dispărea ceva, toţi ştiau cine şi ce împrumutase. Mai fusesem acolo o singură dată, cu mulţi ani înainte, când în îngrăditura aceea locuiau şase oameni. A trebuit să duc o carte, un cadou pentru cea de-a şaptesprezecea aniversare a zilei de naştere a lui Ahmad, şi nu am intrat, deşi mama lui, cumsecade şi amabilă la acea vreme, a insistat întruna să-i onorez casa cu prezenţa mea.

A-ţi găsi drumul prin labirintul de alei, treabă dificilă şi înainte de război, devenise acum o mare năpastă. Băltoacele care pe vremuri se formau doar după ploaie se transformaseră în lacuri permanente de un maro de canalizare, cu o duhoare sufocantă. Mă dureau coapsele din cauza efortului de a le întinde nefiresc de mult la fiecare pas menit să evite vreo baltă. Am fost nevoită să mă deplasez cu grijă, ocolind mormanele de mobilă aruncată, bârne cu lemnul putred, farfurii sparte şi argintărie îndoită. Un eucalipt uriaş, aparent singura formă de viaţă vizibilă, adăuga ceva în plus aromelor derutante (cărat şi Vicks[13]); copacul prospera în mediul său exotic, făcând ca barăcile din jur, construite din cărămidă, ciment, tablă de aluminiu sau chiar carton să pară foarte mici. Imigrant fericit şi mulţumit, mândru de realizarea şi splendoarea sa, probabil că eucaliptul ar fi respins cu un hohot de râs orice sugestie de a se întoarce în Australia. Verdele lui de o nuanţă tristă părea strălucitor în contrast cu sărăcia de culori, numai griuri estompate şi tonuri de alb murdar. De-ar fi plantat cineva o bougainvillea[14]; ar fi crescut foarte bine în acele fisuri roditoare.

Când mama lui Ahmad, care se metamorfozase într-un pachet de gesturi smucite şi blesteme, a răspuns la uşa din tablă, mi-a spus că fiul ei cel nerecunoscător nu mai locuia acolo de mulţi ani. Că ar trebui să-i zic omului cu inimă împietrită care-şi ura mama că femeia care l-a născut, femeia care l-a purtat în pântec timp de nouă luni dureroase şi s-a îngrijit de el în timp ce creştea, avea nevoie de pâine.

Ahmad avansase pe scara socială, se mutase din Sabra.

Iertaţi-mi o mică digresiune. Doar pentru a vă oferi o idee mai cuprinzătoare despre Sabra.

După mulţi ani, după război, pe la mijlocul anilor ’90, un artist local m-a rugat să-l ajut să

vândă exemplare tipărite cu o hartă a Beirutului şi suburbiilor sale pe care o pictase minunat de mână. Era, în mod evident, foarte îndrăgostit de oraşul nostru. Pictase Beirutul de parcă ar fi fost lumea întreagă, complet în el însuşi, fiecare cartier ca pe o altă ţară cu propria-i culoare, străzile ca pe nişte graniţe, până şi cel mai mic drum era marcat, fiecare alee, fiecare colţişor. Desenase chiar şi mici simboluri hidrografice (fleurs-de-lis[15]) în locurile unde se aflau puţurile de apă – numele Beirut derivă din cuvântul puţ în majoritatea limbilor semitice din cauza abundenţei apei sale subterane.

O sferă completă, Beirutul ca glob total, lumea întreagă. Pictorul crease chiar şi un efect de Groenlanda, întinzând liniile longitudinilor de sus şi de jos, cu o distorsiune din ce în ce mai mare a dimensiunii pe măsură ce mergeai spre nordul sau spre sudul oraşului. Pe această hartă, Beirutul exista în afara Libanului, separat, nu parte a Orientului Mijlociu. Era un întreg.

Ca locuitoare a Beirutului get-beget, care într-o viaţă lungă a petrecut doar zece nopţi departe de pieptul hrănitor al oraşului ei (Grünbein: „Călătoria este o pregustare a Iadului“[16]), am considerat harta o operă de artă, o uimitoare, glorioasă lucrare a inspiraţiei. Cu cât o lăudam mai mult, cu atât se lăţea zâmbetul artistului. Stăteam în picioare unul lângă altul în librăria mea, uitându-ne cu atenţie la exemplarul tipărit pe care îl agăţasem pe perete. El a încercat să-şi aprindă o ţigară, dar mâna îi tremura prea tare. I-am spus că nu putea să fumeze înăuntru. Şi-a mărturisit nervozitatea. L-am condus afară, ducând harta în mână. „Hai să o vedem la lumina Beirutului.“ În faţa vitrinei magazinului s-a lepădat de disconfort şi şi-a recăpătat siguranţa de sine. Am observat însă că străzile din Sabra nu erau denumite şi că erau reprezentate cu mai puţină precizie decât celelalte străzi.

„Am încercat, dar totul mi-a stat împotrivă. Străzile erau temporare, preschimbându-se peste noapte în altceva, ca pentru a mă păcăli“, mi-a zis el. Cărţile din spatele geamului vitrinei au fost martore la ce a spus după aceea: „Străzile şi aleile din Sabra se înmulţesc noaptea ca şobolanii – vă spun eu, ca şobolanii“.

Pictase tabăra din Sabra într-un albastru foarte deschis, ca tundra siberiană de pe unele hărţi. Cartograful trebuie să nu fi fost deloc dornic să includă tabăra în harta sa. M-am gândit să-i dau cartea lui Bruno Schulz, care se ocupă de o situaţie similară. Schulz scria: „Pe harta aceea… porţiunea cu Strada Crocodililor sclipea cu albeaţa goală care marchează de obicei regiunile polare sau ţările neexplorate, despre care nu se ştie aproape nimic“.

Oh, Prăvăliile de scorţişoară[17] încă este una dintre cărţile mele preferate. Harta aceea a Beirutului stă încă agăţată pe un perete în dormitorul meu.

Să revin la Ahmad. L-am întâlnit prima oară în 1967 când era un adolescent timid, înalt, slab, stângaci şi fragil, un personaj descins dintr-o povestire a lui Cehov, cu puf de piersică şi keffiyeh[18], încercând să-l imite pe eroul său, Yasser (George Habash şi Frontul Popular, care începea să se formeze în acelaşi an, mai aveau până să intre în viaţa sa). Purta ochelari cu rame din os, prea mari pentru faţa lui. Nu l-am observat că stătea în faţa biroului meu până când nu şi-a dres glasul, ca să-mi atragă atenţia. Am simţit mirosul de lemn-dulce şi anason de la dropsurile pe care le zdrobea între dinţi. Fusese trimis la mine de la o altă librărie din oraş, spunându-i-se că nimeni altcineva nu-l putea ajuta. Căuta o carte scrisă de un italian, dar nu reuşea să-şi aducă aminte titlul sau numele autorului. I-am spus că trebuia să-mi ofere un pic

mai multe informaţii. Italienii scriau cărţi de sute de ani.

„Eroul cărţii nu era un erou, omora multe şopârle“, a zis el.

N-am râs, dar ochii m-au trădat. A roşit şi s-a dat un pas înapoi. L-am condus la un raft şi i-am dat Conformistul[19].

„Şopârlele sunt în primele pagini ale cărţii“, i-am spus.

Ţinea cartea în mâini de parcă era Coranul. O aveam în arabă? Nu credeam că fusese tradusă. (Eu nu voiam s-o traduc fiindcă mi se părea didactic-plictisitoare, nu că i-aş fi arătat lui traducerea mea, dacă aş fi făcut una.) Engleza lui nu era foarte bună.

„Nu sunt profesoară“, i-am zis eu. „Citirea unei cărţi sigur îţi va îmbunătăţi engleza.“

Mă deranja dacă cerceta un pic cartea, să vadă dacă putea s-o citească?

M-am întors la biroul meu. S-a aşezat pe podea, rezemându-se de raftul de cărţi, cu picioarele întinse înaintea sa, cu tălpile din cauciuc ale pantofilor ridicate, extrem de vizibile. Trei cărţi erau de asemenea ridicate în poziţie verticală, cu coperta în afară: Pe patul de moarte, La revedere, Columbus şi Sărbătoarea continuă, ultimele două de curând sosite în Beirut. Separate de cotoarele altor cărţi, alcătuiau un triunghi care plutea deasupra capului său. Abia în clipa aceea am înţeles că nu-şi permitea să cumpere o carte, orice carte. Pantalonii militari pe care-i purta nu erau nici o modă, nici o declaraţie politică, erau doar ieftini.

L-am întrebat dacă a omorât şopârle când era mic. M-a întrebat ce însemnau cuvintele englezeşti magpie, austerity şi covet[20].

Mi-era simpatic.

I-a plăcut cartea foarte mult, a terminat-o în douăzeci şi trei de zile (librăria nu era deschisă duminica). Apărea în fiecare după-amiază, se aşeza

în acelaşi loc. În rarele ocazii când aveam un client atunci când sosea el, îmi făcea timid cu mâna şi se ducea tiptil la cartea lui Moravia, pe care o pusese la locul ei în ziua precedentă. Din a doua săptămână a început să facă treburi mărunte prin magazin, în a patra deja semna pe formularele de livrare. Am încercat să fac în aşa fel încât să fie angajat, dar proprietarul a refuzat. Aveam nevoie de un ajutor. Eram singurul angajat. Dacă mă îmbolnăveam, librăria nu se deschidea.

„Dă-i o parte din salariul tău“, mi-a replicat proprietarul. „Librăria nu e o afacere bănoasă. E muncă din dragoste.“

Nu tocmai. Eu asiguram munca, eu asiguram dragostea, dar el se bucura de distincţia efemeră de a fi proprietarul unei librării. Ahmad a lucrat în magazin fără plată timp de patru ani. Nu părea să-l deranjeze asta. Mă ajuta de câte ori putea, stătea în locşorul lui şi citea când nu era mare lucru de făcut. Venea şi pleca după bunul plac, poate că nu era punctual, dar era cu înflăcărare devotat librăriei şi cititului, era disperat să se autoeduce. Când îmi ceream scuze că-l munceam fără plată, răspundea că fiii muncesc întotdeauna fără recompensă.

Într-o zi, a decis să zugrăvească interiorul magazinului. Făcuse rost, gratis, de trei bidoane cu vopsea mov-deschis. Se pare că cineva din tabăra de refugiaţi le cumpărase pe nimica toată înainte de a-şi da seama că nimeni n-o să vrea să-şi dea pe pereţi cu acea culoare. Ahmad a lăsat spaţiile din spatele rafturilor nevopsite, fiindcă nu aveam destule bidoane cu vopsea. Mi-a plăcut la nebunie culoarea şi am păstrat-o până când am ieşit la pensie şi librăria s-a închis.

Mă bazam pe el. Câţiva tineri obişnuiau să se perinde prin librărie înainte de sosirea lui, singuri sau în grupuri, fără intenţia de a cumpăra cărţi. O femeie necăsătorită lucra la magazin, deci un băiat putea să exerseze flirtul, putea să-şi încerce norocul. Mă ocupam de ei cu răceală. Erau

inofensivi, dar mi se păreau enervanţi. Prietena mea Hannah, care mă vizita adesea la magazin, îi găsea amuzanţi. Nu interacţiona cu ei, dar chipul i se lumina ori de câte ori intra vreunul dintre flăcăii ăia. Ahmad, însă, îi considera jignitori. Le arunca o căutătură duşmănoasă, se ţinea după ei prin librărie până când infractorii părăseau magazinul. Odată, după ce el a alungat doi adolescenţi, Hannah l-a întrebat dacă era sigur că aceştia n-aveau de gând să cumpere cărţi.

— Nu vor decât să necăjească doamne respectabile, a spus el.

— Eşti sigur că doamnele respectabile nu doresc să fie necăjite? Nu ştiu despre Aaliya, dar poate că eu aş vrea să stau de vorbă cu un tânăr chipeş, doar câteva cuvinte când şi când, i-a zis ea.

El a ridicat privirea spre noi două şi a zâmbit pentru prima oară în acea zi, ochelarii alunecându-i un pic pe nas în timp ce făcea asta.

— Dacă aţi vorbi cu unul, n-aţi mai putea să scăpaţi de el. N-ar mai pleca niciodată, a spus Ahmad.

A plecat cândva în 1971 din cauză că evenimentele traumatizante din Septembrie Negru[21] din toamna precedentă l-au silit să-şi reevalueze priorităţile. Omorurile din Iordania probabil că l-au convins că uşa celulei sale n-avea să fie deschisă de cărţi. În lumea asta, o cauză putea face asta – o cauză putea să deschidă larg uşile închisorii. M-a întristat foarte tare pierderea lui.

Deşi cred că alegerea primei cărţi, cea care-ţi deschide ochii şi-ţi emoţionează sufletul, este la fel de involuntară ca prima iubire, tot îmi doresc ca el să fi ales o alta. I-a plăcut la nebunie Conformistul şi se vedea pe sine extrem de diferit de personajul principal al acesteia, însă, în lumina a ceea ce avea să ajungă la maturitate, alegerea mi se pare acum atât de patetic de previzibilă, aproape un clişeu.

Frontul Popular de Eliberare a Palestinei, oricât de marxist-leninist s-o fi considerat el, era o imagine în oglindă a partidului Fasci Italiani di Combattimento al lui Mussolini. Partidele politice pot să se contrazică, să ţipe şi să se insulte, să se ia la pumni şi şuturi, să arunce grenade şi rachete; nu este decât maimuţăreala prostească a lui Narcis la imaginea reflectată de luciul lacului.

Ahmad era sigur că el era diferit de Marcello, personajul principal din Conformistul, lipsit de o esenţă morală, un executant lipsit de personalitate independentă. Ahmad se pretindea un individualist.

Nu există conformist mai mare decât cineva care se făleşte cu individualitatea sa.

Daţi-mi voie să rememorez evenimentele lui Septembrie Negru, nu atât pentru a zugrăvi cadrul politic sau istoric, oricât de important ar fi putut fi el în schimbarea Libanului şi în aruncarea ţării în abisul războiului civil, cât pentru a arăta schimbările suferite de Ahmad. Vreau să zugrăvesc transformarea chipului său.

Îmi sunt cunoscute doar tuşele groase ale trecutului său. Familia lui provine dintr-un sătuc aflat la est de Haifa, alungată de Yishuv[22] în timpul Nakba[23] din 1948 (cuvintele lui, nu ale mele). Satul a fost şters de pe faţa pământului, mai puţin din amintirile sătenilor. El s-a născut în Sabra. Familia, unchii şi mătuşile, era împrăştiată prin taberele de refugiaţi din sudul Libanului, Iordania şi Cisiordania.

În septembrie 1970, în Iordania aveau loc tulburări violente. Fedayeen-ii[24] palestinieni lansau operaţiuni din acea ţară, iar Israelul recurgea la represalii – în mod excesiv, aşa cum îi fusese întotdeauna obiceiul –, bombardând Iordania. Palestinienii conduceau, practic, ţara, creând un stat în stat. Simţindu-se ameninţat, Regele Hussein al Iordaniei le-a declarat război. Au pierit cu

zecile. Conflictul, moartea şi omorurile au durat până în iulie 1971, încheindu-se cu expulzarea în Liban a Organizaţiei pentru Eliberarea Palestinei şi a sute de luptători palestinieni.

Ce noroc pe noi.

În timpul acelor luni, Ahmad s-a schimbat. Îl considera pe rege un agent israelian, un lacheu al americanilor. Dacă fraţii se puteau ucide între ei, atunci oricine era suspect, oricine şi toată lumea. Ahmad era devastat. Deja taciturn, a devenit aproape mut. Adolescent, nu fusese posac, dar a devenit astfel. S-a retras în el. Cerul lui s-a acoperit cu nori negri.

Însă chipul său…

Chipul său…

Joseph Roth a scris cândva: „Durează mult timp până când bărbaţii îşi dobândesc chipul. E ca şi cum s-au născut fără feţe, frunţi, nasuri sau ochi. Le capătă pe toate cu trecerea timpului şi trebuie să ai răbdare; durează până ce totul se îmbină“.

Ahmad şi-a căpătat chipul în timpul lui Septembrie Negru. Sprâncenele i s-au ţesut laolaltă, devenind aproape una singură, dându-i o expresie de permanentă severitate. N-a fost nevoie de răbdare până când totul să se îmbine. Odată transformarea începută, a fost rapidă. Mai că puteam să-i văd fiecare fir de păr de la sprâncene cosându-se laolaltă peste rădăcina nasului. În cutele micuţe ale frunţii se disimula dezamăgire, în colţurile gurii sale era ascunsă furie. Ochii i s-au întunecat, şi-a pierdut puţina grăsime a copilăriei pe care o mai avea, iar oasele pometţilor i s-au conturat mai bine. Puful de piersică a devenit barbă.

O vreme, a continuat să vină totuşi la librărie, însă nu mai era abordabil. De parcă eu devenisem o parte a problemei, cineva în care să nu aibă încredere, celălalt. Împărţeam acelaşi spaţiu, dar nu mai împărtăşeam atenţia, empatia sau tovărăşia. Eram ca un cuplu căsătorit. Nu înţelegeam de ce

mai venea în acele câteva luni de după Septembrie Negru, dar voiam să vină. Simţeam că avea nevoie ca eu să fiu acolo, într-un mod imposibil de explicat.

Într-o zi, a intrat în librărie foarte posomorât şi am băgat de seamă că transformarea se încheiase. Ahmad mustea de testosteron. Am observat, de asemenea, că pantalonii militari nu mai erau din cei ieftini. M-am simţit zdrobită.

M-am uitat la el de sus până jos, apoi de la bocanci până la keffiyeh. A rânjit, s-a întors, arătându-mi spatele, şi a ieşit din librărie.

M-a părăsit.

Câţiva ani mai târziu m-am dus să-l caut.

Da, Ahmad avansase în lume, ieşise din Sabra, din Siberia. În 1977, când am bătut la uşa lui, locuia într-un cartier animat din Beirut, departe de tabăra de refugiaţi. Era încă o imagine vivace a tinereţii, dar nu mai avea nimic de puşti. A trebuit să-mi reamintesc că puful de piersică dispăruse deja încă de ultima dată când îl văzusem. La vreo 26-27 de ani, era în floarea tinereţii, iar în mijlocul unui război civil dezlănţuit el se afla în mediul său: pantaloni călcaţi bine croiţi, cămaşă albă ajustată pe corp şi scumpă, chip zâmbitor şi complet ras. La intrare m-a întâmpinat o piele de zebră pusă pe jos, care îţi dădea senzaţia că Ahmad jupuise prada înainte de a-şi întrerupe postul în dimineaţa aceea. Antreul era mai mare decât cocioaba mamei lui.

Am priceput cu greu, abia după câteva minute, că savura ceea ce considera a fi o inversare de roluri. Bineînţeles că avea să mă ajute. Cu orice voiam. Fusesem mereu bună cu el. Ia loc, aşază-te în maiestuoasa cameră de zi, cu scaune învelite în pluş. M-am pomenit stând confortabil într-o încăpere cu decoraţiuni balzaciene – o frunză de trifoi din micuţe scrumiere Lalique, bibelouri din porţelan fin Lladró şi Hummel care înfăţişau în mod aproximativ o scenă modernistă a naşterii lui

Iisus, un ceas cu pendul, un covor ce era posibil să fi avut la vremea aceea de două ori vârsta mea.

M-a întrebat dacă luasem micul dejun.

— Da, am mâncat acum două zile, i-am răspuns.

— Minunat, minunat, a aprobat el vesel.

Voiam o cafea?

O servitoare filipineză a adus cafeaua. Nu mi-am putut ascunde mirarea.

— Trebuie să fie chiar mai rău acolo de unde vine ea, mi-a explicat. Au şi ei războaiele lor.

O înghiţitură de cafea şi am trecut direct la esenţial. I-am spus că voiam să mă protejez. Avusesem intruşi în casă. Ahmad s-a luminat la faţă, fericit să mă ajute. Mi-a sugerat un AK-47: ieftin, te poţi baza pe el, nu se blochează niciodată, uşor de folosit, foarte uşor. Piaţa era plină de aşa ceva; avea trei în apartament. Am vrut să-i plătesc pentru unul. Nu putea să-mi ia banii, dar eu puteam să-i ofer ceva ce-şi dorise întotdeauna.

Ce voia?

— Ştii ce vreau, ştii ce vreau, repeta el întruna.

Brusc, părea ca şi cum cei doi Ahmad, puştiul timid şi tânărul aspru, dădeau o luptă în sufletul lui. Devenise deopotrivă mai sigur pe el şi mai sfios. Mi-a aruncat doar o privire scurtă înainte de a-şi coborî ochii pe mocasinii cu care era încălţat. Cu ani în urmă, când era cuprins de nervozitate, privirea sa obişnuia să coboare pe pantofii mei, nu pe ai lui.

— Ştii ce vreau.

Nu ştiam. Mi-am stors creierul. Despre ce vorbea? Obişnuia să vrea mereu cărţi, dar nu de ceva vreme. Nu era în stare să articuleze ce voia de la mine, nu-şi putea enunţa dorinţa. M-am holbat, m-am gândit, m-am scărpinat, la propriu, în cap. În cele din urmă, de parcă asupră-mi pogorâse din cer inspiraţia, i-am pus întrebarea cea mai de neconceput:

— Vrei sex?

Asta voia Ahmad al meu.

— Cu mine? A fost rândul meu să repet întruna, ca un stupid ceas elveţian cu cuc: Cu mine? Cu mine?

De ce? Eram o epavă. Puţeam a canal. Semănam cu vrăjitoarea din Hansel şi Gretel. Aveam peste patruzeci de ani. Eram îmbrăcată într-un trening roz, şi încă unul împodobit cu paiete. Nici măcar nu eram dată cu ruj.

Avea un duş.

— Un duş?

A aprobat din cap.

— Apă caldă?

Ahmad trebuie să fi omorât multe şopârle. În timpul războiului din Beirut, cei puternici aveau putere, dar numai cei cu putere adevărată aveau apă.

Am râs, un pic nervos, dislocându-mi aerul şi neliniştea din plămâni – un râs de consimţire. M-a privit în ochi, mai sigur pe el, încântat, căci citise semnele capitulării mele. Se spune că râsul este unificatorul ultim.

Ştiam ce era Ahmad. Auzisem zvonuri, poveşti misterioase, majoritatea prea ciudate pentru a fi crezute. Unul dintre torţionarii de seamă ai războiului, numit Mutannabi (era capabil să facă un mut să vorbească, o variaţie pe cea mai faimoasă strofă a poetului), un pseudonim cu aluzie literară, în vreme ce alţi torţionari îşi alegeau nume precum Kojak, John Wayne, Belmondo, Jaws[25] sau Cowboy. Am ştiut că zvonurile erau adevărate din clipa în care am văzut apartamentul, iar dacă nu apartamentul, fiecare zvon ar fi fost confirmat de baie – marmură, oţel inoxidabil, linii dure (pentru a folosi o descriere în stilul lui Nabokov, nu al lui Balzac).

Ştiam, şi am fost de acord cu ceea ce voia. Probabil că eu eram cea care nu avea nici un cod moral, nu Marcello sau Ahmad.

Voiam o armă. Voiam să fac un duş. Am făcut o alegere. Putea să fie o problemă să ajung să fiu

intimă cu cineva aproape intim, dar am decis să-l las pe el să-şi facă griji, să-l las pe el să se gândească dacă alegea să facă asta. Eu nu voiam. Refuzam să fiu ruşinată. Apa mă striga pe nume.

Duşul mi s-a părut ca o ploaie musonică; fierbinte, suculent şi botezător. Pe măsură ce mi se dizolva jegul de pe piele, pe măsură ce mizeria emigra, mă simţeam întinerită, renăşteam. Apa aproape clocotită mi-a preschimbat trupul din rigid în suplu, a dat pielii mele culoarea rozalie a unui bujor. Simţurile mi s-au ascuţit. Am folosit lama de ras a lui Ahmad ca să mă epilez.

Să mă şterg cu prosopul pufos şi scump a fost experienţa cea mai apropiată de una religioasă pe care era probabil să o am. M-a aşteptat în dormitor; el complet îmbrăcat, eu înfăşurată doar în lux. Lumină excesivă. Figurinele Lladró de pe noptieră erau scăldate în auriul lichid al luminii soarelui. Am dat din cap spre draperiile translucide. Ahmed s-a repezit să le tragă, scufundând camera în semiîntuneric. Ahmad pe care-l ştiam revenise pentru o clipă, uimitor de sensibil, servil şi ascultător, mulţumit şi optimist. Am mers desculţă, pe vârful picioarelor, până la pat, ca un hoţ care nu vrea să fie descoperit, care nu doreşte să facă zgomot sau să stârnească ecouri.

Înainte să îmi dau prosopul jos, am întors figurinele Lladrós cu faţa la perete. Ahmad a crezut probabil că era din cauza timidităţii excesive. Nu din cauza asta. Preferam ca urâţenia să nu se holbeze la mine.

Mi-a spus că eram frumoasă. I-am zis că figurinele nu erau. A dat ocol patului şi le-a adunat pe toate într-un coş pentru hârtii. Încă o dată, a minţit şi a spus că eram frumoasă. I-am spus că eram vie.

Din Donne:

Tainele iubirii cresc în suflete,
Însă trupul este cartea sa[26].

Ahmad nu a fost primul şi nu avea să fie nici ultimul. A fost surprins că nu am stat nemişcată ca un cadavru. Îmi doream să-i zic că, deşi nu eram în nici un caz o amantă experimentată, cunoşteam îndeaproape vreo câţiva experţi în domeniu. Îi studiasem pe Georges Bataille şi Henry Miller, mă supusesem Marchizului, devorasem romanul rasist Teama de zbor[27] şi mă hârjonisem cu scriitori arabi lascivi din epoca de aur, care îi mulţumeau întruna lui Dumnezeu pentru binecuvântările fututului, al-Tifashi, al-Tijani şi al-Tusi, ibn Nasr, ibn Yahya şi ibn Sulayman. Învăţasem de la foarte mulţi. Voiam să-i spun lui Ahmad că n-ar fi trebuit să-şi întrerupă studiul. Voiam să-i zic că Moravia, cel care-l dezvirginase, era cel care scrisese despre promiscuitatea naturală a femeilor. Însă nu am făcut-o, nu i-am spus nimic din toate astea.

Cum se pot descrie caracteristicile efemere ale sexului, dincolo de priviri cercetătoare, împingeri şi gâfâieli? Cum să folosesc cuvinte neadecvate pentru a descrie inefabilul, ceea ce e mai presus de cuvinte? Arabii aceia desfrânaţi şi confraţii lor occidentali au reuşit să explice aspectele tehnice, ceea ce este util, desigur, şi încântător. Unii au atins latura spirituală sau pe cea psihologică şi toţi au iubit metaforele. Însă a crede că vorbele pot în vreun fel să oglindească sau, vai, să explice misterul infinit al sexului este asemănător cu a crede că a citi notele negre de pe hârtie poate explica o partită de Bach sau că prin studierea compoziţiei sau culorii se poate înţelege un autoportret de Rembrandt din ultima parte a vieţii acestuia. Sexul, la fel ca arta, poate tulbura sufletul, poate pisa inima într-un mojar. Sexul, la fel ca literatura, îl poate strecura pe celălalt între pereţii cuiva, chiar şi numai pentru o clipă, o clipă înainte ca persoana respectivă să se închidă din nou.

M-a intrigat îndeajuns neobişnuitul situaţiei încât memoria mea să reţină câteva palimpseste cu momentele de amor, imagini timpurii, când totul era tehnic sau mecanic. Memoria alege să păstreze ceea ce dorinţa nu poate spera să susţină. Însă imaginile pe care le păstrez nu au cum să se fi întâmplat. În amintirea mea, mă văd cu Ahmad ca şi cum o parte din mine participa la actul amoros şi o altă parte plutea sus, aproape de tavan, şi privea cu dezinteres.

Aaliya, cea de sus – Aaliya cu vedere de pasăre, deasupra noroiului şi mizeriei, deasupra mlaştinilor vieţii.

Ce s-a infiltrat prin mortarul zidurilor mele nu a fost tehnica lui Ahmad (adecvată), nici ardoarea sa (mai mult decât adecvată). Eram în genunchi, cu faţa întoarsă de la el, iar Ahmad era în spatele meu, mirosind a lemn dulce şi anason, prins într-un ritm străvechi. A încetinit şi degetele sale au explorat topografia şalelor mele. Îi simţeam faţa coborând în jos, examinând un orăşel de pe hartă. M-a ciupit blând înainte de a-şi îndepărta degetele. La început, am încercat să nu acord importanţă acestei întreruperi, am considerat-o o posibilă ciudăţenie sexuală, dar degetele sale şi-au reluat explorarea regiunii, pe şale şi pe partea de sus a posteriorului meu. Degetele lui m-au ciupit din nou şi de data asta mi-am dat seama ce făcea, am recunoscut senzaţia de punct negru care era împins în afară. Când mi-a scos un al treilea, am privit înapoi şi ar fi fost mai probabil să mă transform în unt decât în sare. Şi-a cerut scuze, mi-a implorat iertarea. Fusese un gest inconştient. Nu putea să vadă un punct negru pe pielea lui fără să îl scoată şi nu şi-a dat seama că făcea la fel şi cu mine.

L-am rugat să nu se oprească. Îmi plăcea la nebunie.

Degetele lui au pornit fericite în recunoaştere pe tot spatele meu, transformându-mi delicat, tandru şi foarte încet pielea într-o varietate de senzaţii

delicioase. Eram emoţionată. Mi-am îngropat faţa în pernă, ca să-mi ascund extazul şi lacrimile.

Inima mea îşi găsise pentru o clipă pistilul.

Extazul şi intimitatea sunt deopotrivă inefabile şi efemere. N-am repetat cu Ahmad interludiul nostru, n-am reluat niciodată explorarea. Eu am câştigat ce voiam, la fel şi el.

Yeats a spus odată: „Tragedia raportului sexual este perpetua virginitate a sufletului“.

Ne băgăm în pat cu speranţă şi ne trezim cu minciuni.

Când militariştii inveteraţi au pus capăt interludiului lor după doar câteva zile, m-am simţit protejată între pereţii apartamentului meu şi am stat de veghe cu Kalaşnikovul lipit de piept.

Aaliya, cea superioară, separată.

Eu, Aaliya cea bătrână, ar trebui să merg la culcare – să mă întind în patul meu, să-i chem pe zeii odihnei, în loc să stau la birou, depănând amintiri.

Perspectiva tot mai îndepărtată a trecutului îmi sufocă prezentul.

Rememorarea este vrăjmaşul care se ospătează acum din mine.

Mă simt obosită şi epuizată, am mintea grea, ca de plumb, iar părul mi-e încă albastru.

Şi aşa trec zilele.

Dormitorul e tăcut, cu excepţia fâlfâitului rufelor în adierea brizei, mici pânze de corăbii în bătaia uşoară a vântului; clădirea din spatele meu are verande la fiecare etaj (a noastră nu are nici una) şi pe fiecare sunt întinse mai multe sârme pentru uscat rufe. Nu mă deranjează aceste sunete noaptea, le numesc zgomot alb organic. Dormitorul meu a devenit mai tăcut de-a lungul anilor, pe măsură ce copiii gălăgioşi din familia Joumanei, de sus, şi din cea a lui Marie-Thérèse, de dedesubt, au crescut şi au plecat de acasă. Cât timp a locuit sub mine, domnul Hayek avea

şedinţe de ţipat unidirecţionale cu Marie-Thérèse cel puţin o dată pe săptămână, pe toată durata căsniciei lor, până anul trecut, când a murit. Am auzit-o cândva pe Fadia spunând că poţi să-ţi dai seama cât de bine merge o căsnicie numărând urmele muşcăturilor pe care le are pe limbă fiecare dintre cei doi soţi. Domnul Hayek nu avea nici una. Nu se abţinea deloc de la a spune ceva. Nu eşti în stare să faci nimic cum trebuie. Zici mereu ce nu trebuie. De ce nu poţi să faci ce-ţi spun eu? Eşti aşa de enervantă. Era ca şi cum ai fi ascultat o versiune mai puţin spirituală din Cui i-e frică de Virginia Woolf?, cu o actriţă mută şi sperioasă în rolul Marthei.

Acum este mult mai linişte.

Acum e mult mai uşor să dormi, numai de-aş putea.

Am avut o noapte zbuciumată. Trebuie să fi aţipit un pic, căci dis-de-dimineaţă inima mi-a fost tulburată de un vis neliniştitor – nu unul cu mama, protagonista celor mai multe dintre visele mele agitate, ci unul despre Hannah, femeia pe care mama mea a dispreţuit-o, probabil, cel mai mult, atât în viaţă, cât şi în moarte.

Cum funcţionează memoria asta a mea? Cum mă mai trădează… Ce minifurtuni de neuroni mi-au izbucnit în minte în cursul acestei dimineţi întunecate, ce fantome!

În timp ce moţăiam, s-a materializat Hannah – sănătoasă, mai tânără, aproape de patruzeci de ani – şi la început a părut irelevant că era mult mai tânără decât mine. Cea care fusese cât pe ce să-mi fie cumnată părea că are formă trupească, era voinică, însă cumva strâmbă, semănând mai mult cu un portret postum în ulei decât cu ea însăşi. Purta una dintre familiarele ei rochii lălâi, dintr-o pânză frumoasă, purpurie. Era o pedanterie afectuoasă în felul în care mânecile puloverului negru erau petrecute pe după umerii ei, în grija faţă

de poziţia nodului din lână. Pantofii ei, nu chipul, erau brăzdaţi de riduri. Privirea îi era prietenoasă, deschisă şi nedumerită.

„Scumpa mea“, i-am zis încet, întinzându-mi mâna spre obrazul ei. „Nimeni nu-şi mai poartă părul aranjat aşa.“ A rânjit şi i-am răspuns cu zâmbetul meu obişnuit, care cerea iertarea. Ea îşi făcea apariţia pentru a-mi da curaj, iar eu mă îngrijoram pentru înfăţişarea ei. Ruşine. Aşa sunt eu, prăpăstioasă. Îmi scapă minunile petrecute chiar în faţa ochilor mei: mă concentrez asupra unei stele estompate şi nu văd constelaţia. Nu zăresc furtunile cu fulgere orbitoare pentru că mă îngrijorez dacă am rufe întinse la uscat.

Arhipelagul de pete maronii de pe mâna mea îmi distrăgea întruna atenţia de la faţa ei. Mi-am smucit mâna înapoi, am acoperit-o cu braţul stâng şi le-am ţinut pe amândouă ca pe un buchet de rugăciuni dinaintea inimii mele. Ea m-a ignorat şi s-a îndreptat către locotenent, viitorul ei soţ, soţul pe care nu l-a avut niciodată. În visul meu, era mult mai tânăr decât ea. L-a sărutat, ceea ce n-ar fi fost posibil să se întâmple în timp ce trăia, iar el i-a întors sărutul – pasiuni de aceeaşi intensitate. L-a dezbrăcat cu o neobişnuită vervă, sărutările ei devenind mai profunde, dorinţa ei, mai nestăpânită.

Un observator şi-ar face o idee greşită din acest tablou lasciv. Vârstele lor sunt greşite, m-am gândit. Incompatibile. Nabokov cel insidios s-a insinuat încă o dată în visele mele, nepermiţându-mi să mă pierd în privitul a ceea ce era în faţa mea, nepermiţându-mi să mă las captivată de viaţă. Hannah era Humbert, locotenentul era ingenua[28]. Focul din vintrele mele. Se futeau, nu se poate folosi nici un alt termen. Hannah şi locotenentul ei şi-o trăgeau întruna, iar şi iar.

De ce Hannah? De ce acum?

A fost o vreme când nu trecea o clipă fără să mă gândesc la ea, fără să-mi pun întrebări despre ultimele ei zile, despre singurătatea ei deplină şi cât de bine şi-o masca, despre dorul ei neostoit. Îmi venea în gând fără să o caut, neinvitată. Poate că Hannah şi fantoma ei au stat departe până la visul din această dimineaţă deoarece le era milă de mine la bătrâneţe, de mine şi de amintirea mea extenuată, poate că li se părea necesar, şi numai pentru a mă elibera de obsesiile mele groteşti. Trebuie să mergi mai departe, încearcă să trăieşti.

Însă viaţa nu este neapărat la fel de grijulie ca fantomele sale, nici la fel de miloasă.

Şi nici nu e corectă.

„Dimineaţa, era Lo, pur şi simplu Lo. Cum stătea în picioare, un metru cincizeci în şosete. Era Lola, când purta pantaloni pescăreşti. Era Dolly, la şcoală. Dolores era ea în împrejurări oficiale.“ N-o să traduc Lolita, chiar dacă întotdeauna am vrut să fac asta. E împotriva regulilor. Aş putea să traduc din opera de început a lui Nabokov, scrisă în rusă aspră. „Dar, în braţele mele, era întotdeauna Lolita.“

„Lo. Li. Ta.“[29]

Memoria mi-a îmbătrânit, devenind un copil neastâmpărat, dar este încă foarte precoce.

E din cauza singurătăţii, a izolării totale. Hannah îmi tot reapare în amintiri pentru a-mi aduce aminte cât de singură sunt, cât de groaznic de lipsită de importanţă a devenit viaţa mea, cât de tristă.

Am ajuns la vârsta la care viaţa a devenit un şir de înfrângeri acceptate – vârsta şi înfrângerea, fraţi de cruce credincioşi până la capăt. Mă chinui să mă dau jos din pat, ca în fiecare dimineaţă. Afară este încă noapte, nici o lumină nu se furişează printre zăbrelele înguste ale obloanelor de lemn din dormitor. Sunt trează de peste o oră, probabil şi mai mult. Îmi mişc picioarele spre marginea patului şi le cobor pe covor, ceea ce mă ajută să

mă ridic în capul oaselor cu mai puţin efort. Au! Întind un braţ somnoros şi aprind veioza de pe noptieră, o relicvă de cincizeci de ani care abia mai funcţionează, unul dintre primele lucruri pe care le-am cumpărat de una singură.

Abia mai funcţionează, la fel ca mine: membre umflate, insomnie, atât constipaţie, cât şi incontinenţă, fluxurile şi refluxurile de pe meleagurile bătrâneţii. Dimineaţa, sângele din venele mele încetineşte la viteza melasei. Trupul mă trădează, mintea, la fel. Când îmi funcţionează corpul, pare să o facă independent de dorinţele mele, iar mintea îmi uită cu regularitate dorinţele, ca să nu mai zic unde mi-am lăsat cheile sau ochelarii pentru citit. S-ar putea spune că fiecare zi este o aventură.

Mă ridic binişor în capul oaselor, îmi sprijin picioarele pe covoraşul de lângă pat, primul dintre multele daruri oferite de Hannah. E un covoraş de rugăciune tipic, mic, ţesut de mână, persan sau afgan, cu o busolă Qibla[30] miniaturală în partea de sus, ca să-l pot întinde spre est. Busola încă indică estul, dar covoraşul, nu. Însă îmi fereşte picioarele de confruntarea cu pardoseala rece în dimineţile de iarnă.

Mă ridic cu grijă în picioare, mă aplec şi mă răsucesc ca să-mi întind spatele. Durerea de şale nu are legătură neapărat cu vârsta – trăiesc de mulţi ani cu o uşoară durere de spate. Ce s-a schimbat este complexitatea junghiurilor ca nişte noduri: în anii când eram mai tânără, în muşchii spatelui se simţea un simplu nod de parâmă, pe când în această dimineaţă se simt mai mult ca nişte noduri pescăreşti şi un nod picior-de-câine[31]. Sunt în stare să numesc câteva noduri folosite de marinari, dar n-am fost niciodată pe un vas. Romanele lui Joseph Conrad au plantat sămânţa iubirii pentru poveştile despre mare. Ştiri de acasă, romanul lui Annie Proulx, m-a făcut să citesc Cartea despre noduri a lui Ashley[32].

Sunt o cititoare. Da, asta sunt, o cititoare cu o durere enervantă de spate.

Când mă dor oasele sau mi se revoltă spatele, consider durerea o pedeapsă pentru anii de înstrăinare faţă de corpul meu, ba chiar de desconsiderare, cu oarecare dispreţ, a acestuia. Îmi deplângeam materialitatea trupească atunci când eram mai tânără, iar acum mă deplânge ea la rândul său. Pe măsură ce îmbătrânesc, trupul îşi cere locul cuvenit în schema lucrurilor cărora le acord atenţie. Îşi revendică drepturile.

Mintea era mai presus de trup atunci, dar acum nu mai este.

Aaliya mai presus de tot. Aaliya cea detaşată.

Aaliya, Aaliya über alles.

Trist, trist, trist.

Mă îndrept spre uşă, încetişor, cu băgare de seamă; probabil arăt ca un gnom cu mersul legănat. Dormitorul este unul dintre locurile sigure din apartament, de unde am alungat oglinzile. În una dintre cărţile ei, Helen Garner zice că toate femeile de peste şaizeci de ani învaţă instinctiv să treacă pe lângă o oglindă fără să se uite. De ce să risc, spun eu.

Desigur, evitând să-mi văd imaginea reflectată de oglindă, sfârşesc prin a ignora minunata admonestare a lui Rilke:

Chiar dacă oglindirea-n apă
Dinainte-ţi tremură adesea,
Tu chipul să-l cunoşti.[33]

Cât de minunat este!

O să mă mişc mai graţios – sau cu mai puţină stângăcie – peste câteva minute, după ce mi se vor încălzi un pic muşchii şi articulaţiile.

Aprind lumina în bucătărie şi îmi fierb apă pentru ceai. Pe când flăcările plitei cu gaz tremură albastre, furioase, becurile din tavan pâlpâie ca un

sughiţ o dată, de două ori şi mor, la fel şi singurul felinar de iluminat stradal de afară. Curentul electric furnizat de guvern a picat iar. Generatorul clădirii nu va fi pornit mai devreme de ora şase dimineaţa, când o să se mai trezească şi altcineva, cel mai probabil Marie-Thérèse, care îşi strigă în fiecare dimineaţă una dintre pisicile hoinare, ceea ce o trezeşte pe Fadia, care la rândul ei va porni generatorul.

Voi aştepta pe întuneric să se aprindă luminile. Sunt obişnuită cu asta.

Fără electricitate, noaptea este iarăşi noapte, nu imitaţia ieftină care trece drept noapte într-un oraş modern. Fără curent electric, noaptea este din nou o beznă profundă, misterul de care ne temem cumplit.

Beznă vizibilă.

Oraşul meu pare a regresa într-o epocă trecută. Abia dacă funcţionează.

De curând, aripa unui spital din oraş a fost renovată, fiind transformată în ceea ce se numeşte „super ultra deluxe“, ceea ce înseamnă că trebuie să-ţi amanetezi bijuteriile şi doar ca să respiri aerul dinăuntru. Pardoseala e din parchet, cu perne pe jos, şi toată tehnologia este de ultimă oră, inclusiv băile, cu toalete care folosesc senzori de mişcare pentru a trage apa. Ce nu a luat nimeni în considerare este că senzorii o iau razna şi trebuie recalibraţi de fiecare dată când se întrerupe curentul electric şi se porneşte generatorul. Cum e vorba despre Beirut, asta e ceva ce trebuie făcut de două ori pe zi, dacă nu mai mult. Spitalul a trebuit să angajeze cu normă întreagă o persoană care să se ocupe de reglarea senzorilor de la vasele de toaletă.

Beznă rizibilă.

Stând în bucătăria cufundată în întuneric şi bând din ceaiul încă şi mai întunecat la culoare, îmi vine brusc în minte o seară de demult, de când eram

încă un copil – trebuie să fi fost iarnă, ca acum, căci se întunecase devreme. Masa, simplă şi abia îndestulătoare pentru întreaga familie, aştepta nerăbdătoare pe o tavă mare din alamă, aşezată pe o otomană rotundă acoperită cu pânză groasă. Apartamentul nu era suficient de spaţios pentru o masă de sufragerie şi şase copii. Mama a refuzat să ne dea să mâncăm înainte de întoarcerea acasă a soţului ei, ajutor de croitor la un atelier din oraş, cum a rămas până la moarte. În clipa în care l-a auzit răsucind cheia, mama s-a ridicat. Se luase curentul electric, camera fiind aruncată în beznă şi provocându-i mamei o îngrijorare de nedescris, fiindcă soţul ei ar fi putut să se rănească intrând într-o încăpere întunecată. Când a dat fuga să-l salute, să-l prevină şi să-l călăuzească, a lovit tava cu piciorul, iar aceasta s-a răsturnat şi l-a lovit în cap pe fratele meu vitreg cel mare. Într-o clipită, el s-a folosit de întuneric pentru a lua pe furiş o bucată de brânză albă. Mâncarea a aterizat toată în jurul nostru ca nişte şrapnele.

„Nu vă mişcaţi, să nu îndrăzniţi să vă mişcaţi“, ne-a avertizat mama.

S-a dus pe bâjbâite în bucătărie şi s-a întors cu o lampă cu kerosen în care pâlpâia o flăcăruie. Noi am rămas nemişcaţi ca nişte stane de piatră, însă când a intrat în apartament, soţul ei a călcat în uleiul de măsline vărsat pe jos. Când şi-a ridicat pantoful din locul respectiv, am văzut pata lăsată de călcătura lui pe covor. Am îngenuncheat cu toţii şi am început să adunăm mâncarea – brânză, măsline negre, ridichi, felii de roşii, ceapă albă; numai uleiul de măsline a fost imposibil de salvat. Ne-am aşezat în jurul tăvii şi ne-am mâncat cina în linişte. Toată seara, obrajii mamei au fost îmbujoraţi, de un roşu-închis care se putea observa chiar şi la lumina slabă a lămpii.

Cărţile mele îmi arată cum e să trăieşti într-o ţară pe care te poţi baza, unde apeşi pe întrerupător

şi e lucru sigur că becul va străluci şi va continua să rămână aşa, unde ştii că maşinile se vor opri la lumina roşie a semaforului şi că semafoarele nu-şi vor întrerupe funcţionarea de câteva ori pe zi. Oare cum o fi când instalatorul apare la ora stabilită, când apare, pur şi simplu? Cum o fi să presupui că, atunci când cineva zice că va face un lucru până la o anumită dată, persoana aceea chiar îl va face?

În comparaţie cu Orientul Mijlociu, lumea lui William Borrough sau Macondoul lui García Márquez sunt mai previzibile. Londonezii lui Dickens sunt mai demni de încredere decât libanezii. Beirutul şi locuitorii săi sunt faimos şi infam de imprevizibili. Fiecare zi e o aventură. Această instabilitate ne face să simţim – mă face să simt – un fior de agitaţie, de pericol, precum şi o împovărătoare frustrare.

Când trenurile circulă la timp (când trenurile circulă, punct), când ai ton de apel de îndată ce ridici receptorul, oare viaţa devine prea previzibilă? Sunt germanii plictisiţi de la această stabilitate esenţială? Asta e explicaţia pentru Muntele vrăjit?

E viaţa mai puţin antrenantă dacă ai vecini raţionali, dacă nu-ţi bombardează centralele electrice de câte ori au impresia că ai nevoie să fii admonestat? Este mai puţin incitantă dacă nu-ţi zguduie ei geamurile şi nervii cu banguri sonice produse la întâmplare, doar pentru că pot să o facă?

Când lucrurile iau destul de des întorsătura la care te aştepţi, oare te simţi mai stăpân pe destinul tău? Îţi asumi mai multă responsabilitate pentru viaţa ta? Dacă e aşa, de ce se comportă mereu americanii de parcă ar fi victime?

Ascultaţi o clipă ce am de spus în legătură cu asta. Mă trezesc în fiecare dimineaţă fără să ştiu dacă voi putea să aprind lumina. Când mi s-a defectat vasul de toaletă anul trecut, a trebuit să stabilesc trei programări cu trei instalatori diferiţi,

întrucât primii doi nu s-au arătat la faţă, iar al treilea şi-a făcut apariţia după o întârziere de patru ore. Rareori pot să merg pe jos mai mult de o lună pe acelaşi drum din punctul A în punctul B, să zicem de la apartament până la supermarket. Sunt nevoită să-mi ajustez permanent hărţile pentru mersul pe jos; oricare dintr-o multitudine de politicieni mărunţi pot să blocheze cartiere întregi fiindcă într-o bună zi decid că sunt îndeajuns de importanţi ca să se simtă ameninţaţi. Viaţa la Beirut este mult prea aleatorie. Nu mă pot sili singură să cred că sunt stăpână pe prea mult din viaţa mea.

Stabilitatea îţi întăreşte iluzia controlului? Dacă e aşa, mă întreb dacă în ţările dezvoltate (nu vreau să folosesc urâciosul termen civilizate) procesul perfid al îmbătrânirii, care zdrobeşte iluziile, este mai dificil de îndurat.

Oare eu o duc mai uşor decât femeile de vârsta mea din Londra?

Marie-Thérèse îşi cheamă pisica acasă, zilnica aubadă. Lumea complicată şi nepăsătoare începe să se trezească. În scurt timp, la marginile draperiei va apărea lumina.

— Maysoura!

Vocea lui Marie-Thérèse a crescut în volum de când s-a prăpădit soţul ei.

— Maysoura!

Nu pricep de ce le permite celor două pisici ale ei să cutreiere pe străzile cartierului. Beirutul nu e un oraş prietenos cu animalele de companie. La fel ca maică-mea, Marie-Thérèse iubeşte pisicile. Însă mama n-a avut niciodată pisică; şi-a revărsat dragostea asupra pisicilor vagaboande prin oraş.

Generatorul porneşte cu zumzetul lui uşor. Probabil s-a trezit Fadia. Nu aprind lumina, rămân în acel întuneric care nu mai e la fel de profund.

Mă gândesc la Brodsky:

Stau la fereastră. Vasele-s spălate.
Am fost fericit aici. Dar nu voi mai fi[34].

Răsare soarele şi bucătăria capătă formă, dezvăluindu-şi detaliile. Trezirea oraşului meu este mai frumoasă pentru ochii şi urechile mele decât crăpatul zorilor într-o vale bucolică sau pe o insulă paradisiacă slab populată – nu c-aş fi fost vreodată într-o vale bucolică sau pe o insulă paradisiacă. În oraşul meu, soarele îşi multiplică efectele pe miriadele de ferestre şi pe sticlă, în reflexii colorate care fac ca fiece dimineaţă să fie altfel. Lumina slabă se prefiră prin fereastră, curioasă să vadă ce se petrece în bucătăria mea. Îmi cade pe faţă şi şovăie. Mă forţez să mă ridic în picioare. Mă clatin un pic, mă sprijin de masa pentru micul dejun, o hidoşenie în două culori, roşu ca vinul şi galben ca urina, pe care a cumpărat-o soţul meu când ne-am căsătorit şi pe care a lăsat-o când a plecat. Îmi scutur faldurile capotului. În aer se stârnesc particule de praf. Bucătăria are două ferestre pe pereţi alăturaţi. Un păianjen cu picioarele din faţă uimitor de lungi e ocupat cu prada prinsă în pânza sa. Tot ce rămâne e un fir ca de borangic, cu vene striate. Păianjenul şi-a ales prost fereastra; casa lui va fi luată de apa primelor ploi. Mă întind pe vârfurile picioarelor, trag draperiile scurte de la a doua fereastră şi las să intre şi mai multă lumină matinală. Las strălucirea zilei să inunde bucătăria din ambele părţi. Deschid geamul pentru prima oară după câteva zile. Fereastra aceasta dă spre casa scării şi vecinii pot să-şi astâmpere curiozitatea în timp ce tropăie în sus şi-n jos pe trepte. O pală uşoară de aer face particulele nemişcate să tremure, un mănunchi de raze le face să devină aurii şi luminoase.

Apolo, veşnicul alchimist, încă îşi mână carul pe cerul Beirutului, ţinând o piatră filosofală. În aur transmut aerul însuşi.

Trebuie să-ţi schimbi viaţa[35].

Pe fereastră răzbate zgomotul surprinzător al sandalelor cu barete ale lui Marie-Thérèse – surprinzător, deoarece vecina mea de jos n-a mai făcut de multă vreme drumul până la etajul de deasupra mea. După ce trece prin dreptul ferestrei, mă aplec în afară ca să mă uit bine. Nu pare să-şi târască umbra şi nu poartă rochie de doliu. Îmi ia o clipă să-mi aduc aminte că aceasta e ziua de după comemorarea de un an a morţii soţului ei. Când ating din nou pardoseala cu călcâiele, îmi dau seama că mi-a înţepenit gâtul.

De sus coboară glasul Fadiei:

— Bravo, draga mea, bravo. Sunt mândră de tine.

Vocea pare înviorată, de parcă posesoarea ei s-a adăpat dintr-o fântână italiană a veseliei.

În dimineaţa asta, femeile se reunesc pentru o bârfă la cafea. Ce bine de ele.

Cele trei vrăjitoare îşi beau cafeaua împreună în fiecare dimineaţă de aproape treizeci de ani. Pe palierul de la etajul trei, în faţa apartamentului Joumanei, vecinele mele se adună în jurul tăvii rotunde din alamă şi fumează, bârfesc şi se pregătesc pentru ziua care a început. Însă Marie-Thérèse nu şi-a ocupat deloc scăunelul în anul care a trecut – o perioadă cam mare de doliu, dacă mă întrebaţi pe mine, dar de înţeles. Faptul că face drumul până sus e un mare eveniment.

— Luminezi ziua! îi strigă Joumana în jos.

Vocea ei răsună de-a lungul casei scării şi ajunge fix în bucătăria mea.

Este o dimineaţă levantină splendidă, aurie.

Acustica blocului e de aşa natură încât din bucătărie aud fiecare cuvânt rostit pe palier. În fiecare dimineaţă, parcă plutesc undeva aproape în intimitatea vecinelor mele. Aud clinchetul ceştilor pe farfurioare, zornăitul farfurioarelor pe tavă, susurul cafelei turnate în ceşti, ritualul lor sacru –

irigarea Grădinii, aşa-l numeşte Joumana. Le aud pălăvrăgind şi bârfind: ai auzit asta, îţi vine să crezi aia? Îşi afurisesc duşmanii şi-şi laudă prietenii. Aud fiecare oftat, fiecare chicotit. Le ascult cum fac planuri, cum îşi dau cu părerea, cum fac schimb de reţete şi-şi etalează fiecare nimic recent cumpărat.

Ani de conversaţii.

Atât de multe dimineţi: Fadia dezlănţuindu-şi râsul înspăimântător care-i este caracteristic, o expiraţie în falset, ca un croncănit, care-i face gâtul alungit să se umfle şi să se onduleze ca foalele brutarului, un râs nestăpânit şi molipsitor, din care risipeşte cu dărnicie. Soţul Joumanei scoate capul pe uşă; le dă bună-dimineaţa, glumeşte cu ele şi strigă în jos la domnul Hayek, soţul şi torţionarul lui Marie-Thérèse, din apartamentul de sub mine, ca să se asigure că acesta e gata pentru drumul lor pe jos până la Universitatea Americană, unde predau amândoi. Joumana predă şi ea la universitate, dar se duce cu maşina şi niciodată nu-şi bea cafeaua în grabă. Face glume pe socoteala bărbaţilor, fiindcă în majoritatea zilelor aceştia merg agale, în pas de plimbare, iar ea îi culege de pe drum, luându-i în maşină. „Vor mişcare, nu şi sudoare“, zice ea.

Săracul domn Hayek nu mai face plimbarea asta.

Iau din bol o mandarină parfumată, îi fac o gaură în capăt cu degetul şi încep s-o curăţ de coajă. Îmi torn o a doua ceaşcă de ceai.

— Ce fericită sunt că ai ieşit din doliu, zice Fadia. Un an e prea mult.

Sunt de acord, desigur. Un an e prea mult şi dacă ţi-ai iubit soţul. Este mult prea mult pentru domnul Hayek.

— Înţeleg de ce ai ales aşa, continuă Fadia. Te înţeleg, draga mea. Dar eu zic că şase luni – şase luni e mai mult decât suficient. L-am iubit pe soţul

meu, toată lumea poate depune mărturie pentru asta, dar nu puteam să port negru întruna.

— Nu m-a deranjat negrul, zice Marie-Thérèse.

Claxonul puternic al unei maşini de pe stradă acoperă următoarea ei replică.

— E mai bine că l-ai dat jos, zice Joumana. Aşa ar fi vrut şi el să faci. Soţul tău detesta negrul.

— Şi nu mai purta nailonurile alea negre, spune Fadia. Deşi ascund multe.

Nici un claxon, nici un duduit de camion sau bârâit de motocicletă nu poate să-i acopere vocea.

— Fadia! o dojeneşte Joumana.

— Ce? Nu te uita aşa la mine. Fadia spune adevărul. Ştii asta. Cred că tuturor ne-ar prinde bine un pic de epilat. Asta-i tot ce zic. Mint? Spune-mi. Nu, de bună seamă că nu. Toate avem nevoie, de asemenea, de o pedichiură ca lumea. Am dreptate? Am dreptate? În seara asta mergem toate la salon. Doar strictul necesar, atâta tot. De sus până jos. Şi să ştii, scumpo, picioarele nerase sunt contagioase. Dacă nu facem ceva în legătură cu ale tale, cine ştie ce vor păţi ale mele? E chiar mai rău în cazul unghiilor de la picioare neîngrijite. Uite, uite! Glasul Fadiei răsună puternic, ţipat: Culoarea sare chiar în timp ce vorbim. Avem nevoie de o intervenţie de urgenţă.

Fadia, care îşi savurează întotdeauna propriile glume, râde cu falsetul ei croncănit.

— Seara fetelor în oraş, zice Joumana.

— Putem fi tinere din nou, adaugă Fadia.

La şaizeci şi doi de ani, Fadia este cea mai în vârstă dintre cele trei. Eu, desigur, am o vârstă mult mai înaintată. Ea însă nu îmbătrâneşte frumos; luptă cu vigoare şi amărăciune împotriva fiecărui semn de declin, oricât de mic. Machiajul ei devine din ce în ce mai pronunţat, iar stilul vestimentar îi este tot mai adolescentin, o ultimă încercare disperată de a păstra o tinereţe pe care şi-o aminteşte cu drag. Chiar şi aşa, pare mai tânără şi mai proaspătă decât Marie-Thérèse, care e cu

zece ani mai mică decât ea şi care îmbătrâneşte fără amărăciune şi cu evidentă resemnare. Coatele ei au adunat tot atâtea striaţii ca o nucă, la fel de multe brazde ca ale mele. A devenit o biată imitaţie a ceea ce a fost cândva. În ochii ei s-a aşternut cu mult timp în urmă lipsa de curiozitate.

Marie-Thérèse are un chip indescifrabil, o expresie de viaţa-e-doar-un-vis care dă impresia că doreşte să nu fie tulburată de realităţi tulburătoare – o mască, de fapt, căci această impresie nu este adevărată, faţada nu se potriveşte cu casa pe care o ascunde. Dintr-un motiv sau altul, Marie-Thérèse îmi aminteşte de fata cu care a încercat să se împrietenească Fernando Pessoa, singura legătură romantică din viaţa lui. Nu pot să vă spun de ce. Nu ştiu cum arăta fata aceea. Nu sunt sigură că ştie cineva asta. Nici măcar nu-mi aduc aminte numele ei – Blanca, Maria, Francesca? Memoria vrea să mă necăjească în dimineaţa asta. Fata aia lucra în acelaşi birou de import-export ca poetul meu, iar el s-a gândit să o invite în oraş sau la orice făceau doi oameni plini de speranţe din Lisabona anului 1929.

Trebuie să spun că-mi închipui că Marie-Thérèse seamănă cu fata respectivă când a îmbătrânit, nu aşa cum era ea când geniul a avut-o în vedere.

Desigur, Pessoa nu a ieşit cu fata aceea, nu a făcut ce se făcea pe vremea aia, în Lisabona anului 1929. O chema Ophélia Queiroz. Devin senilă. Să uit o Ofelia? Scurtimea legăturii s-a datorat intervenţiei răutăcioase a nimănui altcuiva decât Álvaro de Campos, creaţia lui Pessoa, una dintre cele şaptezeci şi două de identităţi literare pe care le-a folosit, un dandy bisexual care n-o agrea pe Ophélia şi care considera că aceasta îl distrăgea pe Pessoa de la ambiţia sa literară. El i-a scris bietei fete şi i-a spus să arunce pe apa sâmbetei orice idei privind o relaţie cu Fernando.

Nu există nici o dovadă, cel puţin nici una despre care să ştiu eu, că Ophélia avea habar cine

era Fernando, darămite că el îşi petrecea timpul inventând personaje literare care scriau unele dintre cele mai mari capodopere ale secolului al XX-lea. Lucrau în acelaşi birou, dar nu-mi pot imagina că au schimbat măcar vreun cuvânt. Nu mi-l pot închipui pe el schimbând o vorbă cu nimeni.

Fernando a murit într-o relativă obscuritate, virgin şi solitar.

Mă gândeam să citesc o carte nouă astăzi, dar parcă nu mi se pare potrivit sau nu am chef de asta. Unele zile nu sunt zile de cărţi noi.

După ce am citit din Sebald ieri, mi-am dat seama că a traduce Austerlitz e un proiect mai uşor decât Emigranţii, poate pentru că acesta din urmă a aşternut bitumul, a netezit călătoria pentru Austerlitz. La traducerea în arabă a lui Sebald se ridică o problemă greu de rezolvat. Stilul său, cu fraze lungi, interminabile, care se înfăşoară în jurul paginii şi al cititorului, pare la prima vedere a se potrivi perfect cu araba, unde utilizarea punctuaţiei este mai puţin formală. (Să traduc Anul morţii lui Ricardo Reis de Saramago a fost o sarcină relativ uşoară.) Totuşi, insistenţa prin care Sebald pune glasul lui Jacques Austerlitz în povestirea la persoana întâi de către naratorul fără nume a fost dificil de redat tocmai pentru că araba, la fel ca spaniola, omite pronumele mai des decât engleza sau germana. Pronumele eu e folosit de Sebald cu referire la cel puţin doi oameni.

Problema de mai sus mi-a invadat gândurile ca nişte alge în dimineaţa asta. Voi reciti traducerea pe care am făcut-o pentru Emigranţii, peste care nu m-am mai uitat de mulţi ani. Trebuie să studiez cum am rezolvat atunci problema asta. Dar mai întâi trebuie să scot traducerea de unde am depozitat-o.

Fără să aştept să-mi termin ceaiul, caut o lanternă – din întuneric am venit şi în întuneric mă

voi întoarce. Am două lanterne, dar nu reuşesc să găsesc nici una. Amândouă sunt în bucătărie, sunt sigură. Număr până la zece înainte de a mai căuta o dată, repetând fiecare pas în caz că mi-a scăpat ceva la prima căutare, revenind acolo unde am mai fost. În zadar. Îmi dau ceaiul pe gât, pun ceaşca în chiuvetă şi lipesc cu ceară două lumânări pe o farfurioară. Marginea adânciturii farfurioarei este uşor decolorată – un praf de rugină, roşu şi maroniu, rămăşiţe ale ceaiurilor trecute care nu au vrut să se lase spălate, refuzând să fie uitate, inelele anilor pe o farfurioară. Camera menajerei, nu cu mult mai mare decât cutiile depozitate în ea, se află în partea din spate a bucătăriei, după baia menajerei. Locuiesc într-o clădire cu ambiţii: toate cele patru apartamente sunt împărţite identic, cu o minusculă locuinţă pentru menajeră, însă nici un locatar n-a avut vreodată o menajeră care să locuiască acolo, din câte ştiu eu. Camera nu are lumină; becul din tavan şi-a dat duhul cu mulţi ani în urmă. Sunt înaltă, dar am o problemă cu înălţimile. Depind de un om-bun-la-toate care să-mi schimbe becurile, de unde nevoia de a avea o lanternă sau lumânări la îndemână.

Încep să mărşăluiesc spre camera cu pricina, cu farfurioara cu lumânări în mână, inspirând pe nări fum şi sulf.

Baia menajerei e ticsită cu lădiţe. Aici nu e nevoie de lumânări. Nu există nici duş, nici cadă, doar un cep din metal şi o scurgere, spre care se înclină uşor pardoseala acoperită cu plăci de gresie. O fereastră înaltă care dă spre stradă, o fâşie ca o săgeată de lumină matinală de la miazănoapte, luminează cutiile din carton pline cu manuscrise. Pe toaletă sunt trei cutii aşezate una peste alta. Nu acestea sunt ceea ce caut; astea sunt cutiile din ultimii zece ani, care n-au mai avut loc în camera menajerei.

Camera fără fereastră a menajerei devorează lumina şi-mi zăpăceşte circulaţia. Au trecut câţiva

ani de când am deschis uşa asta – de când camera a dat pe dinafară de manuscrise, cărora le-am găsit loc în baie, nu mai intru aici la fel de des. Camera îmi induce o inimă iraţională. Uneori când intru aici, inima îmi funcţionează atât de greu, încât e pe punctul de a face o criză. Alteori bate cu atâta bucurie, încât ai zice că va exploda. Cu alte ocazii, îşi încetineşte bătăile până când aproape stă pe loc. În dimineaţa asta, venele din tâmple îmi zvâcnesc din cauza unei confuzii mari, înfloritoare, de neoprit.

„Inimă iraţională“ – îmi place foarte mult sintagma asta, am citit-o în Murphy cu mulţi ani în urmă şi mi s-a gravat la loc de seamă în memorie. Aş fi putut să scriu, de asemenea, că inima mea s-a comportat „ca o rachetă lansată“, din Moartea unui comis-voiajor de Welty.

Nu pot să-l traduc pe Beckett fiindcă a scris în două limbi din care am stabilit să nu lucrez. La început, am decis că, de vreme ce unii libanezi citesc în engleză sau franceză, n-o să traduc scriitori care au conceput în aceste limbi; poate că e o hotărâre arbitrară, dar una pe care am simţit-o necesară. Să restrângi alegerile nu este întotdeauna un lucru rău. N-am tradus niciodată un scriitor francez, un scriitor englez sau unul american. N-am tradus din Camus, Duras, Faulkner, Welty, Hemingway (slavă Domnului), nici din tinerii scriitori pe care îi admir, Junot Díaz (un limbaj macaronic[36] minunat) sau Aleksandar Hemon (macaronic într-o singură limbă). Regulile mele autoimpuse înseamnă că n-aş putea să traduc unii autori africani, să zicem J.M. Coetzee, Nadine Gordimer sau Nuruddin Farah, deoarece au scris – scriu – în engleză. Nici australieni, deci nu pe Patrick White, pe care îl ador, nici pe David Malouf. Nu-l pot traduce pe cehul Milan Kundera pentru că a scris şi rescris versiunile franceze ale cărţilor sale, şi nu pot să lucrez nici Ismail Kadare, fiindcă versiunile în engleză ale romanelor sale au

fost traduse din franceză, nu din albaneza originalului.

Totuşi, ştiu fluent doar trei limbi: araba, engleza şi franceza. Aşa că mi-am inventat un sistem al meu: pentru a obţine cea mai fidelă reprezentare a unei opere, folosesc o traducere franceză şi o traducere engleză pentru a crea o traducere în arabă. Este un sistem funcţional şi bine planificat, care îmi permite să mă delectez cu ceea ce muncesc. Ştiu că asta face ca traducerea mea să fie cu un pas mai departe de original, asemenea romanelor în engleză ale lui Kadare, dar este metoda pe care continui s-o folosesc. Acestea sunt regulile pe care le-am ales. Am devenit o sclavă, deşi în mod voluntar, a unei discipline, a unui ritual specific. Eu sunt sistemul meu, iar sistemul meu sunt eu.

N-aş traduce Murphy al lui Beckett chiar de-ar fi scris într-o altă limbă, să zicem sârbo-croată, fiindcă nu-mi place romanul. Am citit Aşteptându-l pe Godot de trei ori şi tot nu pot să vă zic despre ce este vorba. Dacă, aşa cum afirmă unii critici, e vorba despre a muri de plictiseală în aşteptarea întoarcerii lui Dumnezeu, atunci piesa e chiar mai plictisitoare decât am crezut.

Lăzi, lăzi, cutii şi lăzi. Manuscrisele traduse au cele două cărţi, cea în franceză şi cea în engleză, puse într-o parte a cutiei, pentru identificare. Tolstoi, Gogol şi Hamsun; Calvino, Borges, Schulz, Nádas, Nooteboom; Kiš, Karasu şi Kafka; cărţi ale memoriei, ale neliniştii, dar nu ale râsului şi uitării. Ani de cărţi, cărţi de ani. O risipă de timp, o irosire a vieţii.

Cutia lui Sebald este aşezată deasupra cutiei lui Nooteboom, sub alte trei traduceri. Pun farfurioara cu lumânări pe un teanc de manuscrise. Dau jos cutiile de sus, având grijă să nu cadă pe mine. Sebald e greu, de parcă a adăugat greutate în timpul stilului său de viaţă perfect sedentar din toţi aceşti ani. Abia pot să-l car, aşa că nici nu se pune

problema să iau şi farfurioara. Suflu în lumânare, cufundând în beznă camera menajerei, doar cu miros de fum, mucegai şi praf.

După ce un luptător palestinian a defecat pe pardoseala din această baie, la distanţă de o palmă spre sud de scurgere, am petrecut ore în şir în genunchi ca să curăţ mizeria soldatului, nămolul şi reziduurile. Am folosit o perie aspră din sârmă pentru frecat, ca un burete pentru şters tabla: cel mai nevătămător dintre instrumente. Afară, afară. Deşi nu mai e nici o urmă, păşesc întotdeauna pe deasupra locului respectiv, de parcă ar fi un câmp minat israelian – purtat pe sus de-aripi neobosite peste abruptul vast[37]. Ceata de palestinieni nu a furat prea multe, căci nu era mare lucru de furat – n-a existat niciodată o piaţă pentru cărţi.

Pun cutia grea pe jos, lângă fotoliul pentru citit. Cu o cârpă umezită puţin, o şterg de praf. Rup banda adezivă şi dau capacul la o parte. Vrafurile de hârtie sunt acolo, desigur, exact aşa cum le-am lăsat acum mulţi ani. Iau un mic teanc de deasupra. Prima pagină are titlul cărţii în arabă, scris cu cerneală permanentă, numele complet al lui Sebald şi al meu, Aaliya Sobhi, dedesubt, un pic mai mic. Coala e un pic sfărâmicioasă pe margini, dar nimic foarte îngrijorător. Îmi întind spatele şi mă gândesc dacă mai vreau o ceaşcă de ceai înainte de a mă afunda în lumea de melancolie a lui Sebald.

N-ar fi trebuit să deschid uşa, ar fi trebuit să mă uit pe vizor, însă cu siguranţă nu mă aşteptam să mă pomenesc cu fratele meu vitreg cel mare. Nu mi-am mai văzut fraţii vitregi de ani de zile şi nici unul dintre ei nu mi-a mai călcat pragul de vreun deceniu sau mai mult. Cu toate acestea, ar fi trebuit să ştiu că el era. Atunci când mi-a sunat soneria, auzisem vocea Fadiei spunând „Necazuri“. De pe palier, nimic nu-i împiedică vederea spre uşa mea, să observe cine vine la mine şi cine pleacă. El a sunat la sonerie şi, cum

mişcările mi s-au mai încetinit şi mi-a luat câteva secunde în plus ca să ajung la uşă, a mai sunat o dată, un ţârâit mai lung, mai insistent. Fraţii mei vitregi, la fel ca atât de mulţi bărbaţi şi băieţi, au nerăbdarea celor cărora li se cuvine totul.

Fumegă de furie în uşă, cărând două valize demodate, învechite, dar nu uzate. Chipul lui ridat este deformat de emoţie nestăpânită şi de grăsime, iar trupul, de greutatea valizelor. Pufăie şi gâfâie, etalând mânia lui Ahile şi un obraz de purceluş. Capul lui masiv, faţa şi gâtul sunt îmbujorate şi pătate cu roşu – o figură cubistă, buhăită, saturată de culoare. Intră val-vârtej, trântind valizele pe pardoseala mea.

Chiar şi în împrejurări lipsite de ostilitate, fiecare dintre fraţii mei vitregi are capacitatea de a-mi da fiori de spaimă. Ce se întâmplă acum este mai mult decât ostil. Pot să simt cum creşte temperatura în cameră. Limba mea are gust de cupru, ceea ce înseamnă că am o hiperventilaţie, pregătindu-mă să fiu gata să lupt sau să fug, să fiu gata să-mi iau sabia sau să sar pe cal. Îmi încetinesc inspiraţia. Mă concentrez să mă calmez.

Îl întreb amabilă ce face.

— Ţi-o las pe maică-ta, răspunde el. E rândul tău. N-ar trebui s-avem noi grijă de ea. E responsabilitatea ta. Eşti fiica ei şi n-ai familie. Tu ar fi trebuit să ai grijă de ea în toţi anii ăştia. A sosit timpul, e rândul tău. Noi nu mai putem să facem asta.

Nu ţipă, dar aşteaptă să-l contrazic. Vrea un motiv ca să ţipe.

Nu îi ofer unul.

Îşi scoate o ţigară din buzunarul de la cămaşă, o ţine între buzele uscate, lăsând-o să se legene uşor, dar n-o aprinde. Este un bărbat care a fost cândva puternic, redus la ceva aspru şi vulgar: gât fleşcăit, umeri laţi, bărbie moale, ochi încercănaţi de oboseală, pieptănătură neîngrijită. Pantalonii lui maro din poliester, de la un alt costum decât sacoul

şi vesta, flutură şi foşnesc în timp ce el se plimbă încolo şi încoace prin vestibul. Se uită lung la mine, voind să mă retrag, speriată. Şi asta fac.

Mă retrag speriată întrucât, chiar dacă seamănă cu o parodie de tip dur, la fel ca întotdeauna, cândva l-am ştiut periculos şi amenințător. La începutul războiului civil în 1975, a îmbrăcat ţinuta de camuflaj de prost gust a uneia dintre miliţii, repetiţie generală de tragicomedie. Nu mă întrebaţi ce miliţie. Nu mi-a păsat la vremea aceea şi nu ştiu. Semăna cu o caricatură, îşi împodobise pieptul slab (nu era gras pe atunci, doar uşor convex) cu medalii şi umerii cu epoleţi cu trese, imitându-l triumfător pe Napoleon, Cometa Corsicană.

Fanfaronadă şi hybris, aşa era el, aşa e şi acum, dar asta îl face, în anumite privinţe, şi mai periculos.

Gândiţi-vă la Bush – indecentul amalgam de banalitate şi perdiţie.

Cum se scufundă naţiunile…
Când Răzbunarea ascultă de cererea Prostiei[38].

Un gând neplăcut.

De câte ori mă gândesc la Bush, îmi vine în minte imaginea aceasta: un chip fărâmiţat în nisipul deşertului.

Numele meu e Ozymandias, Regele Regilor,
Cercetaţi-mi faptele, voi, cei puternici, şi orice speranţă lăsaţi![39]“

Un gând mai plăcut.

Fratele meu vitreg cel mare mă înspăimântă. Nu se întâmpla şi pe vremea când creşteam împreună; pe-atunci, doar mă irita. Împărţeam o saltea şi-l consideram nimic mai mult decât un mâncător de spaţiu. Era greu de cap, neglijent şi, în ochii

mamei, infailibil. Găsea o plăcere neobişnuit de mare în glume proaste şi în tot felul de jocuri nărăvaşe. Îşi cultiva satisfacţia obscenă de a-şi teroriza fraţii mai mici.

După ce m-a părăsit soţul, mama a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru a mă convinge să-l urmez afară pe uşă şi să-mi părăsesc căminul. A sugerat să fac schimb de apartament cu fratele vitreg cel mare – al lui era mic, potrivit pentru cineva singur, al meu era mai mare, potrivit pentru o familie în creştere, care o includea şi pe ea, desigur.

„Uite câte camere ai. Cât de lacomă poţi să fii? Cât de egoistă?“, obişnuia ea să spună.

La început, mă ciondăneam cu ea, dar apoi am observat că era mai eficient s-o ignor, s-o las să-şi bată gura degeaba la nesfârşit, până nu mai putea. Când a devenit evident că vorbele ei nu aveau efectul dorit, fraţii vitregi au intervenit în discuţie. Fiecare a început să se implice când propria familie îşi mărea numărul – reproducerea iresponsabilă fiind metoda clanului de a-şi omorî plictiseala.

Fratele vitreg cel mare a apărut prima oară la uşa mea după naşterea copilului cu numărul doi sau trei – ar trebui să ştiu care, fiindcă am fost la spital când s-a născut, încă nu eram pregătită să-mi abandonez complet familia. Fanfaronadă şi hybris atunci n-a fost în stare să vorbească, să converseze sau să negocieze, ci pur şi simplu a început să ţipe, cerându-mi să fac ce se cuvenea. Am încetat să-i mai deschid uşa când ştiam că el e. Afară, fratele vitreg cel mare se lovea peste pieptul de simian şi blestema. Mă îngrozea, cu o teroare nestăpânită.

Revenea întruna, iar şi iar, lupul cel mare şi rău care mă speria cu ameninţările lui zgomotoase şi agresive; însă asta, să ştiţi, a fost în defavoarea lui. Nu numai că te obişnuieşti cu teama, considerând-o suportabilă după o vreme şi împăcându-te cu ea, dar o şi absorbi. Am absorbit-o. Îmi aparţinea şi eu

îi aparţineam. Tovarăşe credincioase, surori, eu şi teama mea.

Rămâneam temătoare, dar nu mai eram speriată. Copiii se sperie. Cu fiecare revenire, cu fiecare lovitură în uşă, eu şi teama mea ne maturizam un pic.

Înainte de AK-47, aşteptam cu un cuţit de bucătărie ascuţit lângă mine (nu eram mare bucătăreasă, dar cuţitul de bucătărie mi se părea cel mai versatil). Aşteptam, mergeam în cercuri, în ovale şi pătrate, treceam dintr-o cameră în alta prin apartamentul meu spaţios, ţinând cuţitul în mână. În caz de nevoie. Nu mă îndoiesc că, de-ar fi intrat cu forţa în casa mea, l-aş fi înjunghiat. Atât de tare mă temeam. Imbecilul.

Primul loc de muncă al fratelui vitreg cel mare a fost ca portar la un hotel de trei stele. Îi plăcea la nebunie datorită uniformei, despre care avea impresia că îi conferă oarecare clasă, un pic de prestanţă. Când doreşte să scape de ţărănime, ţărănimea – de secole şi de pretutindeni – îmbracă o uniformă. Aceasta a fost singura slujbă plătită pe care a avut-o vreodată, foarte mult o iubea, dar la început, în primele zile, a avut o mulţime de probleme cu unul dintre manageri, care se purta rău cu el, după părerea lui. Din nefericire, e posibil să fi adăugat şi eu o problemă în plus, fără să vreau. Se pare că managerul nu avea încredere în unii dintre angajaţi, în special în fratele meu vitreg. Aştepta la uşa personalului şi perchiziţiona anumiţi oameni când ieşeau, căutând probabil prosoape, lenjerie sau articole de toaletă în flacoane miniaturale puse la dispoziţia clienţilor. Fratele meu vitreg se simţea umilit şi, spre groaza lui, într-o zi, pe când mă îndreptam spre casă de la librărie, l-am văzut stând afară lângă uşa din spate a hotelului, cu braţele şi picioarele depărtate, managerul hotelului aplecându-se în faţa lui şi pipăindu-l uşor, peste tot, de sus în jos.

Când m-a zărit, venele de pe faţă i s-au umflat de mânie.

Păcat, căci în acel moment îmi inspira simpatie, milă chiar; în vulnerabilitatea sa, m-am identificat cu el, l-am văzut ca pe un membru al familiei.

În 1975, când a început războiul, încetasem s-o mai invit pe mama în apartamentul meu. O sunam şi ne întâlneam în vreo cafenea de pe strada Hamra. Într-o zi a adus-o fiul ei, însoţit de un grup de prieteni. Purtau haine care imitau ţinuta militară, înghesuiţi într-o maşină decapotabilă, nu într-un jeep. Când maşina s-a oprit, fratele vitreg cel mare s-a uitat în direcţia mea şi le-a şoptit ceva prietenilor săi, care au râs pe înfundate. Semănau mai puţin cu nişte membri ai unei miliţii şi mai mult cu un grup de studenţi dintr-o frăţie, ieşiţi în oraş, huligani naivi, puşti lipsiţi de maniere care încearcă să pară curtenitori. Parcă-i şi vedeam în geci roşii din piele întoarsă şi cămăşi înflorate din mătase, cu revere late. Fratele meu vitreg părea cel mai vârstnic din grup, un bărbat care se juca de-a puştiul. Începuse deja să colecţioneze medalii.

„Doarme cu ele puse“, mi-a spus mama când ne comandam cafeaua.

Nu mi-am dat seama din tonul ei direct dacă era mândră sau alarmată că fiul ei întreţinea în pat o tovărăşie intimă cu medalii false.

Dar nu dormitul cu medaliile m-a îngrozit. Mama m-a informat că fratele meu vitreg capturase un spion israelian şi că se ocupaseră de el. A folosit termenul nevinovat se ocupaseră. Am încercat să scot mai multe informaţii de la ea, dar nu ştia nimic. Visurile băieţilor sunt coşmarurile mamelor, însă în cazul mamei, visurile băiatului său erau neştiinţele ei. Nu mi-l puteam închipui pe fratele vitreg capabil să se ocupe de ceva mai complicat decât deschiderea portierelor pentru superiori.

După câteva zile, în ziar a apărut un mic articol în care se spunea că managerul hotelului fusese

găsit mort pe o stradă lăturalnică, legat şi torturat. Nu mi-l puteam imagina pe fratele meu omorându-l pe omul acela. Era mult prea laş. Însă îmi puteam închipui că a minţit, că i-a informat pe alţii despre duşmanul său, că a turnat otravă în urechile unui viitor politician, că a fost martor la eliminarea celui care îl umilise.

Să nu faci rău aproapelui tău decât dacă îţi este şef.

Am încercat să-mi imaginez că mă înşelam sau, dacă nu, atunci să-i justific acţiunile în mintea mea. Totul se petrecuse în timpul unui război civil, când se comiteau nenumărate crime – crime care făceau ca fapta fratelui vitreg cel mare să semene, prin comparaţie, cu farsele din pauza de prânz a elevilor. Răzbunarea plutea în aer la vremea aceea. Ca să-l parafrazez pe poetul Czesław Miłosz, în timpul războiului civil libanez, „a cauza moartea cuiva era ceva disociat de duhoarea satanismului, de mustrări de conştiinţă şi de accesorii similare din tragedia shakespeariană“. Tineri în uniforme strălucind de curăţenie erau capabili să împuşte oameni în timp ce molfăiau dintr-un kebap şi beau Pepsi.

Am încercat să justific, dar n-am putut.

Nu ştiu ce să cred.

O fi el fratele meu vitreg, dar nu suntem înrudiţi. O prăpastie există între noi, lumi care nu pot să comunice între ele.

Când a murit tatăl meu vitreg, fratele vitreg cel mare s-a metamorfozat ca prin minune în bărbatul casei din care nu se mutase niciodată. Mama a continuat să locuiască la el. Nu i-ar fi trecut prin cap să locuiască la mine şi nici n-aş fi dorit aşa ceva. Mama îşi iubeşte doar fiii şi nu s-a obosit niciodată să fie discretă în legătură cu asta. Pe fiica ei cea mică o tratează ca pe un cetăţean de mâna a doua, o odraslă de un gen neglijabil. Eu, cea mare, abia dacă las vreo urmă în conştiinţa ei. După ce

am încetat să încerc să mă insinuez în viaţa ei, a uitat de mine. Dacă pe mezină o consideră Fanny Price[40], eu sunt Quasimodo al ei, care trebuie închis în clopotniţă.

Dacă fratele vitreg cel mare a ajuns s-o aducă acasă la mine, înseamnă că toţi ceilalţi fraţi ai lui au refuzat categoric să i-o ia de pe cap.

Îi spun, calm, că nu cred că acest lucru e fezabil. Sunt cât pe ce să sugerez că ea nu va fi fericită, când o văd în cadrul uşii mele deschise, ţinută în poziţie verticală de cumnata mea. Mama, alarmant de fragilă, în haine complet negre, e adusă de spate, de parcă ar fi descins din tabloul Pelerinaj la San Isidro de Goya. Chipul ei are paloarea pielii ascunse mult timp de razele soarelui. Părul îi este încă vopsit negru, dar culoarea se duce deja, la rădăcini e o dungă albă de un deget. Abia îşi ţine capul ridicat, respiratul constituie un efort, la fel şi trăitul. Liniile trupului ei, ale formei ei, par să se fi topit; pentru o clipă, în mod ciudat, când lumina pătrunde pe uşă din spatele ei, mi se pare că-i pot vedea atât partea din faţă, cât şi partea din spate a corpului. Rămân cu gura căscată, umerii mi se lasă în jos. Mintea mi se blochează, ticsită de sentimente şi gânduri pe care nu le pot formula cu suficientă iuţeală şi uşurinţă. N-am mai fost în prezenţa ei de foarte multă vreme. Am uitat cât de haotic îmi devine creierul când este ea în preajmă. Cumnata mea o conduce încet pe mama în vestibul, o ţine bine, aşa cum un marinar căzut peste bord se agaţă de o bucată de lemn care pluteşte în derivă, dar în acelaşi timp şi delicat, de parcă e o un fir de borangic. Verigheta cumnatei mele sclipeşte când degetele ei o apucă pe mama de cot.

Ajunge la mine un damf din mirosul acru, mucegăit, al vârstei mamei.

— Îţi aparţine acum, zice fratele meu.

Vena ca un vierme de la tâmplă îi zvâcneşte şi i se îngroaşă.

— E a ta acum, spune cumnata mea, scuipând cuvintele printre buzele strânse, rujate inegal.

Faţa ei ştearsă şi timidă se înroşeşte, aşa cum se luminează o cămaşă udă pe sârma pe care se usucă.

Mama, un sucub modern, are capacitatea de a mă lăsa fără suflet şi fără voce fără ca măcar să recurgă la ceva rudimentar precum un sărut. Însă nu pot permite ca şarada asta să mai continue mult. Inspir adânc, ca să mă motivez.

— Nu, le zic pe un ton scăzut, înţepat. Nu e a mea.

Mama îşi înalţă capul fantomatic şi se uită la mine. Chipul ei brăzdat se schimonoseşte, strângând ridurile şi înmulţindu-le de zece ori. Gura i se deschide într-o spaimă ştirbă. Mâinile ei noduroase se ridică în sus, cu palmele deschise spre mine, ca pentru a alunga răul. Mama încearcă să se tragă înapoi din braţele nurorii ei. Ţipă, un strigăt surprinzător de răsunător şi ascuţit. Şalul negru îi alunecă de pe umăr stâng, tot numai os, dar nu cade de tot. Ochii ei oglindesc o groază stridentă, de nerostit. Dintr-un trup atât de firav, un ţipăt sfidător de spaimă care nu încetineşte sau oboseşte.

Nici unul dintre noi nu se mişcă; stăm în vestibulul bine luminat, construit în anii ’50, asemenea unor sculpturi din teracotă italiene din Renaştere, toţi înspăimântaţi, în timp ce mama ţipă întruna. Praful din vestibul, în mod normal invizibil, dansează şi saltă în lumină, luând în derâdere imobilitatea oamenilor.

Trupul ei emană răceala iernilor străvechi. De la picioare, mă trec în sus fiori. Tremur.

Fratele vitreg cel mare se întoarce, în cele din urmă, spre mine, cuprinzându-şi partea dreaptă a bărbiei cu palma. Trupul lui, chipul îi exprimă imaginea universală, veche de când lumea, a celui cuprins de groază.

— Ce ai făcut? întreabă el, în timp ce mama ţipă în continuare.

Nimic. Sunt încă în cămaşă de noapte şi robe de chambre[41], ce naiba.

Nimic. N-am făcut nimic.

Fadia intră val-vârtej în hol, saboţii ei bocănind suficient de tare ca să fie auziţi laolaltă cu ţipătul, dar abia când ajunge aproape de mine întreabă:

— Ce se petrece aici?

Ochii ei sunt întrebători, extrem de miraţi. Pleoapele îi sunt date cu fard albastru, azuriu – machiajul nu e complet, ci în curs de aplicare. Buzele îi sunt conturate cu creion dermatograf negru, dar rujul n-a fost încă aplicat. Urechile îi sunt împodobite cu cercuri din aur, de femeie foarte tânără.

— Nu te recunoaşte, strigă cumnata mea, încă ţinând-o pe mama. Asta-i tot. Mai mereu, nici pe mine nu mă recunoaşte. Nu-i nimic. Se va obişnui cu tine. Ştiu c-o să se obişnuiască. Trebuie.

— Poate cineva s-o facă să tacă? urlă Fadia, gura deschisă dezvăluindu-i dinţii pătaţi de nicotină. Nervii mei nu rezistă.

Nu-mi dau seama dacă Fadia se referă la cea care ţipă sau la cea care vorbeşte. Nimeni nu întreabă de nervii mei.

Observ că Joumana, vecina de deasupra, a intrat şi ea în apartamentul meu. Marie-Thérèse rămâne în uşă, curioasă, dar politicoasă – prea mulţi oameni în micul meu vestibul. Joumana, într-o rochie de iarnă cu decolteu festonat, se aşază lângă Fadia, ţinând într-o mână o mătură cu coadă lungă, cu susul în jos, cu mâna cealaltă în şold, semănând nu atât cu o santinelă ameninţătoare, cât mai mult cu un personaj burlesc dintr-o pictură de Pontormo. De ce s-a năpustit în jos pe scări cu o mătură? Se aştepta la o încrucişare de săbii? Dumas, Marías, Conan Barbarul?

Joumana şi o mătură, un profesor universitar şi o unealtă de menaj, o viziune caraghioasă.

Mama oboseşte subit, pare deznădăjduită şi epuizată. Decibelii scad; ţipetele ei se reduc la scâncete şi tânguieli.

— Spune-i că trebuie s-o ţină pe maică-sa, îşi îndeamnă cumnata mea soţul, care pare cel mai zguduit. I s-a ridicat părul alb, pieptănat. Trebuie. Nu vreau s-o iau înapoi. Nu mai suport. Spune-i.

— Nu voi face asta, le zic.

— Spune-i! ţipă cumnata mea.

Mama începe să scoată sunete joase, scăzute, ca o cioară bolnavă. Îşi lasă capul să-i atârne, de parcă vrea să se închidă în ea însăşi. E micuţă, astfel că e greu de crezut că eu, cea mai înaltă din încăpere, mă înrudesc cu ea în vreun fel, darămite că îi sunt odraslă.

— Vreţi s-o lăsaţi aici? întreabă Fadia. Sunteţi nebuni?

— Asta nu te priveşte, zice cumnata mea.

Dinţii îi sunt îngrămădiţi laolaltă, ca şi cum ar încerca să-i sară afară din gură.

— Ba bineînţeles că mă priveşte. Sprâncenele Fadiei se ridică sus de tot, până unde începe să-i crească părul. Tot ce se-ntâmplă în clădirea asta mă priveşte. Acum plecaţi. Mi-a ajuns tot ce-am suportat din partea familiei voastre timp de cincizeci de ani. Gata. Ieşiţi.

Cumnata mea încearcă s-o împingă înainte pe mama, care geme uşor, iar ţipetele revin. Îmi acopăr urechile.

— Luaţi-o înapoi! strigă Fadia. Plecaţi de-aici şi luaţi-o cu voi. Luaţi-o înapoi.

Mă sprijin de uşa din sticlă care desparte holişorul aglomerat de restul apartamentului. Îmi doresc să fiu transportată într-o altă dimensiune. Nimic nu are sens. Urmăresc ce se petrece de parcă aş fi la o proiecţie a unui film de Antonioni fără subtitrare. Mâinile mele, de obicei calme,

tremură uşor, iar ochiul stâng mi se bate fără astâmpăr, independent de voinţa mea. În capul meu, şi doar în capul meu, aud o interpretare rapidă a unuia dintre studiile transcendentale ale lui Liszt, cântat de Sviatoslav Richter pe un disc cu 78 de rotaţii pe minut.

Aerul din jurul meu pare îndepărtat. Sunt tulburată.

Luaţi-o înapoi.

Încep să-mi vin treptat în fire, să adun cioburile împrăştiate ale stăpânirii mele de sine, şi-mi dau seama că eu şi vecinele mele o dăm cu forţa pe mama afară din apartamentul meu – pe propria-mi mamă. Cât de nepoliticos.

Să-ţi dai mama afară – mama muribundă.

Acum, a o descrie pe mama drept muribundă nu înseamnă mare lucru, nu înseamnă aproape nimic. Toţi suntem muribunzi, zilele ne sunt numărate. Mama se află la uşa morţii de ceva vreme, dar a reuşit cu încăpăţânare să se abţină de la a o deschide sau de a bate la ea, la o adică. Totuşi, trupul acela, recipientul acela, nu mai poate adăposti viaţa pentru mult timp.

Deasupra capului ei ar trebui să plutească un ceas cu alarmă, unul din acelea vechi, cu o cupolă din metal sus.

La sfârşitul fiecărei veri, mama pregătea untură de miel cu sare, ca s-o pună la păstrare pentru iarnă, şi a respectat acest ritual chiar şi când a apărut posibilitatea refrigerării şi disponibilitatea de carne tot timpul anului. Anul acesta n-ar trebui să pregătească untură de miel. Gata cu bananele verzi[42]. În curând, o să părăsească această clădire, viaţa mea şi lumea asta. Însă nu îndeajuns de curând.

— Luaţi-o înapoi, luaţi-o înapoi, spune Fadia întruna, pe un ton hotărât, care nu permite nici o discuţie, nici o contrazicere, un ton care devine tot mai puternic şi mai insistent cu fiecare repetare. Luaţi-o înapoi.

Lasă-mă să plec. Ia-ţi darul înapoi.

Dintre toate frazele şi imaginile minunate, giuvaierele strălucitoare incrustate în „Tithonus“ de Tennyson, această propoziţie, „Ia-ţi darul înapoi“, e preferata mea. Adăpostită în memorie din clipa în care am citit-o prima oară, îmi însufleţeşte esenţa.

În braţele-ţi mă ofilesc încet
Aici, la tăcuta margine-a lumii.

Joumana şi mătura ei rămân tăcute în timp ce Fadia vorbeşte întruna. Cum poate ea, profesor universitar, să fie atât de apropiată de Fadia, care n-a fost în stare să-şi ia bacalaureatul, e dificil de înţeles – sunt o pereche foarte ciudată. Sunt unite ca o portocală cu mijlocul ei.

Fadia, cu braţele ca nişte aripi, îi conduce pe invadatori afară pe uşă. Rochia ei de casă jignitor de colorată, o paletă de nuanţe din Submarinul galben, este suficient de lungă să mătură podeaua în timp ce merge. Cumnata mea pare descurajată, ca o actriţă obosită dintr-o piesă lipsită de succes.

Luaţi-o înapoi.

Aici, la tăcuta margine-a lumii, nu este foarte linişte.

Să-mi descâlcesc sentimentele faţă de Fadia e o sarcină la fel de dificilă ca oricare alta a lui Psyche, şi încă mai dificil e să încerc să-i înţeleg sentimentele faţă de mine. Copila m-a admirat ca tânără mireasă; m-a dispreţuit ca femeie divorţată. Totuşi, pe măsură ce amândouă am înaintat în vârstă, după ce s-a măritat şi a avut familia ei, a părut să se îmblânzească. A devenit politicoasă. Poate că nu-i place de mine, dar nici nu mă detestă, iar din când în când manifestă o bunătate

şi o generozitate atât de profunde, încât mă nedumereşte.

Războiul ne-a silit să nu mai fim nişte străine. Ne-am ajutat şi ne-am sprijinit una pe cealaltă în timpul luptelor, deşi asta nu a transformat relaţia în vreo formă recognoscibilă de prietenie. În afară de a rosti cuvinte politicoase, lipsite de însemnătate, abia dacă ne vorbeam. Un cuvânt aici, o frază acolo.

Cea mai lungă discuţie pe care am purtat-o vreodată a avut loc într-o dimineaţă rece din anul 1995, când mă duceam la serviciu. Ieşind pe uşă, am surprins-o, cu obrajii îmbujoraţi de ger şi de sănătate, în timp ce urca scările la întrunirea zilnică a vrăjitoarelor, după ce cumpărase o tavă caldă cu kenafeh[43], cu un miros care te făcea să-ţi fie foame deşi erau împachetate în hârtie cerată. Bună dimineaţa, bună dimineaţa, şi Fadia mi-a sugerat să-mi pun palton într-o zi atât de friguroasă. I-am spus că am sânge cald, dar a insistat că, atunci când o să ies în stradă, vântul va sufla rece ca gheaţa.

„Când o să fii acolo afară, o să-i mulţumeşti Fadiei“, a zis ea mângâindu-şi paltonul din păr de cămilă.

A avut dreptate în ziua aceea.

Am încetat cu mult înainte s-o desconsider ca inconsecventă. Fadia a fost îngrozitor de frivolă când era mică şi a rămas aşa ca adult, însă posedă un curaj, un simţ practic şi o hotărâre pe care puţini din generaţia ei le au. În urmă cu mulţi ani, într-o noapte pe când avea nouăsprezece ani, poate douăzeci, în mod cert nu mai era elevă, cerul era negru, ca tuşul indian, iar ea stătea în faţa uşii, exprimându-şi mânia mult prea zgomotos. Sartre a scris: „Iadul înseamnă Ceilalţi“, cuvinte cu care sunt de acord, desigur, dar sunt de acord şi cu Fernando Vallejo: „chinul Iadului este zgomotul“. În noaptea aceea, Fadia a fost infernul sufletului meu.

La vremea aceea, Fadia îi provoca tatălui ei, Hajj Wardeh, o mare îngrijorare, şi s-a dovedit că într-adevăr trebuia să fie îngrijorat. Cea mai mică şi preferata lui dintre cele trei fiice, Fadia singură rămăsese încă nemăritată. Mai rău, faptul că ea se delecta cu filme romantice egiptene, pentru care avea o obsesie, îi alunga tatălui său somnul noaptea. Îşi făcea griji, în mod corect, că le vedea nu doar cu prietenele ei, ci că se şi furişa în cinematografe de una singură atunci când avea ocazia. După ce s-a uitat la câteva dintre filmele acelea, tatăl a înţeles că ele îmbogăţeau terenul iluziei, plantând seminţe rele în mintea fetelor arabe impresionabile, sădind nefericire şi nemulţumire când viaţa se dovedea mai puţin ideală decât apărea pe afurisitele alea de ecrane.

A încercat să-i interzică să mai meargă cu prietenele ei, dar adevărul era, şi tatăl era pe deplin conştient de asta, că familia lui ajunsese în punctul în care mezina era stăpâna casei. Era în stare să-şi îmbrobodească tatăl să fie de acord cu orice voia ea, în limite rezonabile, desigur. Fata îi lua cererile drept simple propuneri. În plus, avea o armă puternică: îmbufnarea. Tatăl o iubea atât de mult, că nu era nevoie decât ca ea să-şi bosumfle buzele, să-şi mijească ochii şi să-l privească lung, pentru ca el să anuleze în grabă orice lucru pe care abia ce-l sugerase.

Hajj Wardeh a ajuns la cea mai aşteptată dintre soluţii: era timpul ca Fadia să se mărite. I-a găsit pretendentul perfect, fiul unui bun prieten al lui. Numele viitorului soţ era Abdallah, un tânăr de douăzeci şi şase de ani, educat, inteligent, cumsecade, bun musulman, un inginer care absolvise cu medie mare Universitatea Americană din Beirut. Când Hajj Wardeh a invitat la cină familia bunului său prieten, a observat cu mare bucurie că Abdallah pur şi simplu cădea pe spate de câte ori Fadia îl privea. Se aştepta întruna ca ochii bietului tânăr să sară din orbite, ca în

desenele animate. Nu s-a spus nimic în timpul cinei, desigur, dar Hajj Wardeh a prevăzut o cerere în căsătorie în toată regula a doua zi.

Bucuria i-a mângâiat sufletul, chiar dacă pentru scurt timp.

În seara aceea, după ce a ghicit scopul cinei, Fadia cea gălăgioasă a izbucnit în una din crizele ei, pe care a auzit-o tot cartierul. Nu voia să se mărite cu oricine şi cu siguranţă nu cu acest fiu al bunului prieten al tatălui ei. Avea să se mărite din dragoste şi numai din dragoste. Nu va intra din nou în apartament până când tatăl ei nu-i promite că n-o s-o dea după bărbatul acela. Nu-i păsa cine auzea strigătele ei nocturne. Avea să doarmă pe palier. Tot Beirutul avea să afle că tatăl ei e un om hain, căci o sileşte să se mărite. Nu-i păsa cum o să-i zică el celui mai bun prieten al său că ea nu e interesată. N-avea să mai pună piciorul în casă decât dacă tatăl ei ceda. Bietul om a cedat şi Fadia, liniştită brusc, a fost îndeajuns de isteaţă să nu se fălească în triumful ei.

Ce nu ştia Hajj Wardeh la vremea aceea, deşi a fost suficient de înţelept să înţeleagă mai târziu, era că Fadia pusese deja ochii pe un viitor soţ. Da, avea să se mărite din dragoste. Ea şi prietenele ei observaseră un tânăr prin cinematografe, vizionând aceleaşi filme ca ele. L-au abordat a treia sau a patra oară când l-au zărit. Li s-a părut fermecător şi plăcut, la fel de îndrăgostit de filmele egiptene cum erau şi ele. Era un gentleman dintr-o familie bună şi le-a tratat cu cel mai mare respect. Toate prietenele Fadiei îl voiau de soţ pe acest bărbat manierat, politicos şi cu slujbă bună, care avea aceleaşi preocupări ca ele. Ce fată şi-ar fi dorit mai mult?

Ar fi trebuit să le strecor un exemplar din Camera lui Giovanni sau, dacă ar fi fost mai inteligente, din Corydon[44].

Fadia s-a străduit să-l influenţeze vreo doi ani până ca el să înţeleagă că trebuia să o ceară în

căsătorie; şi a cerut-o, peţind-o oficial de la tatăl ei. Căsnicia lor a funcţionat în felul ei. Cu timpul, Fadia şi-a pierdut pasiunea pentru filmele egiptene, el însă niciodată. Era bun cu familia lui şi îi sprijinea. Era amabil cu mine, fapt pentru care i-am fost recunoscătoare. A murit fără să se poată spune măcar un singur lucru rău despre el. În acelaşi timp, a murit fără să existe şi altcineva din afara familiei apropiate care să-şi poată aduce aminte prea multe despre el. Cei mai mulţi nu erau în stare să-l recunoască de când îl întâlneau o dată până data următoare când îl întâlneau; era nevoit permanent să se prezinte din nou. Şi apoi a murit.

Nici eu însămi nu sunt în stare să-mi amintesc cum arăta la chip – cataractă metaforică, din nou.

A fost un soţ grijuliu, care niciodată n-a înşelat-o pe Fadia. Ea, desigur, o făcea, aşa cum mă aşteptasem. La ce nu m-am aşteptat – şi nici Fadia nu s-a aşteptat – a fost cel cu care a ales să calce strâmb. L-a întâlnit pe Abdallah la o petrecere şi, ca femeie măritată, se pare că interesul lui faţă de ea i s-a părut mai provocator. A afirmat că a sedus-o în timp ce stătea lângă soţia lui; şi-a scos trandafirul roşu de la butonieră, i-a smuls petalele şi, cât se poate de nevinovat, le-a lăsat să-i cadă din mână în calea ei, când a trecut pe lângă el. A fost amanta lui fidelă timp de douăzeci şi trei de ani. Erau oarecum discreţi, ca să nu-şi rănească familiile, dar tot oraşul ştia despre relaţia lor – ştia în mod discret, desigur. O auzeam în mod regulat discutând despre el cu Joumana şi Marie-Thérèse acolo sus pe palier. E demn de semnalat că doar copilul cel mare al Fadiei seamănă cu soţul ei. Restul n-au luat trăsături de la Abdallah, dar cu siguranţă nu seamănă cu tatăl lor legitim, indiferent cum o fi arătat el.

De n-ar fi fost moartea prematură a lui Abdallah din cauza unui stop cardiac neaşteptat în timpul unei beţii, amanţii probabil că ar fi încă împreună. Fadia l-a jelit mai mult decât oricine din familia

lui; l-a jelit mai mult decât şi-a jelit soţul, bineînţeles. După moartea amantului ei, a acceptat discret condoleanţe. A fost îndeajuns de politicoasă pentru a nu lua parte la înmormântarea lui. Însă a fost deosebit de încântată să audă că la funeralii o doamnă în vârstă a făcut groaznica gafă de a i se adresa soţiei amantului ei cu numele Fadia.

Era, de bună seamă, frumoasă în anii aceia de demult, şi încă pot să văd cine a fost cândva, cum era. Încadrat de lumina care trece pragul, chipul bătrân al Fadiei pare să se dezintegreze, iar faţa pe care mi-o amintesc răzbate ca un pui ce iese din găoace. Uneori o consider imună la trecerea timpului.

— Afară! Afară! zice Fadia, deşi rudele mele intruzive au părăsit deja apartamentul. Fadia îi vrea afară din clădire. Nu mă faceţi să chem jandarmii, le spune în timp ce ei o conduc încet pe mama în jos pe scări. Să nu vă mai văd vreodată pe aici! Nu-mi place de voi.

Mi se pare că picioarele mi se umflă în papuci, că genunchii sunt incapabili să-mi susţină greutatea. Capotul îmi atârnă greu pe umeri. Mă întreb dacă aş putea să încui pur şi simplu uşa în faţa Fadiei, însă Joumana e încă în vestibul, unde i s-a alăturat acum şi Marie-Thérèse, amândouă privindu-mă întrebător, vrând să ştie, semănând cu nişte personaje desprinse dintr-o telenovelă libaneză proastă.

— Trebuie să mă aşez, le anunţ în timp ce păşesc încet, uşor pe covoraşul tocit şi mă retrag în camera de citit. Trebuie să mă aşez.

Pe când mă prăbuşesc în fotoliul meu loial, îmi dau seama c-am făcut o greşeală, o eroare foarte gravă. Gâtul mi se contractă. Închid ochii. N-am mai permis nimănui să intre în camera asta de decenii întregi.

Respiraţia mi se cutremură între graniţele inflexibile ale trupului, inima mea pare să se

plimbe pe acolo prin interior.

Joumana şi Marie-Thérèse, vecinele mele de deasupra şi de dedesubt, mă urmează în sanctuarul meu. Joumana se lasă pe vine în faţa fotoliului. Vrea să ştie dacă sunt în regulă. Ce s-a întâmplat probabil a fost traumatic. Mă simt bine? Pot să facă ceva pentru mine? Joumana are o faţă puternică, trăsăturile ei sunt mai mult slave decât semite, mai mult israeliene decât libaneze, uşor aspre, însă nu neatrăgătoare, o frunte lată deasupra ochilor inteligenţi care mă fac să nu mă simt în largul meu. Ştiu de ce ţipa mama?

Nu, mi s-a părut o aberaţie. Nu-mi dau seama ce a speriat-o pe mama. N-o să ştiu niciodată. Ce anume s-a eliberat din ungherele memoriei ei? Cum pot să ştiu?

Cu delicateţe şi discreţie, Joumana îmi examinează părul, apoi clatină din cap. Asta înseamnă că nu crede că vopseaua albastră este cea care a provocat ţipetele? Eu nu zic nimic.

O greşeală, o scăpare. N-ar trebui ca ele să se afle în cameră. Încerc să-mi trag răsuflarea, încerc să mă concentrez asupra vazei cu flori de seră de pe etajera de lângă mine, dalii roşii, nemţişor alb, vază din sticlă, miros dulceag. Flori perisabile, costă mai mult decât îmi pot permite, dar când le-am văzut în florărie am simţit că nu mă pot întoarce acasă fără ele.

Ca majoritatea libanezilor, Joumana vorbeşte repede, o propoziţie legându-se de alta, producând cuvinte şi fraze guturale, ca şi cum ar face gargară cu apă de gură. Prefer conversaţiile aşezate, unde cuvintele sunt numărate precum perlele, conversaţiile cu multe pauze, pauze care înlocuiesc cuvintele. Prefer ca vizitatoarele mele să fie în altă parte. Joumana îşi ridică încet privirea deasupra fotoliului meu. Ochii ei, de culoarea gemului de gutui, îi amplifică înfăţişarea prietenoasă şi locvacitatea.

— Trebuie să mă odihnesc, le zic. Aerul mi se pare umed, continui. Pauză. S-ar putea să mă ia o durere de cap, adaug.

Privirea Joumanei ţâşneşte brusc dintr-o parte în alta, adunând informaţii cu mare viteză. În jurul ochilor mijiţi, laba-gâştei se încreţeşte. Îmi închid ochii, disperată.

— O, Dumnezeule mare! exclamă Joumana. Ce sunt toate astea? Se roteşte fără grabă pe loc, uitându-se în sus şi în jos. Chipul i se luminează şi-i străluceşte. Ce ascunzi aici?

— Sunt doar cărţi, zic eu. Doar cărţi.

Mă imaginez privind camera prin ochii unui străin. Cărţi peste tot, teancuri peste teancuri, rafturi şi biblioteci, teancuri peste fiecare raft, eu în fotoliul scârţâitor care n-a mai avut tapiţeria refăcută de când l-am cumpărat, pe la începutul anilor ’60. Am fost singura lui ocupantă; cu mulţi ani în urmă, spuma cu care este umplut s-a modelat după forma posteriorului meu. Otomanele care îl însoţesc au pe ele două teancuri de cărţi pe care nu le-am mişcat din loc de ani de zile, decât pentru a le şterge de praf de două ori pe săptămână. Câte ore m-am plimbat prin camera asta, dintr-un ungher în altul, asigurându-mă că totul e la locul său, că fiecare carte e în teancul corespunzător, că fiecare urmă de praf a fost înlăturată? O oglindă rotundă neînrămată – când am agăţat-o pe perete şi de ce am păstrat-o? – atârnă de un cui pe uşă. Am uitat complet de ea. Fiecare suprafaţă din încăpere străluceşte de o curăţenie devotată, cu excepţia oglinzii, desigur. Mi-am antrenat atât de bine ochii să-mi evite imaginea reflectată, încât am şi uitat că oglinda aia se afla acolo. Helen Garner are dreptate. Covorul cazac vopsit cu pigmenţi vegetali, pe care se pot observa câteva găuri, a fost cândva de un rubiniu puternic, ca rodiile, însă aspiratorul, după ce a trecut peste el de sute de ori, l-a supt de viaţă. Lampadarul din carapace de ţestoasă l-am găsit în

timpul războiului, singuratic şi abandonat, lângă o clădire care tocmai fusese jefuită – hoţii n-aveau nevoie de o veioză pentru citit. Mi-a luat o săptămână întreagă să-i redau luciul. De una dintre elegantele lui bride, îmi agăţ mereu o pereche de ochelari pentru citit, ca să-i am la îndemână. Vaza e aşezată pe şapte cărţi, exemplarele cu coperţi cartonate, pătate, ale poemelor Muallaqat; fiecare conţine câte un poem, însoţit de adnotări şi eseuri. Poeziile mele preferate, în patru versiuni, sunt împrăştiate, deşi nu la întâmplare, prin cameră.

Odele suspendate, poeziile atârnate, şapte poeme scrise de şapte poeţi de dinainte de Islam. Legenda spune că odinioară aceste poeme au fost scrise cu litere de aur pe pânză coptă şi atârnate de pereţii templului Kaaba în secolul al VI-lea. Eronat, desigur, de vreme ce poemele erau memorate, rareori scrise, însă e o poveste frumoasă. Îmi place la nebunie ideea unui loc de venerare cu poezii atârnate pe ziduri, şi aurite pe deasupra, nici mai mult, nici mai puţin.

În apartamentul de deasupra al Joumanei, camera mea de citit, această cameră, a fost dormitorul fiicei ei. Ştiu fiindcă de-a lungul anilor i-am auzit muzica, dansatul cu prietenul ei, mersul, tropăitul şi, din când în când, ţipatul şi trântitul uşii. Acum e la studii în Franţa, pentru o diplomă universitară în artă sau istoria artei – unde lucrează în linişte, după cum ar fi de sperat. În apartamentul de sub mine al lui Marie-Thérèse, aceasta a fost camera fiului ei, băiatul care nu mai e acolo. El era mult mai potolit. Habar n-am ce întrebuinţare dă Fadia acestei camere, în apartamentul ei. Niciodată n-am intrat în camerele lor. De ce lor li se pare că au dreptul să se afle în ale mele?

Curentul provocat de uşa de la intrare, încă deschisă, adiere nepoliticoasă, îmi zbârleşte cu neobrăzare părul de pe ceafă şi trage cu ochiul într-un teanc de hârtii de pe birou.

— Ştiam că lucrai într-o librărie, dar habar n-aveam că ai atât de multe… atât de multe… ăsta e un depozit de cărţi, zice Joumana.

Umblă prin cameră cu grijă şi admiraţie respectuoasă, aproape că merge pe vârfuri, lungindu-şi din când în când gâtul ca să citească titlurile.

Vreau să-i spun să înceteze, să mă lase în pace; nu, vreau să înceteze, trebuie să înceteze. Deschid gura, dar sunetul îmi rămâne înţepenit în gât. Degetele ei, degetele ei profane, bat darabana – arătătorul, mijlociul şi inelarul de la mâna dreaptă bat darabana zgomotos pe spătarul fotoliului meu, pe un raft, pe cotoarele cărţilor mele. Clămpănitul enervant răsună taca-taca-taca pe toate suprafeţele.

Un zgomot şi mai mare îşi face intrarea spectaculos.

— Au plecat, anunţă Fadia. Am aşteptat până am văzut maşina plecând. Ar face bine să nu se mai întoarcă, dacă ştiu ce e bine pentru ei.

Fruntea i-e udă şi îmbrobonată, părul de deasupra stă drept, lipit de ţeastă. Îmbujorarea din obrajii ei este exagerată şi-n ochi are sclipiri de răutate. Rămâne şi ea surprinsă la vederea atâtor cărţi.

— Deci asta faci dumneata în casă! exclamă Fadia. O ţigară aprinsă îi sfârâie aproape de vârful degetelor. Lumina soarelui care se filtrează prin geamuri îi încununează mâna dreaptă cu fum albastru. Întotdeauna m-am întrebat cum îţi petreceai atât de mult timp de una singură în timpul războiului. O, stai. În timp ce libanezii experimentau plăcerea prin sânge, dumneata experimentai plăcerea prin cărţi. Scoate un hohot de râs clocotitor. Când îşi dă seama că eu nu râd, adaugă: Trebuie să recunoşti c-a fost o glumă inteligentă.

— Da, aprob din cap cu răbdare.

— Şi amuzantă, aşa-i?

— Îţi mulţumesc pentru ajutor, îi zic. A fost foarte drăguţ din partea ta. Nu ştiu cum m-aş fi descurcat de n-ai fi venit tu.

— N-a fost mare lucru, răspunde Fadia. Ar trebui să vii cândva sus să-mi vezi biblioteca.

— Biblioteca ta? întreabă Marie-Thérèse.

Joumana clatină din cap, ca pentru a spune: „Nu-mi vine să cred că n-ai bănuit asta“.

— Biblioteca mea are două cărţi şi încă n-am terminat-o de colorat pe cea de-a doua, zice Fadia. Se luminează la faţă, iar râsul ei devine mai zgomotos când îşi dă seama că am schiţat un zâmbet. Fadia poate fi amuzantă uneori, adaugă ea.

Îmi trec degetele răsfirate prin părul albastru şi aştept ca ele să plece.

Ce dimineaţă groaznică! Am nevoie de o gură de aer, trebuie să ies din casă ca să-mi alung din creier muşuroiul de furnici. Intenţionez să respir nişte noxe citadine. Îmi arunc cămaşa de noapte, şifonată de la transpiraţie, pe patul impecabil făcut. Pudră de talc proaspătă sub braţe, lenjerie intimă curată. Îmi pun rochia gri, care a revenit la modă şi s-a demodat de mai multe ori în timp ce eu nu eram atentă, şi jerseul albastru. Au trecut de mult vremurile când îmi puneam brăţări şi alte ornamente frivole şi mă dădeam cu parfum. Îmi prind părul într-o tentativă de coc şi îmi acopăr capul cu o eşarfă, asigurându-mă că se vede îndeajuns de multă piele la gât. Nu vreau să creadă cineva că mă acopăr din stupide motive religioase.

Încui uşa şi încerc să cobor repede scările, temându-mă că vrăjitoarele s-ar putea întoarce. Trecând pe lângă apartamentul lui Marie-Thérèse, uit de piatra care s-a slăbit din a treia treaptă de sus. Păşesc pe ea. Zgomotul surd, de gol, pe care îl scoate sub tocurile mele joase îmi aduce aminte să încetinesc. Mă pot relaxa un pic.

Casa scării nu mai este expusă şi prietenoasă. În urmă cu cincisprezece ani, în 1995, s-au construit

nişte semiziduri pentru a proteja clădirea de gloanţe rătăcite, care nu mai existau. Arată neatrăgătoare şi nefireşti. Parte a renovării postbelice, ele trebuiau să-şi îndeplinească scopul defensiv păstrând în acelaşi timp caracterul mai vechi, specific Beirutului, al clădirii şi lăsând casa scării relativ deschisă. Aşa cum se petrece cu majoritatea lucrurilor libaneze, semizidurile au apărut după ce trecuse perioada când ar fi fost cea mai mare nevoie de ele.

De îndată ce cobor ultima treaptă şi încerc să traversez strada, taxiuri rablagite încep să claxoneze strident, interesându-se stângaci în legătură cu dorinţa mea de a le folosi. Zgomotul maşinilor mă linişteşte. Pasul îmi e mai iute decât ar trebui.

Nici o maşină nu va încetini ca să traversez eu, niciodată nu s-a-ntâmplat asta şi nici n-o să se-ntâmple. Merg repede, în zigzag, printre vehicule, traversând strada în paşi de hustle[45], varianta Beirut. Ce va fi când voi deveni prea înceată pentru a mă mişca aşa? Îmi voi pierde într-o bună zi puterea de a traversa strada până la capăt înainte de schimbarea culorii semaforului?

Voi trăi îndeajuns de mult pentru a vedea un semafor din Beirut care funcţionează corespunzător?

Trec pe lângă ceea ce a fost cândva băcănia domnului Azari, acum un magazin ciudat, unde se vând tot felul de obiecte electrice inutile: fiare de călcat demodate, tuburi de neon, corpuri de iluminat care seamănă, chipurile, cu lumânările, pe tije curgându-le o ceară permanentă, din plastic, filamente pâlpâitoare în interiorul becurilor ţuguiate la vârf, în formă de flacără. Magazinul se află lângă un Starbucks ticsit cu tineri, viitoare cupluri căsătorite, fudulindu-se, pălăvrăgind şi flirtând, cu toţii tolăniţi în poziţii aparent incomode şi imposibil de menţinut pentru multă vreme, toţi sorbind din nişte băuturi cu aspect

lăptos. Un măturător în salopetă verde adună mucuri de ţigări de pe trotuar. Vizavi mai este unul. Aceşti angajaţi din Beirut, Sisifii zilelor noastre. Cel din faţa mea este un est-african, un tânăr cu înfăţişare bătrânicioasă.

Oraşul aparţine tinerilor şi apatiei lor. Asta nu-i ţară pentru bătrâni. Sau pentru bătrâne, la o adică. Bizanţul pare atât de îndepărtat.

Beirutul este o Elizabeth Taylor a metropolelor: nebună, frumoasă, de prost gust, ieşindu-şi din fire, îmbătrânind şi veşnic teatrală. De asemenea, s-ar căsători cu orice pretendent amorezat care îi promite o viaţă mai confortabilă, indiferent cât de nepotrivit este el.

În primele pagini ale superbului său roman Sefarad, Antonio Muñoz Molina scrie: „Numai aceia dintre noi care au plecat ştiu cum era odată oraşul şi conştientizează cât de mult s-a schimbat; tocmai cei care au rămas, cei care îl văd zi după zi şi-au pierdut acea amintire, au permis să le fie distorsionată, deşi îşi închipuie că ei sunt cei care i-au rămas credincioşi şi că noi, într-un anumit sens, suntem nişte dezertori“.

Cu certitudine o frază frumoasă şi un sentiment minunat, însă – cu respect, deşi categoric – nu sunt de acord. Probabil rămân multe lucruri pe care nu mi le pot aduce aminte şi e posibil ca memoria să-mi fi devenit distorsionată pe parcurs, dar Beirutul şi cum a fost el, cum s-a schimbat de-a lungul anilor – asta nu am uitat niciodată. Nu-l uit şi nu l-am părăsit niciodată.

De ce a ţipat mama? De ce?

Nu-mi pot permite să mă gândesc prea mult la asta. Plimbarea necontrolată nu e permisă astăzi în muşuroiul de furnici.

Mă simt un pic ameţită. Îmi sprijin mâna de geamul de la Starbucks ca să-mi menţin echilibrul. Prin faţa ochilor îmi zboară şi tremură rapid puncte albe şi striaţii cenuşii, aşa că îmi lipesc fruntea de

sticlă, aşa cum obişnuiam când eram mică, când îmi rezemam capul de perete ori de câte ori fraţii mei vitregi cei zglobii deveneau prea enervanţi, ori de câte ori mama îmi amintea la nesfârşit să trec pe la brutărie când mă întorceam acasă de la şcoală. „Nu uita pâinea“, repeta ea. „Ţine minte pâinea, pâinea“, şi capul meu simţea nevoia unui punct de sprijin.

Un taximetrist se apleacă în afară pe geamul maşinii şi urlă:

— Un taxi?

Inspir adânc, îmi îndrept capul. Sisif se preface că nu mă observă în timp ce adună mucurile cu un cleşte cu mânere foarte lungi. Doi tineri din spatele geamului curat, un băiat şi o fată cu coapse de bachelită, îşi întrerup duelul salivelor ca să mă privească întrebător, cu suspiciune. Mâinile şi trupurile li se ating în multe locuri, un contact languros care vorbeşte de disperare.

Emoţionanţi, adolescenţii ăştia, atât de vii, atât de veseli. În faţa lor, pe sticlă, se suprapune imaginea mea, palidă, argintie. Mă dau înapoi. Nemuritoarea bătrâneţe lângă tinereţea nemuritoare.

Însă Orele puternice, indignate, şi-au făcut meandrele

Şi m-au încovoiat, m-au însemnat şi m-au distrus[46].

O femeie dată cu parfum Dior, cu coafură înaltă, care sare în ochi, şi buze ca înţepate de o viespe îşi încetineşte paşii, şovăie în dreptul meu, îşi ridică ochelarii de soare, cu o expresie de îngrijorare pe chip. Zâmbesc, de fapt o grimasă, gestul meu nervos dintotdeauna. Clatin din cap, în semn că mă simt bine. E doar o tulburare geriatrică uşoară, nimic mai mult. Nu e nevoie să se oprească nimeni. Femeia ia act de comunicarea mea tăcută şi-şi vede de drum. Îi urmez exemplul, dar în

direcţie opusă. Aerul îmi ridică partea din spate a eşarfei. În faţa unei clădiri creşte – nu, nu creşte, se înalţă – o tufă ciopârţită în nuanţe ruginii, cu frunze indescifrabile, dintre care doar câteva au rămas verzui. Însă eu, desigur, eu sunt în stare să observ un lucru ca ăsta.

Pădurile putrezesc, pădurile putrezesc şi cad la pământ[47].

Oare am devenit prea bătrână pentru Beirut?

Beirut, Beirutul meu.

După colţul clădirii în care locuiesc e un restaurant Pizza Hut care se desemnează cu mândrie ca deservind NUMAI LIVRĂRI. Dacă se întâmplă să intri, poate ca să întrebi cum poţi ajunge undeva ori să te interesezi dacă ştie cineva ce s-a ales de proprietarul magazinului căruia tocmai i-au luat locul, tinerii de acolo te privesc condescendent înainte de a te anunţa că nu primesc decât comenzi telefonice.

Magazinul în locul căruia au venit aceşti puşti încrezuţi şi prost-crescuţi era o prăvălie neobişnuită în care se vindeau discuri, care şi-a deschis porţile cu doar două zile înainte de izbucnirea războiului civil şi, surprinzător, le-a ţinut deschise pe toată durata luptelor. Patronul, un bărbat din Beirut mustăcios şi corpolent, de vârstă şi apartenenţă religioasă incerte, rareori catadicsea să-şi ridice de pe scaun posteriorul voluminos. Întotdeauna părea să nu bage de seamă nimic din ceea ce se petrecea în lumea întinsă dincolo de magazinul său. Dacă stau să mă gândesc mai bine, abia dacă observa orice altceva din afara propriei sale minţi, atât de mulţumit era, atât de autosuficient şi de complet. Locuitorii din Beirut fără poftă de vorbă sunt la fel de rari precum culorile primare stridente în Arctica înzăpezită, însă iată-ne acolo, doi astfel de concitadini,

răbdători suferinzi de scleroză verbală, la nici o sută de metri depărtare unul de celălalt.

Mereu autodidactă, foloseam această prăvălie ca să învăţ singură. Când omul şi-a deschis afacerea, nu ştiam mai nimic despre muzică. Păstram o evidenţă cu ce era menţionat în romanele pe care le citeam. De exemplu, am auzit prima oară despre Simfonia concertantă a lui Mozart în cartea Alegerea Sophiei de Styron – un roman minunat, deşi un pic lacrimogen, şi un film insuportabil. Am auzit de Kathleen Ferrier când Thomas Bernhard a pomenit în Vechi maeştri interpretarea emoţionantă făcută de ea compoziţiei Das Lied von der Erde a lui Mahler.

Pe la treizeci şi ceva de ani, tot ce înţelegeam era Chopin, splendidul Frédéric. Ca să-mi mulţumească pentru că i-am găsit o carte rară, un student mi-a oferit un dar nepreţuit, un dublu album cu Arthur Rubinstein interpretându-l pe Chopin. Pe vremea aceea nu aveam un pick-up şi a trebuit să fac economii înainte să-l pot asculta. După ce l-am ascultat, prin casa mea plutea spiritul lui Arthur. Puneam discul întruna. Mi-am cumpărat o trusă de curăţare şi îngrijire pentru albume. O dată pe săptămână, ştergeam delicat cu o cârpă umedă suprafaţa discului, ca să mă asigur că va rămâne veşnic bun de ascultat. Timp de mulţi ani, a fost singurul album pe care l-am deţinut şi singura muzică pe care am ascultat-o. Şi în ziua de azi probabil sunt în stare să fredonez Balada nr. 1 în sol minor fără să trebuiască să mă gândesc. Am devenit o chopinofilă.

Chiar şi acum cred că, şi de n-aş mai fi ascultat nimic altceva vreodată, tot m-aş considera un om norocos. Era Rubinstein. Era Chopin. Un polonez interpretând un polonez. Însă aveam o dorinţă neostoită. Cândva pe la începutul anilor ’80, în timp ce oraşul meu se distrugea singur, când toată lumea din jurul meu fie ucidea, fie se asigura că n-

avea să fie ucisă, am decis că era vremea să învăţ singură cum să ascult muzică.

Am intrat în magazinul grăsanului şi m-am uitat prin teancurile de discuri. N-am cumpărat nimic până abia la a cincea vizită. Între timp, degetele mele, imitând alergătorii olimpici pe distanţe scurte, erau deja capabile să frunzărească un teanc de albume în câteva secunde. Nu-mi dădeam seama de unde să încep, ce pianist era mai bun decât altul. Ştiam că trebuia să încep cu compozitorii celebri (Bach, Beethoven, Mozart), dar nu reuşeam să mă hotărăsc asupra versiunilor. Am făcut o alegere oarecum arbitrară. Am decis să selectez albume imprimate de Deutsche Grammophon.

S-ar putea să întrebaţi de ce, ceea ce e o întrebare bună.

Să nu râdeţi.

La vremea aceea, am considerat că, de vreme ce compozitorii erau germani (sau vorbitori de germană), Deutsche Grammophon era o alegere logică. Nu credeţi?

De asemenea, mi s-a părut că designul era de bun gust, iar semnul distinctiv al mărcii, un dreptunghi galben, dădea o notă de eleganţă în plus. Dintotdeauna mi-am dorit o nuanţă de distincţie în viaţa mea.

S-a dovedit a fi o decizie bună, o decizie grozavă, deşi limitatoare la început. N-am ştiut multă vreme despre Variaţiunile Goldberg în interpretarea lui Gould. Aş fi putut economisi o grămadă de timp dacă mi-ar fi explicat cineva lucrurile sau dacă mi-ar fi atras atenţia c-ar fi trebui să ascult bourrée-ul din Suita engleză nr. 2 (Englische Suiten!) a lui Bach mult mai devreme, în loc s-o descopăr din întâmplare pe un disc înregistrat de Pogorelić. Dacă-mi scăpa? Câte ore de plăcere aş fi ratat!

De-aş fi avut pe cineva care să-mi spună când şi când: „Aaliya, trebuie să asculţi sonatele lui

Scarlatti – fiul, nu tatăl“.

De-aş fi avut pe cineva care să mă călăuzească, stâlpul de nor care să meargă înainte-mi în peregrinările mele, să îmi arate calea. De-aş fi avut pe cineva care să mă învrednicească cu atenţia sa.

Regina îşi cheamă furnicile-lucrătoare. Întoarceţi-vă, întoarceţi-vă, nu vă duceţi acolo.

Îmi cumpăram albume Deutsche Grammophon de la grăsan – două pe lună, câte unul la fiecare salariu, căci asta era tot ce-mi puteam permite în mod rezonabil. Primul a fost Beethoven, desigur, lucrările pentru pian, urmate de sonatele pentru vioară (Kreutzer îmi dă încă fiori) şi aşa mai departe.

În ziua când urma să mi se vireze salariul, aruncam o privire furişă de la fereastra livingului, printr-o micuţă crăpătură verticală din jaluzelele de lemn, şi observam dacă obloanele verzi ale lui Azari erau ridicate, ceea ce însemna că era posibil ca oficiul bancar din vecinătate să fie deschis şi că eu trebuia să descui uşile librăriei. Cel mai probabil, magazinul de discuri era deschis indiferent dacă se dădeau sau nu lupte. În drum spre serviciu, mă opream la bancă să scot banii şi, în drum spre casă, treceam pe la magazin să cumpăr un album, unul dintre puţinele ritualuri pe care le aşteptam cu nerăbdare la vremea aceea. Îmi stabileam următoarele cinci-şase albume pe care intenţionam să le cumpăr, primele cvartete, apoi pe cele de mijloc şi pe urmă pe ultimele. Mă căzneam să decid dacă un dublu album constituia o singură achiziţie sau două.

Proprietarul cel gras stătea pe un scaun înalt de bar, dar tot trebuia să se uite în sus la mine. Rareori vorbea, însă pe măsură ce începeam să ne cunoaştem şi să ne simţim în largul nostru, mormăia în semn de aprobare de fiecare dată când cumpăram ceva. Când am cumpărat Recitalul de la Sofia al lui Richter, cel cu homarul roz din plastic, pentru prima oară zâmbetul proprietarului

prăvăliei a plutit spre mine ca o frunză pe râu. La Recitalul de debut al Marthei Argerich, pe chipul lui era un rânjet larg, ca de aligator. După o astfel de laudă, să parcurg pe jos distanţa de trei clădiri până acasă a fost un chin; abia aşteptam să-l ascult. Iar când mi-am cumpărat primul Gould, şi-a înălţat sprâncenele până sus, iar ochii lui s-au îndreptat iute spre tavan. În sfârşit!

În zilele în care cumpăram albume noi, în timp ce în jurul meu se dezlănţuia războiul şi domnea haosul, mă simţeam triumfătoare.

Discurile erau aproape singura mea cheltuială, însă, desigur, nu şi singurul lux. Am de departe mult mai multe cărţi decât albume, mult, mult mai multe, însă pe majoritatea nu le-am cumpărat. Nu mă judecaţi prea aspru. Am fost nevoită să trăiesc dintr-un salariu minuscul. N-a scos nimeni bani din vânzările din librăria mea. Proprietarul o ţinea deschisă fiindcă era mândru de reputaţia magazinului în rândul pseudointelectualilor şi al marilor preoţi ai literaturii din Beirut, ca unicul loc din oraş în care se puteau găsi cărţi obscure, pe care nici unul dintre ei nu le citea. Aceşti diletanţi literari cunosc cărţile cam la fel de bine pe cât cunoaşte pasagerul unui avion peisajul deasupra căruia zboară. Discută despre romane referindu-se la trăsăturile esenţiale, de parcă ar citi o revistă de modă. Eu comandam cărţi şi, dacă nu le cumpăra nimeni, le duceam acasă. Recunosc că, uneori, comandam câte două exemplare, doar ca să fiu sigură – bine, uneori, trei.

N-aş fi reuşit niciodată să mi le cumpăr altfel. După ce plăteam chiria, îmi mai permiteam foarte puţine lucruri şi, fiindcă trebuia să pun ceva deoparte pentru la pensie, zilele de lenevie agonizantă, aveam chiar mai puţin. Am început să gătesc mâncare vegetariană foarte devreme, fiindcă orice fel de carne era mult peste mijloacele mele reduse. Supravieţuiam – şi încă supravieţuiesc – cu fructe, legume, cereale şi orez.

N-am mai mâncat miel de Adha[48] de ani de zile. Din fericire, n-am fumat niciodată, căci în mod sigur n-aş fi reuşit să-mi permit. În perioada de strâmtorare din timpul războiului, Fadia, care fumează la fel de mult ca un filosof francez şi care cu siguranţă îşi putea îngădui cheltuieli mai mari decât aş reuşi eu vreodată, obişnuia să rupă ţigările în două, de dragul economiei, şi să le înfigă într-un portţigaret elegant placat cu aur. A întrerupt această practică după ce s-a terminat războiul.

Îmi place să-mi consider micile furturi un serviciu public. Cineva trebuia să citească Tărâmul pustiit de Eliot în timp ce incendiile din Sabra luminau orizontul Beirutului. Nu, serios, dacă n-aş fi comandat eu unele dintre aceste cărţi, ele n-ar fi ajuns niciodată pe meleaguri libaneze. Ce naiba, chiar credeţi că mai are cineva în Liban un exemplar din Nightwood de Djuna Barnes[49], asta ca să dau exemplu o singură carte, fără să mă gândesc? Ghepardul lui Lampedusa? Nu cred că mai are cineva în ţara asta o carte de Novalis.

*

De ce ţipa mama? Aş vrea să ştiu. Ce ştiu e că n-ar fi trebuit să încetez să mă văd cu ea. Aşa nebună cum devenea, n-ar fi trebuit să o abandonez. Când am luat legătura cu ea ultima oară? Nu de când nu mai lucrez, probabil chiar dinainte de asta. Cu mulţi ani în urmă, când am decis să n-o mai invit la mine în apartament, am început s-o sun de la serviciu şi s-o rog să ne întâlnim la o cafenea sau un restaurant. Însă când a trecut de optzeci de ani, a devenit mai greu de suportat, mai puţin politicoasă, mai arţăgoasă. Nu mă alegeam decât cu necazuri interacţionând cu ea, foc şi clocot. O sunam şi poate că prima ei întrebare era de ce o sun. O invitam să luăm prânzul şi-mi răspundea c-ar fi ceva prostesc, de vreme ce avea asigurat un prânz destul de bun acasă. Îmi făcea praf sănătatea mentală şi calmul. Am încetat s-o mai sun.

Înţelegeam că îmbătrânea şi că devenea ţâfnoasă, dar nu era ca şi cum nu-şi aducea aminte cine sunt. Era lucidă, doar că dificilă.

Astăzi, însă, nu cred că ştia cine sunt. Nu ţin minte s-o mai fi văzut vreodată aşa de înspăimântată, nici măcar în timpul războiului. Singura dată când am văzut-o speriată, deşi nu atât de groaznic ca în dimineaţa asta, a fost când fratele vitreg cel mare, pe atunci de opt ani, a fost lovit cu copita în cap de un măgar. Se juca de-a războiul cu alţi băieţi de prin vecini. Bătea în retragere, mitraliind tot ce mişca în timp ce mergea cu spatele, când a nimerit în partea dinapoi a măgarului, iritând animalul. Mama a dat fuga afară din casă, iar când l-a văzut pe fratele meu vitreg cel mare căzut, cu sânge şiroindu-i din cap, s-a pus pe jelit de parcă venise Ziua Judecăţii de Apoi şi nu fusese socotită atât de bună pe cât ar fi trebuit să fie. Am aşteptat amândouă în faţa spitalului în timp ce medicii îl tratau pe fratele meu. Nu ne-au dat voie înăuntru, în sala de aşteptare, pentru că era prea aglomerată şi noi păream, cu siguranţă, a nu avea ce căuta acolo. Mama, mică şi slăbită, s-a sprijinit de capota maşinii unui doctor. Când m-am rezemat de maşina de alături, mi-a zis: „Nu“, cu glas scăzut, adăugând: „Nu face ce fac eu“.

Mi-aduc aminte că un medic rezident a ieşit să stea de vorbă cu noi după câteva ore. Ne-a explicat că fratele meu vitreg o să se facă bine. Rezidentul presăra cuvinte franţuzeşti în propoziţiile libaneze, lucru care n-a făcut decât s-o sperie şi mai mult pe mama.

Dacă acesta ar fi un roman, aţi reuşi să ghiciţi de ce ţipa mama. Alain Robbe-Grillet a scris cândva că lucrul cel mai rău care s-a întâmplat cu romanul a fost apariţia psihologiei. Se poate presupune că voia să spună că, acum, ne aşteptăm cu toţii să înţelegem motivaţia din spatele acţiunilor fiecărui personaj, de parcă asta e posibil, de parcă în viaţă

este aşa. Am citit atât de multe romane recente, publicate mai ales în lumea anglo-saxonă, care sunt plictisitoare şi neinteresante din cauză că trebuie întotdeauna să deduc cauzalitatea. De exemplu, motivul pentru care o eroină nu poate să simtă dragostea e că a fost abuzată fizic, sau eroul caută permanent confirmare deoarece tatăl lui i-a acordat foarte puţină atenţie când era copil. Asta ignoră, desigur, faptul că mulţi alţi oameni au trăit aceleaşi lucruri, dar nu se comportă în aceeaşi manieră, deşi acesta e un aspect minor în comparaţie cu adevărata pierdere în îndeplinirea dorinţei de explicaţii, şi anume pierderea misterului.

Scoaterea la iveală a cauzalităţii face din oricine un cititor plictisit.

Însă chiar înţeleg dorinţa asta, căci şi eu îmi doresc să trăiesc într-o lume raţională. Chiar vreau să înţeleg de ce ţipa mama. Viaţa mi-ar fi mai simplă dac-aş putea să găsesc explicaţii raţionale. Din păcate, nu înţeleg.

În timp ce în jurul meu vuieşte războiul traficului şi domneşte haosul (în caz că aţi uitat, e vorba de Beirut), îmi vine în minte o teorie cu privire la motivul pentru care dorim cu atâta disperare să trăim într-o lume ordonată, într-o lume ce poate fi explicată.

Nu, aşteptaţi. Nu vreau să zic că m-am gândit la asta exact în această clipă sau că aveţi în faţă un soi de tratat filosofic. Nu sunt nici franţuzoaică, nici germană.

Să reformulez: mi-ar plăcea să găsesc un rost privind nevoia noastră neîncetată de cauzalitate, în cărţi sau în viaţă, nu contează. M-am învăţat să nu fac întruna deducţii sau să mă aştept mereu la cauzalitate în literatură – îmi tot sună în cap fraza „Corelarea nu implică o cauzalitate“ (Hume, cred) –, însă o văd permanent, o injectez mereu în viaţă. Şi eu, ca toată lumea, vreau explicaţii. Cu alte

cuvinte, scot la iveală explicaţii acolo unde nu există nici una.

Imre Kertész spunea bine asta în Kadiş pentru copilul nenăscut. Iată: „S-ar părea însă că explicaţiile nu pot fi ocolite, ne explicăm şi ne scuzăm permanent pe noi înşine; viaţa însăşi, acest complex inexplicabil de fiinţare şi simţire, ne pretinde explicaţii, cei din jurul nostru ne pretind explicaţii şi, în final, noi înşine ne pretindem explicaţii, până când, în cele din urmă, reuşim să anihilăm totul în jurul nostru, inclusiv pe noi înşine, sau, cu alte cuvinte, ne omorâm explicându-ne“.

Vreau să ştiu de ce ţipa mama. Zău că vreau. Probabil că nu voi fi răsplătită cu o explicaţie, dar am nevoie de una.

Să detaliez.

În timpul războiului au murit foarte mulţi oameni. Femeia care locuia deasupra s-a numărat printre primii. În apartamentul de sus a locuit o altă familie înainte de Joumana şi soţul ei. (Nu-mi aduc aminte numele lui, dar nu contează.) În primele luni, în toamna lui 1975 sau cam pe atunci, soţia, mama de deasupra, a fost împuşcată în cap în timp ce era la volan, venind acasă de la serviciu. În două săptămâni, familia şi-a luat catrafusele şi a emigrat în Dubai, unde fiecare zi e la fel de senină.

Zvonurile şi plăsmuirile care au circulat în acele două săptămâni erau uimitor de animate, toate fiind încercări de a oferi explicaţii. Era spioană, lucra la o bancă şi transporta sume mari de bani, purta un colier cu diamante ostentativ, n-a văzut punctul de control decât când a fost prea târziu. Toate neadevărate, toate cusute cu aţă albă, simple desene în creion, uşor de şters, toate doar nişte tentative de a explica inexplicabilul.

S-a dovedit că a avut, pur şi simplu, ghinion. A fost ucisă de un glonţ rătăcit.

Cu toţii aveam nevoie de o explicaţie întrucât nu puteam accepta faptul că în locul ei ar fi putut să fie oricare dintre noi. Presupunerea unei cauzalităţi – a fost ucisă fiindcă n-a auzit nimic pentru că avea radioul dat prea tare – ne permitea să credem că nouă nu ni se poate întâmpla una ca asta, căci noi n-am face aşa. Noi suntem altfel. Ei sunt ceilalţi.

Nici unul dintre noi nu ştie cum să se împace cu natura aleatorie a suferinţei.

Eu am fost norocoasă. Ştiam că nu mi s-ar putea întâmpla niciodată ce a păţit femeia de deasupra pentru că nu aveam maşină. Mergeam pe jos sau foloseam transportul în comun.

Nu eram ca ea.

Oricum, asta e teoria mea. Sunt sigură că minţi mai erudite s-au ocupat de această chestiune. Nu sunt vreun Sartre, dar nici îngrămădită şi vanitoasă. Un motiv pentru care dorim explicaţii este că ele ne disting pe unii faţă de alţii şi ne fac să ne simţim în siguranţă.

Într-un eseu stupid despre Crimă şi pedeapsă, un critic sugerează că Raskolnikov este întruchiparea sufletului rusesc, că a-l înţelege pe el înseamnă a înţelege Rusia. Pfui! Nu că afirmaţia n-ar fi adevărată; s-ar putea să fie, s-ar putea să nu fie. Încă n-am întâlnit sufletul Rusiei. Ce face comentatorul este să se distanţeze de ideea că şi el este capabil să ucidă o cămătăreasă. Trebuie să deducem că doar cineva cu suflet rusesc ar fi în stare de asta.

Dacă ai impresia că Marcello din Conformistul devine un porc fascist pentru c-a omorât şopârle când era copil, atunci îţi dai asigurări că tu n-ai putea niciodată să faci aşa ceva. Dacă crezi că doamna Bovary comite adulter pentru că încearcă să evadeze din banalitatea unor moravuri din Pleistocen, atunci trădările ei nu sunt ale tale. Dacă citeşti despre foametea din Etiopia sau violenţele din Kazahstan, asta nu are legătură cu tine.

Toţi încercăm să alungăm prin explicaţii Holocaustul, Abu Gahrib[50] sau Masacrul din Sabra, negând că noi am putea face vreodată ceva atât de groaznic. Făptaşii acelor crime sunt răi, poame rele, alţii; există ceva în spiritul german sau american care face ca aceste popoare să fie susceptibile de a îndeplini ordine, de a bea Kool-Aid[51] cu aromă de struguri, de a ucide fără discriminare. Crezi că tu nu eşti persoana care ar fi putut provoca şocuri electrice în cadrul experimentului Milgram[52] pentru că, nu-i aşa, cei care au făcut asta trebuie să fi fost abuzaţi emoţional de către părinţii lor sau au avut taţi dominatori ori au fost părăsiţi de neveste. Din orice motiv îi face diferiţi de tine.

Când citesc o carte, îmi dau toată silinţa, nu întotdeauna cu succes, să las zidul să se fărâme un pic, baricada aceea care mă separă de carte. Încerc să mă implic.

Eu sunt Raskolnikov. Eu sunt K. Eu sunt Humbert şi Lolita.

Eu sunt voi.

Dacă citiţi aceste pagini şi credeţi că sunt aşa cum sunt fiindcă am trecut printr-un război civil, nu puteţi să-mi simţiţi suferinţa. Dacă credeţi că nu sunteţi ca mine pentru că o singură femeie, doar una, Hannah, a ales să-mi fie prietenă, atunci sunteţi incapabili de empatie.

La fel ca glonţul, şi eu deviez.

Iertaţi-mă.

Deviez, dar nu prea departe. Dau ocol străzilor din jurul clădirii, evitând să ajung acasă, dar nu merg mai departe de o distanţă prescrisă pe care o respect instinctiv, ca un porumbel care zboară deasupra adăpostului său.

Lângă strada paralelă cu a mea se află o mică bucată de teren pe care încă nu s-a construit nimic, folosită ca parcare. Spre colţul din nord-vest, unde maşinile nu pot să ajungă, pe un crâmpei îngust

înfloresc miraculos garofiţe roşii. Când le-am zărit acum o săptămână, am presupus că erau maci roşii derutaţi – floarea Libanului şi a lui Proust, minunata floare de câmp cu petale ca hârtia, pline de culoare. Nu mai văzusem până atunci garofiţe răsărite de la sine în oraş şi cu siguranţă nu mă aşteptasem să reziste până iarna.

Aerul iernii miroase metalic, a bronz. Oraşul sclipeşte în lumina estompată, maroniu-aurie, cu excepţia unei clădiri mari, pătrăţoase, în nuanţe de beton, care absoarbe şi înghite culoarea din jur. Are şi nume; în litere cât un stat de om, îşi zice THE GARDEN CENTER, însă nu găseşti nici urmă de fir verde în vecinătatea ei.

Sunt un strop din peisajul citadin al unui pictor fotorealist. Stau în oraş până seara târziu, până când vezica mea începe să ţipe.

Înainte de a face ultima cotitură spre casă, îl văd pe unul dintre adolescenţii din cartier, rezemat de un zid care are deja nevoie de un strat de vopsea, deşi a fost zugrăvit în primăvară, înconjurat de suita lui. Două cutii de bere, una turtită, cealaltă doar un pic îndesată, zac aruncate la picioarele lui. Îl zăresc adesea pe puştiul ăsta de cincisprezece ani stând pe aici, pe domeniul lui întins, după orele de şcoală. Vara asta, a dispărut vreo câteva săptămâni după ce maică-sa l-a alergat prin cartier cu o joardă de palmier, însă pare să-şi fi recăpătat toată splendoarea. Maică-sa l-o fi trezit din somnul de după-amiază şi l-a dat afară din casă înainte să apuce să-şi pieptene claia de păr. Suita lui, trei băieţi mai mici, având probabil unsprezece sau doisprezece ani, îi aruncă priviri respectuoase – ba nu, adoratoare – în timp ce se prefac cu disperare nonşalanţi. Zvelt, agitat şi trufaş, trebuie să fi exersat de multe ori în faţa oglinzii poza asta de cum-se-fumează. Pare filosoful admirat care îndură infirmităţile intelectuale ale inferiorilor săi, o aparenţă în contradicţie cu ţinuta îngrijită şi

stânjeneala nervoasă – cu alte cuvinte, arată exact ca un adolescent tipic din Beirut.

— Mai întâi umezeşti filtrul cu scuipat, îl aud când ajung mai aproape. Îşi scoate limba lungă, excesiv umezită, şi lipeşte capătul ţigării de ea. Apoi tragi aer adânc în piept, ceea ce nu reuşeşti până când nu creşti destul ca să ştii cum să fumezi fără să tuşeşti. Şi filtrul se înnegreşte şi apare o literă. Vedeţi?

Suita de băieţi scoate exclamaţii de uimire în timp ce el continuă:

— Asta e prima literă din numele următoarei fete cu care o să te culci. Întotdeauna funcţionează.

— E un T, zice un băiat.

— Eu văd un M, spune altul.

Nu-mi încetinesc mersul, dar mă aud zicând:

— E un C, de la Cancer.

Ce-s vorbele astea care îmi ies din gură?[53]

Oare tocmai m-am transformat în medium, permiţându-i Fadiei sau, mai rău, mamei mele demente, înainte de a o lua complet razna, să grăiască prin glasul meu? Simt cum mă înroşesc la faţă şi cum mi se accelerează pulsul.

Însă gaşca nu pare să mă fi auzit, n-a prins mica mea replică desprinsă de trup. Băieţii şi lumea lor continuă fără mine.

— E un S, normal, zice domnişorul acum. Nu vă daţi seama că e un S?

În drum spre casă, cu o eşarfă ascunzându-mi părul nuanţat în albastru, rămân invizibilă.

Permiteţi-mi să mai deviez o dată – pentru scurt timp, vă asigur.

Raskolnikov a fost catalizatorul traducerilor mele obsesive. Crime and Punishment, vehiculul, a fost una dintre primele cărţi pe care le-am luat de la librărie – de fapt, Crime et châtiment, pentru că la vremea aceea franceza mea era mai bună decât

engleza. Romanul mi-a plăcut foarte mult. (Nu sunt sigură dacă îmi place încă, dar asta e o altă chestiune. V-am promis că n-o să deviez prea mult de la subiect.) Mi-l amintesc ca primul roman pentru adulţi pe care l-am citit sau primul cu o temă pe deplin dezvoltată. Sankt-Petersburgul lui Dostoievski se revărsa într-o asemenea splendoare în jurul meu, încât devenea mai real decât propria viaţă, fapt care mi se părea tot mai de neînţeles cu fiecare zi care trecea. Trăiam în cartea lui, nu în viaţa mea.

Atât de profund impresionată de roman, am citit şi traducerea engleză şi am fost mai puţin impresionată. Era traducerea realizată de Constance Garnett şi aveau să treacă mulţi ani până să aflu întâmplător despre controversele create în jurul muncii sale. La vremea aceea, nici măcar nu auzisem de Nabokov, darămite de plângerile lui zgomotoase, pline de venin, la adresa lui Garnett. S-a întâmplat cu atât de mult timp în urmă, că nu sunt sigură dacă apucase să publice Lolita.

Versiunea lui Garnett nu era deloc groaznică. Dacă n-aş fi făcut cunoştinţă mai întâi cu cea franceză, aş fi considerat-o o carte extraordinară. Numai prin comparaţie mi s-a părut că avea lipsuri. Versiunea lui Garnett mi s-a părut mai puţin fermecătoare, mai prozaică. Nu ştiam care versiune era mai exactă, mai dostoievskiană. M-am gândit că, dacă traduceam cartea în arabă, aş putea să combin cele două versiuni. Şi aşa am făcut.

Constance Garnett a învăţat singură să traducă. A început cu paşi mici, cu Împărăţia lui Dumnezeu este în voi de Tolstoi. Richard Pevear şi Larissa Volokhonsky au început cu cel mai dificil urs rus dintre toţi, Fraţii Karamazov. Eu am început cu Crimă şi pedeapsă, romanul potrivit pentru mine. Numiţi-mă Bucle-Aurii.

Încă o admir pe Garnett, reuşit descrisă cândva drept o femeie cu energie victoriană şi proză edwardiană, chiar dacă apreciez toate criticile ridicate împotriva ei şi a traducerilor sale slabe. Aşa cum spunea Joseph Brodsky, „Motivul pentru care cititorii vorbitori de engleză nu prea pot să facă deosebirea între Tolstoi şi Dostoievski este că ei nu citesc proza nici unuia dintre aceştia, ci pe Constance Garnett“.

Cine mai citeşte traduceri? Domnul Brodsky şi-a direcţionat greşit mânia rusească. În loc s-o atace pe Garnett, ar fi trebuit să-i critice pe oamenii care nu citesc autori ruşi, sau germani, arabi ori chinezi, alegând în schimb imitaţii occidentalizate.

Înainte ca ea să-şi înceapă munca misionară, numai rarii vorbitori de engleză care ştiau rusă puteau să-i citească pe aceşti scriitori. Ea ne-a făcut cunoştinţă multora dintre noi, cei în stare să citim în engleză, dar nu şi în limba originalului, cu pasiunile Raiului. Aşa că Joseph şi Vladimir n-au decât s-o critice zgomotos, şi o fac, întotdeauna foarte elegant şi elocvent, însă eforturile pline de zel ale lui Constance au fost o binecuvântare.

Nu vă pot spune cât de bune sunt traducerile mele, de vreme ce nu mă pot uita la ele fără părtinire. Sunt intim implicată. Traducerile mele sunt traduceri ale unor traduceri, ceea ce înseamnă, prin definiţie, că sunt mai puţin fidele originalului. Asemenea lui Constance, fac tot ce pot. Însă, spre deosebire de ea, nu sar peste cuvintele pe care nu le ştiu, nici nu scurtez pasajele lungi. Nu am avut, nu am intenţia de a traduce un întreg canon – ambiţiile mele nu sunt nici atât de extinse, nici atât de cuprinzătoare. Traduc pentru plăcerea pe care acest proces mi-o oferă şi, cu siguranţă, nu dispun de o energie victoriană. La urma urmei, sunt arabă.

Garnett n-a fost cel mai prolific traducător, în nici un caz. Veneţianul renascentist Lodovico Dolce a tradus mai mult de 350 de cărţi (Homer, Vergiliu, Ovidiu, Dante, Castiglione, pentru a

pomeni doar câţiva) şi nu sunt sigură dacă el a fost cel mai prolific. Zelul este o trăsătură comună printre traducători.

Însă, dacă mă întrebaţi pe mine, cea mai mare problemă a lui Garnett a fost că aparţinea epocii şi locului ei. Munca sa este o reflexie a acestui fapt, adresându-se englezilor din generaţia ei, ceea ce este aşa cum ar trebui să fie, total de înţeles. Din păcate pentru toată lumea, epoca şi locul ei erau înnebunitor de plictisitoare. Hei, amice, şi vin ieftin, genul ăsta de lucruri.

A folosi proza edwardiană pentru Dostoievski e ca şi cum ai adăuga lapte într-un ceai bun. Pfui! Englezilor le place aşa ceva.

De asemenea, Constance nu era un geniu. Acum, să ştiţi, Marguerite Yourcenar a făcut lucruri mult mai rele când a tradus în franceză poeziile lui Kavafis. Ea n-a sărit pur şi simplu peste cuvintele pe care nu le-a înţeles, ci a inventat cuvinte. Nu vorbea limba şi a recurs la ajutorul unor vorbitori de greacă. A modificat complet poeziile, le-a făcut franţuzeşti, le-a făcut ale ei. Brodsky ar fi spus că nu-l citeai pe Kavafis, ci pe Yourcenar, şi ar fi avut perfectă dreptate. Exceptând faptul că traducerile lui Yourcenar sunt interesante în sine. Da, ea i-a făcut un deserviciu lui Kavafis, dar pot să o iert. Poeziile ei au devenit ceva nou şi diferit, ca şampania.

Traducerile mele nu sunt şampanie, dar nici ceai îndoit cu lapte.

Mai degrabă arak[54], mă gândesc.

Dar staţi. Walter Benjamin are ceva de spus despre toate astea. În „Sarcina traducătorului“, el scria: „Nici o traducere nu ar fi posibilă dacă, în esenţa sa ultimă, ea ar năzui la identitatea cu originalul. Căci, în viaţa sa de după moarte – care n-ar putea fi numită astfel de n-ar fi vorba despre o transformare şi reînnoire a ceva viu –, originalul suferă o modificare“.

În stilul lui contradictoriu caracteristic, Benjamin spune că, dacă traduci o operă de artă rămânând cât mai aproape de original, poţi să redai conţinutul originalului şi să explici informaţiile conţinute în el, dar îţi scapă esenţa inefabilă a operei. Cu alte cuvinte, te ocupi de lucrurile neesenţiale.

Ei, luaţi de-aici, domnule Brodsky şi domnule Nabokov! Un croşeu de dreapta şi un pumn neaşteptat din partea dragului domn Benjamin. De-ar fi tradus mai fidel operele ruseşti, lui Constance i-ar fi scăpat esenţialul.

Bine, bine, se poate ca lui Constance să-i fi scăpat atât esenţialul, cât şi neesenţialul, dar ar trebui să-i aplaudăm efortul.

Yourcenar a tradus şi Valurile de Virginia Woolf. Însă nu-mi vine să citesc traducerea ei. În cazul lui Woolf, spre deosebire de cel al lui Kavafis, Yourcenar ştia să citească în limba respectivă. Proust nu ştia să citească decât în franceză, dar înainte de a-şi scrie capodopera l-a tradus pe apostolul esteticii, John Ruskin, un stilist incomparabil. Citiţi-l pe Ruskin, apoi citiţi-l pe Proust şi comparaţi influenţa – comparaţi stiliştii incomparabili.

Walter Benjamin l-a tradus pe Proust în germană. Într-o scrisoare, Benjamin spunea că a refuzat să citească mai mult Proust decât era absolut necesar pentru a-şi termina traducerea deoarece era înspăimântat că stilul deosebit de delicat al celui tradus se va insinua pentru totdeauna în cel al traducătorului.

Sper că specialistul în lepidoptere Nabokov mi-ar fi aprobat munca, dar nu sunt sigură. N-o să aflu niciodată.

Daţi-mi voie să fiu sinceră şi s-o spun, în caz că n-aţi dedus încă: nu am publicat niciodată. Când termin un proiect, după ce se încheie toate ritualurile de final, îngrop colile de hârtie într-o

cutie şi cutia în baie. Depozitarea proiectului a devenit parte din ritual. Când termin corectura finală, las manuscrisul deoparte câteva zile, apoi îl citesc din nou pentru ultima oară. Dacă este acceptabil, îl aşez în cutia lui, pe care o închid şi o lipesc cu bandă adezivă, sperând că am sigilat-o ermetic, şi ataşez cărţile originale în lateral, să poată fi consultate uşor. Depozitez cutia în camera menajerei sau, acum, în baia menajerei, întrucât cea dintâi s-a umplut. După ce termin cu ea, nu prea mă mai gândesc la traducerea mea. Trec la următorul proiect.

Creez şi depozitez!

Jacques Austerlitz îşi aşteaptă îngroparea. Este acea perioadă a anului.

Am înţeles de la început că traducerile mele nu sunt publicabile. N-a existat niciodată o piaţă pentru aşa ceva şi mă îndoiesc că va exista vreodată. Literatura în lumea arabă, în şi din ea însăşi, nu este căutată. Literatură în traducere? De ce să-ţi mai baţi capul?

De fapt, ar trebui să spun că, atunci când am început, s-ar putea să-mi fi făcut iluzia că traducerile mele şi-ar putea găsi un cămin. Dar n-a durat mult. La urma urmei, cei vreo zece-doisprezece oameni care şi-ar putea dori să citească Anna Karenina sunt de obicei îndeajuns de educaţi să facă lectura în engleză sau franceză. Cei doi-trei care ar putea vrea să o citească în arabă ar alege o traducere făcută din originalul în limba rusă, nu una realizată prin sistemul ales de mine. Îmi pariez viaţa pe a traduce, nu pe a publica.

Acum, e posibil să întrebaţi de ce sunt atât de dedicată traducerilor mele, dacă nu prea-mi pasă de ele după ce le-am depozitat în cutiile lor. Ei bine, sunt dedicată procesului, şi nu produsului final. Ştiu că sună ezoteric, şi detest să par aşa, dar cea care mă inspiră este activitatea de traducere în sine, munca însăşi. Odată ce cartea e gata,

minunea se risipeşte şi misterul se rezolvă. Nu prea mai prezintă interes după aceea.

Însă asta nu este tot. În Cartea neliniştirii, Pessoa scrie: „Singura atitudine demnă de un om superior este să stăruie tenace într-o activitate pe care o ştie inutilă, să respecte o disciplină pe care o ştie sterilă şi să folosească norme de gândire filosofică şi metafizică despre care simte că n-au nici o importanţă“.

Deşi nu pot să spun că înţeleg toate implicaţiile unui asemenea punct de vedere, am recunoscut că activitatea mea de traducere este inutilă. Cu toate acestea, stărui în ea. Lumea merge mai departe indiferent dacă fac ce fac sau nu. Indiferent dacă vom găsi sau nu valiza pierdută a lui Walter Benjamin, civilizaţia va mărşălui înainte şi înapoi, avansând şi regresând, oamenii vor umbla cu paşi mărunţi pe glob, războaiele se vor dezlănţui, prânzurile se vor servi. Indiferent dacă-l citeşte sau nu cineva pe Pessoa. Nimic din afacerea asta a artei nu are vreun efect. Este o simplă nebunie.

Vanitas vanitatum, omnia vanitas.

Nu credeam asta atunci când am început. Voiam ca munca mea să conteze. La început, speram că, vreodată, în viitor, un Mendelssohn entuziast va iniţia o mişcare de Renaştere a Aaliyei. Această speranţă a hrănit vanitatea dorinţelor omeneşti, vanitatea mea condamnabilă. Din fericire, visarea n-a durat prea mult – acum mi se pare atât de prostesc, atât de naiv…

Dacă e să spun adevărul – şi asta ar trebui să fac, nu-i aşa? –, traduc cărţi în sistemul inventat de mine fiindcă asta face timpul să se scurgă mai blând. Cred că ăsta e motivul principal. Aşa cum spunea Camus în Căderea: „O, dragul meu, pentru oricine este singur, fără Dumnezeu şi fără un stăpân, povara zilelor este cumplită“.

Am făcut din traducere stăpâna mea. Am făcut din traducere stăpâna mea şi zilele nu mi-au mai

fost atât de îngrijorător de cumplite. Proiectele de traducere îmi distrag atenţia. Lucrez şi zilele trec.

Însă mă întreb, totuşi, dacă acesta e adevărul de netăgăduit. Trebuie să iau în considerare că fac ceea ce fac fiindcă asta mă fericeşte uneori. Nu sufăr de anhedonie[55], la urma urmei; sunt în stare să simt plăcere. Citesc o poezie despre fericire de Edward Hirsch care se încheie cu aceste versuri:

Capul îmi e precum lumina cerului.
Inima mi-e asemenea zorilor[56].

Cred că uneori, nu tot timpul, atunci când traduc, capul îmi e precum lumina cerului. Fără nici un efort personal, sunt vizitată de fericirea deplină. Nu se întâmplă des, însă pot fi fericită când sunt în comuniune cu traducerea, stăpâna mea. Uneori cred că asta e de ajuns, câteva clipe de extaz într-o viaţă de plictiseală beckettiană. Culmile nu pot exista fără văi. Activitatea mea de traducere este o operă de Wagner. Povestea începe, se acumulează tensiune, muzica creşte şi descreşte în intensitate, viorile, cornii, şi mai multă tensiune şi, brusc, un moment de plăcere pură. Gabriel suflă din trompeta lui de aur, mireasma de ambrozie umple aerul şi zeii coboară din Olimp să danseze – nespus de minunată, această culme a extazului.

În aceste momente, nu mai sunt eu însămi cea obişnuită, cu toate astea sunt din tot sufletul eu însămi, trup şi suflet. În aceste momente, mă vindec de toate rănile.

Mă aşez la birou şi, subit, nu doresc ca viaţa mea să fie altfel. Sunt acolo unde trebuie să fiu. Îmi creşte inima de bucurie. Mă simt sacră.

Dante descrie cel mai bine aceste clipe în versurile cu care-şi încheie capodopera:

Mai mult să spun nu-s vrednic prin cuvinte;
căci vrerii Sale potrivind pe-a mele,
asemeni roţii mă-mpingea-nainte

iubirea ce roteşte sori şi stele[57].

Uneori cred că asta este de ajuns, că sunt recunoscătoare.

Cel mai adesea cred că sufăr de iluzii maniacale. Vanitas vanitatum, omnia vanitas.

*

Apropo, în 1988, când războiul lua sfârşit, un editor m-a sunat să mă întrebe dacă aş fi dispusă să-mi „încerc mâna“ în traducerea unei cărţi. Nici unul dintre traducătorii cu care colabora de obicei nu mai rămăsese în oraşul nostru violent. Auzise de la distribuitorul său că engleza mea era destul de bună, aşa că de ce să nu încerc? Pentru un scurt moment, un fior mi-a gâdilat inima. Puteam să fiu cineva. Puteam să contez. Pe când vorbeam la telefon, am început să reclădesc acest castel din cărţi de joc numit eu.

Respiraţie rapidă.

Cartea la care dorea să mă gândesc era Lana: femeia, legenda, adevărul[58].

În faţa uşii mele, în faţa pragului, se află o tavă din argint cu un platou oval din porţelan fin, acoperit cu o folie din aluminiu şifonată. Fără să fie nevoie să mă uit, îmi dau seama ce conţine, căci simt mirosul de tocăniţă din bame şi carne de miel, caldă încă. Stomacul meu cântă o serenadă, dar vezica e mai insistentă. Îmi şterg tălpile pantofilor pe preşul de la uşă înainte de a intra în apartament. Pun tava pe blatul din bucătărie şi mă năpustesc spre baie. Mai nou, de câte ori mă uşurez, sufăr de nişte furnicături ciudate în vârful degetelor. Mă gândesc, nu pentru prima oară, că ar trebui să rearanjez lăzile din baia menajerei, ca să pot folosi toaleta aceea în situaţii de urgenţă. Mă îndoiesc c-o voi face. Sunt, în mare măsură, o fiinţă a obişnuinţei, ani în şir de obişnuinţe.

Platoul ar putea să sature, probabil, patru etiopieni lihniţi de foame, făcându-i să se simtă ghiftuiţi. Fadia este mai mult decât generoasă. A trecut ceva timp de când m-a blagoslovit cu unul dintre darurile ei culinare. Acum nu mai găteşte atât de des, pentru că locuieşte singură – soţul i-a murit, copiii s-au căsătorit şi s-au mutat.

Or fi copiii Fadiei cei mai bine-crescuţi oameni din Orientul Mijlociu (ceea ce nu spune prea mult), dar sunt şi cei mai ridicol de plictisitori oameni de pe pământ. Fadia le-a inoculat buna creştere în celule, a insistat asupra etichetei corecte pe parcursul întregii lor copilării. Îi bombarda cu atât de multe predici, încât Joumana a numit-o odată profesoară de omiletică. Copiii au crescut stânjeniţi, dacă nu îngroziţi de mama lor. Era atât de disperată ca fiecare dintre ei să aibă o viaţă mai bună, încât i-a educat în aşa fel, încât să n-aibă loc şi pentru ea în vieţile lor. Fadia îşi face apariţia la toate evenimentele şi petrecerile lor, incredibil de mândră de ei, în timp ce ei se ruşinează cu ea. Odraslele sale ar şterge-o de pe lista lor dacă Fadia nu i-ar înspăimânta. Nici unul dintre copiii ei, ajunşi acum la vârsta mijlocie, n-a îndrăznit vreodată s-o critice sau să-i atragă atenţia asupra vreunei gafe de comportare în societate fiindcă îi este frică, probabil, că ea îl va împuşca, la propriu.

Din când în când – mai mult odinioară, cu siguranţă – mă întreb cum ar fi fost viaţa mea dacă aş fi avut copii. Însă atunci mă gândesc la copiii Fadiei şi la cei din apartamentul de sub al meu şi mă simt recunoscătoare. Când mă gândesc la fiica de sus, cândva gălăgioasă, mă bucur, desfac o sticlă de şampanie pentru a sărbători existenţa mea lipsită de progenituri.

Nu aud zgomote în apartamentul de deasupra. Cred că Joumana şi vrăjitoarele s-au dus la coafor. Nu trebuie să urc în seara asta cele două rânduri de scări ca să-i mulţumesc Fadiei.

Iau din dulapul din cămară sticla cu vin roşu, îmi torn un pahar şi pun iarăşi dopul folosind pompa de vid, o minunată invenţie pentru cei singuri. Aşez cina pe masa roşu cu galben din bucătărie, în timp ce afară se aprind felinarele stradale. Iau florile ofilite din vaza din mijlocul mesei, steaguri răsucite de irişi morţi, şi le arunc la gunoi. Irişi la sfârşitul lui decembrie? Cine s-ar fi gândit acum patruzeci de ani că este posibil aşa ceva?

Trag draperiile, cobor jaluzelele până la pervaz.

Prima îmbucătură din tocăniţă îmi face ochii să lăcrimeze de plăcere. O aromă divină, delicată şi savuroasă.

Asta e artă.

Pun pariu că aveţi încredere în puterea mântuitoare a artei.

Sunt sigură că da. Eu credeam. Ce idee romantică! Arta va salva lumea, va ridica umanitatea deasupra mocirlei groaznice în care s-a înţepenit. Arta te va salva.

Obişnuiam să cred că arta mă va face o fiinţă mai bună. Credeam în ideea stupidă că, dacă le ascultam pe Kiri Te Kanava sau Victoria de los Ángeles[59], asta-mi purifica sufletul. Vissi d'arte şi toate acestea.

Am trăit pentru artă, am trăit pentru iubire,
N-am făcut rău niciodată vreunui suflet viu![60]

Ei bine, eu nu, non vissi d'amore[61]. N-am fost atât de norocoasă. De asemenea, nu pot spune că niciodată n-am făcut rău vreunui suflet. La urma urmei, am vândut cărţi.

Însă da, am trăit pentru artă. N-a fost o decizie conştientă. Nu cred. Nu m-am aşezat într-o bună zi să planific o viaţă dedicată frumosului estetic. Nu-mi aduc reproşuri pentru asta. Am ajuns să recurg

la artă ca să evadez din viaţă. M-am furişat afară din viaţă, în literatură.

E posibil să fi fost sedusă de aspectele interzise ale acestei vieţi. Nu cred că, pe când eram copil, îmi aproba cineva lecturile. Mama cu siguranţă nu, iar tatăl meu vitreg nu scăpa ocazia să mă critice când băga de seamă că citesc. „Îţi strică ochii. Curând o să ai nevoie de ochelari, ceea ce o să te facă mai puţin atrăgătoare.“ Familia mea ar fi fost, evident, ostilă artei, de-ar fi ştiut că există aşa ceva – dacă le-ai fi arătat un pian cu coadă, probabil că n-ar fi ştiut ce soi de fiară e. Am ascultat, desigur, diverse variaţiuni ale predicii „Cine o să vrea să se însoare cu tine dacă citeşti atât de mult?“, însă am avut de îndurat, de asemenea, şi remarca tăioasă „Nu încerca să fii atât de diferită de oamenii normali“.

Diferită de oamenii normali? Când am auzit asta prima oară, m-am simţi extrem de jignită. Consideram că orice persoană ar trebui să trăiască pentru artă, nu doar eu, şi, mai mult, de ce să vreau să fiu normală? De ce să vreau să fiu proastă ca toţi ceilalţi?

Să recunosc că a fi diferită de oamenii obişnuiţi era ceea ce aspiram cu disperare? Voiam să fiu specială. Eram deja diferită: înaltă, neatrăgătoare şi din astea. Al meu era chipul care cu greu ar fi putut pune la apă chiar şi o canoe. Ştiam că n-o să mă iubească nimeni, aşa că năzuiam să fiu respectată, să fiu admirată. Voiam ca oamenii să creadă că eram mai bună decât ei. Voiam să fiu crème de la crème a domnişoarei Jean Brodie.

Credeam că arta va face din mine un om mai bun, dar şi că mă va face mai bună decât voi.

Mai bună? Yo, la peor de todas[62].

O, biată vanitate din carne şi oase numită omenire,

Nu vezi că n-ai absolut deloc importanţă?[63]

Poezia mi-a oferit o nespusă plăcere, muzica mi-a adus o imensă alinare, dar a trebuit să mă antrenez să le apreciez, să mă antrenez iar şi iar. Nu e ceva ce mi-a venit natural. Când i-am auzit prima oară pe Wagner, Messiaen sau Ligeti, zgomotul a fost insuportabil, însă, la fel ca o fetiţă care ia prima ei gură de vin, mi-am dat seama că era ceva ce putea să-mi placă foarte mult dacă exersam. Iar de exersat, am exersat.

Nu e ca şi cum te naşti cu capacitatea de a-l îndrăgi pe António Lobo Antunes.

Ştiu. Credeţi că iubiţi arta pentru că aveţi un suflet sensibil.

Oare un suflet sensibil nu este doar un mijloc de a transforma o deficienţă în dispreţ mândru?

Credeţi că arta are însemnătate. Credeţi că nu sunteţi ca mine.

Credeţi ca arta poate salva lumea. Eu aşa credeam.

De ce nu m-am pregătit să devin o bucătăreasă mai bună?

La ce bun toate astea? La ce mi-au folosit?

La ce bun o ferestruică spre cer dacă sunt singura care îi vede lumina?

Cât de specială!

Sticla care cuprinde soarele,
Iar dincolo de ea, aerul albastru şi profund, ce nu arată
Nimic, şi nu e nicăieri, şi e nemărginit[64].

Pot să mă regăsesc în Marguerite Duras, chiar dacă nu sunt franţuzoaică şi nici n-am fost măcinată de iubirea pentru un bărbat asiatic. Pot să trăiesc în pielea lui Alice Munro. Însă nu pot stabili nici o legătură cu propria-mi mamă. Trupul mi-e plin de propoziţii şi momente, inima îmi dă pe dinafară de minunate întorsături de frază, dar nici trupul, nici inima nu sunt capabile să fie emoţionate de altcineva.

Am nevrozele scriitorilor mei, dar nu şi talentul lor.

În Logodnica locotenentului francez, John Fowles îşi descrie personajul ca suferind de o plictiseală byroniană. Daţi-mi voie să parafrazez:

Sunt plină de singurătate byroniană, dar n-am nici una dintre supapele de descărcare ale poetului: geniul şi adulterul.

Sunt doar singură.

Înainte să merg la culcare, trebuie să-l pun deoparte pe Sebald, atât Emigranţii, cât şi Austerlitz. Nu pot să-l citesc acum, nu în această stare. Sebald este mult prea onest. O să citesc altceva.

Trebuie să mă pregătesc pentru următorul meu proiect. Se apropie întâi ianuarie.

În suportul din sârmă de lângă chiuvetă, vasele se usucă picurând încet pe blatul din piatră cenuşie. Un vânt iernatic începe se geamă surd afară, îl aud prin fereastra bucătăriei. Vine ploaia.

Trebuie să dorm. Gata cu renaşterea Aaliyei. Am nevoie de adormirea Aaliyei.

Desigur, vizita mamei îmi provoacă o noapte de nelinişte. Nu sunt în stare să dorm. Mintea mi-e asediată de gânduri săltăreţe despre de ce, cum şi ce. Mă ridic din pat destul de repede, sperând să alung grijile din negurile aflate în capul meu. Temperatura scăzută e o mână delicată, ca din pene, care mă gâdilă pe spate. Îmi pun capotul. Cămaşa de noapte, întunecată de umezeală, mi se lipeşte de tors ca o foaie de ceapă. Privesc înapoi, observ că am lăsat pe cearşaf două urme jilave.

În timp ce fierb apa pentru ceai în bucătăria neluminată, încerc să-mi limpezesc gândurile, să cern reziduurile întunecatei dimineţi. De la fereastră, văd că afară burniţează, iar singurul felinar de pe stradă care funcţionează, amicul meu, aruncă pe asfalt o lumină slabă, o rază conică, difuză. Nu doresc să mă gândesc la mama în

dimineaţa asta. Nu doresc să mă gândesc la viaţa mea. Vreau să mă pierd în viaţa altcuiva. O dimineaţă uşoară şi lipsită de efort este tot ce am nevoie.

Mă duc înapoi în dormitor, înapoi la teancul de cărţi de pe măsuţa mea de toaletă fără oglindă, cărţi necitite pe care intenţionez să le citesc, un teanc mare. Nu e dificil să aleg ce carte să citesc. De obicei, mă opresc la ultima carte pe care am adus-o acasă. Cumpăr cărţi în mod constant şi le pun în teancul cu Cărţi-De-Citit. Când termin ceea ce citesc în momentul respectiv, încep ultima carte pe care am cumpărat-o, cea care mi-a atras atenţia ultima oară. Desigur, teancul creşte întruna, până când decid că n-o să mai cumpăr nici măcar o carte până când nu termin teancul. Uneori, funcţionează.

Cartea de deasupra din teanc este Microcosmosuri de Claudio Magris. Am mai citit o singură carte scrisă de el, Danubius, din care, dintre numeroasele sale fraze impecabile, una şi-a înfăşurat tentaculele de caracatiţă în jurul minţii mele frenetic de slăbite, timp de multe luni. Sună aşa: „Kafka şi Pessoa călătoresc nu la capătul nopţii întunecate, ci al unei nopţi a mediocrităţii incolore, care este încă mai tulburătoare şi în care devii conştient că eşti doar un cuier de care atârnă viaţa şi că la capătul acestei vieţi, mulţumită acestei descoperiri, pot fi găsite ceva ultime rămăşiţe de adevăr“.

Dacă Kafka – dacă Gregor Samsa – se poate resemna să fie un gândac, dacă el poate accepta să fie firul de iarbă pe care calcă apăsat cizma soldatului, este imoral pentru cineva ca mine să vrea să fie mai mult?

O, splendidul Microcosmosuri, plăcerea de a descoperi o capodoperă. Frumuseţea primelor propoziţii, acel ce-este-asta, cum-se-poate-asta, prima îndrăgostire, surâsul sufletului. Inima începe să-mi crească. Mă văd stând toată ziulica în fotoliul meu, adâncită în alte vieţi, intrigi şi fraze,

îmbătată de cuvinte şi himere, paralizată de satisfacţie şi mulţumire, citind până la lăsarea amurgului, până când nu mai sunt în stare să desluşesc cuvintele, până când mintea începe să-mi zboare, până când muşchii dureroşi nu mai sunt capabili să ţină cartea ridicată. Bucuria este anticiparea bucuriei. Lectura unei cărţi bune pentru prima dată este la fel de minunată ca prima înghiţitură de suc de portocale care întrerupe postul în Ramadan.

Mă rog, eu n-am postit de pe vremea când eram obligată să fac asta, copil fiind. Doar îmi amintesc cum era.

Mă aşez mai bine în fotoliul pentru citit, îmi ridic picioarele. O să fie o călătorie lungă, voluptuoasă.

Dau paginile delicate într-un ritm măsurat, fără grabă, ca bătăile unui metronom leneş. Mă pierd în teritoriile languroase ale cărţii. Sunt transportată la o cafenea din Trieste, fac cunoştinţă îndeaproape cu clienţii ei neobişnuiţi. Călătoresc pe cărările întortocheate ale cărţii, iau micul dejun cu un tânăr dintr-un sat, iau prânzul cu o babă în altul, salivez la frazele frumoase, celebrez sărbători de care n-am auzit niciodată. Citesc întruna, până când mă izbeşte brusc greutatea poveştii Esperiei, o bucată de nu mai mult de patru pagini într-un volum de trei sute de pagini. Esperia, un personaj episodic redat memorabil în câteva fraze, care joacă un rol minor în viaţă, se aseamănă cu Hannah.

Nu mi se permite o evadare.

Povestea îmi induce o stare de dezechilibru: ameţeală şi o uşoară greaţă. În urechi începe să-mi răsune un ţiuit, ca un mic clopot de biserică hiperactiv. Nu mai sunt în stare să văd ce se află în faţa mea. Nu mai sunt în stare să aud ce e în jurul meu. Nu mai sunt capabilă să-mi aduc aminte cine sunt. Îmi aşez cartea cu faţa în jos pe piept, reuşesc să respir adânc. Corpul îmi e cuprins de frisoane,

şocuri electrice îmi trec prin vertebre. Mi-e frig. Respiraţia calmă nu mă poate încălzi.

Mai întâi în viaţa mea dă năvală mama, apoi Hannah. Ce-i asta?

Nu cred în coincidenţe.

*

„Foamea e cea pe care mi-o aduc aminte din copilăria mea – o foame insaţiabilă, vorace, devoratoare.“ Hannah a scris această frază în unul dintre jurnalele ei de pe la jumătatea vieţii. A început să-şi consemneze gândurile în jurnale de la o vârstă fragedă, prima zi de naştere consemnată este cea de când a împlinit zece ani. Le-am moştenit pe toate, bineînţeles. Ea mi le-a dat – adică mi le-a lăsat, a scris numele meu pe-o bucăţică de hârtie.

Primele însemnări sunt abia lizibile, un scris de copil, cu creionul, în caiete cu spirală. Sârmele au ruginit şi s-au înţepenit. Coperta portocalie şi-a pierdut din culoare, logoul fabricantului (Clairefontaine, cred) este aproape irecognoscibil. Hârtia s-a învechit, s-a ondulat, s-a tocit şi s-a decolorat – sau nu s-a decolorat, ci a căpătat mai multe nuanţe – învechirea naşte culori noi, variaţiuni de galben sau portocaliu-ars, în acest caz, culorile unui foc care se stinge. Lectura jurnalelor din copilărie e ca descifrarea unui papirus antic. Jurnalele post-adolescentine s-au păstrat mai bine, sunt scrise cu cerneală permanentă pe hârtie albă, impecabilă, iar scrisul ei este fără cusur, oficial, împodobit cu arabescuri.

Total dedicată procesului, a scris în fiecare seară, uneori şi ziua, până cu doar câteva luni înainte de a muri. Acele luni, acele săptămâni sunt cele care mă interesează cel mai mult. Am o idee generală cu privire la ceea ce i s-a întâmplat sau măcar mi-am format o teorie plauzibilă, însă dacaş avea însemnările ei din ultimele săptămâni, poate c-aş reuşi să pricep pe deplin ce anume a

provocat metamorfoza ovidiană, ce gândea, ca să-i înţeleg durerea sau, posibil, umilinţa, a doua transformare din viaţa ei, din fluture în muscă excesiv de stângace. Aceste luni au fost pierdute pentru mine.

Hannah nu se referea doar la foamea fizică. Anul naşterii ei, 1922, cu cincisprezece ani înaintea mea, a venit după ce foametea libaneză luase sfârşit, în cea mai mare parte – soldaţii otomani şi o invazie de lăcuste, năpaste ce-şi luau locul una alteia, se ospătaseră cu toată hrana noastră în timpul Primului Război Mondial. S-a născut într-o familie din pătura de jos a clasei mijlocii, deşi în nici un caz o familie săracă, şi a fost al cincilea copil, singura fiică.

Se spunea că mama ei a fost în travaliu timp de o săptămână întrucât Hannah era mult prea timidă să-şi facă apariţia în lumea noastră. Se zicea că, atunci când în sfârşit a fost silită să iasă, a fost mult prea ruşinată ca să plângă sau măcar să scâncească. Chipul, fundul, întregul ei trup de nou-născut, era roşu ca o tomată crescută cu puţină apă. Toate acestea se povesteau ca şi cum erau adevărate, fără nici o urmă de ironie. Hannah avea, într-adevăr, părul roşu ca o blană de vulpe.

Copil fiind, părinţii au iubit-o, fraţii au adorat-o, răsfăţând-o tot timpul. Era copilaşul familiei. I se dădea de mâncare. N-a adormit cu burta goală.

S-a născut cu două diformităţi: laba unui picior uşor strâmbă şi timiditate excesivă. De cea din urmă s-a vindecat pe la douăzeci şi ceva de ani, prima nu i s-a vindecat niciodată complet. Tratamentele pentru piciorul ei stâng au început pe când era încă foarte mică.

La trei clădiri în dreapta faţă de casa tatălui ei, locuinţa în care ea s-a alăturat lumii noastre, se înălţau un arbore de neem şi o construcţie cu trei etaje, imitând stilul otoman, în care locuia un vindecător arab. Din respect, mulţi locuitori din Beirut îl numeau doctor arab; cei neîncrezători şi

greu de păcălit îl numeau şarlatan. Arborele de neem, numit zanzalacht în frumoasa noastră limbă, constituia pâinea şi untul lui de toate zilele, sau pâinea şi seva lui. Presupusele beneficii medicale ale răşinii copacului aduceau la uşa lui bolnavi din tot Libanul. (Prin anii ’90, la mult timp după ce a murit prefăcutul nostru, la mulţi ani după ce doctorii arabi au încetat să practice, un muncitor isteţ din Sri Lanka s-a îmbogăţit de pe urma copacului, vânzând fiole cu răşină sutelor de menajere ceyloneze din Beirut. Puterile curative ale neemului erau cunoscute şi în ţara de baştină a copacului.) Seva era introdusă în toate leacurile prescrise de vindecătorul arab. O amesteca până şi în ghipsul pe care-l folosea pentru a îndrepta oasele.

Hannah a scris despre durerile pe care le-a îndurat în mâinile acelui şarlatan, unele pe care şi le amintea, altele reimaginate. A scris că era imposibil să-şi aducă aminte cum a fost prima oară, căci pe atunci avea doar şase luni. Totuşi, când i s-a povestit despre incident, a început să aibă coşmaruri cu prunci care plângeau zgomotos, coşmaruri ce au durat până când a trecut de vârsta de douăzeci de ani. N-a fost anesteziată pentru nici una dintre fracturile provocate în vederea îndreptării oaselor labei piciorului. Nu-şi aducea aminte procedura propriu-zisă, dacă erau folosite nişte instrumente sau nu – mintea celor cu imaginaţie nelimitată s-ar putea să închipuie nicovale, maiuri şi şorţuri de fierar –, dar îşi amintea agonia care urma.

Mă intrigă detaliile pe care le rememorează, ceea ce a scris în jurnal – amănunte consemnate când se apropia de douăzeci de ani, la mai bine de zece ani după vizitele la şarlatan. Îşi amintea o sală de aşteptare albă, curată; pe nevasta iordaniană a doctorului arab, dând cu mopul pe o pardoseală mereu udă şi ştergând praful în toate ungherele, dar incapabilă să ajungă la colţul de la tavan din

care atârna un mănunchi de struguri din plastic, cu frunzele lor nesincere, prăfuite. Lângă Hannah, tatăl ei, nu mama. A doua încăpere, camera de tortură, aparent curată, dar impregnată de un subtil iz purulent. Aer rarefiat, aer subtil, respiraţie superficială. Pe bărbatul însuşi: deşirat, supt la faţă, cu ochi strălucitori, limpezi şi un zâmbet răutăcios. Oare toate astea erau reconstruite de mintea ei? Vraciul purta mocasini scămoşaţi, fără şosete. Politeţea tatălui ei, excesivă, care se apropia de extravaganţă. Pe o etajeră, borcănele cu pulberi, ierburi şi lichide vâscoase. Durerea.

Hannah nu credea că timiditatea ei avea prea mult de-a face cu durerea provocată – nu exista nici o legătură de cauzalitate, cel puţin nu în opinia ei. Şchiopătatul ei uşor, abia vizibil, nu-i explica timiditatea, dar ea credea că în mod sigur nici n-o ajuta în privinţa asta. S-ar fi putut ca eu şi voi să nu observăm un şchiopătat prea pronunţat, însă ea îl observa (îşi descria mersul ca semănând cu al unei gorile non-alpha). Era greu pentru ea. De asemenea, avea dreptate când spunea că orice potenţial peţitor şi familia lui cu ochi ageri aveau să-i bage de seamă mersul şontâcăit.

N-au existat pretendenţi, cu excepţia locotenentului, şi nici el n-a fost propriu-zis un pretendent. Ajung la el imediat.

Însă nimic nu putea să explice foamea.

Hannah mânca întruna, orice şi tot ce se găsea în faţa ei. Nu se putea opri şi nici nu-i trecea prin cap să o facă. Când era mică, îi plăceau foarte mult fructele. Pare-se că mama ei şi-a dat seama că exista o problemă când Hannah a mâncat de una singură un mănunchi întreg de banane, pe care tatăl ei le adusese acasă şi le pusese pe masa din bucătărie. Era vorba de un mănunchi de vreo douăzeci şi cinci de banane, înghiţite toate una după alta. Hannah avea patru ani.

Familia ei a realizat cu greu ce se petrecea deoarece Hannah nu era grasă sau, mai bine zis, nu era obeză. Când am cunoscut-o eu, era rotunjoară şi cu forme voluptuoase, dar nu într-un mod neatrăgător. Se pare că arăta cam la fel şi când era copil, şi în adolescenţă, robustă şi cu obrajii roşii, plesnind de sănătate. Când mama ei a început să fie atentă la cum se hrănea fetiţa, şi-a dat seama că Hannah mânca tot timpul. Ca în orice bucătărie din Beirut, săracă sau bogată, era mereu ceva de ronţăit prin preajmă, iar Hannah se înfrupta.

Mama ei a început să pună mâncarea la păstrare, oferind-o numai după un anumit orar. La început, Hannah a fost nedumerită, dar s-a adaptat. Cum mesele se serveau de pe platouri comune, din care luau cu toţii, ea mânca şi acum tot ce se afla în faţa ei, doar că de data aceasta înghiţea porţiile tuturor celorlalţi. Cum ajungea pe masă, mâncarea dispărea. Hannah înfuleca de parcă felurile ar fi urmat să dispară şi, desigur, aveau să dispară. Cinele au devenit o întrecere de familie. Un frate care ezita o clipă rămânea fără bucata lui. Părinţii au încercat să stea de vorbă cu ea, însă era prea mică să înţeleagă. Îi era foame.

Tatăl ei a încercat o altă tactică. A adus acasă o lădiţă cu mandarine. I-a explicat lui Hannah că era toată a ei, că nimeni altcineva nu se va atinge de ea. Putea s-o păstreze în camera ei şi să mănânce oricând voia. Mandarinele din lădiţă nu aveau să dispară.

Bineînţeles că au dispărut. Singură în camera ei, Hannah le-a mâncat într-o singură seară. La miezul nopţii se văita din cauza unei dureri groaznice de burtă.

În jurnalele ei erau multe desene, majoritatea mâzgăliturişi schiţe fără vreo semnificaţie. Unul, însă, inspirat de foame, cum l-a numit singură, era frapant, cel puţin pentru mine. Mai târziu, mult mai târziu, când era femeie în toată firea, a scris despre nevoia ei de a fi iubită, de a fi dorită, ca

fiind un monstru foarte înfometat, cu un apetit extraordinar, care trăia într-o gaură neagră din interior. Toată dragostea care era îndreptată spre ea, monstrul o devora, lăsând-o pe Hannah fără nimic. Desenul fiarei insistente era delicat şi minunat realizat. O creatură asemănătoare cu un dragon îşi iţeşte capul ca de cal din gaură, un cerc perfect – o elipsă perfectă, din cauza perspectivei privitorului – haşurată apăsat pentru a ilustra cât de întunecată era în realitate gaura, cât de neagră.

Aceasta era Hannah mea.

La fel ca noi toţi, a trăit, a supravieţuit. Contrar a ceea ce v-aţi aştepta, sau a ceea ce m-aş fi aşteptat, n-a fost necăjită sau chinuită de ceilalţi copii din cartier. O roşcată durdulie, pistruiată (nu ceva atât de rar în Beirut, şi totuşi), cu un mers şchiopătat şi care roşea de parcă-i lua faţa foc la apariţia oricărei fiinţe umane din afara sferei familiale?

Cum a scăpat de batjocura pe seama ciudăţeniei sale?

Familia ei era iubită şi respectată. Fraţii săi, care vegheau asupra ei, erau îndrăgiţi. Hannah a scris că, de n-ar fi fost infirmităţile ei, ar fi avut o mulţime de pretendenţi care să-i cerşească mâna şi probabil că avea dreptate, însă asta nu era toată explicaţia în legătură cu faptul că era oarecum acceptată. Avea o dorinţă nestăpânită de a plăcea, „o poftă jenantă“, după cum a descris-o ea în jurnale. Avea capacitatea misterioasă de a-şi da seama ce vor oamenii, încă de mică, şi era mereu gata să ofere ceea ce era nevoie. Acasă, pricepea când mama ei avea nevoie de ajutor la treburile de prin casă ori când tatăl ei voia o frecţie pe spate. La şcoală, avea mereu la ea câte două bucăţi din tot, stilouri, creioane, radiere. Exact în clipa în care stiloul unei fete rămânea fără cerneală, stiloul în plus al lui Hannah se ivea ca prin minune. Nu era antipatizată, era tolerată, atunci când nu era

ignorată. Era studioasă, desigur, de vreme ce asta era pe placul familiei şi al profesoarelor.

A scris despre cum se simţea atunci când o vecină sau o profesoară îi punea o întrebare sau i se adresa, despre cât de repede îi bătea inima, cum i se înroşea pielea de pe mâini, cum i se micşorau plămânii, cum i se strângea gâtul şi cum o durea maxilarul.

La şapte ani, s-a mutat înapoi în patul părinţilor. Casa lor avea doar două dormitoare, erau patru băieţi şi o singură fată. Se pare că, atunci când unul dintre băieţi a ajuns la o anumită vârstă, tatăl a hotărât că Hannah n-ar trebui să stea în aceeaşi cameră cu fraţii ei. Până când tatăl a mai construit două camere, când ea avea paisprezece ani, Hannah a dormit cu părinţii: tatăl în stânga, mama – grămăjoara de la mijloc –, Hannah pe partea dreaptă. A scris cu duioşie despre acele vremuri. La vârsta aceea, nu avea probleme cu somnul, un talent moştenit de la mama ei. Se urca în pat pe partea mamei şi dispărea în lumea ca în filme a viselor. Tatălui ei îi lipsea această aptitudine şi, cum fata moştenea şi sforăitul mamei, insomniile lui de fiecare noapte au devenit o glumă de lungă durată în casa lor.

„Îi luam aerul“, a scris Hannah.

Nu era înzestrată cu abilităţi sociale, o afecţiune cu care sunt foarte familiarizată. În unele privinţe, probabil că asta ne-a apropiat, dar, ca de obicei, iar am luat-o înainte. În jurnalul ei mai era ceva care o clasifica drept foarte diferită, cel puţin pentru mine. Pe tot parcursul adolescenţei, Hannah şi-a consemnat fanteziile. Existau descrieri detaliate şi întortocheate despre poveşti de iubire, despre căsătorie, niciodată despre sex, întotdeauna despre salvare. Era de parcă anticipa romanele de dragoste cuminţi care aveau să ajungă pe piaţa din Beirut peste câţiva ani. Când a mai crescut, a fost dependentă de romane grafice (traduse în franceză), poveşti de dragoste excesiv de

sentimentale spuse prin intermediul fotografiilor şi al baloanelor transparente conţinând dialogurile. Însă acestea n-au apărut la Beirut decât pe la începutul anilor ’50, aşa că n-aveau cum să fi inspirat elaboratele ei fantezii adolescentine. Hannah o luase înaintea vremurilor.

Fanteziile erau bine redactate şi minunat desenate. O consemnare impresionantă din jurnal, făcută pe când avea paisprezece ani, descria în cele mai mici amănunte viitorul salon în care ea şi soţul ei aveau să-şi primească oaspeţii. Descrierile viitorului ei iubit aveau tendinţa să fie mai fugare, modificându-se de la o însemnare la alta: înalt, de înălţime potrivită, păros, curtenitor, mustăcios, complet ras pe faţă. Cum aveau să se cunoască – la o plimbare pe faleză, unde privirile li se întâlneau în trecere, ridicând ochii dintr-un manual şcolar pentru a-i întâlni ochii albaştri plini de admiraţie şi de dorinţă amoroasă – era o chestiune care avea mai multe variante decât Variaţiunile Goldberg.

Unul dintre lucrurile surprinzătoare – de fapt, m-a uluit – era că şi felul în care apărea ea varia. În peste o sută de însemnări de jurnal cu fantezii romantice, nici măcar una singură n-o includea. Scria despre o altă Hannah. În unele era blondă, în altele, brunetă. Era o actriţă egipteană, o prinţesă părăsită din Europa, o contesă rusă exilată. Îşi păstra numele, dar nu şi pe ea însăşi. Era bogată, era săracă lipită pământului, avea gene lungi, nasul mic. Păşea cu graţia unei gazele, a unui plop, a unei fete care nu şchiopăta. S-a compus pe ea însăşi în fanteziile ei.

Cum e cu fanteziile mele? Nu le-aş considera fantezii, mai degrabă visuri potolite sau aspiraţii aşezate. Rareori am visat la poveşti de iubire sau aventură, niciodată la dragoste şi soţi. Urma să mă căsătoresc, ştiam asta, dar tratam chestiunea ca pe un fapt, un fait accompli[65] ce era un impediment, nu ceva ce aşteptam cu nerăbdare. Nu petreceam

timp gândindu-mă cu cine sau cum o să mă mărit. Voiam să mi se permită să lucrez. Speram la o carieră de secretară. În vremea aceea, nu-mi puteam închipui alte slujbe. Singurele femei cu serviciu şi pe care le întâlneam pe atunci activau în industria serviciilor: menajere, bucătărese, vânzătoare, secretare, profesoare. Prin temperament, nu puteam să stau în preajma prea multor oameni. Secretară mi se părea o slujbă idilică – asistenta unui bărbat decent, inteligent şi cinstit, desigur. Îmi petreceam mai mult timp visând la şeful ideal decât la un soţ.

Cum spune vechiul cliché[66]? Când toate fetele arabe au stat la rând ca Dumnezeu să le ofere gena disperată-să-mă-mărit, eu mai mult ca sigur am fost în altă parte, probabil pierdută în lectura vreunei cărţi.

Înţeleg bine că nu doar fetele arabe au această genă, însă ea este dominantă în partea noastră de lume. O forţă a naturii şi educaţia, un uragan epigenetic, ne mână să ne căsătorim şi să ne înmulţim. Aluziile sociale, obiceiurile comunităţii, ritualurile religioase, evenimentele de familie, toate sunt menite să le inducă fetiţelor importanţa şi inevitabilitatea a ceea ce Bruno Schulz numeşte „excursia în matrimoniu“. Nici o fată din generaţia mea nu-şi putea imagina împotrivirea rebelă la asta, nici nu şi-ar fi dorit-o. Un sâmbure de imaginaţie a încolţit în mintea femeilor mai tinere decât mine. Fadia s-a revoltat, însă ideea ei de revoltă a fost la fel cu cea a tuturor celorlalte fete din generaţiile care au urmat. Ea a vrut dreptul de a alege cu cine să se mărite. Cu timpul, cătuşele căsătoriei aranjate au fost azvârlite în Mediterana, familiile s-au obişnuit cu căsătoriile exogame, fie ele inter-religioase, inter-clase sociale sau inter-clanuri. Întâlnirile, coabitarea premaritală, adulterul şi promiscuitatea au devenit scene obişnuite în peisajul actual al Beirutului.

În Liban, feminismul n-a ajuns încă la espadrile sau pantofi sport pentru jogging; s-a ajuns la tocuri rezonabile. Alegerea de a nu te căsători încă nu a intrat în peisaj. S-ar putea să fie pe cale să intre acum, dar n-am de unde să ştiu. Nu prea am de-a face cu tineretul.

În timp ce scriu, mă întreb dacă ceea ce am spus despre faptul că nu visam la un soţ este exact. Nu vreau să spun că ascund realitatea în mod voit. Dar, pentru a-l parafraza pe etern-parafrazabilul Freud, care spunea ceva în sensul că atunci când vorbeşti despre trecut, minţi cu fiecare respiraţie, voi spune:

Când scrii despre trecut, minţi cu fiecare literă, cu fiecare grafem, inclusiv cu afurisitele de virgule.

Memorie, memorii, autobiografie – minciuni, minciuni, toate sunt minciuni.

E adevărat că nu mă gândeam la un soţ, că nu-mi doream unul, sau imaginea pe care o am despre mine însămi, felul în care îmi place să mă gândesc la mine, se suprapune peste ce se întâmpla atunci? Întrebarea asta are logică?

Să mă exprim altfel. E foarte posibil ca, la fel ca oricare fată din Beirut, şi eu să fi visat la măritiş, să fi avut fantezii despre cum va fi viitorul meu soţ, dar ca, după ce am crescut, după ce am avut o experienţă matrimonială tristă şi incompletă, să mă fi reinventat, convingându-mă că nu visasem la chestiuni atât de triviale. E posibil. Cred sincer că nu am făcut asta, dar nici nu mă percep ca având prea mult curaj când eram foarte tânără.

Păstrez deschisă această posibilitate.

Sunt imagini care persistă, care mi-au rămas. Îmi amintesc că citeam un eseu – cred că era de Nuruddin Farah, dar nu pot fi sigură – în care scriitorul zice că tot ce ne aducem aminte din romane sunt scene sau, mai exact, imagini. Nu ştiu dacă e aşa, însă un număr de autori par să-şi scrie

romanele imagine după imagine – Michael Ondaatje este, probabil, cel mai bun practicant al formei, căci romanele sale mi se par a nu fi atât intrigă, cât un şir de imagini divine, discrete. Tot nu-mi amintesc cine a scris eseul ăla. Poate că Ondaatje, dar mă îndoiesc.

Nu sunt o susţinătoare a ideii de mai sus deoarece, dacă tot ce reţinem dintr-un roman este o imagine, atunci concluzia evidentă este că fotografia, pictura sau un film ar fi un mijloc de comunicare mai bun şi o formă superioară de artă. Nu-i o concluzie satisfăcătoare. De asemenea, mi-a plăcut foarte mult Pacientul englez ca roman, dar filmul, cu excepţia minunatei Juliet Binoche, este mult prea siropos.

Pomenesc despre asta însă pentru a menţiona o imagine care mi s-a întipărit în memorie – o imagine creată de extrem de neconsolatul W.G. Sebald. Acesta descrie un străunchi, Alphonso, în actul pictatului: „Când era ocupat astfel, în general purta ochelari cu hârtie de mătase gri în loc de lentile, astfel încât peisajul apărea printr-un văl fin care îi amuţea culorile, iar greutatea lumii şi se dizolva înaintea ochilor.“

Minunat.

Uneori, cred că privesc înapoi la viaţa mea purtând ochelari care au în rame hârtie de mătase gri.

Dacă e să mă gândesc la ce imagine veţi reţine din citirea acestor pagini lipsite de valoare, presupun că va fi ţipătul mamei mele, trupul fragil, poziţia mâinilor ei, strigătul de groază.

Am dreptate?

În majoritate, oamenii spun că simt nostalgie după copilărie, după prima iubire sau poate după Beirut, aşa cum era cândva, ori după părinţii răposaţi. Eu nu, nu în sensul la care se referă toată lumea. Eu sunt nostalgică după scene. Nu-mi rememorez cu afecţiune anii tinereţii; nici familia: pe tatăl-unchi decedat sau pe mama, încă în viaţă.

Totuşi, îmi aduc aminte cu oarecare drag felul în care noi, copiii, dormeam în nopţile de vară, căldura lor nemiloasă, ferestrele deschise, prin care intra mireasma iasomiei, culorile şi imprimeul aşternuturilor în întuneric. De ceea ce era cel mai enervant atunci, şi anume faptul că trebuia să mă ridic din pat când surioara mea vitregă uda salteaua, îmi amintesc acum cu o nuanţă de dragoste, nu pentru situaţia ei grea, ci pentru cum stăteam noi mereu în acelaşi loc în jurul mamei în timp ce ea examina abstractele desene ude de pe cearşafuri, cum căram salteaua afară, să se aerisească şi să se usuce la soare. Simt o anumită tandreţe pentru modul în care era aranjată mobila în camera cea mare, pentru felul în care era pusă masa pe tava imensă din alamă, aşezată pe otomana rotundă, tapiţată cu pânză groasă.

Însă simt nostalgie şi după plimbările din Swann, precum şi după cele din Guermantes, după felul în care Charles Kinbote îl surprinde pe John Shade în timp ce acesta face o baie sau după cum stă Anna Karenina într-un tren.

Am cunoscut cândva o secretară, mama unei colege de şcoală. Şi-a condus fiica la şcoală într-o dimineaţă şi a lăsat-o la poartă, moment în care paznicul armean grizonant a ieşit un pic din ghereta sa, ca să le salute, aşa cum făcea mereu când apărea vreun părinte.

Hercule era portarul Paradisului? Nu l-aş descrie pe vârstnicul armean drept Hercule, în nici un caz. Treaba lui era să se asigure că nici o elevă nu pleca înainte de terminarea cursurilor şi că nu intra nimeni în afară de eleve şi profesoare, ceea ce însemna că, deşi s-a apropiat servil de mamă, în esenţă îi lua copilul şi-i interzicea să intre. Aşa că nu, nu Hercule. Oricât de mult iubeam şcoala şi mă simţeam în largul meu în cuştile ei, ea este mai mult Hades decât Paradis – în şcoală se

îndeplineşte un ritual care ucide copilăria, copiii sunt omorâţi. Paznicul era luntraşul.

În timp ce i-o dădea pe fiica ei, femeia l-a scăldat într-un zâmbet patrician. Purta o rochie făcută la comandă, care părea să aparţină altcuiva, de parcă intenţiona să crească în ea în timp ce o purta de colo până colo. Era o rochie gri, de o nuanţă foarte diferită faţă de plumburiul cerului ameninţător din acea zi. În jurul umerilor avea înfăşurat un şal mare, de un albastru strălucitor. Spre deosebire de profesoarele care tocmai soseau la şcoală, toate lovite de boala neatenţiei, ea părea să relaţioneze cu lumea din jur, să fie trează şi entuziastă. Când scriu asta, mi-aduc aminte cât de minunat m-am simţit privind-o, cât de tânără părea ca mamă, încă păstrând ceva din esenţa organică a unei fete.

Am privit predarea din spatele gardului şcolii, uitându-mă printre bare – da, bare adevărate din metal, printre care îmi puteam strecura capul cu doar un an înainte. Barele erau acoperite cu straturi de vopsea galbenă, nuanţa canarului din colivie, de proastă calitate, plină de cocoloaşe; se cojea şi sărea, rugina care se iţea asortându-se frumos cu galbenul. Mă zgâiam. Cu mâinile ţinându-mă de bare, cu faţa băgată între ele, cu pometii lipiţi de metalul vopsit.

Fiica, colega mea de clasă, a venit lângă mine. A privit-o pe mama ei cum schimba amabilităţi inutile cu luntraşul. Noi, pe de altă parte, nu ne-am spus o vorbă. Mama ne-a zărit şi a venit spre noi. S-a interesat politicos cine sunt, dacă sunt prietenă cu fiica ei, o întrebare scurtă, amabilă, care îmi cerea doar să dau din cap un da sau nu.

— Vă doresc o zi foarte plăcută, fetelor, a zis ea.

Şi-a întins braţul printre bare. Încă văd cum i-a alunecat şalul de pe umărul drept când şi-a trecut degetele prin părul meu – singura dată, din câte ţin minte, când cineva a făcut asta –, după care a plecat.

— Ştie să stenografieze, mi-a spus colega mea.

*

Am divagat din nou. Scuze. Să revin la Hannah.

Ce ne-a apropiat pe mine şi pe Hannah n-a fost atât inabilitatea noastră socială, cum am menţionat, cât faptul că l-a întâlnit pe cumnatul meu în acea zi fatidică, deşi ziua aceea fatidică s-a petrecut cu mult înainte să mă căsătoresc, pe când eram încă o copilă.

Ea avea douăzeci şi doi de ani când l-a cunoscut, cu un statut jenant de celibatară, după standardele vremii, dar nu încă o fată bătrână în toată regula. Însemnările ei din jurnal de la acea vreme erau în mare parte meditaţii cu privire la cum îi va fi viaţa în viitor, ce fată din cartier a fost cerută în căsătorie, felul în care i se modifica statutul în familie. Când l-a prins ea pe locotenent, toţi fraţii ei erau deja însuraţi. Cu treisprezece săptămâni înainte de acea zi nefastă, una dintre cumnatele ei născuse un băieţel, primul nepot băiat din cei patru ai familiei.

În jurnal a descris un eveniment important. Cea mai nouă cumnată, Maryam, căsătorită de curând şi mutată în căminul lui Hannah (doar doi dintre fraţi locuiau încă pe atunci în mica locuinţă), era adâncită într-o discuţie cu tatăl lui Hannah. Ea scrie că se prea poate ca discuţia să fi fost peste puterile de înţelegere ale cumnatei, însă fata, cu câţiva ani mai tânără decât Hannah, era fericită nevoie mare şi vorbea tare. Hannah a scris că proaspăta cumnată „nu putea înţelege liniştea“ – expresie foarte frumoasă, dacă mă întrebaţi pe mine.

Familia îşi bea cafeaua de după-amiază în camera de zi. Tatăl lui Hannah îşi sorbea zgomotos cafeaua în timp ce fata vorbea întruna. Când Hannah şi-a terminat de băut ceaşca de cafea, a luat-o şi pe cea goală a mamei şi a plecat cu ambele spre bucătărie. Când a trecut prin dreptul

lui Maryam, aceasta, încă pălăvrăgind vrute şi nevrute printre chicoteli zgomotoase, şi-a întins propria ceaşcă, cu braţul stâng barând drumul lui Hannah.

Hannah s-a oprit, cu degetele de la picioare încovoiate, cu pantofii adâncindu-se în covor. Desigur, în acel moment a fost mai mult stânjenită decât furioasă. Nu ştia ce să facă. Fata nici măcar nu se uitase la ea. Hannah a încercat să ia şi ceaşca în plus, dar nu avea aceeaşi dexteritate ca mama ei. Tic-tac, îşi râdea de ea ceasul din cameră, dar nimeni n-a dat atenţie.

— O să aduc tava, i-a spus Hannah cumnatei. Imediat, revin într-o clipă.

Maryam a sărit ca arsă, îngrozită de gafa şi de insensibilitatea ei.

— Te rog să mă ierţi, surioară, a spus ea. Nu eram atentă. Mi-e ruşine. Lasă-mă să te scap de ele. O să le iau eu pe toate.

— Nu e nevoie să-ţi ceri iertare. Chiar deloc, a zis Hannah.

Fetele au dus împreună ceştile la bucătărie.

Daţi-mi voie să fac un mic ocol, foarte scurt. Tic-tac.

Cărturarii afirmă acum, cu mare zgomot, că Internetul ar fi cel mai mare progres. Web în sus, web în jos, şi lasă-l pe păianjenul locatar să sugă viaţa din tine[67]. Pe mine nu mă atrage să fiu conectată cu lumea.

Ca persoană care locuieşte singură, ca femeie care îmbătrâneşte, descoperirea tehnologică pe care o iubesc cel mai mult este ceasul electric, deşi, la cum funcţionează curentul în Beirut, ar trebui să spun ceasul cu baterii. Aveţi habar de câtă anxietate provocau ceasurile acelea vechi? Tic-tac, tic-tac, eşti singură-singurică într-un apartament gol. Tic-tac, tic-tac, lumea de-afară o să vină şi-o să te înhaţe. Tic-tac, tic-tac, nu întinereşti deloc, nu-i aşa? Daţi-mi un calmant, vă rog.

Ticăitul care dă semnalul marşului timpului.

Ticăitul unui obiect micuţ, plin de rotiţe, care sufocă întreaga existenţă, storcând viaţa de viaţă.

După acea minunată descoperire, acele ceasului s-au învârtit în continuare în aceeaşi direcţie – numită sensul acelor de ceasornic, pentru voi, cei tineri –, timpul şi-a continuat marşul înainte, însă, în mod miraculos, bătăile sale de inimă, veştile lui de rău augur s-au redus la un zumzet foarte scăzut.

Hannah era sinceră când i-a spus cumnatei sale că nu era nevoie de iertare. Nu i-a purtat ranchiună pentru incidentul respectiv. Era lipsit de importanţă, credea Hannah, un faux pas[68] minor. Nu era ca şi cum insulta fusese intenţionată. Maryam s-a simţit atât de vinovată, încât a încercat s-o împace pe Hannah. De fapt, cele două femei au trăit în armonie în aceeaşi casă până la moartea lui Hannah şi, până în ziua de azi, Maryam este cea care duce flori proaspete în fiecare săptămână la mormântul lui Hannah, aşezându-le la exact două palme distanţă în faţa pietrei funerare.

Scrisul din jurnale s-a modificat, însă. Pentru o vreme după acel incident, frazele s-au micşorat. Însemnările au devenit lapidare şi nervoase – mâzgăleli scurte, smucite, chiar şi când scria despre ceea ce mânca.

Spre a doua jumătate a anului 1944, când ţara ei plină de speranţă şi aflată în curs de formare îşi trăia primul an de independenţă, Hannah a decis să nu mai stea tot timpul acasă.

Ce putea să facă o tânără din clasa mijlocie cu timpul ei, o femeie care era educată, vorbea fluent două limbi, araba şi franceza, şi cunoştea la nivel de conversaţie uşoară o a treia, engleza, o femeie căreia îi plăcuse foarte mult filosofia şi excelase la această materie în liceu?

Nu prea multe.

Din capul locului, tatăl ei, cum era de aşteptat, s-a opus ca fiica lui să lucreze, s-a opus ca ea să

obţină orice fel de venit. Era un om bun. Ea îl adora. Opoziţia lui era în ton cu vremurile în care trăiau.

Hannah a stat de vorbă cu el, l-a rugat şi a insistat folosindu-şi puterea de convingere, până când el s-a înduplecat în privinţa primei sale obiecţiuni, dar nu şi cu privire la cea de-a doua. I-a dat permisiunea să lucreze, dar nu să obţină venit. Fata lui n-avea voie să-şi distrugă reputaţia. Putea să-l ajute la băcănie. Hannah a fost în culmea extazului.

A început într-o luni şi timp de trei zile a scris cât de mult îi plăcea să muncească. Făcea de toate, de la aranjat marfa la curăţenie, ajuta clienţii şi lucra cu banii. Însemnările ei din jurnal au devenit mai lungi, mai bogate, mai detaliate şi vesele. Tatăl ei s-a bucurat de două ori, căci nu doar că a reuşit să-şi facă fericită fiica mult iubită, dar a băgat de seamă că acum femeile din cartier stăteau mai mult în magazin şi cumpărau mai mult. Fiica lui nu era cea mai vorbăreaţă persoană din lume, dar femeile cu siguranţă vorbeau mai mult cu ea decât vorbeau cu el sau cu cei doi fii cu care lucra. Hannah începea să-şi lepede învelişul timid. Pentru scurt timp, a fost la belle[69] de la băcănie.

Trei zile, perfecţiunea a durat trei zile. Miercuri seara, la cină, ascultându-şi soţul lăudând prezenţa salutară a lui Hannah la băcănie, mama ei s-a întrebat dac-ar putea să ajute şi ea. La urma urmei, copiii crescuseră, îndatoririle gospodăreşti se reduseseră de multă vreme. De ce nu? Toţi au crezut că e o idee grozavă, chiar şi fiii, şi cu siguranţă a fost.

Tatăl, mama şi copila au deschis magazinul joi dimineaţă. Au muncit împreună cu bucurie şi afacerile au mers bine. Era un magazin mic, însă, fără suficient de multe treburi de făcut pentru toţi. Munceau împreună şi, cum veniturile nu se împărţeau, se descurcau. Toată lumea părea mulţumită, deşi situaţia nu era la fel de grozavă ca

în primele trei zile, din cauză că acum Hannah avea mai puţine de făcut.

Însă aşa cum spunea Hannah, o musulmană credincioasă peste poate, „Dumnezeu are grijă să ofere ceea ce este nevoie“.

Într-o zi, cam la două săptămâni de la încercarea ei cu magazinul, Hannah stătea prin băcănie fără nimic de făcut, când o clientă a sugerat să-şi ofere timpul ca voluntară acolo unde era cea mai mare nevoie, la spitalul din oraş. Hannah s-a gândit că era o idee nemaipomenită, mama ei, la fel, iar tatăl a consimţit. În următoarele două luni, până în ziua în care l-a întâlnit pe locotenent, Hannah a fost voluntară la spital, una care nu-şi lua niciodată zile libere şi muncea câte ore i se dădea voie.

Unde să repartizeze spitalul o tânără din clasa mijlocie care era educată, vorbea fluent două limbi şi ştia binişor o a treia, o fată căreia îi plăcuse la nebunie filosofia şi excelase la această materie în liceu?

La cantină, desigur, să servească mâncarea. Aţi dori un Wittgenstein posomorât lângă orezul dumneavoastră sau un Schopenhauer amar? Poate o ceaşcă de metafore hegeliene?

Îmbrăcată într-o uniformă galbenă încheiată cu nasturi în faţă, cu plasă pentru păr şi un coif alb din hârtie fixat cu agrafe pe cap, cu ciorapi bej şi pantofi albi din piele lăcuită, cu tocuri joase, Hannah aştepta ca doctorii, asistentele şi vizitatorii să decidă ce fel de tocăniţă doreau să mănânce în ziua aceea, după care le punea cu polonicul în farfurie ceea ce aleseseră. Tocană de cartofi, leop!, s-a dus, următorul, tocană de conopidă, leop!, s-a dus, următorul, fasole lima, leop!, s-a dus, următorul, trei ore pe zi. Nimeni nu-i acorda nici o atenţie.

Îi plăcea la nebunie.

Deşi între timp foamea ei din copilărie se potolise întrucâtva, tot îi plăcea foarte mult să mănânce. N-a scris despre asta în jurnal, dar pot să

vă garantez că mânca mai mult decât doar un pic din fiecare fel pe care-l servea. Aveam o mâncăcioasă într-un restaurant.

Ea era fericită, mama ei era fericită, tatăl ei era fericit.

Dimineaţa, îşi punea uniforma – o uniformă care strălucea de o curăţenie supranaturală –, se ducea la lucru şi se întorcea acasă după masa de prânz, îmbrăcată tot în ţinuta aceea galbenă.

Cum ajungea la lucru şi cum se întorcea de acolo? În asta constă povestea.

Beirutul din acea vreme avea un sistem de tramvaie modest, care a dispărut, bineînţeles, când municipalitatea a decis să fie modernizate, în anii ’60 şi ’70. O linie de tramvai avea staţie la doar două cădiri depărtare de spitalul ei. Din nefericire pentru Hannah, tramvaiul acela nu ajungea la ea acasă. Ar fi avut de mers pe jos zece minute până la staţie, ceva ce nu voia să facă fiindcă era foarte stânjenită de şchiopătatul ei.

Beirutul mai are un sistem de transport la dispoziţia locuitorilor săi, un sistem care nu ţine de transportul public şi care există de când au apărut automobilele. Cei din Beirut îl numesc service (pronunţat ca în franceză, nu ca în engleză). Este un sistem organic de transport al pasagerilor. Clienţii stau la marginea drumului, maşinile de service încetinesc când se apropie, clientul îi spune şoferului unde doreşte să meargă, iar şoferul hotărăşte dacă să-l ia sau nu. Pentru o sumă mică, poţi să mergi oriunde în oraş atâta timp cât locul respectiv e în traseul şoferului. În majoritatea maşinilor încap cinci pasageri, doi în faţă, lângă şofer, şi trei în spate.

În 1944, oricine avea maşină putea lua pasageri, iar prin anii ’50 trebuia să ai o plăcuţă cu o autorizaţie specială, una roşie, ca să poţi face asta.

În 1944, nici o femeie respectabilă nu recurgea la un service. Nu ştiai cine va mai folosi maşina

împreună cu tine sau, mai rău, dacă şoferul nu va spune ceva nepoliticos. O femeie respectabilă evita să ia un service. Nu şi Hannah.

Alegerea între a fi văzută mergând pe jos sau a fi văzută luând un service era foarte simplă. Hannah alegea întotdeauna varianta din urmă, însă plătea dublu, ca să nu fie nevoită să stea lângă o persoană străină. Nu voia să stea în faţă, lângă şofer. Se aşeza în spate şi cumpăra două locuri, astfel încât doar o singură persoană putea împărţi cu ea bancheta, stând la celălalt geam. Hannah considera asta o soluţie castă şi cuviincioasă.

Sistemul ei a funcţionat. Timp de două luni, Hannah n-a avut nici o problemă, nici măcar una. Se pregătea împotriva remarcilor răutăcioase sau deocheate din partea vreunuia dintre şoferi sau pasageri, dar nu venea nici una. Se pare că bărbaţii din Beirut erau nişte domni, cel puţin în preajma ei. Hannah credea că uniforma ei de spital şi, mai ales, coiful din hârtie aveau mult de-a face cu respectul de care se bucura. În fiecare dimineaţă, pleca de acasă şi aştepta un pic la bordură pentru un service corespunzător. Nu lua o maşină care avea mai mult de un pasager pe bancheta din spate. Sosea la spital după nici douăzeci de minute. Era uşor.

A avut prima problemă în ziua de 22 noiembrie 1944, o zi pe care o va considera cea mai fericită din viaţa ei, cea mai fastă.

Într-adevăr, Dumnezeu are grijă să ofere ceea ce este nevoie.

Era ziua dinaintea celei în care ţara urma să-şi sărbătorească primul an de independenţă. Toată lumea părea să se pregătească pentru acest fericit eveniment. Din toată ţara, din diversele lor misiuni neimportante, în oraş veneau soldaţii ca să se pregătească pentru o paradă cu mari pretenţii.

Hannah terminase de servit prânzul şi se întorcea acasă. Maşina care a încetinit în dreptul ei avea doi pasageri în faţă şi nici unul în spate.

Înainte de a urca în maşină, i-a spus clar şoferului, un bărbat în vârstă, cu păr alb şi cu mustaţă, atent ferchezuit, că va plăti două locuri. La nici douăzeci de metri mai în faţă, fratele cel mare al fostului meu soţ, locotenentul însuşi, i s-a alăturat pe bancheta din spate, trimis ei de lanţurile de fier ale împrejurărilor.

Providenţa! Destinul!

Un bărbat, exact de vârsta potrivită, cu mustaţă şi păr negru tunse frumos, un bărbat chipeş purtând uniforma naţională gri – o uniformă radiind o curăţenie supranaturală care o oglindea pe cea a propriei uniforme, şi care purta o caschetă pe cap – stătea lângă ea, la mai puţin de un metru distanţă. Un bărbat desprins din jurnalele ei, din fanteziile ei, un locatar din visurile ei, era în aceeaşi maşină cu ea, împărţea lumea ei.

Şoferul, impresionat să aibă un ofiţer libanez în maşină şi pătruns de patriotism, a încercat o conversaţie uşoară cu nou-venitul, dar nu prea i s-a răspuns. Locotenentul lui Hannah era la fel de timid ca ea.

Hannah a roşit, de parcă tocmai s-ar fi băgat într-o cadă cu apă fierbinte, pielea furnicând-o şi devenindu-i roşie ca părul. Nu se putea abţine. Se holba pe geam, dar privea pieziş cu coada ochiului, încercând să-l examineze pe posibilul ei viitor soţ. Era sigură că el putea auzi chemarea zgomotoasă a inimii ei nesătule. A încercat să-şi calmeze respiraţia.

El a fost extrem de tăcut.

Se aflau în maşină de abia opt minute când a izbucnit panica.

Maşina a încetinit pentru un alt soldat care stătea la marginea trotuarului. Hannah s-a pomenit rostind cuvântul nu destul de tare. În maşină erau deja patru pasageri. Acest soldat l-ar fi silit pe locotenent să stea chiar lângă ea, pe locul pentru care plătise ea.

— Nu, a spus ea, înainte ca şoferul să-l poată lua pe pasagerul în plus.

Şoferul fusese sincer politicos la început, dar, stând în spate, Hannah a observat că părul lui nu era deloc tuns îngrijit, ba chiar era plin de mătreaţă, care semăna cu nişte confetti, şi îi stătea lipit laolaltă de la uleiul de Macassar cu care era dat.

— Asta nu-i o problemă, doamnă, o să vă înapoiez banii pentru un loc, a zis el.

— Nu, a protestat Hannah. Nu.

Vocea îi era mai ridicată şi mai ascuţită decât şi-ar fi dorit. Voia să insiste că plătise pentru două persoane, să insiste iar şi iar. Voia să explice că nu dorea să fie înghesuită lângă un bărbat, mai ales lângă acest locotenent deosebit de fermecător, însă inima îi bătea zgomotos, plămânii i s-au micşorat ca un balon dezumflat şi s-a pomenit suferind de paralizie verbală. Singurul cuvânt pe care a fost în stare să-l rostească a fost nu.

— Dar e soldat, a stăruit şoferul. Nu putem să-l lăsăm să stea la marginea drumului. E un soldat libanez.

— Nu, a spus ea. Nu.

Pasagerii din faţă s-au uitat urât la ea, cu infinită dezaprobare. Mâniat, şoferul pufnea ca un peşte pe uscat, cu buzele strânse şi obrajii umflaţi.

— Trebuie să ne cinstim soldaţii, a zis el.

Acesta a fost momentul în care cavalerul ei a venit să o salveze şi i-a ridicat de jos batista albă.

— Poate să ia altă maşină, de vreme ce aceasta este, în mod evident, plină, a spus el.

La fel ca mulţi dintre noi într-o astfel de împrejurare, locotenentul supraestimase puterea raţiunii. Această frază a fost singura pe care locotenentului galant îi fu permis s-o rostească. Şoferul clocotind de mânie – căruia îi ieşea din urechi cel mai fierbinte fum al Iadului, iar din gură, cele mai spurcate vorbe – i-a dat afară din

maşină şi pe Hannah, şi pe locotenent, însă i-a returnat lui Hannah plata dublă pe care o făcuse.

Prinţesa şi cavalerul ei, puţin şocaţi, au privit cum trăsura lor pleca în trombă cu celălalt soldat, lăsându-i în urmă într-un nor gri de gaze de eşapament.

— Îmi pare rău, a zis locotenentul. Probabil că am înrăutăţit lucrurile.

— Nu, a răspuns prinţesa, din fericire nici tare, nici ascuţit.

Hannah îşi dorea să-i explice cât de mult preţuia faptul că îi luase apărarea, cât de neajutorată se simţise înainte ca el să intervină, cât de recunoscătoare îi era, cât de mult aşteptase ca în viaţa ei să apară un bărbat, cât de fericită o făcuse şi, cel mai important, ce soţie bună avea să-i fie.

— Putem să luăm împreună altă maşină, a zis el.

Folosirea cuvântului „împreună“ a fost cea care i-a pecetluit locotenentului soarta. Pot să vă spun că din acea zi când l-a cunoscut şi până în ziua morţii lui, Hannah a folosit, în consemnările din jurnal, de cinci ori mai mult forma de plural a pronumelui de persoana întâi decât forma de singular.

Hannah a fost mult prea copleşită ca să meargă cu o altă maşină. Nu a putut. El a întrebat-o dacă dorea să se odihnească înainte să ia amândoi o altă maşină. Ea a clătinat din cap. El a întrebat-o dacă poate să meargă pe jos până acasă. Da, putea să facă asta. El a condus-o până acasă. Era în drumul lui. O plimbare proustiană.

Temperaturile tomnatice plăcute triumfau încă, aerul era rece, dar nu uscat. O plimbare în tihnă. Hannah îşi ţinea poşeta, în timp ce el îşi purta pistolul în toc şi ducea o puşcă pe umăr, prinsă cu o curea. Ea ştia că locotenentul i-a observat uşorul şchiopătat de la primul pas, deoarece şi-a încetinit mersul ca s-o facă să se simtă mai în largul ei. Era aproape la fel de stângaci la vorbă ca ea. Cale de primii douăzeci şi ceva de paşi, fiecare s-a bâlbâit,

încercând să lege o conversaţie politicoasă, plină de tact. În cele din urmă, Hannah a fost în stare să formuleze o propoziţie completă, coerentă şi corectă gramatical:

— Îţi mulţumesc că m-ai salvat, a spus ea.

El a rugat-o să nu facă mare caz de asta.

— Sunt recunoscătoare, a zis ea.

— Nu puteam să fac altfel, a spus el, cu un glas care s-a frânt la prima silabă. Nu mi-am făcut decât datoria. Nici un bărbat cinstit n-ar fi putut să se suporte pe sine dacă i-ar fi permis animalului aceluia nesimţit să se poarte cu o doamnă aşa cum s-a purtat.

În jurnal, Hannah a subliniat de trei ori cuvântul doamnă.

— Dumneata eşti dintr-o familie bună, şoferul nu este, a spus el. Ar trebui să ştie cum să se poarte cu cei care-i sunt superiori.

Ea a subliniat sintagma familie bună doar o singură dată.

— Ai cumpărat locul acela şi el a fost de acord, a continuat. Numai un ticălos îşi încalcă înţelegerile. Cuvântul unui bărbat e singurul lucru care-l distinge de animale. Apoi, minunatul locotenent a privit-o în ochi şi şi-a încheiat gândul cu: Eu mă ţin întotdeauna de cuvânt.

Dacă folosirea cuvântului împreună îi pecetluise soarta, această ultimă propoziţie a turnat ceară roşie topită peste ea şi a gravat-o cu sigiliul familiei.

Poate că el încerca doar să fie amabil. E posibil să-i fi dat prin minte că aşa ar fi procedat un adevărat domn. Poate că s-a gândit că, din moment ce purta uniformă, era de datoria lui să prezinte armata naţională într-o lumină bună. Nu contează.

În ochii lui Hannah, domnul locotenent o ceruse de soţie.

A scris asta în jurnalul ei.

Vecinii l-au văzut însoţind-o. Ea păşea cu capul sus, cu mândrie, cu nasul pe sus. Era sigură că toţi

îşi puteau da seama că se transformase într-o femeie logodită; indubitabil, păşea ca o femeie logodită.

Vecinii l-au văzut lăsând-o la uşa casei ei, l-au văzut luându-i mâinile când s-au despărţit. Au auzit-o pe Hannah spunându-i:

— Te rog să transmiţi familiei dumitale invitaţia noastră de a ne face o vizită.

L-au văzut pe fratele lui Hannah deschizând uşa, cu o expresie de uimire zugrăvită pe chip, i-au zărit pe cei doi bărbaţi dând mâna în semn de salut în timp ce Hannah se retrăgea politicos în casă. L-au zărit pe locotenent plecând din cartier, fără să fie conştient de faptul că era observat şi cântărit din priviri.

Familia ei a fost uluită, desigur. Ce cerere în căsătorie neobişnuită!

Mama ei a afirmat că n-a mai auzit de aşa ceva. Unul dintre fraţii lui Hannah a spus că locotenentul trebuie să fi fost cucerit pe loc. Un alt frate credea că Dumnezeu trebuie să fi intervenit şi să fi călăuzit voinţa locotenentului. Ce noroc, ce întâmplare fericită, a exclamat Maryam, cumnata ei.

— De ce n-a venit cu familia lui să-mi ceară mâna ta, aşa cum se obişnuieşte? a spus tatăl ei.

— Sunt sigură că va veni, a replicat Hannah.

Familiei locotenentului i-a fost trimisă, printr-un curier, o invitaţie la prânz.

O invitaţie la prânz? Nu ţin minte ca eu să fi avut vreodată alţi musafiri la prânz în afară de fostul meu soţ şi de Hannah; de fapt, pe nici unul dintre ei nu l-aş considera musafir şi amândoi au plecat din lumea asta.

Unul dintre lucrurile care mă îngrijorează este că mă transform în acel gen de bătrână pe care l-am evitat cu disperare, cel care îndreaptă întotdeauna conversaţia spre ea însăşi. Familia lui Hannah a invitat la prânz familia fostului meu soţ.

Vai, sărăcuţa de mine, eu n-am avut niciodată invitaţi la prânz. Nu pot să sufăr asta. Adică nu pot să sufăr asta la alţii.

Cândva, bătrânii, femei şi bărbaţi, mi se păreau groaznic de narcisişti. Tot ce vor să facă e să vorbească despre ei înşişi. Însă atunci ce sunt aceste pagini, dacă nu un exerciţiu de narcisism? Ce sunt aceste pagini?

Dar eu vorbesc despre alţi oameni. Sunt o narcisistă ratată. N-am reuşit să fiu, cu toate c-am moştenit cele mai bune gene în acest sens. Nu sunt la fel de bună ca mama.

Mama n-a aşteptat să înainteze în vârstă ca să atingă apogeul în privinţa asta. A început să dea ocol Everestului narcisist de tânără şi, mai târziu, după ce soţul i-a murit şi copiii i-au crescut, a plutit deasupra întregului lanţ himalayan. Subiectele în care s-a specializat sau pe care era dornică să le dezbată erau, în ordine, ea însăşi, fiii ei, soţul ei şi inferioritatea tuturor celorlalţi. Exagerez numai un pic.

Pe când scriu aceste rânduri, în timp ce vârful peniţei stiloului îşi urmează umbra încet de la dreapta spre stânga, mintea îmi este inundată de amintiri despre lucrurile groaznice pe care mama le spunea. Simt cum îmi creşte temperatura. Gâtul şi obrajii mi se înroşesc, ochii par să-mi ardă în orbite, limba şi cerul gurii mi se usucă.

Mă simt rău fizic. Ar trebui să mănânc ceva în dimineaţa asta, poate să îmi fierb încă o cană de apă pentru ceai, dar nu pot să mă mişc. Sunt apatică şi epuizată. Sunt moleşită. O anxietate amorfă mă înăbuşă.

Ploaia care bate în geamurile ferestrei îmi calmează amintirile obosite şi mă calmează şi pe mine, dar numai un pic. Urechile au asurzit uşor de atâta ascultat al răpăitului ploii, mintea mi se linişteşte.

Dacă, atunci când eram copil, mă întorceam acasă cu vreo rană, să zicem cu un genunchi

sângerând din cauza unei căzături, era o ocazie pentru mama să dea glas tuturor suferinţelor pe care le îndurase în viaţă. Cum se lovise cu genunchiul de măsuţa de cafea chiar în dimineaţa aceea, cum se opărise la mână când i-a scăpat un ceainic pe când avea doisprezece ani, câtă durere îi provocase stomacul ei sensibil. De cele mai multe ori, uita să se ocupe de julitura mea.

Prima mea menstruaţie a fost pentru mama un prilej de a da amănunte despre cât de groaznice erau ale ei. A trebuit s-o ascult descriind în detaliu natura exactă a stării de greaţă uşoară care o anunţa că peste două zile îi venea ciclul.

M-a pregătit pentru noaptea nunţii delectându-mă cu cât de nepregătită fusese pentru noaptea nunţii ei, cât de groaznic a fost, cât de neglijentă fusese mama ei pentru că nu-i spusese nimic. M-a pus să mă aşez pe patul ei în noaptea dinaintea nunţii mele, în timp ce soţul ei era în vizită la socrii mei, finalizând contractele de căsătorie. În lumina scăzută, în căldura sufocantă a verii, întreruptă de bâzâitul ţânţarilor, mi-a explicat despre copii, apoi şi-a adus aminte că făcuse deja asta. Mi-a spus că ea a simţit durere, şi încă multă. Asta a fost tot ce a reuşit să se gândească să-mi zică. „A durut atât de tare şi a continuat să doară întruna, până când m-am obişnuit.“

Ştiţi, măcar ea mi-a zis. Povestindu-mi cât de groaznică a fost noaptea nunţii ei, m-a prevenit, în felul său, cu privire la ce se putea întâmpla şi mi-a explicat mecanica elementară a sexului. Nu că asta m-a ajutat, desigur, de vreme ce mă îndoiesc că ştia ceva despre impotenţa masculină. Nici una dintre noi n-a luat în calcul posibilitatea că voi fi virgină încă destul de multă vreme. Nu e o mamă bună, însă e mai bună decât mama ei.

Deşi este narcisistă şi e greu să fii în preajma sa, uneori pot să o iert. Nu cred că poţi ajunge la nouăzeci şi ceva de ani fără să fii convinsă că lumea se învârte în jurul tău.

Alte dăţi, nu pot să iert.

Poate credeţi că exemplele de mai sus arată că mama era mai degrabă insensibilă decât răutăcioasă. Daţi-mi voie să vă corectez.

Nu ţin minte ce ne-a făcut pe mine şi pe Hannah să trecem pe la mama acasă acum mulţi ani, probabil eram într-o simplă vizită. Soţul meu nu mă părăsise încă, aşa că probabil s-a întâmplat pe la începutul anilor ’50. Mama, care pe atunci avea cam jumătate din vârsta mea de acum, ne-a deschis uşa. De cum am intrat amândouă, m-a condus de braţ un pic mai la o parte şi mi-a şoptit la ureche:

— N-o aduce aici.

M-am mirat. La vremea aceea, încă nu eram obişnuită cu reproşurile ei. Nu reuşeam să pricep care era problema.

— Suntem o familie bună, a zis ea. Nu vreau să ne vorbească lumea. N-ai decât să stai în compania ei dacă doreşti, dar nu în casa mea.

Eram nedumerită.

— Dar care e problema cu Hannah?

— Are părul roşu, a răspuns mama, de parcă asta explica totul, chiar şi cuiva atât de bătut în cap ca mine. Băgând de seamă că încă eram nedumerită, s-a răstit la mine: Păr roşu-aprins.

— Păi, da, văd şi eu asta, i-am zis.

Ea a clătinat din cap, supărată.

— Strămoaşele ei s-au culcat cu cruciaţii. Trebuie să-ţi spun pe litere? De-aia are părul roşu. Are sângele lor.

Mi-a luat vreo câteva secunde să rumeg asta.

— Stai, o acuzi pentru că are părul roşu?

— Nu, bine-nţeles că nu, nu eu o acuz. Şi mama ei are părul roşu, deşi clar nu la fel de aprins. N-o acuz, dar alţi oameni, da. Cum să schimb ce gândesc vecinii? Eu personal nu judec. Fiecare poate să se culce cu oricine vrea, dar n-ar trebui să vină în contact cu familia mea.

Ce puteam să zic? Eram încă adolescentă.

Aş fi putut să-i spun că şi strămoaşele ei au fost violate de cruciaţi, poate de irlandezi bruneţi în loc de roşcaţi, de cruciaţii englezi, de cei galezi şi de cei francezi. Că au fost violate şi de arabi, atunci când ne-au cucerit, de otomani, de greci şi de macedoneni. La naiba, Beirutul a supravieţuit mii şi mii de ani desfăcându-şi picioarele-i frumoase pentru fiecare armată aflată în apropiere.

Chiar credeţi că din Babilon se trăgea mama desfrânărilor?

Babilonianca aceea era o amatoare. Din Beirut, dragul meu Beirut.

Cum să-i explici mamei astfel de lucruri?

Am tot încercat să-mi spun că e o femeie fără educaţie. Crede că dacă te uiţi în sus la stele, îţi vor apărea negi pe faţă. Când eram copil, mă mustra de câte ori ridicam privirea, doar cu o uşoară lovitură peste ceafă. N-a învăţat niciodată să scrie şi să citească – am încercat s-o învăţ când eram încă la şcoală, dar, ca de obicei, am eşuat. Nu pot să dau întruna vina pe ea. N-a avut parte de nici un fel de ocazii favorabile, a fost nevoită să se descurce. A avut o viaţă grea. Însă pare-se că nu mă pot abţine s-o critic.

Ori de câte ori îmi înlătur încetişor de la gât laţul mamei, aproape că mă sugrum cu propriile mâini.

Nu-mi place să mă plâng, zău că nu-mi place, dar mă pomenesc adesea făcând asta. A îmbătrâni înseamnă a te văicări.

Să vă povestesc despre tranzitul meu intestinal?

Glumesc, glumesc. Totuşi, dacă aveţi ghinionul să citiţi jurnalele lui Thomas Mann, veţi observa că singurul lucru la care se gândeşte sunt intestinele lui care nu se comportă cum trebuie, iar pisălogul plictisitor şi parfumat nu glumea. N-ar fi fost în stare să facă o glumă nici dacă Nobelul lui ar fi depins de asta.

Majoritatea cărţilor publicate în prezent sunt formate dintr-un şir de văicăreli urmate de o epifanie. Eu le zic acestor memorii şi romane de confesiuni tragedii fericite. Vom izbândi şi toate astea. Mi se par sentimentale şi plictisitoare. Sunt versiunea modernă a Vieţilor sfinţilor, cu povestiri exemplare despre suferinţa care precede mântuirea, doar că mai puţin interesante, fiindcă noi nu mai avem centurioni romani care râvnesc cu înfocare după martire virgine şi atrăgătoare şi le lovesc peste sânii voluptuoşi şi obraznici, dar veşnic neprihăniţi – mai puţin interesante fiindcă, în loc de ridicarea la Cerul îmbelşugat şi în îmbrăţişarea Lui, tot ce primim acum este o amărâtă de epifanie.

Mă simt înşelată. Voi nu?

Blamaţi-l pe Joyce şi a sa carte Oameni din Dublin, pe care o ador, dar aveţi milă de domnul Joyce, căci singurul lucru pe care-l pricep vreodată unii scriitori din capodopera lui este epifania, epifania şi încă o dată afurisita de epifanie. Ar trebui să se dea o nouă hotărâre literară: Gata cu epifaniile. Destul. Fie-vă milă de cititorii care ajung confuzi la capătul unui conflict din viaţa reală şi nu trăiesc un fals sentiment de iluminare, şi aceea temporară.

Dragi scriitori contemporani, mă faceţi să mă simt nelalocul meu pentru că viaţa mea nu este la fel de clară şi de concisă ca poveştile voastre.

Ar trebui să trimit scrisori scriitorilor, organizatorilor de cursuri de arta scrisului şi editorilor. Sugrumaţi viaţa din literatură, cu fiecare frază bine ticluită, cu fiecare carte plictisitoare.

Nu era Herzog, autorul acela de scrisori arţăgoase, cam de vârsta mea? Acesta este, probabil, cel mai bun roman al lui Bellow. Nu-mi aduc aminte dacă Herzog s-a încheiat cu o epifanie, dar parcă mă îndoiesc. Trebuie să verific.

Într-o zi, am luat hotărârea să nu mă plâng. După cum puteţi vedea, am eşuat, dar chiar am luat această hotărâre cândva. Am decis să nu mă mai plâng niciodată după ce am fost martoră, în urmă cu mulţi ani, la un incident groaznic.

Era într-o zi de la începutul războiului civil, în august 1978. Beirutul era chinuit de convulsii sub dubla povară a caniculei înăbuşitoare a verii şi a trei ani de lupte; un oraş deznădăjduit, un oraş epuizat. Era o perioadă de acalmie a conflictului, una dintre numeroasele încetări de scurtă durată a focului. Mergeam pe jos acasă de la librărie, de fapt mă grăbeam spre casă, spre siguranţa camerei mele de lectură, cu tapetul ei crem şi cu model ca brocartul, care-şi pierduse culoarea în multe locuri, spre camera mea de citit cu toate piesele de mobilier aranjate la locul potrivit.

Când mai aveam vreo cincisprezece minute până la clădirea mea, am observat un bărbat pe cealaltă parte a străzii, un bătrân cu înfăţişare sinistră, îmbrăcat cu mai multe rânduri de haine pe căldura aceea copleşitoare, un bărbat în mod evident bolnav, probabil nebun. Ţin minte că haina de deasupra era un loden verde. Ochii lui negri păreau să mă străpungă de la distanţă. S-a sprijinit de un zid ars, nemişcat, lângă o intrare deschisă – o uşă dublă care era închisă de fiecare dată când treceam pe acolo – şi prin uşa aceea nu se zărea nimic altceva decât întuneric, o beznă impenetrabilă sau o beznă nepătrunsă încă. Mi-am dat seama chiar de atunci că eram obosită şi stresată, că era posibil să visez cu ochii deschişi, să am o halucinaţie, dar am grăbit pasul şi am refuzat să privesc înapoi. Vis sau nu, problema era că, oricât de terifiant părea acel întuneric himeric, eu, sau cel puţin o parte din mine, voiam să intru pe uşa aceea.

Acum îmi dau seama că a fost probabil o halucinaţie, fiindcă s-a dovedit, de fapt, o mult prea evidentă profeţie, o atingere a morţii

prevestite. Abia după câteva clipe, la câţiva paşi mai încolo, am văzut cadavrul.

Un bărbat la marginea drumului, azvârlit acolo, aruncat pare-se recent, îmi bara trecerea – nu-mi stătea doar un pic în cale, ci la modul „va trebui să păşeşti pe deasupra mea“. Emana un iz de acru şi vag a mosc, ca un covor lăsat prea mult în pod. Sub cheaguri de sânge uscat, de culoarea zaţului de cafea, chipul lui avea o paloare vineţie. Capul îi stătea într-un unghi nefiresc, ridurile de pe frunte se adunaseră în jurul promenadei de deasupra nasului. Părul cârlionţat, de un alb prematur ce părea aproape vopsit (nu cu tentă albastră, nu cu Bel Argent), subţire şi rar pe margini, dădea capului aceluia un efect spectral. Mi-a trecut prin minte că era îmbrăcat bine, adecvat, într-un costum de vară din in deschis la culoare şi cu o cravată frumoasă, şi ea într-un unghi ciudat.

La început am fost calmă, liniştită şi netulburată, de o serenitate transcendentală. M-am gândit la citatul din Pessoa: „Mie, când văd un mort, moartea mi se înfăţişează ca o plecare. Un cadavru îmi dă impresia unui costum de care te debarasezi. Cineva a plecat fără să simtă nevoia să ia cu el singurul costum pe care-l purta“.

Aşa însângerată şi cu vânătăi cum îi era faţa, hainele n-aveau nici o pată şi nu erau deloc murdare de pământ, de parcă ucigaşul său era cineva cu gusturi rafinate, care l-a îmbrăcat după ce l-a omorât, aşteptând până când n-a mai curs sânge. Îmi aduc aminte că m-am gândit că, da, e foarte posibil ca Ahmad, Ahmad al meu, să facă un lucru atât de atent. Cred că în clipa aceea, după ce m-a fulgerat acest gând, m-am panicat şi am alergat spre casă cât de repede m-au ţinut picioarele mele slăbănoage.

N-o să vă plictisesc cu tehnicile de cum-să-te-calmezi-după-ce-vezi-un-cadavru, la care toţi libanezii au devenit experţi, deşi fiecare dintre noi este discipolul unei alte şcoli de practică. După ce

am ajuns în apartament, mi-am promis solemn că n-o să mă mai plâng niciodată de nimic. Eram în viaţă – indiferent de ce se întâmpla, eram în viaţă. Faptul că puteam să respir era un miracol. Faptul că ochii mei puteau să vadă, voluptatea vederii, faptul că inima îmi bătea, bucuria de a avea un trup – un miracol. N-aveam să mă mai plâng de nimic.

Să revenim la prânzul acela, bine?

Familia fostului meu soţ a mers în vizită acasă la Hannah ca să ia prânzul; nu întreaga familie, doar Papa Locotenent, Mama Locotenent, cavalerul nostru şi cei doi fraţi mai mici ai săi, inclusiv apaticul ţânţar cu trompă defectă, care avea pe atunci cincisprezece ani – un puşti de cincisprezece ani extrem de enervant şi de posac, sunt sigură. Îşi venera fratele cel mare şi o dispreţuia pe Hannah, aşa că versiunea lui cu privire la evenimente, pe care nu obosea niciodată s-o povestească pe vremea când eram căsătoriţi, era complet diferită de cea consemnată de Hannah în jurnalul ei. El a jurat întotdeauna că prânzul a fost numai atât, un prânz, că fratele lui nu a cerut-o în căsătorie şi nici n-avea habar că ea credea că o ceruse, că nimeni din familia lui nu şi-a imaginat că era vorba despre un prânz pentru peţit, nici înainte, nici după aceea.

În însemnările lui Hannah din jurnal pentru ziua respectivă, a relatat că prânzul s-a desfăşurat foarte bine. „El mi-a strâns mâna de cum a intrat în casă şi nu m-a părăsit nici o clipă. Am purtat împreună conversaţii încântătoare, uneori plăcute şi uşoare, alteori profunde şi serioase. Toată lumea credea că ne stă bine împreună, că era limpede că ne potriveam. Ne-au plăcut la nebunie aperitivele, mai ales lintea şi brânzeturile; nu ne-am prea dat noi în vânt după fattoush[70], care avea prea multă lămâie, şi nu ne mai puteam opri din mâncat

friptură la grătar. Am mâncat împreună cel puţin un kilogram.“

Aceste pasaje erau deosebit de exuberante, pline de amănunte, frazele dădeau pe dinafară, cuvintele săreau unele după altele, ţâşneau din pagină în poala mea. Fiecare rând se încheia cu o buclă care voia să desăvârşească un cerc complet înainte de a zbura în apusul roş-portocaliu din celălalt capăt al camerei. „Sufletul mi-a fost cucerit de ochiul lui drept, lăudat şi adorat de cel stâng.“ Scrisul nu părea să semene deloc cu stilul ei de dinainte sau de după aceea, o anomalie de personalitate, o pasiune disperată. „El e tronul meu, iar eu sunt coroana lui.“

Prin comparaţie, Héloïse[71] pare rezonabilă şi sănătoasă la minte.

Dacă, la fel ca mine, aţi fi cunoscut-o pe Hannah înainte să ajungeţi la această secţiune din jurnalul ei, v-ar fi fost greu să credeţi că acea femeie cu capul pe umeri, tare şi demnă de încredere ar fi putut să scrie asemenea absurdităţi. Mie mi s-a părut întotdeauna o femeie care şi-a tăiat în mod voit un drum clar prin pădurea vieţii, însă în timpul acestei scurte perioade s-a abătut de la acel drum şi a intrat în desişuri.

Să fie binecuvântată. A fost mereu mai curajoasă decât mine şi mai aventuroasă.

Da, fostul meu soţ obişnuia să jure că fratele lui n-a ştiut nimic, că, de-ar fi cerut-o în căsătorie, el, fostul meu soţ, ar fi fost primul care să afle, căci era confidentul locotenentului. Am dubii cu privire la acest ultim aspect, simpla idee că imbecilul egocentric ar fi putut fi confidentul cuiva e prea nebunească. Locotenentul nu a cerut-o în căsătorie pe Hannah, desigur. Nu cred c-ar fi putut. N-ar fi avut nici o logică. Cred însă, de asemenea, că familia fostului meu soţ n-avea cum să plece de la acel prânz fără să aibă câtuşi de puţin habar despre scopul lui. Imbecilul egocentric susţinea că familia lui a crezut că prânzul era un mijloc de a-i mulţumi

fratelui său pentru amabilitatea de a o fi condus acasă pe Hannah. Să dea părinţii ei o masă atât de îmbelşugată în semn de mulţumire că locotenentul le-a condus fiica acasă? Fostul meu soţ era un idiot, dar mă îndoiesc că familia lui era la fel de lipsită de judecată. Cred că Papa şi Mama Locotenent au fost uluiţi şi confuzi, s-au purtat impecabil pe parcursul întregii mese şi au aşteptat până când au ajuns acasă, singuri cu fiul lor, ca să-i ceară explicaţii. Cred că aşa-zisul mire a fost la fel de uluit şi de confuz ca ei. Bietul om.

A doua zi, tatăl lui Hannah i-a făcut o vizită tatălui cavalerului ei. Fostul meu soţ afirma că aceasta a fost prima dată când cineva din familia lui a avut cât de cât o idee legată de ce se petrecea. Indiferent de care e adevărul, întâlnirea a fost amicală, fiecare cap de familie sugerând că se cuvenea să aibă o discuţie cu propria-i odraslă înainte de a se merge mai departe.

Pe parcursul următoarelor două săptămâni, locotenentul a vizitat-o pe Hannah de patru ori, de două ori în fiecare săptămână. De fiecare dată, el trebuia să-i spună domniţei sale că nu intenţiona să se însoare cu ea. Potrivit spuselor imbecilului, locotenentul i-a zis de fiecare dată acest lucru lui Hannah, însă ea nici n-a vrut să audă, nu ştia să asculte. Mă îndoiesc că aşa s-a întâmplat. Cred că el a încercat să-i spună, dar a fost prea timid şi nu i s-a ivit ocazia potrivită. Nu a fost în stare să facă asta, nu a vrut s-o rănească pe Hannah. Părinţii ei îi lăsau singuri în camera de zi, ca să poată sta de vorbă şi, într-adevăr, au discutat amândoi, dar el nu i-a mărturisit.

Există o poză cu ei aşezaţi unul lângă altul în camera de zi, nu foarte aproape, pe două canapele diferite, ea zâmbind radios spre aparatul de fotografiat, el fără o expresie prea posacă. Hannah e îmbrăcată cu rochia ei cea mai bună şi are părul pieptănat într-un coc strâns. El e în uniformă, fără puşcă, desigur, şi ţine în mână o ţigară cu filtru. Cu

certitudine e mai chipeş decât fratele lui, are o gură cu buze pline şi, cel mai important, ochi cercetători, atrăgători. Are ceva foarte tineresc, vulnerabil şi blând în expresie, ca un copil pe cale să-şi dăruiască jucăria preferată unui băieţel mai puţin norocos, care s-a tot uitat cu jind la ea.

S-a împrietenit cu doi dintre fraţii lui Hannah şi li s-a confesat. Aceştia, potrivit imbecilului, au promis să-l ajute. După ce locotenentul avea să-i spună adevărul lui Hannah, ei urmau să-i fie alături surorii, ca s-o consoleze. După a patra vizită, el l-a luat deoparte pe tatăl ei şi i s-a confesat şi acestuia. Nu mai putea să continue şarada aceea. Încercase mereu să-i spună lui Hannah, dar se părea că nu reuşea s-o facă. În timp ce Hannah credea că tatăl şi logodnicul ei finalizau aranjamentele matrimoniale, tatăl îi promitea, de fapt, logodnicului că îi va da el vestea fiicei sale, că îi va frânge el inima.

Şi, într-adevăr, i-ar fi frânt inima. E nevoie să vă mai spun că acele două săptămâni i s-au părut minunate lui Hannah? Fiecare amănunt a fost consemnat, fiecare nuanţă închipuită. Ce a spus el, ce a sugerat el printr-o aluzie, ce a dedus ea, ce va fi în viitor. Buzele lui care vorbeau despre dragoste, ochii lui care spuneau cât tomuri întregi. Ei îi plăcea foarte mult forma degetelor lui de la mâini.

Nu mai era la fel de taciturnă, ba chiar îl tachina. El avea obiceiul de a se juca întruna cu bricheta, deschizându-i capacul, aprinzând flacăra şi apoi închizând-o. Ea râdea şi îl acuza că era un piroman în devenire.

Într-adevăr, tatăl i-ar fi frânt inima dându-i acea veste, însă n-a fost nevoit să facă acest lucru.

S-a întâmplat ca, a doua zi după ultima lor întâlnire, o zi care avea să se dovedească nefastă şi în acelaşi timp doar tristă, locotenentul să moară, şi nu singur, într-un accident de maşină. Service-ul în care era a fost lovit sau a lovit un tramvai. Trei

oameni din maşină au murit, inclusiv şoferul. Nimeni din tramvai n-a fost rănit.

Hannah a fost, desigur, foarte îndurerată şi nefericită. Şi-a plâns cu ardoare durerea zguduitoare. Părinţii, fraţii, chiar şi cumnata ei, cu toţii s-au strâns în jurul patului său ca să-i aline trupul întins, inconsolabil. Hannah a jelit pierderea soţului ei, pierderea viitorului lui, a viitorului lor. A plâns ca un copil după copiii care muriseră înainte de a fi concepuţi. I-a slăvit pe toţi trei, doi băieţi şi o fetiţă, cea din mijloc, care nu aveau să mai crească, a preamărit florile din grădina căsuţei de la munte pe care nu aveau să o mai construiască, dumbrava de pini-umbrelă, măslinii, livezile de piersici şi de cireşi şi răzoarele de legume de pe pământul pe care nu aveau să-l mai cultive. Simţea pierderea intimă a celei care era sortită să devină.

Sunt dulci cântările-auzite, dar cele neauzite-s mai plăcute[72], scria Keats.

Nici o pierdere nu se simte mai acut decât pierderea a ceea ce ar fi putut să fie. Nici o nostalgie nu doare la fel de mult ca nostalgia după lucrurile care n-au existat niciodată.

Hannah a plâns, a jelit, s-a tânguit şi nu i-a păsat că o auzeau vecinii – nu, voia ca vecinii, lumea toată să afle despre durerea ei. În sfârşit s-a lepădat de ultimele vestigii ale timidităţii sale, a scăpat, în sfârşit, de aluviunile tinereţii imature. S-a născut Hannah pe care am cunoscut-o eu.

A scris că a tot plâns până când s-a trezit, brusc, alertă şi plină de vigoare. Dacă ea se simţea atât de groaznic, atunci familia lui trebuie că era devastată, îndurând toate chinurile Iadului. Noua ei familie avea nevoie de ea. La câteva ore de la aflarea veştii despre moartea lui, Hannah i-a strâns pe toţi cei dragi, părinţii, fraţii şi cumnatele, şi i-a dus acasă la logodnicul ei. Aveau să aline durerea familiei locotenentului în orice chip le stătea în putinţă. Hannah avea să-i consoleze familia şi să

împartă durerea cu ei. I-a ajutat să organizeze înmormântarea. A ajutat la pregătirea mâncării şi i-a servit cu cafea pe cei îndoliaţi. Nu s-a întors ca voluntară în postul ei de la spital timp de peste şase luni, punându-se la dispoziţia noii sale familii pentru orice era necesar.

Se pare că era nevoie de ea. Fostul meu soţ cel imbecil o ura pe Hannah, însă familia lui o adora. Ea a avut grijă să se întâmple aşa. A devenit nora ideală. Nu vorbesc doar despre zilele de doliu. A fost o noră săritoare toată viaţa, până când a căzut în negura sfârşitului ei. După ce durerea s-a mai risipit, după ce familia şi-a revenit după trecerea în nefiinţă a locotenentului, Hannah era tot acolo. Îi vizita de cel puţin trei ori pe săptămână, nu refuza niciodată o invitaţie din partea lor, era prezentă cu ocazia tuturor sărbătorilor şi a evenimentelor importante din familie. Nu uita niciodată o zi de naştere, participa la fiecare venire pe lume a unui bebeluş în familie. Tricota puloveraşe şi păturici pentru nepoate şi nepoţi şi se gândea cu atenţie ce cadou era cel mai potrivit pentru fiecare rudă.

Indiferent de ce o fi crezut fostul meu soţ, părinţii lui au ajuns s-o considere pe Hannah parte integrantă din familia lor. O includeau şi pe ea. Când au venit acasă la tatăl meu vitreg să mă ceară în căsătorie, ea i-a însoţit. Aşa ne-am cunoscut. Era deja, la vremea aceea, o femeie care m-a luat sub aripa ei, care avea să-mi devină prietenă şi să-mi rămână prietenă şi după ce m-a părăsit soţul meu – am cunoscut o femeie, nu o fată sfioasă. Transformarea se încheiase.

Zornăitul caloriferului îmi aduce aminte că mi-e frig. Vrăjitoarele s-au trezit. Pornirea încălzirii în clădire pentru prima oară în acest anotimp o fi fost o decizie de grup. Foc şi clocot, foc şi clocot. Cred că una dintre ele a tremurat, probabil Marie-Thérèse. Ea e cea mai friguroasă. Îşi cheamă

întruna pisica, care n-are chef să se întoarcă acasă în dimineaţa asta.

Păcănitul caloriferului antic este enervant, mă sileşte să mă ridic din locul meu de relaxare. Trebuie să scot aerul din afurisitul ăsta.

Am avut parte de o toamnă călduţă, însă iată că anotimpul acela ne-a părăsit. Iarna se instalează grăbită, recuperând timpul pierdut.

Ar trebui să mă îmbrac, dar în clipa asta îmbrăcatul îmi pare una dintre muncile lui Hercule. Peste cămaşa de noapte a somnului meu abandonat, peste capotul tulburării de ieri, îmi pun haina din mohair grena, cea la care recurg în mod obişnuit în primele zile de iarnă. Din cauza vechimii apartamentului şi a izolării sale necorespunzătoare, vântul iernii se poate simţi şi auzi înăuntru la fel ca afară. Asta e viaţa ta, Aaliya. Te plimbi prin casă în cămaşă de noapte şi haină miţoasă, în papuci comozi atât de vechi, încât la fiecare pas piciorul stâng îşi iţeşte, ca un pervers, cele cinci degete. Mă aplec deasupra caloriferului, lăsând aerul să iasă. Pun un mic vas din aluminiu sub ţeavă, răsucesc robinetul şi aştept să se stingă fâsâitul scăzut al aerului care iese.

Într-una dintre povestirile lui Hemingway care nu mi se par complet de nesuportat, Munţii ca nişte elefanţi albi, un bărbat şi o femeie stau într-o cafenea din Spania şi discută despre faptul că ea e însărcinată. Bărbatul foloseşte expresia „lasă aerul să iasă“ cu sensul de a scăpa de copil. Când am citit-o prima oară, n-am înţeles ce voia să spună Hemingway. Mă tot întrebam unde erau caloriferele. Ştiu că textul este, chipurile, inteligent, dar pe mine nu m-a emoţionat. Întotdeauna mă întreb care-i treaba cu Hemingway. Toată povestirea este despre cât de greu le e celor doi să comunice? Mi se pare plictisitor. Sunt sigură că există o epifanie la final. Criticii şi băieţii de colegiu afirmă că textul aparent este doar vârful aisbergului. Mai degrabă

vârful unui cub de gheaţă, dacă mă întrebaţi pe mine.

Păcat că în majoritate scrisul american contemporan pare influenţat mai mult de Hemingway, eroul adolescenţilor de toate vârstele şi sexele, decât de Faulkner, geniul literar sui-generis. O falangă de cărţi despre plictisul în Midwest[73] (unde se află acest Midwest e o sursă de permanentă nedumerire pentru mine, undeva pe lângă Iowa, presupun) este elogiată, la fel şi cărţile despre angoasa neexplorată din New Jersey sau despre cuplurile incapabile de comunicare din Connecticut. Camus e cel care a afirmat că romancierii americani sunt singurii care cred că nu este nevoie să fie intelectuali.

Unul dintre lucrurile pe care le am în comun cu incredibilul Faulkner este că nu-i plăcea să fie întrerupt din citit. A fost dat afară din postul său de funcţionar poştal de la o universitate (o slujbă de care i-a făcut rost tatăl) fiindcă profesorii se plângeau că singura modalitate prin care puteau să-şi ia scrisorile era să cotrobăie prin coşurile de gunoi, unde ajungeau, mult prea des, sacii de poştă nedeschişi. Se spune că i-ar fi zis tatălui său că nu era dispus să se tot ridice ca să-i servească pe clienţi la ghişeu şi să fie obligat să-i acorde atenţie „oricărui isteţ care avea doi cenţi ca să cumpere un timbru“.

Nici mie nu-mi plăcea să fiu întreruptă din citit pe vremea când lucram, dar mă ocupam de fiecare isteţ sau de maică-sa care intra în librărie, indiferent dacă avea sau nu doi cenţi să cumpere o carte. Nu-mi permiteam nici un fel de plângeri. În cele mai multe zile, aveam puţini clienţi şi-mi petreceam timpul stând la birou şi citind. Eram conştiincioasă. Chiar trudeam pentru salariul ăla mizer.

Mă tem că iar divaghez.

Încerc să revin la cititul meu, dar mintea pare să nu se poată concentra. Pun deoparte

Microcosmosurile. Trebuie să ascult ceva, nişte muzică în stare să cureţe pânzele de păianjen, să zguduie muşuroiul de furnici. Deschid pick-upul. Am un CD-player – am cedat şi mi-am cumpărat unul acum opt ani, doar ca să descopăr că toată lumea trecuse la playere de muzică digitală –, dar cea mai mare parte din muzica mea este încă pe discuri vechi. Aleg simfonia a treia de Bruckner, sub bagheta dirijorului Günter Ward, pe care n-am mai ascultat-o de multă vreme, probabil de trei ani.

Iată o încântătoare povestioară despre Bruckner care îmi place la nebunie, deşi cred că e probabil apocrifă. Când a dirijat premiera acestei simfonii a treia, publicului nu i-a plăcut deloc. Eu, una, nu-mi pot imagina de ce. Nu numai că e frumoasă, dar, dacă are vreo hibă, ar fi că este, poate, un pic melodramatică şi kitschoasă, două atribute pe care auditoriul are tendinţa să le adore. Dar cine poate să explice gusturile? Publicul a huiduit violent şi s-a năpustit afară din sala de concerte. Mi-l închipui pe compozitor privind în spate cu o durere groaznică spre fagurele de capete din sală, înainte de a ieşi şi a se încuia în cabina dirijorului, singur, aşa cum avea să fie mereu. Nenorocit şi părăsit, Bruckner s-a stăpânit până când toată lumea a plecat din clădire, moment în care s-a întors în fosa orchestrei pentru un ultim adio. A zărit un tânăr care stătea încă pe scaunul lui, un tânăr compozitor atât de copleşit, încât fusese incapabil să-şi clintească vreun muşchi câtuşi de puţin de când începuse simfonia. Tânărul Mahler fusese ţintuit în scaunul său mai bine de două ore, plângând.

Eu nu sunt un tânăr Mahler. Astăzi, muzica nu mă emoţionează şi nu mi se pare liniştitoare.

Valuri de anxietate lovesc iar şi iar plajele nisipoase ale nervilor mei. O, nici c-a existat vreodată metaforă mai slabă. Pur şi simplu oribilă.

Nimic nu merge. Nimic din viaţa mea nu merge.

Viaţa mi-a fost influenţată de giganţi ai literaturii, filosofiei şi artei, dar ce-am făcut eu cu

această viaţă? Rămân un fir de praf în universul tumultuos care habar nu are de mine. Nu sunt mai mult decât ţărână, un vălătuc de praf – ţărână în ţărână. Sunt un fir de iarbă pe care calcă bocancul unui soldat.

Am avut visuri – şi nu erau despre a ajunge un fir de praf. Nu am visat să ajung o stea, dar mă gândeam că poate voi avea un mic rol, fără replici, într-o măreaţă epopee, o epopee cu un pic de calitate artistică. Nu am visat să devin un gigant, nu eram arogantă sau suferindă de iluzii de grandoare, dar voiam să fiu mai mult decât un fir de praf, poate o mogâldeaţă.

Aş fi putut să fiu o mogâldeaţă.

Dar toate visurile noastre de mărire nu sunt decât gunoi în cele din urmă.

Obişnuiam să-mi închipui că într-o bună zi va apărea la uşa mea un scriitor, cineva a cărui carte am tradus-o, poate minunatul Danilo Kiš (Enciclopedia morţilor), înainte să moară, desigur. El, gigantul, şi eu, firul de praf cu visuri de mogâldeaţă, însă el ar fi venit să-mi mulţumească pentru că ţineam la opera sa; ori îmi imaginam că la uşă mi-ar fi bătut Marguerite Yourcenar. Din ea nu am tradus, desigur, fiindcă a scris în franceză! Şi ce franceză! În 1981, ea a fost prima femeie primită în Academia Franceză datorită limbajului său impecabil. Ea ar fi apărut să mă încurajeze, să-şi arate solidaritatea, noi împotriva lumii. La fel ca tine, şi eu m-am izolat. Tu, în acest apartament din minunatul, dar încrâncenatul oraş Beirut, eu, pe o insulă nu departe de coasta statului Maine. Tu eşti o traducătoare părăsită, fără un sfanţ, care reuşeşti să rămâi în casa ta din mila proprietăresei, Fadia, în vreme ce eu sunt o incredibilă scriitoare, a cărei iubită, moştenitoarea averii Frick, deţine întreaga insulă. Sunt respectată de lume, pe când tu eşti luată în râs. Însă avem multe în comun.

Am avut visuri. L-aş fi invitat pe Danilo în casă. Intră, te rog. Ia o ceaşcă de ceai. Fumează o ţigară.

În fotografiile cu el, întotdeauna fumează. Poate i-aş oferi un pieptăn, pentru părul lui veşnic ciufulit.

Însă visurile aveau să mi se sfărâme din cauza eşecurilor, dacă nu, mai întâi de mobila mea ponosită. Uită-te pe aici, Danilo. Ia loc, Danilo, ia loc. Sunt sigură că-ţi e pe plac un fotoliu îmbrăcat în pânză groasă bleumarin, cu margini sfâşiate şi ciucuri zdrenţuiţi. Da, aceea este forma posteriorului meu, sculptată în umplutura de spumă. Da, canapeaua aceea micuţă din colţ este adevărată imitaţie de piele, ha, ha, ha. Se numeşte sofaua îndrăgostiţilor. Eu şi Marguerite ne aşezăm adesea împreună acolo. Ia loc, povesteşte-mi despre munca ta. Scrii dimineaţa?

Sunt aşa de proastă…

Obişnuiam să visez că într-o bună zi voi avea prieteni invitaţi la cină şi ne vom petrece toată seara într-o conversaţie sclipitor de inteligentă despre literatură şi artă. Râzând, dansând şi veselindu-ne, cu vorbe de duh în stilul lui Wilde şi un încântător şi îndrăzneţ schimb de replici spirituale dintr-o parte în alta a încăperii. Salonul meu avea să fie invidiat de toată lumea, de-ar fi ştiut lumea de el.

Într-un poem al său, Brodsky spune că „visurile resping dispreţuitor un craniu ce a fost sfredelit“. Al meu a fost găurit cu un burghiu deosebit de gros.

O să treacă şi dimineaţa asta – într-un ritm trist şi greoi, dar va trece. Iar mâine şi iar mâine, tot mereu, cu pas mărunt se-alungă zi de zi.

Nu e nimic presant în chemarea adresată pisicii de Marie-Thérèse, ce devine mai răsunătoare, dar fără vreo urmă de îngrijorare. Pisica ei încă nu s-a întors, şi-a făcut un obicei din asta. Dispare, cine ştie unde, după ce i se dă cina şi se întoarce uneori după ce răsare soarele, dar acesta-i un orar aproximativ. La urma urmei, e o pisică mediteraneeană. Cred că Marie-Thérèse îşi iubeşte

pisicile, mai ales pe capricioasa Maysoura, mai mult decât îşi iubeşte copiii şi, cu siguranţă, mai mult decât îl iubea pe răposatul ei soţ.

Mama avea şi ea o dragoste nefiresc de mare pentru pisici, după cum s-ar putea să fi pomenit. Atenţie însă, nu tolera deloc animalele răsfăţate. Odată, în timpul unei vizite de politeţe la o rudă îndepărtată, pe când aveam nouă-zece ani, o pisică pufoasă a venit să se plimbe prin camera de zi. Mama a arătat cu degetul spre ea, încruntându-se cu silă, iar gazda, verişoară de gradul doi cu mama, s-a ridicat cu o expresie de scuză consternată şi a alungat pisica din încăpere. Mama ar fi urât-o pe Maysoura, care e atât de răsfăţată şi de frumoasă. Ţinea doar la pisicile din cartier fără casă şi rămase fără stăpân.

Îi înţeleg obsesia şi i-o înţelegeam chiar şi când eram copil. Da, s-ar putea să fi simţit un pic de invidie, să am senzaţia că pisicile îi acaparaseră instinctul matern şi grija care ar fi trebuit să se îndrepte spre fiica ei, dar scriu acum despre o vreme de dinainte ca grija faţă de animale sau controlul animalelor să fi pătruns în conştiinţa locuitorilor din Beirut. Pisicile maidaneze erau persecutate, urmărite, chiar torturate dacă erau prinse de băieţi. Când eram mică, am fost martoră la câteva astfel de atrocităţi. Dacă mama, apărătoare a maidanezelor cum era, vedea un băiat încercând să prindă în cursă o pisică sau dacă-l zărea pe măcelar lovind cu piciorul vreo pisică ce adulmeca prea aproape de uşa lui, se făcea foc şi pară şi-l ocăra aspru pe făptaş pentru lipsa lui de milă.

Tăia carne de pui în bucăţi mici, le prăjea în seu sărat de miel şi le înfăşura în coli de hârtie cerată. Cât de discret putea, pentru că nu dorea să fie cunoscută drept cucoana nebună – prea târziu, s-ar putea crede –, despacheta aceste bunătăţi pe ziduri şi pe tomberoane, îndeajuns de sus încât să nu poată ajunge câinii la ele.

Aroma de seu de miel prăjit era un cântec de sirenă pentru orice felină aflată pe o rază de două străzi. Mirosul acela, diminuat şi mai puţin înţepător, o însoţea pe mama chiar şi când nu avea asupra ei mâncare pentru pisici, un iz vag, permanent, care a devenit mirosul ei. Protejatele sale ştiau că se apropia mama cu mult înainte să o poată vedea.

Cu cât era pisica mai pricăjită, cu atât porţia îi era mai mare. Ţin minte o mâţă care o ducea atât de rău, că blana îi ajunsese o întindere răzleţită de smocuri. Mama a hrănit-o zi de zi până când pisica s-a transformat într-o prinţesă tărcată cu portocaliu, alb şi negru, cu o blană de un luciu nepământesc. Mă lăsa să o mângâi. Mama n-a încercat să o atingă. Nici o pisică nu i-a devenit animal de companie. N-a avut niciodată o pisică a ei.

Când am întrebat-o pe mama de unde ştia că pisica tărcată nu era motan, mi-a explicat că masculii nu puteau să aibă mai mult de două culori. Femelele nu aveau astfel de limitări.

În iarna lui 1986, Beirutul trecea prin una dintre multele-i faze de lepădare de umanitate şi de oamenii săi. Războiul era în toi, sectele se omorau între ele, miliţiile reprimau populaţia, iar mama era îngrijorată din pricina unei pisici. Am fost prizonieră în apartamentul meu şaptesprezece zile la rând. Într-o zi senină, după primul semn c-ar exista o încetare a focului, mi-am părăsit ascunzătoarea să plec în căutare de mâncare şi am trecut pe la mama ca să văd ce face. Nu era dispusă să discute despre nimic altceva decât despre ce păţise felina asta infernală. Luptele şi schimburile de focuri siliseră animalul să intre într-un apartament părăsit din clădirea învecinată cu cea în care locuia fratele meu vitreg cel mare. Mama îi auzea mieunatul jeluitor zi şi noapte. Şi-a riscat viaţa să-i ducă mâncare vizavi, la naiba cu lunetiştii, pentru a ademeni pisica să vină cu ea în

blocul ei, unde o putea hrăni regulat. De cum a intrat mama în apartamentul gol, pisica a amuţit. Mama a căutat-o peste tot şi a găsit-o blocată deasupra unui şifonier înalt din lemn de nuc, unde abia dacă avea destul loc sub tavan ca să stea ghemuită. Mama s-a rugat de ea şi a tot stăruit, dar pisica s-a retras stupind. Pisică proastă care nu acceptă ajutor, a zis mama. Apoi şi-a tras un scaun şi s-a urcat pe el, fapt ce a speriat şi mai mult animalul. Mama a încercat toate trucurile pe care le ştia, ba încă şi vreo două născocite pe loc.

— Mi-am întors faţa într-o parte şi mi-am pus mâinile pe marginea şifonierului ăluia urât ca să se poată folosi de braţele mele ca să coboare şi să fugă, a spus mama. Nimic n-a mers. Proasta aia de pisică a refuzat să fie salvată. N-a putut să priceapă că-i dădeam o ocazie să scape de acolo. Am fost nevoită să-i las mâncarea pe şifonier şi să plec acasă.

Timp de câteva zile, de câte ori gloanţele, proiectilele şi schijele tăceau scurt, mama auzea miorlăiturile pisicii, care au continuat întruna, până când în cele din urmă au încetat cu totul. Când a sosit, în sfârşit, o întrerupere a luptelor, chiar înainte să apar eu pe acolo ca să văd ce mai face, mama a dat fuga peste drum şi a găsit apartamentul tâlhărit – ea însăşi îi ajutase pe puştanii din miliţie care l-au prădat, căci distrusese încuietoarea, dându-le astfel de ştire că apartamentul era nelocuit –, cu mobilele în dezordine, răsturnate şi pisica nicăieri.

Reuniunea la cafea a început. Trebuie să-mi lungesc gâtul afară pe uşă şi să-i mulţumesc Fadiei pentru cina de aseară înainte să urce scările înapoi în apartamentul ei, înainte ca cele trei surori ciudate să-şi încheie ritualul de dimineaţă. Trebuie. Încerc să mă ridic în picioare, dar mă clatin, cuprinsă de o greaţă ameţitoare.

Aţi ghicit deja că nu-mi place să fiu în preajma oamenilor? Se poate să fi menţionat asta mai devreme?

Unii cred că suntem creaţi după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu. Eu nu cred. Nu sunt câtuşi de puţin religioasă, deşi nu-s nici atee. N-oi fi crezând eu în existenţa lui Dumnezeu cu D mare, dar cred în zei. La fel ca Ricardo Reis, cunoscut şi ca Fernando Pessoa, sunt panteistă. Respect evanghelia mai puţin importantă, considerată acum apocrifă. Mă închin – adică mă închinam, la timpul trecut, căci în dimineaţa asta nu mă încumet să cred în nimic – la altarele scriitorilor mei.

Sunt, în mare măsură, o pessoană.

„Izolarea m-a cioplit după chipul şi asemănarea ei.“ Pessoa a spus asta. Tot el a scris şi: „Singurătatea mă aduce la disperare; compania celorlalţi mă apasă“.

În Tratat de descompunere, Cioran a scris: „Viaţa în comun devine intolerabilă, iar viaţa de unul singur, şi mai de nesuportat“.

Prezenţa unei alte persoane – a oricărei persoane – mă face să mă simt ciudat, de parcă nu mai sunt eu. N-a fost mereu aşa. Nu că aş fi fost un fluturaş sociabil, care zbura de la o cunoştinţă la o altă cunoştinţă încântătoare, dar n-am avut dintotdeauna un grad atât de ridicat de disconfort în preajma oamenilor. Obişnuiam să fiu în stare să petrec timp cu prietena şi companioana mea, Hannah, în mod destul de plăcut, iar clienţii de la librărie nu mă deranjau defel. Vorbeam cu vânzătorii în magazine. Mă descurcam. Pe măsură ce am înaintat în vârstă, pe măsură ce viaţa m-a izolat tot mai mult, m-am pomenit că mă simt stânjenită de ceilalţi. „Izolarea m-a cioplit după chipul şi asemănarea ei.“

Şi numai gândul că trebuie să stau de vorbă cu Fadia, chiar dacă puţin, mă irită, mă face să mă simt agitată, poate chiar nervoasă. Pot să depăşesc

aceste sentimente şi chiar o fac, desigur. Nu sunt complet neajutorată. Sunt o fiinţă umană funcţională. În mare măsură.

Şi ca să nu vă distraţi prea mult pe seama mea, acel în mare măsură de mai sus se referă la funcţională, nu la fiinţă umană.

Izolaţioniştii Fernando Pessoa şi Bruno Schulz aveau probleme şi mai grave cu oamenii, mult mai grave decât mine. Schulz se simţea terifiat în grupuri mari, se pierdea în prezenţa oamenilor pe care nu-i cunoştea, era de o timiditate copilărească. Se purta de parcă ar fi avut doi ani şi-ar fi fost despărţit de mamă. Avea tristul obicei de a-şi atinge întruna marginea sacoului, mângâind ţesătura. În comparaţie cu ei, sunt o extravertită.

Cred că se poate spune, fără a greşi prea mult, că interacţiunea cu alţi oameni n-a fost niciodată punctul meu forte, dar în ultima vreme, în ultimii opt-nouă ani, poate chiar zece, îmi produce o angoasă uşoară greu de definit. Acum, prezenţa altora îmi tulbură mintea. Par să nu pot gândi limpede, să mă comport firesc sau să fiu, pur şi simplu. Acum, evit oamenii, iar ei, la rândul lor, mă evită.

„Oamenii sănătoşi fug de bolnavi“, scria Kafka într-o scrisoare către Milena Jesenská, dragostea lui neîmpărtăşită, „dar şi bolnavii fug de cei sănătoşi“.

Să am atâţia oameni în preajmă ieri m-a tulburat, mi-a dezechilibrat sufletul. Calmul fundamental al obişnuinţei şi ritualului a fost perturbat. Fireşte, să stai în preajma mamei mele ar tulbura pe cei mai mulţi şi n-aş dori nimănui un urlet ca al ei, nici lui Benjamin Netanyahu, nici măcar lui Ian McEwan. Însă să fiu în preajma tuturor acelor oameni n-a fost o experienţă plăcută. Nu este niciodată, mai nou.

Totuşi, trebuie să-i mulţumesc Fadiei pentru generozitate. Nu mi-aş ierta-o dacă n-aş face asta.

Înainte de a-mi scoate capul vorbitor afară pe uşă, mă schimb de haină şi de cămaşa de noapte. Nu pot da ochii cu vrăjitoarele îmbrăcată în aceeaşi cămaşă de noapte pe care o purtam ieri-dimineaţă. Oricum, înainte de a înfrunta curajos plutonul de execuţie, trebuie să verific ceva.

Nu cred că povestea cu Bruckner şi Mahler este exactă; ceva e în neregulă cu ea. Mi-aduc aminte că mai era cineva acolo, un alt compozitor. V-am spus că am impresia că e apocrifă, dar vreau să verific. Mi-am notat povestirea asta, am copiat-o dintr-un articol mai lung. Ştiu că am citit-o într-o revistă cu mai puţin de zece ani în urmă, ceea ce înseamnă că notiţa se află în cutia cu diverse din baia menajerei, nu în întunericul oceanic al camerei menajerei. N-o să am nevoie de lumânări sau de lanternă ca s-o găsesc.

Şi o găsesc, într-adevăr, şi chiar am dreptate că m-am înşelat. Cum mi-a distorsionat memoria această relatare!

Premiera simfoniei a treia a fost primită groaznic pentru că a fost dirijată groaznic, căci maestrul iniţial, cel care ar fi trebuit să dirijeze, tocmai murise, chiar înainte de concert, un eveniment deloc atipic dacă luăm în considerare omniprezentul ghinion al lui Bruckner. În timpul spectacolului, în mod cu totul de înţeles, Bruckner s-a pierdut în propria-i compoziţie, fiindcă nu avea pregătire de dirijor. Publicul, la fel de confuz ca Bruckner, a plecat încet-încet, dar n-a huiduit şi nici n-a dat năvală afară. Celălalt muzician din sală, care era cu Mahler şi era la fel de nedumerit, era Hugo Wolf (îmi place serenada lui italiană). Nu se menţionează nimic despre plâns, mă tem. Mahler şi Wolf au ajuns apoi elevii lui Bruckner. Tot restul vieţii, Mahler şi-a cheltuit banii din drepturile de autor de pe urma propriei muzici pentru a publica lucrările compuse de Bruckner.

Însemnările mele aruncă mai multă lumină asupra vieţii ciudate a lui Anton Bruckner. Îi

plăceau fetiţele, dar nu-şi punea în practică perversitatea, nu putea, fiindcă era un catolic fervent. Nu era preot. Din proprie voinţă, s-a internat într-un spital pentru a se trata de această predilecţie a sa – de pedofilie, nu de catolicism. A compus Mesa în do minor pentru a-i mulţumi lui Dumnezeu că l-a vindecat de boala sa ignobilă. Desigur, această mesă minoră e o harababură de ceară de urechi monumental orchestrată, o beţie de sunete religios-puberă. Să zicem pur şi simplu că e copilărească.

Anton Bruckner a murit virgin la şaptezeci şi doi de ani.

Piet Mondrian a murit şi el virgin la şaptezeci şi doi de ani.

Eu am şaptezeci şi doi de ani, dar nu sunt virgină şi încă n-am murit.

Hannah, însă, a murit virgină.

*

Îi voi mulţumi Fadiei.

Din bucătărie, ascult ce discută vrăjitoarele pe palier. Nu vreau să le întrerup într-un moment nepotrivit. Joumana domină conversaţia. Le anunţă că fiica ei, cea cândva atât de gălăgioasă, şi-a terminat în sfârşit studiile şi că nu i-a mai rămas decât teza. Doamnele sunt în extaz, fericite pentru ea şi deosebit de mândre. Sunetele care se revarsă de sus ca o cascadă aduc a euforie nestăpânită.

Mă pomenesc simţindu-mă şi eu fericită pentru Joumana. I-am văzut, i-am auzit fiica crescând. Joumana s-a mutat în clădire când era gravidă cu ea. Cum să nu mă bucur pentru fată şi pentru Joumana? Fiica ei, fata aia enervantă, gălăgioasă, insuportabilă, care soarbe tot oxigenul din orice încăpere în care intră, va face ceva cu viaţa ei. Va răsturna pe oricine în calea ei – sau din calea ei, de deasupra, de dedesubt sau dintr-o parte – şi va însemna ceva. Va fi fericită. Eu voi fi fericită pentru ea.

Aştept o clipă înainte de a deschide uşa, permiţându-le intimitatea de a se bucura împreună. Repet în gând. Am ceva important la care lucrez, e urgent, îmi solicită atenţia, am vrut doar să-ţi mulţumesc pentru delicioasa tocăniţă de bame. Ce n-am putut să termin ieri, voi mânca astăzi la prânz.

— Mulţumesc! strig în sus la Fadia, dar intenţionez ca mulţumirea să le fie adresată tuturor trei. Tocăniţa aia îţi lăsa gura apă. Sunt recunoscătoare.

Cele trei vrăjitoare au părul prins în vârful capului în dimineaţa asta, e limpede c-au ajuns la salon aseară. Chiar şi de aici, de jos, le observ sprâncenele pensate, manichiurile făcute, deşi nu pot să-mi dau seama dacă s-au şi epilat – picioarele nu li se văd de pe palier. Joumana, cu părul vopsit şaten cu şuviţe blonde, ţine cafetiera, gata să-i toarne o ceaşcă lui Marie-Thérèse. Proastă sincronizare din partea mea.

— Dă-mi voie să-ţi pun şi dumitale o ceaşcă de cafea, zice Joumana. Vino să stai cu noi.

Vrăjitoarele au hotărât probabil să-şi facă o transformare completă. Fadia etalează un păr roşu-închis. Încerc să-l compar cu o altă culoare, ca să vă faceţi o idee, dar nu pot. Asemenea lui Faulkner, astăzi culoarea părului ei este neobişnuită.

Părul meu alb nu prea are tovărăşie în Beirut, iar părul meu albastru, şi mai puţin.

— Ăăă, mulţumesc, zic în timp ce mă trag un pic înapoi în cadrul uşii. Dar mă tem că nu pot. Lucrez la…

Ceva. Spune pur şi simplu cuvântul ceva. Nu trebuie să explici.

În spatele vrăjitoarelor, ploaia cade de parcă le-ar înconjura; nu există perete în spatele lor. Se uită la mine cu oarecare preocupare. Bag de seamă că, în ultima vreme, felul în care stau aşezate s-a modificat – în ultima vreme însemnând în ultimii

doi ani, fiindcă de-atunci n-am mai văzut reuniunea lor la cafea. Vrăjitoarele ar trebui auzite, nu văzute. Fadia, nu Marie-Thérèse, revendică acum poziţia din mijloc şi, mai mult, a renunţat la taburetul cu picioare din lemn, din împletitură moale. Înveşmântată azi într-o paletă coloristică aducând mai mult cu Sergentul Pepper[74] decât cu Submarinul Galben, stătea întinsă, relaxată, pe o parte pe un şezlong de exterior, ca o odaliscă din perioada preimpresionistă, aducând un omagiu zeiţei indolenţei, Greta Garbo (deşi Fadia nu vrea să fie singură).

— Urgent, adaug eu.

Devin incompetentă, o bâlbâită afazică.

Atât de mult păr, aşa de multe produse de îngrijire a părului. Părul scurt e rar în Liban, poate una din cincizeci de femei îşi poartă părul la o lungime deasupra umerilor; bănuiesc că are legătură cu percepţia asupra feminităţii. Nici una dintre noi nu doreşte să arate diferit. În clipa asta, părul meu e strâns într-o jumătate de coc, aşa cum îl port, practic, în fiecare zi. Rareori îl las desprins sau pe spate; cu toate astea nu mă gândesc să-l tund scurt.

Nu mă gândesc la asta, deşi chiar arăt diferit. Simt cum vrăjitoarele mă cercetează din priviri. Vecina noastră încântător de stângace, uite cât de minunat încalecă limita dintre femeie şi girafă.

E ridicol. Joc rolul proastei. Respir adânc, ca să mă calmez.

— Îmi pare rău, Joumana, nu pot să stau la cafea acum. Mulţumesc pentru invitaţie, chiar apreciez gestul, dar lucrez la ceva, ceva ce trebuie să termin înainte să plec de-acasă peste o oră. N-am timp în acest moment. Mulţumesc, totuşi.

Acum va trebui să-mi părăsesc adăpostul peste o oră.

Ar putea să mă invite încă o dată sau măcar să propună să merg în altă zi – oricare dintre

vrăjitoare ar putea face asta. Însă nici una nu zice nimic.

Când încep să mă retrag, când mai am un pas să fiu din nou în confortul apartamentului meu, Joumana mă anunţă cu glas tare:

— Fiica mea şi-a terminat cursurile de doctorat. Trebuie doar să-şi mai scrie teza şi, desigur, să o susţină.

— Doctor Mira, zice Fadia, un pic prea emoţionată. Îmi place cum sună. Doctor Mira. Avem un doctor în casă.

— E o veste minunată, zic eu, de parc-aş fi auzit-o pentru prima oară. Mă bucur foarte mult pentru tine. O să fie o mare realizare.

— Vrei să-ţi spun tema tezei ei?

Pune întrebarea nu convingător, ci cu insistenţă.

Joumana îmi întrerupe pălăvrăgeala din cap. Involuntar parcă, simt cum pe faţă îmi apare ridul unui zâmbet. De fapt, chiar vreau să ştiu.

Chipul Joumanei se luminează.

— Pietre funerare, zice ea. Studiază pietrele funerare, mai ales legătura dintre forma pietrelor şi inscripţiile sau imaginile de pe ele.

Piatra funerară, în funcţie de forma ei, va începe să se gândească unde-o să fie gravat numele meu.

De ce-mi trec prin minte astfel de lucruri?

— E un subiect groaznic, zice Fadia. Aşa de trist! Pietre funerare? De ce-ar interesa-o aşa ceva?

— E incredibil, spune Marie-Thérèse. Cred c-ar putea fi foarte interesant.

— Scumpo, i-ai spus fiicei tale adevărul? întreabă Fadia. Că e adoptată? Nu are cum să fie a ta. Pietre funerare?

Joumana pare să n-o audă pe nici una dintre prietenele ei.

— Non fui, fui, non sum, non curo[75], zic eu.

— Ce-i asta? întreabă Fadia.

— Latină, răspunde Marie-Thérèse.

— Ştii limba? întreabă Joumana.

— Latină? Eu? Nu ştiu de ce întrebarea pare absurdă. Nu, n-o vorbesc.

— Eu, da. Joumana arată elegant în dimineaţa asta, o încrucişare între matroana de societate care nu e şi profesorul universitar care e. Vreau să zic că citesc în latină, desigur, nu c-o vorbesc. Cine mai vorbeşte în latină? Am studiat-o la facultate.

Mi se pare mie sau e posibil să fie exagerat de sensibilă faţă de auditoriu? În orice caz, ezită imediat după ultimul cuvânt.

— Voiam să-i citesc pe unii dintre clasici în original, zice ea.

Da, vreau să spun. Da. Ar fi nespus de minunat. De s-ar putea.

— Vergiliu, zice Joumana.

— Ce-i aia? întreabă Fadia.

— Ovidiu, mă pomenesc spunând.

Ba aud chiar şi o dorinţă şoptită în vocea mea, o cadenţă plină de jind. Latină; sau poate greacă. Aproape tot ce au spus oamenii cel mai bine s-a zis în greacă.

Sau poate în latină.

— Tacit, zice Joumana. Atinge cafetiera, şovăie câteva clipe, îşi o trage mâna înapoi în poală. În original, continuă ea. Mă gândeam c-ar fi bine.

Poţi, de asemenea, să citeşti traducerea în franceză a originalului, apoi o traducere în engleză, pe urmă să munceşti cât mai sârguincios posibil, să dai tot ce poţi, să-ţi stăpâneşti frustrările şi s-o traduci în arabă, după care s-o depozitezi într-o cutie din baia menajerei.

— Felicitări, zic eu, retrăgându-mă. Cu siguranţă eşti foarte mândră de fiica ta. Vă doresc şi ţie, şi ei tot ce-i mai bun.

Dacă trebuie să plec din apartament curând, mai întâi trebuie să-mi fac baie. Probabil c-ar trebui să şi mănânc ceva. Din bucătărie, le aud confruntându-se – nu certându-se, ci ciondănindu-se între ele. Marie-Thérèse zice ceva despre cele

două tovarăşe ale ei, sugerează că ele au uitat ceva, subiectul fiind, cel mai probabil, eu. Plec de acolo. Nu vreau să ascult.

Non fui, fui, non sum, non curo.

N-am existat, am existat, nu exist, nu-mi pasă.

Este formula cel mai des găsită pe mormintele romane.

Dintre textele de pe pietrele funerare musulmane, în primul rând sunt cele care îl preamăresc pe Dumnezeu şi pe profeţii săi: „În numele Domnului, Cel mai Plin de slavă şi de milă. Lăudaţi pe Domnul, care a făcut cerul şi pământul. Rugăciuni şi mulţumiri lui Gabriel, tuturor îngerilor, lui Abraham, Ismael, Mohammad, tuturor profeţilor, fiicei lui Mohammad, nevestelor lui, vărului său, celui mai bun prieten al lui din liceu, spiţerului său“. Glumesc, desigur. Am văzut inscripţii deosebit de frumoase pe morminte musulmane.

Piatra de pe mormântul meu ce inscripţie va purta? Atât de multe posibilităţi, atât de multe dintre care se poate alege.

„Aici odihneşte Aaliya, niciodată pe de-a-ntregul vie, acum moartă, tot singură, tot temătoare.“

„Moarte, nu te mândri, căci aici n-ai învins decât un fir de praf.“

Inscripţia mea funerară favorită este cea a unui scriitor, desigur:

Malcolm Lowry[76]*,*
Răposat din Bowery,
Proza-i era înflorită
Şi adesea strălucită.
A trăit, nopţile, şi a băut, zilele,
Şi-a murit cântând la ukulele.

Cum sunt o pessoană inveterată, pe piatra mea de mormânt ar trebui să stea vorbele sale, şi sunt atât de multe, atât de multe din care să aleg!

Ce tot zic? O piatră funerară interesantă? Ca să-l citez pe Nabokov, „istoria va reduce povestea vieţii mele la liniuţa dintre două date“.

Probabil voi fi incinerată alături de cărţile mele.

*

Dacă tot trebuie să plec din apartament, voi vizita Muzeul Naţional, evadarea mea frecventă din lume. Îmi voi petrece ziua acolo. Dacă voi avea timp, voi trece şi pe la mama. Trebuie să aflu dacă o să ţipe din nou, trebuie să aflu dacă a fost o toană de moment, o anormalitate.

Sar în duş – ei, vorba vine, intru cu greu la duş. Apa fierbinte mi se rostogoleşte în jos pe trup în timp ce îmi spăl părul cu şamponul obişnuit, cel pentru copii, nu cu Bel Argent. Albastrul o să dispară treptat, foarte încet. Un alt duş, o altă zi când îmi doresc ca blocul ăsta să nu fie atât de vechi; îmi doresc apă mai fierbinte, mai multă, o pompă mai bună, ţevi mai puţin zgomotoase. De fiecare dată când răsucesc robineţii de la apă, izbucneşte o simfonie pentru glockenspiel de Schönberg. Eu şi ţevile am îmbătrânit împreună.

Apa îmi sclipeşte pe gât şi pe umeri ca nişte cristale de mică. Mă şterg cu prosopul. Îmi storc apa din păr – măcar asta am în comun cu Venus a lui Tiţian care iese din mare şi cu Afrodita din Cirene. Afrodita din Cirene nu are cap, dar se presupune că îşi storcea părul de apă înainte de a fi decapitată de timpul lipsit de respect.

Mă îmbrac repede şi la întâmplare. Părul umed îmi întunecă eşarfa cu pete. Pantofii pentru mers pe jos – merg, merg, merg. Îmi îndes în poşetă lucrurile esenţiale, inclusiv o umbrelă şi cea mai recentă traducere în franceză a Elegiilor duineze de Rilke (nu plec niciodată din casă fără o carte de poezie), după care mă năpustesc afară pe uşă.

Orice locuitor din Beirut de o anumită vârstă a învăţat că atunci când pleci la plimbare n-ar trebui să fii niciodată prea sigur că te întorci acasă, nu

doar pentru că ţi s-ar putea întâmpla ceva ţie, ci şi pentru că s-ar putea ca locuinţa ta să nu mai existe.

Pentru tinerii de azi, anii de război sunt o cu totul altă eră geologică.

La cererea mea, maşina opreşte în faţa treptelor de la Muzeul Naţional. Am încercat să merg pe jos, dar burniţa şi vântul mi-au făcut umbrela inutilă. Am continuat să mărşăluiesc o vreme, chiar dacă mă udasem, şi mi s-a părut că mirosul straniu al aerului tânjind după soare şi culoarea perlată a acestuia mă ameţeau şi mai tare. În timpul războiului, adierile vântului purtau izul îngreţoşător al mirosurilor de cadavre aruncate în grabă şi la întâmplare – miasme de carne, şi proaspătă, şi în putrefacţie, parfumurile băştinaşe ale unei metropole. Am făcut iute semn unei maşini, sănătatea mentală fiind mult mai necesară decât exerciţiul fizic.

„Beirutul rememorat (1982)“[77] nu e o poezie pe care vreau s-o recit astăzi.

Am luat o decizie sănătoasă. Plimbarea de o oră până la muzeu poate fi revigorantă – am făcut-o sistematic în zilele frumoase –, dar are capacitatea subversivă de a dezechilibra un locuitor echilibrat al Beirutului, de vreme ce e încărcată cu mine de teren emoţionale şi armament de artilerie neexplodat. Drumul acesta a fost principala Linie Verde care a divizat oraşul în partea de est şi partea de vest. Probabil că aici au fost mai multe lupte, mai mulţi lunetişti, mai multe omoruri, mai multe cadavre, mai multe ruine şi distrugeri decât oriunde altundeva în ţară – haos, jafuri şi distrugeri. Zona şi bulevardul care o străbate au fost reconstruite. Hipodromul bombardat, ale cărui grinzi şi traverse ieşite în afară semănau cu nişte schelete de animale antediluviene, a fost renovat, nemaipăstrându-se nimic care să ne aducă aminte de zecile de cai care au ars de vii în grajduri –, nimic altceva în afară de adierea vântului nu ne

mai aminteşte de sutele de pietoni care au murit împuşcaţi în timp ce încercau să ia legătura cu rude sau prieteni într-un oraş aflat în dezacord cu el însuşi.

Vizitez muzeul ca să mă delectez cu o istorie mult mai veche.

Când a început războiul, curatorii muzeului s-au temut, pe bună dreptate, că acesta va fi jefuit. Nici un seif din oţel, nici o ascunzătoare n-ar fi reuşit să împiedice o miliţie înarmată până în dinţi să pună mâna pe comorile adăpostite acolo – în războiul nostru, n-am avut puşcaşi marini americani să ne protejeze muzeul (je m' amuse!). Curatorii şi paznicii muzeului au săpat o criptă sub clădire, au închis obiectele de valoare în containere din lemn şi ciment şi le-au îngropat, sarcofage antice în interiorul unui sarcofag contemporan. Clădirea a fost lovită de obuze şi de gloanţe, dar nimeni n-a ştiut, nimeni n-a atins ce se afla dedesubt.

Amabilul paznic cu obraji oacheşi înclină discret din cap în direcţia mea. Străin parcă de orice suferinţă, pare fericit să mă vadă, ca de obicei. Prefer să plătesc taxa de intrare, dar el se simte jignit dacă fac asta. Ne cunoaştem din vedere de când s-a redeschis muzeul. Nu e un bărbat mic de statură, însă capul lui excesiv de mare îl face să arate, totuşi, ca un pitic care suferă de gigantism. Poartă o cămaşă din bumbac cu mâneci scurte – nu are uniformă – şi tremur pentru el. Odată, am făcut aluzie că nu este etic să intru gratis, că muzeul are nevoie de sprijinul nostru, dar el a parat spunând că preţul unui bilet n-avea să ducă la faliment nici o vistierie.

Îmi zice Tante[78]. Dragul de el.

E aşezat la un birou vechi din fier, lângă un detector de metale care a funcţionat timp de câţiva ani după redeschiderea muzeului. La început, toată lumea era scanată, maşinăria cu raze X înghiţea şi regurgita poşete, dar pe urmă fie aparatul, fie hărnicia angajaţilor muzeului a cedat. Când păşesc

prin arcadele detectorului, el îşi înclină capul şi îmi şopteşte pe un ton conspirativ, de parcă am fi spioni pe cale să facem schimb de informaţii superimportante:

— Azi sunt macaroni, Tante. Asta îmi face foame.

Macaroni este codul lui secret de spion pentru italieni, ceea ce înseamnă că astăzi aceştia sunt cei mai numeroşi vizitatori din muzeu.

— Ar trebui s-o sun pe nevastă-mea, şopteşte scoţându-şi telefonul mobil. Poate reuşeşte să gătească nişte macaroni pentru cină. Dumneavoastră vă plac, Tante? Cu sos roşu sau alb?

Motivul pentru care iubesc muzeul este că nu-l vizitează prea mulţi oameni. Multă vreme, am fost singura persoană care se plimba prin sălile astea. Libanezilor nu le prea pasă de istorie. Turiştii arabi au reapărut în grupuri mari după război, dar lor le pasă şi mai puţin. Au revenit pentru soare, plajă, munţi, cluburi, alcool, droguri şi, desigur, sex, orgii chiar pe trotuar. Codul secret pentru arabi e cămile. Paznicul este şiit – probabil crede că şi eu sunt, iar eu nu l-am corectat încă –, aşa că-i antipatizează pe saudiţi, iar în rarele ocazii când aceştia vizitează muzeul, se delectează şuierându-le numele de cod. Uneori, îşi umflă buzele şi rumegă îndelung. Se luminează când vin în vizită iranieni; numele lor de cod este şahi.

Emigranţii libanezi vizitează muzeul când revin acasă în concediu, ca să li-l arate copiilor, ca să recapete un sentiment de mândrie sau alte de-astea. Numărul turiştilor europeni din muzeu – spaniolii sunt paella, germanii sunt wurst – creşte permanent. Italienii îl vizitează acum în număr mai mare decât francezii, sau cel puţin aşa pare, de vreme ce, spre deosebire de escargots[79], macaroni vin întotdeauna în grupuri, rareori individual. Ei vin la Muzeul Naţional fiindcă asta se presupune că trebuie să facă oamenii cultivaţi, sau aşa li s-a

spus mereu. Nu c-ar fi cineva interesat cu adevărat de artă sau de istorie. Cei care se plimbă agale prin muzeu constituie o excepţie; majoritatea vizitatorilor merg în grabă prin el, îmbrâncind pe alţii sau fiind îmbrânciţi. Stau doar atât cât, odată întorşi la Paris, Lyon sau Genova, să poată spune fără ezitare c-au fost la muzeul din Beirut. („E drăguţ, micuţ şi atât de ciudat!“) În prezent, pe străzile de lângă clădirea muzeului se pot vedea parcate autobuze şcolare de prin tot Libanul. Copiii sunt aduşi la muzeu fiindcă aşa se face. Nu contează ce fac odată ajunşi acolo, contează doar să fie aduşi.

Eu vin la muzeu ca să fiu de una singură în lume; nu sunt în apartament, dar nici într-o mulţime. Este unul dintre rarele spaţii rămase în Beirut care nu suferă de boala fundalului muzical. La supermarket, pe faleză, în spitale, pe stradă, în magazine, în lifturi, pretutindeni în oraş, muzica insipidă irumpe în orice colţişor pentru a amesteca şi amorţi undele cerebrale ale locuitorului Beirutului – o catastrofă rivalizând cu războiul civil, dacă mă întrebaţi pe mine. În muzeu, pot să gândesc. Într-un roman al său, Thomas Bernhard cel ranchiunos şi veşnic arţăgos are un personaj care stă trei dimineţi pe săptămână pe o băncuţă din faţa aceluiaşi tablou, Portretul unui bărbat cu barbă albă de Tintoretto, din Kunsthistorisches Museum, deoarece încăperea are temperatura ideală pentru a gândi, optsprezece grade Celsius, menţinută constant tot timpul anului pentru a conserva pânzele. Nu ştiu care este temperatura în muzeul meu, dar e plăcută.

Vizitatorii încep să se înghesuie, silindu-mă să ies. Cred sincer că voi fi zdrobită, terciuită până devin piure, de parcă mă aflu într-un mojar şi mulţimea este pistilul. După cum ştiţi, evit mulţimile, mă feresc de aglomeraţie. Voi ajunge până-ntr-acolo încât n-o să mă mai delectez cu petrecerea unui răstimp tihnit aici, în muzeu.

Muzeul este tot numai calcar ocru, sticlă protectoare şi mozaicuri vechi. E construit în stil egiptean renascentist, dar habar nu am ce înseamnă asta. Mie mi se pare francez, dacă e să semene cu ceva. Primul lucru care-mi atrage atenţia de fiecare dată când intru este scara. Deşi i-am urcat de multe ori treptele, întotdeauna am impresia că sunt construite pentru coborâre, nu pentru urcare, un efect datorat probabil faptului că se despart sus şi înconjoară mezaninul nevăzut.

Macaroni nu sunt singurii vizitatori astăzi. Doi băieţi de cinci ani aleargă prin săli ca pe-un teren de joacă. Scăpaţi de cătuşele care-i ţin legaţi de mamele lor, sunt gălăgioşi şi agitaţi. Scârţâitul pantofilor sport scumpi reverberează în aer. Recunosc că nu mă dau în vânt după copii. Se ţin scai de tine şi e greu să scapi de ei. Dar nici nu-i detest, pur şi simplu prefer să nu-i am în preajmă. Nu prea mă dau în vânt nici după italieni, care nu sunt în mod semnificativ mai liniştiţi decât copiii. Însă, ca să fiu cinstită, nici după arabi sau iranieni nu mă dau în vânt; sau după americani, cei mai gălăgioşi dintre toţi vizitatorii. Ei bine, în cea mai mare parte a timpului nu mă dau în vânt după oameni.

Nu voi putea să stau mult aici, nu-i o zi bună pentru obişnuita linişte de muzeu. Poate c-o să-mi petrec timpul cu sarcofagele antice. Deşi vin din perioade diferite, mormintele sunt atât de vechi, încât par prinse laolaltă de legăturile sacre ale unei rudenii vechi de secole. Preferatul meu, aflat aproape de intrare şi de detectorul de metale nefuncţional, este mormântul unui nobil. Are o înălţime impresionantă, probabil un metru şi jumătate. De jur împrejurul părţii de jos a sarcofagului, în piatra veche e sculptată cea mai emoţionantă scenă din Cântul XXIV din Iliada. Bărbaţi, femei, zei şi animale îl înconjoară pe

Ahile în timp ce Priam se lasă în genunchi în faţa lui şi îi sărută mâna.

În timp ce stau dinaintea scenei meşteşugit lucrate, mama unuia dintre băieţi, a cărei fustă îi ţipă pe fund, îi ceartă superficial pe cei doi într-o engleză americană stricată. Îi spune unuia dintre ei să-şi bage în pantaloni cămaşa albastră în carouri. Copiii nu-i dau nici o atenţie, de parcă femeia ar fi la fel de departe ca vremurile lui Homer. Părul lor lunguţ sare în sus şi în jos odată cu ei. Nu sunt sigură dacă să dau vina pentru purtarea lor urâtă, gălăgioasă, pe educaţia libaneză sau pe mediul american.

La fel ca timpul care mi-a mai rămas în lume, răbdarea mi se împuţinează.

Descendentul unor imigranţi libanezi a scris un roman ce repovesteşte rugămintea adresată de Priam lui Ahile pentru recuperarea trupului neînsufleţit al lui Hector – David Malouf în Răscumpărarea, o carte minunat scrisă. Întotdeauna m-a înduioşat această poveste, un rege istoric silit să cerşească milă din dragoste pentru fiul său. Ahile târăşte trupul lui Hector în spatele unui car de triumf, cu răzbunarea gonindu-i învăpăiată prin vene, dar apoi, când vede durerea tatălui, suferinţa unui părinte, este capabil de iertare. Cu toate astea astăzi, poate din cauza reapariţiei mamei mele, sarcofagul mi se pare un pic înfricoşător, aşa că trec mai departe.

Mă îndrept spre băieţii din marmură ai lui Eshmun[80], însă băieţii reali trec în grabă pe lângă mine, având aceeaşi direcţie. Mă întorc şi o iau în sens opus, spre tronurile lui Astarte[81]. Eshmun şi Astarte, doi zei fenicieni de o parte şi de alta a muzeului – nu zeii în persoană, ci substitute: statui cu fii oferiţi drept jertfă lui Eshmun vindecătorul, în speranţa că-i va menţine sănătoşi pe cei adevăraţi, şi tronurile divinei Astarte.

Toţi te salută, cu două mii de ani prea târziu[82].

Sau cu patru mii de ani.

Am pierdut şirul dăţilor când am stat dinaintea acestor tronuri goale, relicve sfărâmate ale celor cândva remarcante, de diferite mărimi, nici unul nemaifiind întreg astăzi: piatra e măcinată, sfinxul de pe laterală – decapitat, un leu nu mai are nici capul, nici coada. Ochii mei vor să vadă muşchi crescând în crăpături, aşa cum se întâmplă pe statuile in situ, însă tronurile sunt curate lună. Fenicienii aveau obiceiul să pună nişte pietre înalte, conice, pe tronuri, iniţial meteoriţi, pietre sacre înzestrate cu viaţă, cu prezenţa zeiţei. Nu s-a păstrat nici una. Tronurile sunt goale. Astarte, „regina din cer cu coarne ca secera lunii“, cum zice Milton – Ashtoreth, Iştar, Afrodita, Venus –, nu mai domneşte aici.

Când sunt în muzeu, prezentul meu se opreşte, trecutul apropiat e uitat; când mă aflu în faţa acestor tronuri, viaţa mi-e în întregime lăsată deoparte. Mă simt o fărâmă dintr-o istorie mai mare, din roata măreaţă a timpului – o iluzie nebunească din parte-mi, sunt sigură. Şi totuşi mă alină. Mă întreb uneori ce-ar fi fost dacă aş fi trăit în lumea aceea, în loc de asta. Aş sta pe unul dintre aceste tronuri? Nu, nu sunt Astarte, nu sunt zeiţă. Poate o piatră sacră.

Când sunt în muzeu, mă gândesc adesea la Bruno Schulz, probabil din pricina zarvei legate de pictura sa murală şi de muzeul din Israel.

Scriitor şi desenator, Schulz era polonez, născut şi crescut într-un orăşel numit Drohobîci[83]. După standardele oricui, Bruno era ciudat. Era bolnăvicios şi timid, inept din punct de vedere social, plin de ticuri bizare, un copil neobişnuit într-o lume dură. Asemenea lui Proust, celălalt puer aeternus[84] cu care este comparat uneori, era extraordinar de talentat şi, la fel ca în cazul lui Proust, se poate spune că era discret în privinţa

dorinţelor sale – nu era homosexual, luaţi aminte, ci un masochist sexual; îi plăcea ca Afroditele lui să fie în blănuri. Pentru vremurile lor, amândoi aveau dorinţe sexuale inacceptabile social, deşi Monsieur Marcel a avut şansa să le dea curs alor sale. (Edmund White şi alţii sugerează că Proust avea şi un fetiş pentru întinarea sacrului, mai ales fotografii cu Papa, deşi nimeni nu e sigur cât de des practica asta.) În desenele lui Schulz, femei înalte, cu picioare de girafă, calcă apăsat peste pitici cu chipuri schulziene. În unul dintre cele pe care le preţuiesc cel mai mult, un bărbat dezbrăcat îngenunchează adorator în faţa unei femei într-un neglijeu, aşezată pe un pat sau pe un taburet, cu faţa în profil. Bretelele subţiri îi alunecă seducător de pe umeri şi îi vedem spatele gol în timp ce se uită dispreţuitor în jos la adorator, care este complet absorbit de tocul ei cui. Arătătorul de la mâna lui stângă pare să traseze conturul pantofului, în timp ce braţul drept îl înconjoară aşa cum ar face un iubit. Obrazul bărbatului e pe podea, chipul îi e pierdut în adulare, în timp ce piciorul drept al femeii apasă pe partea de sus a spatelui bărbatului – un implorator plecându-se în faţa exaltatei Astarte şi a pantofului ei.

Opera literară a lui Schulz este chinuitor de redusă; nişte eseuri, câteva articole şi două cărţi de povestiri – dar ce povestiri, ce minunată lume nouă ne-a dezvăluit el prin intermediul acestora! Din păcate pentru noi şi pentru el, propria lui poveste de viaţă a devenit mai importantă decât istoriile pe care le-a scris. Cum a murit, cine a fost, ce a fost sunt lucrurile care au ajuns să ocupe zona centrală în scena biografiei lui. În 1941, Drohobîci a căzut sub ocupaţie germană. Când Schulz a fost obligat să se mute în ghetou, şi-a ascuns opera de o viaţă pe la colegi şi cunoştinţe – desene, picturi şi două manuscrise nepublicate, care probabil cuprindeau un roman intitulat Mesia. Au dispărut toate, la fel ca valiza lui Walter Benjamin.

Felix Landau, ofiţerul din Gestapo însărcinat cu forţa de muncă evreiască, a hotărât că Bruno nu era un evreu obişnuit, ci unul necesar.

Gândiţi-vă o clipă la acest termen.

Ce este un om necesar?

Ceea ce a salvat viaţa lui Bruno sau, mai bine zis, ce i-a amânat moartea a fost faptul că Landau se închipuia un iubitor de artă. El l-a silit pe evreul necesar să picteze pereţii din dormitorul fiului său cu scene din basme îndrăgite. Landau l-a ţinut în viaţă pe Schulz până într-o zi din noiembrie 1942, când Karl Günther, un ofiţer rival din Gestapo, l-a ucis pe Schulz ca să se răzbune pe Landau, care îl omorâse pe un dentist pe care îl prefera Günther – un dentist necesar, după cum se poate presupune.

Günther i-a zis lui Landau: „Tu l-ai omorât pe evreul meu, eu l-am ucis pe al tău“.

Mai rău încă, un cineast german a reuşit, cu ajutorul locuitorilor din Drohobîci, acum oraş ucrainean, să dea de urma picturilor murale realizate de Schulz pentru fiul lui Landau. De sub mai multe straturi de zugrăveală cu var au apărut regii, zânele şi piticii din imaginaţia lui Bruno. Artistul a revenit la viaţă încă o dată, chiar dacă pentru scurt timp, înainte de a dispărea din nou. Trei angajaţi de la Yad Vashem, muzeul Holocaustului din Israel, au desprins de pe pereţi fragmente din pictură, le-au furat şi au plecat cu ele în toiul nopţii. Muzeul a revendicat drepturi morale asupra operei eroului meu. Pfui!

Bruno Schulz a fost împuşcat de două ori în cap de un nazist.

Federico García Lorca a fost împuşcat de un fascist o dată în cap şi apoi de două ori în posterior, după ce căzuse pe burtă, pentru a-l marca drept homosexual.

Când citesc Schulz, sunt botezată cu apa neagră a lui Lorca.

În muzeu, în cel libanez, nu în cel israelian, contemplu un tron învechit, dacă nu antediluvian. Potrivit istoricilor care s-au ocupat de Biblie, Dumnezeu a adus Potopul asupra lumii acum 4.500 de ani, aşa că nu, nu e chiar antediluvian.

Aud în spatele meu ţăcănit de tocuri, dar nu mă uit înapoi. Macaroni, cel puţin şapte la număr, majoritatea femei. Adidaşii scârţâitori ai celor doi băieţi se năpustesc spre ei. Toate astea le aud, nu le văd. Băieţii nu par nici ei să vadă, de vreme ce amândoi aleargă întins drept în mănunchiul de italieni. Aud corpuri ciocnindu-se, înjurături în italiană, dar nu căzături sau rostogoliri. Mă întorc şi privesc haosul în desfăşurare. Italienii îi dojenesc pe băieţi într-o engleză stricată, mamele îi ceartă pe italieni pentru c-au rănit sentimentele copiilor, italienii le critică pe mame pentru odraslele neastâmpărate, ceea ce atrage înjurături în libaneză. Nici un paznic, vreun referent sau altcineva din cadrul muzeului nu-şi face apariţia.

Ciocnirea asta culturală nu mă priveşte.

Grupurile se despart. Italienii se uită urât la americanii de origine libaneză şi pleacă. Mamele îşi privesc duşmanii cu suspiciune, de parcă ar fi o caravană contagioasă a celor şapte păcate capitale. Când e sigură că păcătoşii nu se uită, una dintre mame îi trage un dos de palmă peste cap fiului ei. Acesta tresare abia după câteva secunde. Femeia îşi scutură părul negru, care i se revarsă în valuri sculptate pe umeri, şi îşi conduce prietena departe de copii. Palma n-a fost puternică, dar băiatul pare şocat şi nici unul dintre copii nu e sigur ce să facă. Stau faţă în faţă acolo unde i-au lăsat femeile. Copilul care n-a fost lovit este cel care începe, cel care îi dă tonul prietenului său. Băiatul lovit pare uluit. Buzele prietenului său tremură, respiraţia i-e neregulată. Conştient sau nu, băiatul lovit îi urmează exemplu în exact aceeaşi ordine – buze, respiraţie, ochi care se umplu de lacrimi. Se lasă la podea, se aşază pe piatră şi plâng – ei bine,

hohotesc de plâns. Pe cât de zgomotoasă le-a fost zbenguiala de mai devreme, pe-atât de fără sunete le este, practic, această durere. În sala anticilor răsună scâncetul copiilor.

Băieţii nu se ating, nu se iau în braţe, nu încearcă să se consoleze unul pe celălalt. Pur şi simplu stau pe pardoseală şi plâng împreună.

Şi pe mine mă învăluie o mare de sentimente. Sunt martora unei inocenţe care n-a fost niciodată şi a mea, a unei copilării pe care am ratat-o şi care-mi lipseşte. Nici o nostalgie nu se simte la fel de acut ca nostalgia după lucrurile care n-au existat niciodată.

Sunt în stare să-mi controlez buzele care vor să tremure, dar respiraţia mă trădează.

Mă duc repede în spatele scărilor, să nu mă vadă nimeni. Deşi sunt încă în sala principală a muzeului, lumina portocalie capătă o tentă de gri, iar aerul ascuns pare mai umed, cu gustul lui de cupru. Sub palier este un cu totul alt univers. Lacrimile sapă două brazde pe fiecare obraz. Spaima mi se furişează din piept în măruntaie; sunt îngrozită fiindcă par să-mi pierd orice urmă de stăpânire de sine şi nu-mi pot închipui din ce cauză. Durerea mi se statorniceşte în inimă ca un vultur.

Ce se petrece?

Inspir profund din abdomen. Nu pot permite hohotelor de plâns să-mi scape dintre buze. La fel ca băieţii, trebuie să nu scot nici un sunet. În dreapta mea, un dreptunghi de întuneric dens îmi atrage atenţia. Mă furişez în încăpere, mă reazem de peretele de lângă uşă şi plâng. Pot să disting pereţii, dar nu şi culoarea lor. Temperatura camerei nu este una plăcută, de optsprezece grade Celsius – nu, nu e plăcută. Căldura febrilă transformă camera într-o vară umedă, un august în decembrie. M-aştept să fiu atacată în orice clipă de ţânţari. Gâtul mi s-a uscat. Transpir. Sunt prea gros îmbrăcată pentru luna august, firește. Nu pot să

respir la fel de profund din cauza unui miros sufocant de parafină şi tutun. Mângâi umbrela, ca alinare. Faptul că şi ea e udă mă consolează, la fel şi mirosurile groaznice ale încăperii.

Trebuie să-mi păstrez judecata. Trebuie să mă calmez şi să plec din locul acesta înăbuşitor.

Mă plesnesc peste cap – o dată, de două ori –, un obicei pentru a-mi diminua stresul sau a mă face să gândesc atunci când acţionez stupid, doar o palmă peste creştet. Îmi trec degetele prin păr, îl trag spre spate şi-mi leg din nou eşarfa. Îmi fac aer cu mâna. Transpiraţia, umiditatea par delimitate în triunghiul dintre cele două subsuori şi buric. Îmi ţin poşeta lipită de corp, trag adânc aer în piept ca să-mi fac curaj şi ies în lumina muzeului, care, prin comparaţie, acum este orbitoare. Îmi doresc să mă fi gândit să-mi iau ochelari de soare.

Sala este pustie, nici urmă de băieţi, de mamele lor sau de vrăjmaşii italieni. Aşa îmi place muzeul meu, gol şi pustiu şi numai al meu, dar nu mai pot să zăbovesc.

Paznicul care pare întotdeauna amuzat acum are o expresie îngrijorată.

— Vă simţiţi bine, Tante? mă întreabă.

Mă gândesc să debitez obişnuitul refren „sunt bine“ şi să-mi continui ieşirea grăbită, dar mă opresc. Omul merită mai mult de atât.

— Mă voi simţi, îi zic întorcându-mă spre el. Am venit aici să scap de nişte probleme familiale, dar n-am reuşit. Şovăi, îmi dau seama că mă bâlbâi un pic. Adaug: Însă totul va fi bine.

El aprobă din cap încet, dar liniştitor, şi-mi spune predica libaneză obligatorie despre familie: necesitatea, nebunia, încurcătura, misterul şi confortul ei.

După căldura dinăuntru, aerul rece îmi îngheaţă oasele; burniţa s-a oprit şi acum atârnă, jilavă, în aer. Cobor treptele muzeului, traversez strada intens circulată şi încep să merg. Nu-mi pasă unde

sau în ce direcţie. Am nevoie să-mi pun sângele în mişcare.

De ce nu pot să fiu ca paznicul meu de la muzeu? Pare normal şi de o fericire imperturbabilă – normal şi aparţinând lumii în care se află.

Henri Matisse a spus cândva: „Toată viaţa mea m-a deranjat faptul că nu pictez la fel ca toţi ceilalţi“.

Îmi place foarte mult acest citat, îmi place faptul că pictorul cel mai incandescent al secolului XX simţea asta. Îl necăjea că era diferit. Chiar voia să picteze ca toţi ceilalţi, să fie ca restul lumi? Dorea cu adevărat să se integreze?

Toată viaţa mea m-a deranjat că nu sunt la fel ca toţi ceilalţi. Ani în şir, am fost capabilă să mă conving că eram specială, că a fi diferită era o alegere. De fapt, voiam să cred că eram superioară, nu o artistă, nu un geniu precum Matisse, dar altfel decât plebea. Sunt unică, o persoană aparte, nu doar neobişnuită, ci extraordinară. Îmi consideram individualismul o virtute, care mă proteja de toanele şi nebuniile colective, ajutându-mă să plutesc deasupra curenţilor puternici din familie şi societate. Asta îmi aducea alinare. Doar că acum nu mă ajută. Nu doar în clipa asta. De ceva vreme, nu mai sunt în stare să-mi ferec inima în chip nimerit.

„Fiecare om păzeşte în inimă o cameră regală“, a scris Flaubert. „Eu am ferecat-o pe a mea.“

N-am făcut o treabă la fel de bună ca Gustave. Izolarea mea nu e etanşă. De-a lungul anilor, în zidurile mele s-au căscat crăpături. Episodul cu plânsul de la muzeu s-ar putea să fi fost neobişnuit, dar cu siguranţă nu a fost primul. Asemenea episoade par să mi se întâmple mai des în ultimul timp. Zidurile prezintă semne de neocolit ale ruinei, crăpături. Nu-mi aduc aminte să mai fi plâns vreodată aşa înainte să împlinesc cincizeci şi cinci de ani.

Mă întreb la ce vârstă a scris Flaubert rândurile de mai sus. A murit cu câţiva ani înainte de a împlini şaizeci.

Pessoa, mai cunoscător în ale alienării chiar şi decât Flaubert, a scris: „Mi-am înconjurat grădina fiinţei cu gratii înalte de fier – un zid mai impunător decât oricare altul –, aşa încât să-i pot zări foarte bine pe ceilalţi, la fel de bine cum îi exclud, menţinându-i în locul lor de străini“.

Ce se pricepe la cuvinte poetul ăsta, ce talent la imagini!

Devin ceva din lunga listă cu ce dispreţuiam când eram mai tânără, o proastă sentimentală. Aceste ziduri erodate nu pot să mă apere nici măcar împotriva sentimentalismului previzibil din filmele slabe; acum, filmele proaste de la Hollywood în care joacă mari eroi cu motivaţii şi mai mari mă fac să plâng.

Vreţi un exemplu de film prost? Imitaţie de viaţă[85] cu Lana Turner. Filmul ăla manipulativ şi-a înfipt în inima mea ghearele-i siropoase cu prilejul unei vizionări recente. Vorbe de alint[86]? Spre ruşinea mea, trebuie să recunosc că şi filmul ăsta a avut acelaşi efect.

Acum câţiva ani, televiziunea a difuzat după ştiri Culoarea purpurie[87]. Romanul îmi displăcuse din cauza lipsei de subtilitate, dar a fost un studiu cu nuanţe diafane în comparaţie cu filmul, transmis pe unul dintre posturile arabe prin satelit neimportante, poate sudanez sau libian, aşa că până şi imaginea televizată era mediocră. Nu m-am putut abţine să mă uit. Da, urându-mă pentru asta, am stat şi am urmărit în întregime Culoarea purpurie, aşa cu purici cum se vedea. Când femeia căzută în dizgraţie – o fostă prostituată, cândva lesbiană, acum cântăreaţă de blues măritată, care obişnuia să cânte în cor – îi conduce pe păcătoşi înapoi la sânul bisericii, al cărei pastor nu este altul decât severul şi corectul ei tată, care o renegase din cauza purtărilor ei rebele, dar care acum o

primeşte în îmbrăţişarea lui iertătoare deoarece ea intră în casa Domnului cântând (ca să vezi) „Poate Dumnezeu încearcă să-ţi spună ceva“, acompaniată de corul gospel, şi când, în cazul în care ai ratat vreuna dintre aluziile prevestitoare conţinute de subtitrarea care se derulează rapid pe ecran, ea, fiica rătăcitoare, îi spune tatălui ei că „Până şi păcătoşii au suflet“ – când s-au întâmplat toate astea, orice pretenţie de raţiune m-a părăsit şi am plâns în hohote ca… ei bine, ca un copil căzut în dizgraţie, care acum s-a mântuit.

O fată proastă şi sentimentală până la lacrimi, asta-s eu.

Însă nu e vorba doar de filme. Şi oamenii mă fac să plâng.

Aaliya, cea superioară, plângăcioasa.

Abdallah, amantul Fadiei, a murit acum vreo cincisprezece ani; într-o seară, inima lui a cedat. Un prieten comun a sunat-o a doua zi, dis-de-dimineaţă. Ea a trebuit să se forţeze să asculte vestea cu stoicism, de parcă Abdallah era doar o cunoştinţă fără prea mare însemnătate. O, bieţii lui copii, probabil a fost ea nevoită să spună, vai, familia lui îndurerată. A trebuit să aştepte până când a ieşit pe palier, după ce bărbaţii din clădire plecaseră. A trebuit să aştepte până a fost singură cu prietenele ei, la cafea.

Puteţi să vă imaginaţi cât de singură s-a simţit când a primit telefonul ăla? Iubitul tău tocmai a murit, tovarăşul tău te-a părăsit, dar nu îndrăzneşti să scoţi nici un sunet nelalocul lui, fiindcă familia ta e în preajmă. Nu e nimeni să te atingă aşa cum te atingea el, nimeni să te înţeleagă, nimeni să te îmbrăţişeze până adormi, dar nu îndrăzneşti să permiţi propriului chip să arate vreun cât de mic semn de suferinţă. Durerea tăioasă de a te simţi singură în mijlocul celor dragi.

Aşteptam să fiarbă apa în ceainic când am auzit-o izbucnind în hohote de plâns. Mai întâi a pomenit parcă în treacăt că Abdallah a murit, şi la

început am fost uimită că părea atât de împăcată cu asta, până când am înţeles că aştepta ca soţul Joumanei să plece la lucru împreună cu soţul lui Marie-Thérèse. Grupul de la cafea nu a reacţionat sau, cel puţin, eu n-am auzit nimic de la fereastra bucătăriei. Apoi soţul Joumanei, însoţit de zarva obişnuită lui înainte de plecarea la serviciu, a coborât poticnit scările, urmat de şi mai multă gălăgie când i s-a alăturat şi soţul lui Marie-Thérèse.

Femeile au aşteptat câteva clipe după plecarea bărbaţilor. Pe urmă, Joumana şi Marie-Thérèse au început cu consolările, iar Fadia a dat frâu liber durerii. Pe palier, Fadia nu putea să plângă în hohote, iar Joumana şi Marie-Thérèse erau nevoite să vorbească cu glas scăzut, dar, în timp ce stăteam la chiuvetă, cu vasele din ziua precedentă puse la uscat în suportul din sârmă, am auzit fiecare cuvânt, fiecare geamăt, fiecare hohot de plâns, fiecare suspin. După cum s-ar putea să anticipaţi, Joumana şi Marie-Thérèse au înşirat o litanie de condoleanţe libaneze, banalizate după atât de multe generaţii: „Dumnezeu îl vrea aproape de El“, „Timpul vindecă totul“, „Încă te bucuri de sănătate“, „Dumnezeu o să ne ajute“. Ai crede că toate vorbele astea au fost enervante. În timp ce plângeau împreună, repetau la nesfârşit aceste platitudini, cuvinte goale, inutile, prosteşti, fără de noimă şi, cu certitudine, nu pline de ciudă şi pătrunzătoare. Dar a funcţionat. Au plâns şi au jelit împreună.

Eu am plâns şi am jelit la mine în bucătărie, în linişte, ca să nu le deranjez pe ele. N-am fost capabilă să-mi stăpânesc emoţiile. Nu-l întâlnisem niciodată pe Abdallah, doar auzisem poveşti despre el când ascultam conversaţiile femeilor la cafea. Dar îmi părea rău pentru el. Îmi părea rău pentru Fadia. Ca o adolescentă sentimentală, jeleam după o iubire pierdută.

Ei, nu plâng din orice, cât ai zice peşte sau când cade vreo bombă. Ce vreau să zic e că pe vremuri eram mai puternică. Nu plângeam în copilărie sau când eram tânără. Faptul că acum plâng, chiar dacă rar, faptul că nu-mi pot stăpâni plânsul în acele rare ocazii este deconcertant. Atâta tot.

Ca să ştiţi că nu e ceva obişnuit.

Recunosc că mi-am pierdut controlul şi acum patru ani, când fiica Joumanei a anunţat grupul de la cafea că a fost acceptată la un program doctoral la Sorbona. În toiul exclamaţiilor de felicitare de pe palier, le-am împărtăşit bucuria şi am plâns aplecată peste blatul meu de lucru din piatră gri.

Oricum, e ceva ce se întâmplă rar.

Ceaţa cu burniţă s-a ridicat. Trotuarul ud şi o pătură de nori fini şi joşi – când liniştitori, când ameninţători – sunt singurele dovezi că ploaia a trecut pe aici. Picioarele mele, fiecare încercând să-l depăşească pe celălalt, mă poartă pe o stradă lăturalnică. Spre deosebire de străzile principale ce taie oraşul cu satâr de măcelar, această străduţă veche leagănă din şolduri destul de mult. Negociază cu cartierul, se târguieşte, cade la înţelegere; e rareori dreaptă, există prin sine însăşi. Strada asta e mai demodată decât bulevardele mai mari, mai aşezată. Merg pe carosabil, căci trotuarul – mai mult nişte pietre de pavaj discontinue decât un trotuar propriu-zis – este plin de maşini parcate şi de motocicletele Vespa aparţinând numeroaselor caste de agenţi de livrări din oraş. O pojghiţă rămasă de la burniţă face ca drumul să mi se pară ca un strat de smoală sub pantofii comozi, care se adâncesc uşor în asfalt. Toate clădirile de pe strada asta au câte patru etaje, fiecare etaj cu un balcon pe care sunt prinse draperii late de exterior care cândva, cu mult timp în urmă, erau viu colorate.

Trece o maşină micuţă, plină până la refuz cu fumători; parcă a luat foc, cu toate ţigările alea aprinse şi fumul pe care îl scot. Într-o altă maşină,

un băieţel plictisit îşi lipeşte faţa de geamul din spate. Observă că-l privesc şi-şi scoate limba în autoportretul turtit. Acest schimb scurt de priviri mă amuză, după cum se pare că-l amuză şi pe el. Se trage înapoi, nu-mi dau seama dacă pentru a admira reacţia mea sau propria operă de pe geam. O a treia maşină claxonează, ca să se asigure că nu-i sar în cale, apoi trece cu zgomot pe lângă mine. Urc pe bordură, dar numai pentru un pas, căci un stand care dă pe dinafară de pungi cu chipsuri din cartofi îmi blochează drumul. Proprietarul magazinului alimentar stă afară pe un scăunel, cu căştile telefonului astupându-i simţurile, total nepreocupat de faptul că el şi marfa lui s-au revărsat din magazin şi ocupă trotuarul. Pare fericit în lumea lui.

Trec pe lângă o firmă pe care scrie SALON AALIYA cu litere arabe, deşi echivalentul său în litere latine zice SALON BEYONCÉ. Nu ştiu dacă să râd sau să plâng. Pe scaunele de frizerie nu sunt clienţi.

Pare mai frig. Ultimele urme ale toamnei se ridică şi dispar. Îmi strâng poşeta lângă trup. Nu mai transpir, desigur, dar umezeala îmi stăruie încă în văile dintre degetele de la mâini.

O prăvălie unde se vând sandviciuri îşi împrăştie mirosul de usturoi pe stradă. Mi-e foame. Nu-mi dau seama dacă e vremea prânzului sau dacă a trecut. Mi-am uitat ceasul, lucru nu foarte neobişnuit de când am ieşit la pensie.

Cartierul acesta e ca o vizuină de iepure, cel puţin aşa cum îmi închipui eu o vizuină de iepure, dar nu se compară cu labirinturile veşnic schimbătoare ale taberelor palestiniene. Pare mai solid. Probabil că văd o diferenţă imensă din cauza familiarităţii. N-am mai fost în Sabra de când m-am dus să-l caut pe Ahmad, în urmă cu foarte mulţi ani. N-oi veni eu regulat în cartierul ăsta, dar îl cunosc. S-a schimbat un pic de când am trecut pe aici ultima oară, dar e, cum altfel,

recognoscibil. Cartierul în care am crescut se află nu departe de aici – nu la o aruncătură de băţ, ci la o aruncătură de tun.

În urmă cu câţiva ani, au fost destul de multe lansări de obuze pe-aici. În 2008, şiiţii şi sunniţii – blestem pe casele voastre[88] – s-au încleştat scurt şi violent pe-aceste străzi. Urmele împuşcăturilor se pot vedea pe clădiri, câteva găuri de la gloanţe în una, două pete la etajul al doilea al alteia, un singur semn ca o aluniţă pe o a treia, reziduuri pe edificii care nu-şi permit chirurgie plastică. Însă pe nici un locuitor al Beirutului nu se poate găsi vreo urmă a cicatricelor psihologice pe care acele lupte le-au provocat. Ne reprimăm foarte bine traumele. Amânăm bezna irespirabilă care ne împovărează.

Cum să vorbesc despre trădarea pe care am simţit-o când libanezi au ucis din nou libanezi? Ani în şir, din 1990, de la sfârşitul războiului, ne-am amăgit să credem că nu ne vom mai lupta niciodată între noi. Am crezut că ne-am îngropat aversiunea. Însă libanezii nu doresc să cerceteze atent perioada aceea din istoria noastră. La fel ca majoritatea oamenilor, considerăm istoria o lecţie pe o tablă de la şcoală, ce poate fi ştearsă cu buretele. Când e vorba despre greutăţile vieţii, preferăm să băgăm capul în nisip, ca struţul.

Pot să dezgrop vechea glumă a lui George Santayana, „cei care nu pot ţine minte trecutul sunt condamnaţi să-l repete“, dar nu foloseşte la nimic. Este un citat de un optimism inutil. Suntem condamnaţi să repetăm trecutul indiferent dacă ni-l amintim sau nu. E inevitabil; întrebaţi-l pe Nietzsche (eterna reîntoarcere), pe Hegel (istoria se repetă) sau pe James McCourt (istoria se repetă ca sughiţul).

Locuitorii Beirutului sunt complicat ţesuţi în războaiele oraşului lor.

Îmi sunt dragi spusele lui Mark Twain: „Istoria nu se repetă, dar rimează“.

Suntem traumatizaţi de fiecare dată când israelienii îşi încep unul dintre excesele lor ucigaşe de mari macho, dar înlăturăm problema găsindu-i explicaţii. Ei nu sunt noi. E preţul pe care-l plătim pentru că trăim lângă un vecin care permanent trebuie să dovedească marea-i înzestrare. E mare, credeţi-mă, nucleară chiar. Distrugerea pe care ne-au provocat-o vecinii noştri în 2006 a fost monumentală – nu, n-ar trebui să folosesc acest adjectiv, care implică făurire, nu radere de pe suprafaţa pământului. Suburbiile sudice ale oraşului nostru au fost distruse aproape complet, sute, dacă nu mii de oameni au fost ucişi. Au bombardat fiecare pod din ţară, fiecare centrală electrică. Am refuzat să-mi părăsesc casa, deşi cartierul meu nu era în pericol să fie bombardat. Însă, oricât de terifiant a fost, şi eu, la fel ca majoritatea locuitorilor Beirutului, am bagatelizat totul ca întâlnire dintre nebunia armatei israeliene şi radicalismul iresponsabil al grupării Hezbollah. O, Poseidon, fă ca aceşti nimicitori de cetăţi la ei acasă să găsească numai jale.

Doi ani mai târziu, în 2008, când au izbucnit confruntările dintre şiiţi şi sunniţi, n-am mai putut să bagatelizez.

Sunt sigură c-aţi băgat de seamă că îmi displace Israelul, acest ridicol stat pigmeu care dă pe dinafară de îngâmfare, deşi mulţi dintre giganţii pe care îi respect sunt evrei. Nu e nici o contradicţie. Mă identific cu outsiderii, cu alienaţii sau deposedaţii. Ca multe state naţionale, inclusiv ca statul pigmeu-frate Liban, Israelul este o oroare.

Israelienii sunt evrei care şi-au pierdut simţul umorului.

Îmi plac bărbaţii şi femeile care nu se potrivesc bine în cultura dominantă, sau, cum îi numeşte Álvaro de Campos, străini în acest loc la fel ca-n oricare altul, la fel de întâmplători în viaţă ca şi în suflet. Îmi plac outsiderii, fantome cutreierând

sălile pline de pânze de păianjeni ale castelului blestemat în care trebuie trăită viaţa.

O iubi David Grossman Israelul, dar îi cutreieră sălile pline de pânze de păianjeni la fel cum omonimul său Vasili le cutreiera pe-ale Rusiei. A scrie înseamnă a şti că nu eşti acasă[89].

Am încetat să-l îndrăgesc pe Ulise de îndată ce-a ajuns înapoi în Ithaca.

Îmi place mult ideea de ţară natală, nu însă şi întoarcerea efectivă în ea.

Cu ceva timp în urmă, Czesław Miłosz a scris într-un eseu că în epoca de azi, a tehnologiei şi deplasărilor în masă, „întreaga retorică nostalgică despre patrie, hrănită de literatură încă de când Ulise a călătorit spre Ithaca, a fost diminuată, dacă nu uitată“. Diminuată, posibil, dar cred că nu uitată. Dorul acela după o patrie natală mitică, nu neapărat după una fizică, e cel care inspiră arta. Fără acel dor, patria nu e nimic mai mult decât numele unei companii finlandeze care produce vehicule blindate folosite de Israel în războaiele sale împotriva Libanului sau denumirea unui model de mitralieră de fabricaţie argentiniană.

Preţuiesc dorul.

Preţuiesc şi ironia.

În vara lui 1982, în timp ce tancurile blindate şi navele de război israeliene impuneau un asediu din alte timpuri asupra Beirutului lipsit de ziduri de apărare, tăind alimentarea cu apă şi întrerupând transporturile de alimente, avioanele militare – catapulte moderne – au făcut una cu pământul clădiri de locuinţe, au distrus toată infrastructura şi, uluitor, au bombardat sinagoga din cartierul evreiesc al Beirutului.

Nu e nici o contradicţie.

Observ o mamă aşezată pe trotuarul de vizavi; nu e libaneză, se vede după faţă, şi nu e din cartierul ăsta, se vede după rochia ei zdrenţuită. O cerşetoare de meserie, înconjurată de uneltele

profesiei: un prunc în braţe; o fetiţă de vreo cinci ani, murdară pe rochie şi pe genunchi, fâţâindu-se de colo colo în lumea mamei; copilul cel mare, o fată de zece ani, cel mult, care stă pe jos, cu spatele lipit de zidul clădirii, în timp ce mă studiază din depărtare. Mama cu înfăţişare oropsită, ca dintr-un basm, îi dă un ghiont fetei mai mari, care sare în picioare şi vine spre mine cu pas iute, experimentat. Şatenă, murdară pe faţă şi roz în obraji, pare hotărâtă şi peste măsură de serioasă. Ochii îi sclipesc de o doză puternică de determinare, un prădător care-şi ocheşte prada.

Numai că această pradă e pregătită pentru ea.

Aştept până ocoleşte o maşină parcată, până când se apropie de mine, după care o opresc întinzându-mi palma şi spunând:

— Ai să-mi dai nişte bănuţi? Mi-e aşa de foame…

Trupul îi reacţionează înaintea feţei, cu un decalaj de câteva secunde, trăgându-se înapoi. Fata aterizează, practic, pe nissanul albastru din dreapta ei. Sprâncenele i se înalţă, faţa i se lungeşte, buzele i se strâng, obrajii i se împurpurează. Foloseşte maşina ca sprijin, se reazemă de ea cu mâna întinsă. Atunci observ că e mai mică decât mi s-a părut la început, probabil o fetiţă de opt ani, dar înaltă pentru vârsta ei.

Mă întreb dacă am mers prea departe, dar nu, fata îşi revine foarte repede.

Ochii îi zâmbesc primii, e o fată veselă. Izbucneşte în chicote. Râsul ei vine spre mine ca dintr-o catapultă, iar privirea ei mă ţintuieşte uimită. Mă examinează cu voie bună. Îi zâmbesc larg.

Mamei, care se agită dincolo de carosabilul care ne desparte, nu pare să-i placă scena noastră ciudată şi farmecul ei urban. Îngrijorarea sa e palpabilă chiar şi de la acea distanţă mare. O trage aproape de ea pe fetiţa de cinci ani, cuprinzând-o de după şolduri cu braţul drept.

— Ai părul albastru, zice fata mea.

Într-un gest plin de efuziune, bag mâna în poşetă şi-i dau toţi banii de hârtie pe care îi am – tot, în afară de ce am în buzunar, unde îmi ţin de obicei banii, în caz că mi se fură poşeta. Sfârşesc prin a-i da doar un pic mai mult decât preţul unei intrări la muzeu. Nu sunt proastă, romantică sau un romancier rus copleşit.

Zâmbind cu gura până la urechi şi foarte mândră de ea, fata numără bancnotele cu degetele iscusite ale unui agent de schimb valutar din Beirut. Se răsuceşte pe călcâie, încă numărând, şi o ia din loc spre mama ei.

— Să mergi la şcoală, îi spun.

— E vacanţă, îmi răspunde fata fără să privească îndărăt, captivată de comoara ei.

Îmi vâr la loc o şuviţă de păr albastru, îmi aranjez eşarfa şi îmi văd de drum.

Pe una dintre aceste străduţe lăturalnice, nu pot să-mi amintesc exact care, am trăit o experienţă umilitoare care-mi zăboveşte şi acum în memorie, după aproape şaptezeci de ani. Evenimentul amintit nu-mi mai provoacă prea multă suferinţă. Probabil aveam cu puţin peste patru ani; mama era în al doilea trimestru de sarcină cu fratele meu vitreg cel mare. Mergeam grăbite spre casă, ea târându-mă de mână. Păşea cu multă atenţie şi nu cu puţină consternare. Nu puteam să pricep pe atunci, şi nici nu am reuşit multă vreme după aceea, frica mamei de a fi o dezamăgire pentru soţ, pentru familia lui şi a ei. Asemenea celor mai mulţi dintre noi, supsese laptele patriarhatului (curajul bărbaţilor, fidelitatea femeilor). Credea sincer că lumea s-ar brânzi dacă soţul ei şi-ar ţine respiraţia şi că, dacă nu i s-ar satisface orice toană, universul însuşi s-ar transforma în cenuşă.

Încă îmi amintesc paşii mei grăbiţi din ziua aceea, nesiguranţa lor, pantofii mei solizi maro cu crem din pânză şi cauciuc, cumpăraţi de curând,

dar de mult ieşiţi din modă. Mergeam amândouă în mod regulat pe drumul acela, dar de data aceea era altfel. Ori că mama era în întârziere, ori că n-avea să ajungă la timp să-i pregătească lui cina, să termine de făcut curat, să-i calce cămăşile sau altceva, nu ştiu. Ştiu că era încă lumină, aşa că el n-avea cum să fi ajuns acasă deocamdată. Ştiu că mă puteam concentra doar la pulpele ei, la cum alunecau ca nişte plăci tectonice la fiecare pas, şi nu la priveliştea familiară din jurul meu. Era în întârziere, dar nu alerga din cauză că era gravidă; trecătorii n-ar fi permis aşa ceva, s-ar fi simţit obligaţi să-l apere pe fratele meu vitreg-fetusul de mama lui iresponsabilă.

Pe vremea aceea, pe străzile astea mergeau mai mulţi oameni, mult mai mulţi.

În mintea mea, când păşesc acum pe aceste străzi, văd pulpele alburii ale mamei aşa cum erau atunci, pulpele Herei sau Atenei din tabloul Judecata lui Paris de Rubens. Îmi închipui legănatul poalelor rochiei sale negre, unduirile lor sub adânciturile în formă de şa din spatele genunchilor ei.

Când păşesc acum pe aceste străzi, observ cât de mult mai înalte sunt azi clădirile, majoritatea construite în anii ’50 şi ’60, cât de mult mai înaltă sunt eu acum.

Îmi aduc aminte că atunci m-am panicat. Trebuia să fac pipi. I-am spus întruna că nu mai pot să aştept până ajungem acasă. Probabil mi-am închipuit că ea, vrăjitoare cum era, putea să facă să apară o toaletă pentru mine. Spre deosebire de nevasta lui Lot, nu voia să se uite îndărăt, îşi ţinea privirea aţintită neclintit înainte, înainte spre Mecca ei. Şi ea avea nevoie să urineze, mi-a zis în timp ce continuam să mergem. Întotdeauna avea nevoia asta în starea ei, dar avea să aştepte până ajungea acasă. Întotdeauna aştepta. Dacă ea putea, puteam şi eu.

Probabil am început să plâng. M-oi fi împiedicat. Trebuie să fi făcut ceva, fiindcă lumea ne arunca priviri îngrijorate, unii oameni cu dispreţ. Mama a oprit înaintarea noastră. Chiar trebuie să am mereu pretenţii, să fac o scenă? De ce nu pot să mă comport ca un copil normal? Cu mâna mea încă în mâna ei, m-a tras spre o alee dintre două clădiri ocru, cu câte două etaje. Apoi mi-a dat drumul la mână pentru a tăia legătura dintre noi şi mi-a făcut semn să plec. „Acolo, fă acolo – şi repede“, mi-a zis mama.

Probabil am fost surprinsă ori şocată de îndemnul ei. Ar fi trebuit să fiu ori surprinsă, ori şocată, dar nu mai ţin minte. Am fugit pe alee în timp ce ea stătea de pază cu spatele la mine. Temându-mă că aş putea să fiu zărită de vreun trecător, m-am furişat pe poarta uneia dintre clădiri. M-am lăsat pe vine în spatele unui arbust de bougainvillea în floare, ca să fiu cât de cât ascunsă sub coroana lui de roşu.

O femeie cu rochie neagră şi părul acoperit cu un batic închis la culoare a strigat la mine şi m-a făcut în fel şi chip. Presupusesem că nu mă poate vedea nimeni. Mă uitasem în jur înainte de a-mi începe profanarea, dar nu observasem balconul de la ultimul etaj unde stătea ea. „Pleacă de acolo“, ţipa întruna, dar nu puteam. N-am fost în stare să mă opresc din a face pipi. N-am fost în stare nici să-i înfrunt privirea sau furia. Vocea şi înjurăturile ei deveneau tot mai puternice. Privirea mi-a zăbovit pe balta continentală care se forma pe pământul de sub mine.

Când am fost îndeajuns de prezentabilă ca să ridic ochii, mama era lângă mine, părând mai mult perplexă decât supărată, dar doar pentru o clipă. Când femeia din balcon a început s-o afurisească pe ea şi metodele ei de parenting, mama a dezlănţuit asupra necunoscutei o litanie de imprecaţii atât de impresionantă, încât femeia s-a înroşit şi a amuţit. Fiinţa acum mută şi grosolană

se ţinea bine de balustradă, de parcă mama avea puterea s-o sufle de pe balcon. Sub balconul ăsta în care domnea cândva femeia, era sculptat în piatră un blazon înfăţişând snopi de grâu, un panaş fals care trebuie să fi fost cândva de aceeaşi culoare ocru, dar care se înnegrise colectând în canelurile sale funinginea şi praful oraşului.

Mama m-a împins spre stradă împungându-mă cu degetul în spate, m-a apucat din nou de mână şi a continuat marşul spre casă. M-a ignorat tot restul drumului, dar bombănea de una singură spre cer. Nu m-a lovit, nu m-a plesnit cu dosul palmei peste cap, însă era furioasă. Era o furie cu o singură mână care gesticula în mers.

Nu sunt sigură care anume dintre cele două posibilităţi a adăugat cel mai mult paie pe focul ei, faptul că am făcut-o de ruşine, ceea ce-i dădea de înţeles femeii că nu era o mamă perfectă, sau că i-am întrerupt mersul rapid, ceea ce-i dădea de înţeles soţului că nu era o soţie perfectă. Ţin minte că tot drumul de întoarcere am fost înspăimântată, cu ochii lipiţi la două pete de pe pantoful stâng, două pete ude pe pânza crem, nu pe cauciucul maro. Cum aveam să-i explic asta mamei?

Mărşăluiesc înapoi spre casa mamei. Nu pot să zic că marşul este pe deplin inconştient. M-am gândit dimineaţă la asta, dar nu mi-am întocmit un plan şi nici n-am luat o decizie fermă. M-am gândit să o văd pe mama şi un muşchi al memoriei din picioarele mele pare să fi răspuns. Picioarele m-au purtat în acea direcţie generală pe căi ocolite, într-un ritm incert. Ca în multe basme, trebuie să ajung acolo. Jung nu s-ar fi mirat deloc.

Nu-mi ascut cuţitul, nici nu bat pernele de întâmpinare, să fie mai pufoase. Să menţionez că nici nu pregătesc pernele ca s-o omor. Nu intenţionez nimic. Nu va exista nici o hotărâre, nici o epifanie; şi, foarte probabil, nu voi înţelege mai mult decât înţeleg acum. Bănuiesc că nu vreau ca

urletul ei de groază să-mi fie ultima amintire despre ea. Intenţia mea, scopurile mele sunt simple.

Simt că am ratat o ocazie la ultima noastră întâlnire, că am distrus un moment prielnic. A fost un moment prielnic, nu? Ar fi trebuit să-i spun ceva?

„Sunt eu, mamă, eu.“

Să-l fi citat pe Milton, cu ce-i spune fiica, Păcatul, tatălui ei, Satana? „Uitatu-m-ai tu dară şi acum / În ochii-ţi par o ticăloasă?“

Ar fi trebuit să-i dau o palmă?

După ploaie, totul pare clar, ud şi strălucitor. Pe frunzele uscate ale unui copac al cărui nume nu mi-l pot aminti se strânge rugina. Dacă mama va ţipa iar când mă vede, o voi omorî.

În loc s-o vizitez pe ea, ar trebui să merg acasă şi să-l depozitez pe Sebald în camera menajerei.

Sunt mândră că am finalizat proiectul Austerlitz. Îl consider unul dintre cele mai bune romane despre Holocaust. Trebuie să spun că mare parte din ceea ce se scrie astăzi despre Holocaust pare să fie direcţionat spre mica burghezie. Consider că atunci când un subiect a fost exploatat atât de mult, mai ales ceva atât de cumplit ca Holocaustul, orice noutate e necesar să mă silească să-l privesc cu alţi ochi, să trăiesc sentimente pe care nu le-am avut înainte, să explorez ceea ce până atunci n-am explorat. Când l-am citit prima oară pe Primo Levi[90], am avut fiori şi spasme în cele mai ciudate momente timp de o săptămână. N-am putut să citesc Pe-aici spre gaz, doamnelor şi domnilor de Borowski[91] fără să mă agăţ strâns de marginea biroului. Dar pe urmă au trecut ani, în care am terminat de citit cu mare greutate cărţi mai degrabă melodramatice, până să dau peste În afara destinului a lui Kertész[92] ca să mă simt din nou provocată intelectual.

Kertész, la fel ca Levi şi Borowski, a scăpat de camera de gazare de la Auschwitz, şi e singurul dintre cei trei care nu s-a sinucis – nu încă, cel puţin. În 1951, Tadeusz Borowski, la douăzeci şi nouă de ani, a deschis gazul şi şi-a băgat capul în cuptor. Gestapoul îl arestase pe el, care nu era evreu, pentru că îşi publicase pe ascuns poeziile.

Oricine zice că peniţa e mai puternică decât sabia n-a ajuns niciodată faţă în faţă cu o armă.

Două dintre cărţile mele preferate sunt Emigranţii de Sebald şi romanul lui Ota Pavel[93] Cum am ajuns să cunosc peştii. Ce îmi place nespus la ele este că se ocupă de Holocaust privindu-l indirect; nu-mi amintesc să fie pomenit acest cuvânt în vreuna dintre ele. Ambele refuză să murdărească durerea cu sentimentalism, iar din acest motiv sunt tulburătoare.

Durerea este greu de abordat direct şi trebuie curtată pe ocolite. Foarte puţini dintre noi sunt în stare să scrie despre o tragedie fără să se piardă în refracţia lacrimilor care orbesc. Mi se pare că trebuie să ascultăm sfatul lui Bushy din Richard al II-lea şi pe cel al lui Slavoj Žižek, la o adică, şi să privim strâmb.

Oare durerea ne face şi ea să ne pierdem conurile cu pigmenţi sensibili la undele scurte, ne face mai puţin apţi să distingem culoarea albastră?

Mă întreb dacă Hannah, în ultimul său an de viaţă, a privit direct la viaţa ei şi a fost copleşită. S-ar fi putut salva dacă ar fi privit strâmb?

Din Sonete către Orfeu de Rilke:

Chiar pomii sădiţi pe când eraţi copii
Mai apoi au crescut prea grei, n-aţi mai putut să-i ţineţi[94].

Pe Hannah am văzut-o pentru prima oară în apartamentul mamei mele. Când familia fostului meu soţ a venit să-mi ceară mâna oficial, ea îi însoţea. Am observat-o în ziua aceea, deşi n-am

remarcat prea multe. Împlinisem şaisprezece ani abia de două luni, eram prea adâncită în cărţi, şcoală şi iluzii.

Recunosc aici că atunci nu m-am gândit prea mult la posibilele consecinţe ale acelei zile. Ştiam, mi se spusese, că era vorba despre o cerere în căsătorie şi că familia viitorului meu soţ ne vizita ca să mă studieze, să mă judece, că trebuia să mă port cu oarecare demnitate, dar nu mă gândisem profund la toate astea. Nu aveam o soră mai mare care să fi trecut prin procedura asta, nici verişoare mai mari ca exemplu.

De pildă, nu-mi dădusem seama că măritişul însemna că voi fi retrasă de la şcoală. Dacă aş fi realizat, aş fi pus mult mai multe întrebări în clasă. Eram o molie căreia i se dădea jos cu forţa crisalida, pentru a înfrunta luminile aspre şi furtunile înspăimântătoare ale lumii.

Nu înţelegeam care-mi erau opţiunile. Dacă aş fi făcut-o, aş fi dat mai multă atenţie, aş fi pus mai multe întrebări despre găgăuţă.

I-aş fi îndesat pe gât pipa pretenţioasă în timp ce pufăia din ea.

Fostul meu soţ avea cea dintâi virtute din epoca lui Stendhal, aşa cum i-a explicat contele Mosca fermecătoarei ducese în Mănăstirea din Parma: „Cea dintâi calitate la un tânăr astăzi, şi poate încă cincizeci de ani de-acum înainte, adică atâta timp cât ne vom teme şi cât religia îşi va fi recâştigat puterile, este de a nu se arăta în stare de entuziasm şi de a nu avea duh“.

Ăsta e prostul cu care m-am măritat, binecuvântat fie-i sufletul rânced. În acest caz, se poate adăuga şi: să arate implicit o lipsă de simţ al umorului şi deopotrivă al onoarei; ah, şi să fie incapabil să câştige un venit, să fie mulţumit de analfabetismul lui funcţional şi să fie un laş congenital. Era plin de calităţi, dădea pe dinafară, s-ar putea zice.

Când am fost lăsaţi singuri în livingul micuţ ca să stăm un pic de vorbă şi să ne cunoaştem, insectei impotente i-a luat peste douăzeci de minute să aibă curajul să spună ceva („Eşti drăguţă“). Stăteam amândoi acolo, cufundaţi în tăcerea stânjenitoare, cu privirile plimbându-ni-se de colo până colo, dar fără să ni se întâlnească. Exagerez doar cu puţin când spun că toate conversaţiile pe care le-am purtat după aceea începeau cu o tăcere care dura douăzeci de minute în cap, dacă nu mai mult.

Pe parcursul căsniciei noastre, treceau săptămâni întregi fără să întreţinem mai mult de comunicări de circumstanţă, neîmpărtăşind nimic altceva decât tăcerea perplexă.

Şi credeţi că sunt acum sunt singură? Cerule!

Îmi doresc să-l fi ascultat pe Cehov sau să-l fi citit pe atunci: „Dacă vă este frică de singurătate, nu vă căsătoriţi“.

Nu sunt atât de egocentrică încât să cred că mariajul meu a fost cel mai groaznic sau că soţul meu a fost cel mai rău. Nu a dat niciodată în mine (ar fi trebuit să se urce pe o scară ca să reuşească), nu mi-a provocat suferinţă fizică. Am întâlnit bărbaţi mai răi. Ştiu şi că mariajul meu n-a fost câtuşi de puţin unic ori neobişnuit în Beirut. În cuvintele concise ale lui Madame du Deffand, care, la fel ca mine, s-a căsătorit şi aproape imediat s-a despărţit, „a nu simţi nici un fel de dragoste pentru soţ este o nenorocire larg răspândită“.

Dar destul despre el.

Hannah mi-a atras atenţia în ziua aceea din două motive: mânca şi era fericită. A devorat tot ce i s-a oferit. Când eu sau mama aduceam o tavă cu dulciuri, ciocolată sau migdale învelite în zahăr, preparate în casă, ea nu ezita, nu clipea, nu refuza. Ceilalţi oaspeţi se prefăceau că se gândesc dacă să mai ia, că hâr, că mâr, şovăiau înainte de a mai servi o porţie, nu însă şi Hannah. Ea mulţumea din

plin pentru fiecare lucru oferit înainte de a-l înfuleca. Când îi ziceam „Luaţi două, vă rog“, lua.

Draga mea Hannah.

Da, şi era fericită. Nu a vorbit prea mult, dar părea foarte fericită să fie inclusă, aproape de parcă ea ar fi fost mirele. De n-ar fi fost convenţiile, obiceiurile şi manierele, probabil ar fi ţopăit prin cameră până la mine ca să mă îmbrăţişeze, urându-i bun venit în lumea ei proaspetei mirese. Revărsa cu dărnicie bucurie asupra familiei fostului meu soţ şi asupra familiei mele.

A fost prezentă atât la logodnă, cât şi în seara care a trecut drept nunta mea. Ceea ce m-a făcut să o îndrăgesc a fost că la două zile după ce m-am mutat în apartament, ea a fost prima care mi-a făcut o vizită. Spun mi-a făcut, nu ne-a făcut, fiindcă fostul meu soţ o ura. Ea nu era conştientă de dispreţul lui şi, ca să spun adevărul, în general nu era conştientă de existenţa lui. Până să alunece în prăpastia de la sfârşitul vieţii sale, Hannah a avut un talent neobişnuit de a ignora pur şi simplu ce era neplăcut, iar fostul meu soţ era cu siguranţă neplăcut. Nu ştiu când a ajuns Hannah la concluzia că el era irelevant, dar s-a întâmplat cândva foarte devreme, cu mult înainte să-mi dau şi eu seama. L-a pomenit doar de două ori în jurnalele ei; prima oară, l-a asemuit cu un hamal din aeroport, ceea ce după părerea mea era o descriere extraordinar de potrivită; ultima dată a fost când el m-a părăsit, iar ea l-a numit câine, „corcitură râioasă şi murdară“, ca să fiu exactă.

Când a venit pentru prima dată în apartamentul meu în ziua aceea, m-am dus în bucătărie să-i fac o cafea şi ea a venit după mine. Pe când râşneam boabele, şi-a aplecat capul şi i-am simţit fruntea atingându-mi părul, în semn de mângâiere. „Soţiorul tău e-un tip foarte arţăgos, dar nu-ţi face griji, îl cunosc de când era copil, e inofensiv“, mi-a şoptit ea. Sprâncenele, aşa cum le era obiceiul

când era răutăcioasă, i s-au mişcat uite în sus şi-n jos de câteva ori, cerşind aprobare.

Bineînţeles că a sfârşit prin a mă învăţa cum să fac un ibric de cafea, câte linguri de cafea măcinată, cât zahăr, cât cardamom. Pur şi simplu ne-am pomenit împrietenindu-ne. A fost prima persoană care a dorit să mă aibă în viaţa ei, prima care m-a ales.

Hannah m-a învăţat multe lucruri. Când am fost dată în căsătorie, eram nepregătită pentru viaţă. Uneori cred că încă sunt nepregătită, dar asta-i o altă problemă acum. M-a învăţat să gătesc, deşi nu era o bucătăreasă cu mult mai bună decât mine. Cum să tricotez, deşi nu m-a interesat să mă ţin de asta. Cum să cos şi cum să pun nasturi, lucru la care am devenit destul de pricepută, de vreme ce pierderea nasturilor era o specialitate a impotentului. Îmi strecura cărţi şi reviste.

M-a învăţat, de asemenea, să mă rog, o altă disciplină de care nu m-am ţinut. La început eram prea ocupată, ba cu treburile gospodăreşti, ba cu gătitul sau cu propria educaţie de una singură. Nu prea aveam timp pentru un Dumnezeu care nu prea avea timp pentru mine. Când m-am maturizat, nu am avut trebuinţă de aşa ceva. Emmanuel Lévinas afirmă că Dumnezeu a plecat în 1941. Al meu a plecat în 1975. Şi în 1978, şi în 1982, şi în 1990.

Hannah, pe de altă parte, a fost înmărmurită de uimire că nici eu, nici insecta impotentă nu aveam un covoraş pentru rugăciune (el nu era atât religios, cât superstiţios) şi s-a mirat şi mai mult când şi-a dat seama că mama nu trimisese unul cu mine în noua mea casă matrimonială (mama n-avea nici ea aşa ceva). Ea mi-a cumpărat covoraşul care a devenit primul lucru pe care mi-l ating picioarele când mă dau jos din pat.

Hannah nu era meticuloasă cu rugăciunile ei. Făcea tot ce îi stătea în putinţă, dar dacă rata una sau două pe zi, nu se tulbura peste poate. Nu se ruga aproape niciodată după-amiaza, căci în

majoritatea zilelor venea la librărie ca să mă ajute să închid magazinul, iar apoi mergeam împreună pe jos acasă, la apartamentul meu. Iarnă sau vară, pe întuneric sau pe lumină, ea fost acolo de-a lungul anilor, fie că era soare, fie că ploua.

Stăteam la taifas pe când pregăteam, de bine, de rău, mâncarea pentru cină şi-n timp ce o mâncam în grabă, înfometate. Una dintre imaginile pe care nu le pot uita este cea cu Hannah lingându-şi degetul arătător şi adunând firimiturile de pe faţa de masă. Stătea cu mine în camera de citit, care nu era încă ticsită cu atâtea cărţi ca acum, şi, asemenea unui buletin de ştiri, mă punea la curent cu aventurile familiilor, a ei şi a logodnicului său, a fostului meu soţ. Mereu tricotând, vorbea întruna în timp ce producea pe bandă rulantă pulovere pentru toţi nepoţii şi nepoatele din cele două familii ale sale – pulovere care o ajutau să fie îndrăgită şi inclusă.

Mă vizita şi în timpul programului meu de lucru, deşi nici pe departe la fel de des, dar acolo la librărie nu mai era la fel de vorbăreaţă. Aveam sau nu clienţi, se aşeza pe un scaun de plastic într-un colţ, tricotând fără să scoată vreun alt sunet în afară de ţăcănitul ritmic al andrelelor din bambus. Uneori scria în jurnal, stiloul ei scârţâind abia auzit în liniştea magazinului. Eu citeam la biroul meu, ceva ce ea considera ca făcând parte din munca mea şi, atentă cum era, îmi ţinea companie, dar nu mă deranja. Eram două singurătăţi profitând de pe urma unui răgaz permanent înviorat când ne aflam una în prezenţa celeilalte, două solitudini care-şi purtau reciproc de grijă.

Ar trebui să spun că, din când în când, eram trei singurătăţi în librărie. Câteodată, Hannah venea în vizită când era şi Ahmad acolo. Cum nici unul dintre ei nu prea vorbea în timp ce eu lucram, se înţelegeau foarte bine. Eu citeam la birou, Hannah tricota într-un colţ, iar Ahmad devora cărţi aşezat

pe duşumea. El m-a părăsit cu câţiva ani înainte ca ea să se sinucidă.

Hannah m-a învăţat multe lucruri, dar cândva de-a lungul timpului, nu ştiu sigur când, probabil pe când aveam douăzeci şi doi sau douăzeci şi trei de ani, am început un ritual nou: seara, după cină, în timp ce stăteam amândouă în camera mea de citit, începeam să-i citesc lui Hannah. Stătea pe sofaua îndrăgostiţilor, tricotând în linişte, în vreme ce eu, în fotoliul îmbrăcat cu pânză bleumarin, mă transformam în buletinul de ştiri neîntrerupt. Îi citeam numai cărţi de filosofie – mereu susţinea că o pasiona subiectul – şi doar în franceză, căci engleza ei scârţâia (obişnuia să spună că se încurca la prima propoziţie subordonată). Amândurora ne-a fost greu la început şi, sincer, a trecut o vreme până când să înţeleg ceva din ceea ce citeam. Cred că a durat doi ani de lecturi la ceas de seară, probabil 1952 şi 1953, ca să parcurg, să răsfoiesc Le monde comme volonté et représentation[95], şi nu pot să afirm la modul serios c-am priceput mare lucru din Schopenhauer la prima lectură sau la a doua, dar am încercat în continuare. În filosofie, mult timp am fost genul de persoană care întorcea paginile înainte să fiu o cititoare adevărată. M-a preocupat suprafaţa până când am pătruns esenţa.

Când scriu aceste rânduri, îmi dau seama că pot spune cu uşurinţă cât de dificilă a fost învăţarea în acei primi ani, însă la vremea aceea nu-mi era la fel de uşor de recunoscut. La început, n-am fost în stare să-mi împărtăşesc temerile cu Hannah; nu puteam să-i zic cât de străini îmi sunau filosofii aceia, cât de insurmontabile mi se păreau obstacolele în a deveni o persoană învăţată. Singura mea speranţă era să-mi falsific drumul spre o educaţie. Bănuiam că şi ea pricepea foarte puţin din ce-i citeam, că asculta fiindcă îi plăcea cum sună vocea mea. Ne-a luat un an întreg să terminăm Éthique[96] a lui Spinoza, doar primul volum.

Într-o zi din perioada de început a muncii mele la librărie, când încă eram nesigură de foarte multe lucruri, Hannah tricota aşezată pe scaunul din plastic alb din colţ când în magazin a intrat o femeie îmbrăcată şic, însoţită de un parfum de liliac şi de fiţe mic-burgheze. Avea ceva care m-a făcut să mă simt nesigură. S-a apropiat de biroul meu, şi-a ridicat ochelarii de soare şi s-a interesat de cărţi de Heidegger, prima oară când întreba cineva de un filosof. Când am îndrumat-o spre cărţile respective, m-a privit glumeţ şi m-a iscodit:

— Pe care mi-aţi recomanda-o?

Era răutăcioasă, distrându-se pe socoteala mea. Eram o toantă şi arătam ca atare. Aş fi putut să-i răspund; îi citisem lui Hannah un eseu despre el, dar încă nu citisem nimic din opera lui. Eram stânjenită şi pe cale să spun ceva greşit.

Fără să-şi ridice ochii de la puloverul la care lucra, Hannah a intervenit:

— Nu v-am recomanda nimic de protonazistul ăla. E un filosof de mâna a doua, cu o şapcă tricotată ridicolă şi, credeţi-mă, mă pricep la tricotat.

Îi arătasem poza care apărea în eseul critic. Hannah a continuat, sans façons[97], să înflorească informaţiile pe care i le citisem:

— Îl interesează doar să pozeze şi numai cei care vor să pozeze sunt pasionaţi de el. O femeie cu inteligenţa dumneavoastră n-ar trebui să-şi piardă vremea citindu-l pe Heidegger. Cei cărora le place de el confundă filosofia cu gătitul. Tot ce a scris el este prăjit, fript şi complet copt. Încercaţi Schopenhauer, ei da, pe el putem să vi-l recomandăm.

De l-am fi înţeles de fapt pe Heidegger pe-atunci, nu l-am fi desconsiderat atât de uşor. La urma urmei, oricine zice că deplasarea este o modalitate fundamentală de existenţă în lume ar trebui luat în considerare cu un pic mai multă seriozitate de către noi două.

Poate n-am fi înţeles noi multe la început, dar ne descurcam – Hannah mă ajuta să fac faţă.

*

Filosoful cu care mă simt cel mai înrudită este Spinoza; mă identific cu povestea şi cu viaţa lui. Învăţaţii evrei din Amsterdam au emis un herem[98] (o fatwa, pentru cei care nu vorbesc ebraică) împotriva rudei mele când el avea doar douăzeci şi trei de ani. A fost excomunicat pentru ereziile sale. Nu s-a luptat, nu s-a revoltat. Nici măcar nu s-a văicărit. A renunţat la moştenirea familiei şi a devenit un cărturar particular, un filosof acasă la el.

În tablouri şi schiţe, este înfăţişat cu ochi mari, căprui – şi un nas semitic mare ca al meu, desigur – ochi cercetători care străpung întunericul ce ne înconjoară şi pe cel dinăuntrul nostru privind fără a clipi –, o privire intensă, strălucitoare, care dispersează ceţurile şi miasmele.

A lucrat ca şlefuitor de lentile până în ziua morţii sale, la patruzeci şi patru de ani, de o boală de plămâni, probabil silicoză, agravată de praful de sticlă pe care l-a inhalat exercitându-şi meseria.

A murit prematur, încercând să-i ajute pe oameni să vadă.

Ca mulţi dintre scriitorii şi muzicienii pe care îi admir, nu s-a căsătorit niciodată. Probabil a murit virgin.

Întotdeauna am presupus că după herem Spinoza a dus o viaţă de pustnic, însă am aflat recent că lucrurile n-au stat deloc aşa. Avea numeroşi prieteni care îl vizitau, iar unii dintre ei chiar îl ajutau cu bani. Aşa că ştiu că ideea mea despre cine a fost el nu e exactă, dar tot mă agăţ de mitul meu. Acum, de n-ar fi scris Etica, de n-ar fi creat noţiunile de libertate religioasă, libertate a presei, republicanism democratic şi moralitate laică, detaşată de teologie, nu l-aş revendica. Faptul că a scris o asemenea operă îl face un

geniu. Faptul că a fost ceea ce eu consider un outsider patologic îl face preferatul meu.

Avem nevoie disperată de un Baruch în Beirut, un cavaler care să ucidă dragonii ecleziaşti sau măcar să le taie ghearele.

Când îi întâlnesc întâmplător numele în vreuna din lecturile mele, ca în minunatul roman pe care l-am menţionat anterior, Sefarad de Antonio Muñoz Molina, în inimă îmi bat din aripi fluturi, de parcă întâlnesc un iubit pierdut sau redescopăr o experienţă intimă, aproape senzuală.

Tocul pantofului îmi aterizează pe sol tare, dala din trotuar, însă planta piciorului nu întâlneşte nici un sprijin şi îmi pierd echilibrul. Mă redresez repede, aşa că nu cad în faţă. O gaură din pavaj se cască spre mine – o groapă suficient de mare pentru ca un pitic miner să se strecoare înăuntru. Încerc să privesc în ea, ca să estimez cât de adâncă este mina, fie şi numai pentru a ghici câte oase de la picior mi-aş fi rupt dacă aş fi călcat în ea. Mă copleşeşte greaţa şi mă trag înapoi. Micul clopot de biserică hiperactiv din urechile mele răsună din nou. Câţiva metri mai încolo mă opresc, mă reazem de zidul unei clădiri ca să respir şi să mă liniştesc, să permit miasmei amintirilor să mi se prelingă afară din cap.

Trebuie să-mi continui mersul. Tot înainte.

Pe străduţa asta se construiesc două blocuri de locuinţe imense. Şantierul e înconjurat de panouri înfăţişând occidentali ridicol de bogaţi făcând cumpărături, înotând în piscine private şi aplicându-li-se tratamente faciale în saloane spa. Un slogan afirmă: PETRECEM IAR CA LA BEIRUT. Sute de astfel de clădiri sunt ridicate prin tot oraşul, nici una dintre ele mai jos de super ultra lux.

Nu mult după ce am fost dată în căsătorie, familia pentru care devenisem brusc o membră superfluă s-a mutat în apartamentul în care

locuiesc acum mama şi progeniturile fratelui meu vitreg cel mare. Schimbarea de reşedinţă, la o stradă mai încolo de cealaltă, era un pas înainte, dar nu foarte mare, de la două dormitoare la două şi jumătate – jumătatea fiind chilia mamei mele. Clădirea micuţă cu apartamentul şi mai mic în care am crescut a fost demolată şi înlocuită de un complex de douăsprezece etaje, cu un restaurant cu bărcuţe de sushi la parter, unde pe vremuri era locuinţa noastră. Nu am mâncat niciodată acolo.

Nu sun la soneria mamei (a fratelui vitreg cel mare). Şovăi puţin înainte de a ciocăni la uşa din lemn de pin. Neauzind nimic, aştept. A trecut foarte mult timp de când m-am aflat în acest loc. Zgârieturi, râcâituri şi crestături fac uşa să semene cu fundul unei litiere, dar mânerul sferic din aramă străluceşte, atât este de lustruit, de la atingerea atâtor mâini – multe mâini, nu şi a mea, nu de multă vreme.

Refuz să-l ating, refuz să-l răsucesc. Bag de seamă că mâna mi-e agăţată cu putere de balustrada neagră din fier forjat care înconjoară palierul. Îi dau drumul.

Mă întreb ce-ar crede Murakami despre nişte străini care tranşează ton unde dormea el cândva, acolo unde acum un şir de bărcuţe în miniatură jalnice, legate una de alta, se învârtesc la nesfârşit.

Se pare că nu-mi răspunde nimeni. Mă înclin spre uşă, sperând să n-aud nici un zgomot din apartament. N-o să fiu dezamăgită dacă nu e nimeni acasă, căci pot să revin, cu siguranţă, în altă zi. Pot să mai urc o dată cele şaptesprezece trepte joase şi abrupte, dacă vreau, dacă aleg să fac asta. Lemnul îmi lipeşte eşarfa de ureche.

Apăs soneria. Un foşnet de paşi înăuntru, apoi alţi paşi. O puştoaică în tricou, blugi, papuci şi cu machiaj realizat fără îndemânare deschide uşa din pin vopsit. Treisprezece ani, aş zice, poate chiar paisprezece, în ciuda codiţelor caraghioase. Un şir de coşuri încăpăţânate îi ocupă un sfert din partea

de jos din dreapta a bărbiei. Ochii i se ascund în spatele unor pleoape care se lasă în jos încet, dându-i un aer de permanentă apatie care contrazice o umbră de uimire, poate chiar de interes cu privire la această rară apariţie a unei persoane necunoscute la uşă. Tricoul ei urlă Kenzo cu litere aurii, sclipitoare.

E foarte tânără. Mă hazardez să ghicesc cine ar putea fi, care ar putea fi legătura noastră de rudenie. Există o asemănare, sunt sigură. Face parte din familie. Sunt nedumerită.

— Aş dori să-mi văd mama, o anunţ ceremonios.

E limpede că habar nu are cine sunt sau despre cine întreb. Îşi cheamă bunica, tare şi un pic prea insistent. Aşteaptă la uşă, păzind-o, neîmpiedicându-mi propriu-zis intrarea, dar postată uşor într-o parte, de parcă speră să-i ofer un bacşiş sau măcar un flecuşteţ ca suvenir al întâlnirii noastre.

Bunica ei nu este nimeni alta decât cumnata mea cea scorţoasă, cu toată micimea staturii sale. Expresia uluită de pe faţa ei ştearsă s-ar putea să merite orice surprize neplăcute m-or pândi în casa aceasta. Pare obosită, sleită de puteri şi terminată, muncită peste măsură şi copleşită. Biata femeie nu a trăit în viaţa ei o clipă de răgaz sau de solitudine.

— Vreau doar să o văd, îi zic. Te rog să nu-ţi faci speranţe deşarte. N-o voi lua cu mine. Nici să nu te gândeşti la asta. Vreau doar să-i fac o vizită.

Îşi regăseşte rapid stăpânirea de sine.

— Acum? întreabă ea. Ai venit în vizită acum? După tot ce s-a întâmplat?

O conversaţie alcătuită din scurte izbucniri sub formă de întrebare? De ce atâta iritare? Atâta antipatie?

Sunt inofensivitatea personificată. Nu mă aştept ca lumea să mă iubească, să mă placă sau să simtă vreun fel de sentiment faţă de mine. Niciodată n-am vrut să ies suficient de mult în evidenţă încât să

am duşmani. Nu vreau să spun că sunt timidă din naştere sau vreo micsandră banală a cărei dorinţă profundă este să înflorească sub forma unui crin portocaliu pestriţ, scandalos parfumat, ci doar că încerc să trăiesc fără să mă amestec în viaţa altora fiindcă n-am nici cea mai mică dorinţă ca ei să se amestece în a mea.

De ce nu mă suferă cumnata mea? Nu i-am făcut niciodată vreun rău. Nici măcar nu ţin minte să fi intrat în vorbă de prea multe ori cu ea. Înţeleg că doreşte să i-o iau pe mama de pe cap, dar cu siguranţă ştie că dorinţa ei nu este rezonabilă. S-a mutat din casa părinţilor ei în casa părinţilor mei şi de atunci locuieşte cu mama. O cunoaşte pe mama mai bine decât mine.

N-am avut de-a face cu viaţa cumnatei mele de mulţi ani, de decenii. N-ar trebui să mă urască.

— M-am gândit că vizita mea ar putea ajuta.

Fac un mic pas înapoi, gata să-mi împachetez intenţiile şi să plec. Ea nu zice nimic, dar se dă cu un pas mai mare înapoi. Atât ea, cât şi nepoata ei îmi fac loc să trec, apele se despică, dacă pot să zic aşa.

Fata desface o gumă de mestecat şi şi-o îndeasă în gură. Nu-mi dau seama a cui fiică este, a căruia dintre copiii fratelui vitreg cel mare. Ar trebui să întreb, dar tac. Dacă stau să mă gândesc, nu-mi amintesc de nici unul dintre copiii lui sau câţi are. Intru în apartament, pe lângă cele două portărese, mă strecor printre mirosurile tinereţii (gumă de mestecat, parfum ieftin) şi ale bătrâneţii (sudoare, miros de trup uşor stătut şi acru).

Apartamentul nu s-a schimbat prea mult de când am fost ultima oară aici. Când a fost asta? Atât de demult, că nu mai ţin minte. Întotdeauna a fost neaerisit, întunecos, rece şi jilav. Pe hol, păşesc pe sub o fâşie de hârtie pentru prins muşte care atârnă de tavan; probabil că e de-o seamă cu mine, căci acum e cafenie, acoperită cu pete mai închise la culoare – carapace, s-ar putea presupune.

Fratele vitreg cel mare nu este acasă, fapt pentru care sunt nespus de recunoscătoare. Probabil joacă jocuri de puştani cu amicii lui. Nu întreb de el, nici soţia lui nu-mi zice unde s-a dus. Cumnata mea mă conduce mai adânc în bârlogul ei, prin uşile duble pliante. Îi observ ochiurile duse de la ciorapii negri, alcătuind un fel de scară miniaturală.

Tapetul şi-a pierdut orice urmă de culoare sau textură. Ultima dată când l-am văzut, dacă îmi amintesc corect, era roz-piersiciu, cu dungi verticale în relief. Acum e de un bej-murdar. Doi pereţi din living sunt împodobiţi cu covoare, covoare turkmene uriaşe realizate industrial, la maşină, cărora vechimea nu le-a adăugat nimic demn de interes. Portrete în mărime naturală se îngrămădesc dezordonat pe un al treilea perete, fotografii alb-negru cu bărbaţi rotofei, mustăcioşi cu toţii, nici unul zâmbitor, toţi aţintind asupra mea o privire mustrătoare, severă atunci când intru, toţi morţi. Portretele au grijă ca pereţii să fie mereu mai aglomeraţi decât livingul, ca morţii să-i întreacă în număr pe cei vii.

Mama pare moartă în living, însă pieptul îi hârâie. Respiră.

— Nu e moartă, zice cumnata mea.

Capul mamei şi braţele i se îndoaie înspre corp, ca nişte virgule; din cauza dimensiunilor ei foarte mici şi a capului lăsat în jos, fotoliul cu imprimeu floral (trandafiri şi dalii, spini şi frunze) arată ca desprins din Alice în Ţara Minunilor. Pantofii, negri cu tocuri joase, nu ating podeaua – mama întotdeauna a urât papucii. Şuviţa albă din păr pare să i se fi mărit. Pe faţă îi cade lumină de la o mică fereastră, însă asta n-o deranjează. Suntem cu toţii copii când dormim.

Lângă fereastră stau. Şi-n timp ce şed aşa,
se întoarce tinereţea-mi. Zâmbesc arar. Arar îmi vine a scuipa[99].

— Pot s-o trezesc, zice nepoata mea. Nu-i greu s-o scoli din somn.

Le spun cumnatei şi nepoatei că nu vreau să o deranjez pe mama şi nici pe ele. Pot să aştept un pic. N-o să le stau în drum. Îmi trag un scaun cu spătar înalt din apropiere şi mă aşez cu faţa la mama, cu spatele la fereastră. Puţinele frunze din ficusul de lângă mine sunt ofilite şi arse, fie de la lipsa de lumină, fie din lipsa udatului binecuvântat, fie din lipsă de grijă iubitoare, nu-mi dau seama. În apartament nu pare să mai existe vreo altă plantă în ghiveci.

Fotoliul e cu spatele spre restul încăperii. Te poţi uita la televizor fără să fii tulburat de priveliştea pe care o oferă mama. Ea poate privi afară pe geam, către lume, nu însă şi spre familia ei. Poate că ea însăşi a ales aşa. Poate că ea e cea care a vrut să continue să privească în afară, nu înăuntru.

Trebuie să existe un cuvânt în vreo limbă care să descrie angoasa pe care o trăieşti când ajungi deodată faţă în faţă cu propriul viitor terifiant. Nu-mi vine nici unul în minte în limbile pe care le ştiu.

Poate că există în swahili sau în sanscrită.

Poate că reuşesc să născocesc unul, precum Kuboaa al lui Hamsun[100].

Poate că acest cuvânt este pur şi simplu mamă.

Există un cuvânt pe care-l ştiu: litost. În cehă, potrivit lui Milan Kundera, litost este o stare de agonie şi de chin creată la vederea subită a propriei nenorociri.

Cu cât o examinez mai mult pe mama, cu atât mă gândesc că seamănă cu un personaj cehovian care se odihneşte după o lungă călătorie, posibil una cu trenul, deşi Dumnezeu ştie că nu mai avem trenuri de călători în Liban. Asemenea unui pârâu împuţinat în lunile secetoase de vară, saliva somnului îi curge alene şi intermitent din colţul stâng al gurii întredeschise, în timp ce capul îi cade

în faţă, spre sud-est. Respiraţia ei vine spre mine în reprize sacadate, un sforăit şoptit.

Nu vreau să fiu aici. Mama e contagioasă. Respiraţia mea devine la fel de inegală ca a ei.

În măsuţa neagră de cafea din lemn de nuc de lângă ea, o măsuţă care n-a mai simţit răsfăţul moale al unui strat de lac de cel puţin un deceniu, e o tăietură albicioasă. Pe măsuţă, alături de o veioză de birou inoportună, stă un ceasornic cu deşteptător vechi, rotund, ticăind, cu un craniu sferic pe post de sonerie. Însă ceea ce îmi atrage atenţia este un alt obiect de pe măsuţă: o cutiuţă muzicală incrustată cu sidef, cât palma, pe care mi-o aduc bine aminte din copilărie. Nu am uitat ziua când a cumpărat-o, făcându-şi-o cadou.

Îmi controlez respiraţia, fiindcă simt cum se ridică un val de emoţie. N-am mai văzut cutiuţa muzicală de când m-au căsătorit.

„Te-am conjurat, o, Memorie, să-mi fii cel mai bun ajutor“, a scris Kavafis.

Evaluez ce e în jurul meu. Cumnata mea a ieşit din cameră. Scoate zgomote nebune, puternice, tocând ceva în bucătărie, dar nepoata ei stă pe canapea în faţa televizorului care pâlpâie, în timp ce ţăcăne tastele unui model mai vechi de laptop, studiindu-mă din colţul ochiului. Trebuie să mă stăpânesc.

Mama a cumpărat cutiuţa muzicală datorită ciudăţeniei acesteia; avea două balerine care se roteau, nu doar una, un pas de deux[101] pseudo-lesbian. Era de provenienţă rusească, sau aşa părea, iar noi am presupus cu toţii că şi muzica redată era tot rusească. Nu este. S-ar putea să nu ţin minte ce am mâncat la micul dejun de dimineaţă sau dacă am mâncat, dar sunt în stare să fluier melodia aia notă cu notă, deşi n-am mai deschis cutiuţa de probabil şaizeci de ani.

Spiralele răsucite şi încinse ale radiatorului din colţul îndepărtat al camerei emit un zumzăit

electric constant care pare acum sinistru. Încep să transpir din nou.

Melodia care imită pianul îngropată în cutiuţă este Valsul nr. 2 în do diez minor de Chopin. Uitasem cu totul de cutia asta muzicală, uitasem şi că a existat. În amintirile mele, o dezmembrasem. Făcusem în aşa fel încât să nu mi-o amintesc.

Nu-i de mirare că m-am molipsit atât de uşor. Virusul Chopin era deja latent în corpul meu.

Îmi doresc cu disperare să-mi strecor cutiuţa muzicală rusească în poşetă, dar rezist impulsului ruşinos. Sunt lucruri pe care pur şi simplu nu le fac, oricât de mult aş vrea, dacă intenţionez să fiu împăcată cu mine însămi după aceea.

O să-l ascult pe polonezul Rubinstein interpretând valsurile atunci când voi ajunge acasă.

Îmi distrag atenţia uitându-mă la aburul abia perceptibil care se ridică dintr-un pulover roz, umed, pus pe radiator. Fata probabil s-a întors acasă nu cu mult timp înainte să ajung eu, udă din cauza ploii. Acum îşi mestecă guma cu zgomot.

Mama obişnuia să-mi spună „călugăriţă“ (în arabă, denumirea acestei insecte este iapa-profetului, ceea ce este frumos, dacă mă întrebaţi pe mine) fiindcă eram înaltă şi slăbănoagă. Cred că voia să spună insectă-băţ, însă şi când eram copil, şi mai târziu, ca femeie, rareori am corectat-o în afirmaţiile ei eronate. Dar acum, când stau lângă ea, îmi dau seama că este mult mai slabă decât am fost eu vreodată. A trecut de la Rubens la Schiele.

Mulţi sugerează că închidem cercul pe măsură ce îmbătrânim, redevenind nişte copii. După cum stă, aplecată spre ea însăşi, aş merge până-ntr-acolo încât să spun că se micşorează, căpătând forma unui fetus. Şi înfăţişarea i s-a schimbat, şi nu mă refer doar la reţeaua bogată de linii şi riduri, adevăratul stigmat al vieţii. Poartă pielea altcuiva, a cuiva mult mai voinic, o piele de căpătat. Pe buza de sus îi creşte o faleză de fire de păr ţepoase, rare, aducând a mustaţa lui Hitler. Faţa îi este

deopotrivă scofâlcită şi puţin umflată; muşchii feţei sunt complet fleşcăiţi, chipul nu mai are unghiuri sesizabile. Înfăţişarea mamei a devenit androgină.

Asta mă paşte şi pe mine.

În somn, mama este melancolie în formă omenească. Mă întreb, totuşi, dacă asta văd la ea fiindcă la asta mă aştept. N-am de unde să ştiu, e posibil să viseze flori şi lanuri de grâu, fluturi şi Alpi elveţieni, ciocolată şi Chanel. Poate că mintea îi e fericită în nebunia ei. Lipsită de griji şi de responsabilitate, de preocupări lumeşti obişnuite, s-ar putea să fi atins Nirvana fără ajutorul vreunui guru sau al unui şerpaş.

Însă în minte mi se conturează cuvintele pline de tristeţe ale lui Thomas Jefferson. Într-o epistolă din 1825 adresată unui prieten, scria: „Toţi au murit, iar noi am rămas singuri în mijlocul unei noi generaţii pe care nu o cunoaştem şi care nu ne cunoaşte“.

În mod evident, Jefferson n-a avut un şerpaş.

Mama poartă o proteză auditivă care îi înconjoară şi-i pătrunde în urechea stângă, un accesoriu de dată recentă, dar nu un model recent. Ceea ce la prima vedere în spatele urechii ei pare să fie logoul producătorului, de fapt nu rezistă la o privire mai atentă. Este un scris diform în alfabet latin, cu cerneală purpurie, care, când mă aplec în faţă ca să văd, spune: AU SECOURS![102] Nu trebuie să mă întreb prea mult a cui operă este: de cum mă trag înapoi ca să mă sprijin de spătarul scaunului, o observ pe fata Kenzo roşind, evitând să se uite în ochii mei şi holbându-se la o reclamă la televizor.

Atenţia îi este distrasă de trântirea uşii de la intrare. Densitatea aerului se modifică uşor, permiţându-mi să observ cât de îmbâcsit e mirosul din cameră, un amestec de fum de ţigară de demult, naftalină şi transpiraţie de la subsuoară. Îmi fac griji că e fratele meu vitreg cel mare, însă

intră un adolescent îmbrăcat lălâu, cu un an sau doi mai mare decât fata, probabil soră-sa. Poartă nişte ochelari de soare neatrăgători, care au, incredibil, câte un ciucure argintiu, de prost gust, pe după urechi. Se opreşte când mă vede. Stă în picioare cu mâinile înfipte ceremonios în şold, direct în raza privirii mele.

— Dumneata cine eşti? se răsteşte el, nu cu răutate, dar cu un anumit aer de superioritate.

Soră-sa îl ţistuieşte, arată spre mama mea catatonică. Nu răspund. Băiatul ridică din umeri cu totala nonşalanţă a adolescenţei nepoliticoase şi merge agale în bucătărie. Sunt sigură că bunică-sa o să-i explice cine sunt.

Eu, pe de altă parte, nu pot să explic cine este mama. Cine e femeia asta din faţa mea? Prin cap îmi cutreieră acest gând: Te cunosc?

Am fost atât de ocupată să mă gândesc la felul în care mă vedea mama, încât n-am mai avut ochi să mă uit la marea doamnă, la sfinţenia însăşi. Aceasta este mama mea. Îmi storc creierul: Ce ştiu despre ea? Ce îmi aduc aminte?

Se redeşteaptă în mine întâmplări, frânturi dintr-o viaţă – de fapt, mici crâmpeie dintr-o viaţă lungă, şi numai cu prilejurile când ele mi-au intersectat viaţa. Văd scene – imagini şi scene. Îmi cunosc mama doar în sepia.

Oare viaţa cuiva nu e mai mult decât o colecţie de scene? Mama nu e mai mult decât imaginile pe care le-am compilat în minte? S-ar putea să sune retoric întrebările astea, dar, sincer, chiar nu ştiu. Nu-mi pot da seama dacă înţelegerea mea cu privire la ea este limitată, dacă nu reuşesc s-o cunosc din cauza unei deficienţe fundamentale din partea mea, sau dacă doar atât poate cunoaşte o fiinţă umană o altă fiinţă umană. Întrebarea care mă frământă este dacă eu ştiu pe altcineva mai bine decât o ştiu pe mama. Se pare că m-am întrebat mereu, împreună cu Lear: „Mă [re]cunoaşte cineva?“, dar niciodată „Cunosc eu pe

cineva?“. A încerca să cunoşti o altă fiinţă umană mi se pare la fel de imposibil şi de ridicol ca a încerca să prinzi umbra unei rândunele.

Mama a trăit, trăieşte într-o lume înceţoşată, care nu e a mea.

Ceilalţi oameni sunt fenomene înceţoşate care se întrupează doar în amintirile mele.

Chiar dacă ştiu că personajele unui roman sunt şi ele o colecţie de scene, de fraze acumulate în mintea mea, simt că le cunosc mai bine decât îmi ştiu mama. Umplu spaţiile goale cu măşti literare mai bine decât o fac cu oamenii reali, sau poate că depun mai mult efort. O cunosc pe mama Lolitei mai bine decât pe a mea şi, trebuie s-o spun, mă emoţionează mai mult decât mă emoţionează mama. Recunosc chipul pictat de Rembrandt al mamei sale mai bine decât recunosc chipul real al mamei mele.

Fata se preface că se uită la televizor. Poate că pentru ea e doar zgomot de fundal, dar pentru mine nu este. Chiar dacă sonorul e redus, emisiunea care se difuzează e într-o limbă pe care n-o înţeleg, posibil turcă, posibil ebraică; vocea pluteşte ca de la depărtare, nu din televizor, ci dintr-o ţară foarte îndepărtată – o voce de bărbat, nazală, amestecată cu trosnituri şi cu muzică de coarde în stil New Age. Foarte enervant.

— Închide ăla! izbucnesc mânioasă, mult prea mânioasă.

Surprinzător, fata se conformează, nici măcar nu ezită.

Ce mi-ar plăcea chiar acum un masaj, un masaj uşor pe umeri, ceva care să-mi decontracteze muşchii încordaţi. Nu c-am avut parte de multe masaje. Nu mă las cu uşurinţă în voia atingerii unei persoane străine, indiferent cât de benefic ar putea fi acest lucru, şi în nici un caz nu-mi permit să plătesc pentru a mă răsfăţa. Muşchii umerilor s-au răsucit într-un ghem de lână pieptănată, iar

amorţeala şi durerea se localizează adânc între omoplaţi. Îmi încordez umerii, număr până la trei şi îi relaxez, un exerciţiu învăţat cândva de la Hannah. Nu ajută. De fapt, niciodată n-a ajutat.

Un vehicul masiv face ferestrele să zdrăngănească şi pânza de păianjen care atârnă de candelabru să se legene. Zgomotul şi hărmălaia o trezesc pe mama. Îşi deschide mai întâi ochiul stâng, apoi pe cel drept.

Mă pregătesc. Număr în minte secundele – nu, nu, altcineva numără secundele în capul meu: unu, doi, trei. Pare-se că nu sunt în stare să-mi stăpânesc gândurile. Număr fiecare rid din jurul ochilor ei fără să amestec cele două socoteli. Mă înfior în vreme ce mintea îmi patinează de la un gând fugar, neplăcut de rece, la altul. O să mă recunoască? M-a legănat vreodată în braţe? De ce nu mi-a pieptănat niciodată părul? A dus-o cineva la doctor de curând? În cap îmi răsună vocea Karitei Mattila cântând notele de la începutul celui de-al treilea dintre Ultimele patru cântece ale lui Richard Strauss. Îmi simt limba şi obrajii uscaţi pe dinăuntru. Observ micile semne roşii de pe palma ei, petele maronii de pe dosul celeilalte mâini. Ochii îi sunt aţintiţi asupra mea. Par foarte raţionali.

Când ajung cu numărătoarea la doisprezece, îmi spune încet numele.

— Aaliya, zice ea.

Iau act de faptul că m-a recunoscut zâmbindu-i şi aprobând din cap. Mâinile mele, încă uşor lipicioase, se descleştează. Mi le pun pe coapse. Inima îmi bate un pic mai repede, un pic mai tare. Respiraţia mamei e mai liniştită, fără fornăit, mai puţin chinuită decât atunci când dormea.

— Te-ai schimbat, spune cu o voce slabă, ca înăbuşită de un cocoloş de bumbac.

— Da, îi zic. Toţi ne-am schimbat. Am îmbătrânit şi eu.

— Nu, mă întrerupe ea. Nu, ai părul albastru.

M-a legănat vreodată în braţe? M-a îmbrăţişat? Mi-a şoptit vorbe de alint la ureche? Mă îndoiesc profund.

— A, da. Da, e albastru.

Pare nedumerită şi puţin pierdută. Tresare. Faţa i se schimonoseşte un pic, ca şi cum răspunsul meu i s-ar părea jignitor ori, poate, de neînţeles, sau pur şi simplu înspăimântător. Nu-mi dau seama. Încearcă să se tragă mai în spate în fotoliu, lucru care se dovedeşte fizic imposibil – e deja pe cât de în spate îi permite fotoliul.

— E totul în regulă, mamă, îi spun cât pot de liniştitor. Am folosit din greşeală un şampon colorant, mai mult decât ar fi trebuit. Nu e ceva permanent. Părul meu o să-şi revină.

Ea pare şi mai confuză, îşi mută privirea. Se uită la tavan de parcă ar vedea acolo fantome agitându-se. Îşi bagă mâna pe sub şalul de pe umeri şi-şi scarpină braţul. Grimasa îi devine mai pronunţată, colţurile gurii i se depărtează şi mai mult, de parcă s-ar detesta unul pe celălalt.

— Te simţi bine? întreb eu, arătând cu degetul spre ea.

Nu primesc nici un răspuns, verbal sau de alt fel.

— Nu răspunde mereu, îmi zice nepoata.

Nu se mai preface că-mi ignoră prezenţa, e în genunchi, aplecându-se peste marginea canapelei, încercând să mă atragă în conversaţie.

— Uneori ştiu că o doare ceva, dar nu poate să-mi zică ce anume o doare. Alteori, îmi spune că ceafa, dar se referă că obişnuia s-o doară acum mulţi ani. Nu-ţi poţi da seama. Nu e bună la comunicare.

— Nici eu nu sunt, îi zic. Mamă, te doare ceva?

— Nu prea vorbeşte, de cele mai multe ori doar îngână. Nepoata mea îşi subliniază vorbele cu un repertoriu extravagant de gesturi ale mâinii şi de expresii faciale. Continuă: Cântece arăbeşti vechi.

Îngână şi îngână. Nu Oum Kalthoum, nu Fairuz. N-o să ghiceşti ce.

— Asmahan[103], spun eu.

— Ai ghicit! exclamă fata, părând în extaz, incapabilă să-şi stăpânească bucuria. Bineînţeles că ştiai, doar eşti fiica ei. Am încercat să o întreb cine e Asmahan, dar bălmăjeşte întruna: „Au omorât-o, au omorât-o“. Apoi începe iar să fredoneze. Fredonează non-stop, mereu e muzică în casă. De parcă am avea un canar.

La început, m-am simţit jignită şi am vrut să obiectez. E groaznic să spui aşa ceva despre cineva. Într-o povestire a minunatului fabulist Sławomir Mrożek, un personaj narator participă la o petrecere la care distracţia este asigurată de animalul de companie al casei, un liberal în cuşcă, un umanist redus la nimic mai mult decât un interpret de cântece revoluţionare frumoase, dar demodate. Mama nu ştie cântece revoluţionare, dar le ştie pe-ale lui Asmahan. Aşa că simt, de asemenea, un fior de fericire, o bucurie fugară, fără legătură cu faptul că am ghicit cântăreaţa; faptul că mama fredonează din Asmahan mă face să mă simt bine. Mamei să-i placă acea cântăreaţă care s-a măritat şi a divorţat de trei sau patru bărbaţi, actriţa scandaloasă care şi-a părăsit soţul şi familia ca să-şi facă o carieră – şi încă o familie ilustră, cu titlu –, ei, ăsta da motiv ca propria inimă să cânte.

— Ştii cine e? mă întreabă nepoata.

— Cine?

— Cântăreaţa, zice fata. Ştii cine e cântăreaţa aia?

— Bineînţeles.

— Şi?

Fata aşteaptă să zic ceva. Eu am mai multă experienţă la aşteptat.

— Cine e? întreabă iar nepoata mea.

— Ai lângă tine computerul acela minunat. Caut-o pe internet.

Mama scânceşte şi mă cuprinde un frison de spaimă. O să…?

— Te doare ceva, mamă? o întreb.

Pare să nu mă mai recunoască, dar tace. Nu pot s-o citesc, nu-mi dau seama dacă e în agonie ori pur şi simplu absentă. Pare singură şi speriată, cu mintea în singurul loc în care se poate ascunde. Gura nu i se opreşte locului, trece de la grimasă la zâmbet leneş şi apoi la iritare în numai câteva secunde, înainte şi înapoi, dintr-o parte în alta, în sus şi-n jos.

— Trebuie să fii mai exactă, îmi zice nepoata.

Acum s-a ridicat de pe canapea, stă în picioare lângă mine. Oare o să sfârşească prin a mi se aşeza în poală dacă mai stau un pic pe-aici, dacă mai zăbovesc în preajma ei?

— Nu răspunde dacă-i pun o întrebare generală, dar dacă mă interesez dacă o doare spatele, s-ar putea să răspundă, zice ea. Uneori, trebuie să iau la rând fiecare parte a corpului, una câte una.

Fata dă din cap în timp ce vorbeşte, de parcă ar fi de acord cu ceea ce spune. Glasul ei pare să aibă un element de delir.

— Înainte să intri, am întrebat-o dacă i-e sete şi a răspuns că da, dar când i-am adus un pahar cu apă, adormise, aşa că am băut-o eu.

Agitaţia nepoatei mele este atât de puternică, încât mă întreb dacă n-ar trebui s-o ţin, ca să nu ajungă pe tavan.

— Mamă, te doare spatele? o întreb eu.

Mama nu-mi dă nici o atenţie, ca şi cum n-aş exista. Trebuie să-mi stăpânesc impulsul de a mă apleca spre ea s-o plesnesc.

— Cum s-o întreb ceva dacă n-aude nici un cuvânt din ce spun? mormăi.

— Ţine-o de mână, îmi zice nepoata. Nu ştie mereu că vorbeşti cu ea. Uneori trebuie s-o atingi, altfel s-ar putea să stai aici cu orele şi ea să fie plecată în lumea ei.

Fata îşi pune mâna pe umărul meu, dar şi-o retrage când tresar din instinct. Îşi încrucişează mâinile la spate. Ce pot să zic? Judecând după neastâmpărul ei entuziast, mă tem c-o să poarte cu mine ca în „Balada bătrânului marinar“. „Oaspeţii au fost întâmpinaţi, ospăţul dinainte li s-a aşezat.“ Dă-mi pace.

— Haide, ia-o de mână, zice ea. N-o să-ţi facă nimic. Nu muşcă.

— O, dar s-ar putea să muşc eu, aşa că mai bine ai grijă.

Pot să ajung mai prostănacă de atât la bătrâneţe? Când încerc să fiu amuzantă pentru o adolescentă, fac glume la fel de proaste ca ale Fadiei. Poate c-ar trebui să imit şi râsul zgomotos al Fadiei. Să plec călare pe un cal şchiop spre un simulacru de asfinţit, în sunet comic de tobe şi zăngănit de chimval.

— Ha-ha-ha, zice ea, cu sarcasm amuzat. A fost aproape la fel de neamuzant ca glumele bunicului.

În mâna mea, mâna mamei mi se pare gata să se rupă; e numai piele şi os – piele foarte uscată, lipsită de orice urmă de elasticitate. Însă nepoata mea are dreptate. Mama pare să devină brusc atentă.

— Te doare spatele? o întreb.

Ea scutură din cap în semn că nu. Îşi retrage mâna din mâna mea şi arată spre pantofi cu un deget slab, ce pare uimit că poate să stea ridicat.

— Picioarele, zice ea încet, fără vlagă.

— Picioarele? repet eu, arătând în jos spre pantofii ei, să fiu sigură că am înţeles bine.

— Picioarele, zice nepoata mea. Da, asta trebuie să fie. N-a mai arătat niciodată spre picioare până acum.

Acum am o asistentă.

— Pot să văd? o întreb pe mama. O să trebuiască să-ţi dau jos pantofii.

Nu ştiu de ce mă ofer să fac asta. Nu poartă şosete sau dresuri. S-ar putea să aibă bătături, n-am

de unde să ştiu, şi o să fiu în stare s-o ajut în cazul ăsta? Ciuperci contagioase, monturi gigantice, negi incarnaţi, răni adânci, ulceraţii? Dacă i s-au îngrămădit băşici pe tălpi, ca nişte lipitori pe fundul unei bărci – o barcă de băşici?

Mi-am cumpărat prima pereche de papuci după ce am plecat din casa ei. Nu-mi dădea voie să îmi scot pantofii decât când venea ora de culcare. Din partea ei, băieţii n-aveau decât să ţopăie prin casă fără pantofi, fără şosete, desculţi sau purtându-şi chiloţii pe post de măşti pe faţă, ca nişte luptători pentru libertate – băieţii sunt băieţi, cea mai insipidă dintre vorbe. Nu însă şi fiicele ei. Doamnele nu se cuvine să fie niciodată fără pantofi.

Asistenta mea poartă papuci bleu căptuşiţi cu blană de oaie, inscripţionaţi cu un logo Hello Kitty. Mă vede uitându-mă la ei şi zice:

— Îmi tot cerea să port pantofi şi ne certam mereu pe tema asta, dar acum vreo câţiva ani a încetat cu asta – nu a mai observat.

Nu lipitori, nu băşici, cel puţin nu la prima vedere, deşi nările îmi sunt luate cu asalt de o miasmă de picioare. Duhoarea străpunge până şi scutul de apărare al nepoatei mele, format din mirosul parfumului ieftin şi cel al gumei de mestecat.

— Îh! zice ea, foarte succint, dacă mă întrebaţi pe mine.

Nu e nevoie să ating picioarele mamei – chiar nu vreau să o fac – ca să-mi dau seama cât sunt de uscate. Pantofii i-au iritat pielea la încheieturile degetelor, făcându-le să arate de parcă au avut o ceartă de îndrăgostiţi. Unghiile îi sunt ca nişte gheare, cange de vultur, probabil ele îi dau dureri. Are nevoie să i se taie unghiile.

— O! exclamă nepoata mea.

Îmi place când e monosilabică.

Mamei ar trebui să i se facă pedichiura. Nu pot s-o duc la un salon, nu în starea ei. Unele

manichiuriste vin acasă, dar nu ştiu cum să găsesc una. Pot s-o întreb pe cumnata mea; s-ar putea să ştie.

— Trebuie să facem ceva cu unghiile ei, Tante, zice nepoata mea.

— Ştiu, încerc să mă gândesc. Şi te rog nu-mi spune Tante. Mă cheamă Aaliya.

Îmi spune cu mândrie numele ei, Nancy, şi aşteaptă să comentez. Tac.

— Gândeşte-te repede, Tante Aaliya, altfel e posibil să ne sufocăm aici. Să deschid fereastra? Dar afară e frig. Să aduc apă de colonie?

Sunt surprinsă că nepoata mea mi se pare suportabilă. Pare capabilă să schimbe macazul de la timidă la locvace în câteva microsecunde, are nevoie să-şi audă şi să-i fie luat în seamă fiecare gând. De obicei, asta mi se pare incredibil de enervant, dacă nu insuportabil. Nu aici, însă, nu acum. Mă întreb dacă şi ea e o singuratică – dacă şi ea se află în puterea acelei izolări vaste, grele, care-i atât de greu de îndurat. Dacă, uneori, ar schimba-o cu bucurie pentru orice fel de interacţiune, oricât de trivială sau de neînsemnată, pentru cel mai mărunt acord evident cu prima persoană care apare, chiar şi cu cea mai lipsită de valoare. Dacă e aşa, atunci astăzi pentru nepoata mea se întâmplă să fiu eu acea primă persoană, cea mai lipsită de valoare.

Nu vreau să-i fac mamei pedichiura. În afară de faptul că n-am mai tăiat niciodată unghiile altcuiva, mi se pare – cum să mă exprim? – înjositor. Nu sunt Iisus, care şi-a spălat pe picioare discipolii. Nu-mi doresc să fiu crucificată mâine. Nu sunt Maria din Betania. Dacă i-aş şterge mamei picioarele cu părul meu, s-ar albăstri ele, oare?

Nu sunt Magistratul. Nu sunt Magistratul. Nu sunt Magistratul.

Dar, fără barbari, acum ce-o să ne facem?[104]

O, Coetzee, o, Kavafis, o, zei prea iubiţi, ce caut eu aici?

— Poţi să mă ajuţi, te rog? îmi întreb nepoata.

Poate să aducă un lighean cu apă fierbinte, nu clocotită, dar îndeajuns de fierbinte pentru spălat picioarele? Cu frunze de ceai verde, dacă există în casă, dacă nu, ceai negru, chiar şi pliculeţe de ceai sunt bune. Nu, n-o să bem ceaiul, e pe post de dezinfectant, dar dacă vrei să faci nişte ceai, o să beau o ceaşcă – atenţie, separat de cel pentru spălat pe picioare. Spirt sanitar, cleştişor de unghii, pilă şi un nap feliat, dacă există, dacă nu, e bună şi o ridiche. Sucul lor e un dezodorizant natural. Poate să-mi aducă o pereche de şosete de-ale mamei, o rog, şi nişte vaselină pentru hidratare, de vreme ce mă îndoiesc că poate să facă rost de nişte ulei de nard?

Oare Maria din Betania a folosit ulei de nard pur şi simplu pentru parfumul lui ori chiar hidratează? Ar trebui să fac un experiment cu uleiul de lavandă, fratele lui, ca să văd.

Cum am învăţat despre proprietăţile antibacteriene ale ceaiului şi despre puterea pe care o au anumite rădăcinoase de a reduce mirosurile neplăcute? Răspunsul meu obişnuit e scurt şi tăios: din cărţi, citesc cărţi – citesc, citesc, totul se poate învăţa din cărţi. Nu însă şi în cazul ăsta. Am învăţat privind cum se spăla mama pe picioare când eram mică, aşa cum ea a învăţat, probabil, de la mama ei.

Nepoata mea are nevoie de ajutorul fratelui ei, fără ochelari de soare, ca să care ligheanul cu apă fierbinte – un lighean roşu, cât o roată de maşină, cu patru pliculeţe de ceai Lipton plutind ca nişte nuferi, cu etichetele galbene foarte vizibile. Tocatul cumnatei mele ajunge haos. Sper că printre lucrurile pe care le torturează se află şi un nap suculent. Cei doi fraţi se ciondănesc în timp ce pun jos roata cu apă, nepoata mea insistând că fratele ei

ar trebui să-i dea ascultare, fiindcă ea ştie ce vrem să facem.

Ce facem?

Picioarele mamei abia dacă ating apa. Degetele îi plonjează în apă şi se îndoaie, dorind să se cufunde, arcul labei piciorului se retrage, nevrând să ia parte la acest botez forţat.

— Aşa n-o să meargă, zice nepoata mea. E prea scundă, va trebui s-o mutăm mai în faţă.

— Nu, spune mama – foarte succint, dacă mă întrebaţi pe mine. A devenit brusc atentă. Plecaţi! Dacă ochii sunt oglinda sufletului, atunci mama are în clipa de faţă un suflet foarte mânios. Lasă-mă în pace, îi zice ea nepoatei mele, făcând din mână un gest despotic de alungare, şi spune-i maică-tii să-ţi caute un soţ potrivit.

— Mama are treabă, se răţoieşte nepoata.

Buza de sus i se curbează spre interior, aproape dispărând – nu foarte atrăgător.

Fratelui ei i se pare o glumă nemaipomenit de bună.

— Pot să-ţi găsesc eu unul, gras şi urât, care să n-aibă deloc simţul umorului, zice el.

Fără să mă gândesc, mă uit urât peste umăr. Puştiul pare cuprins subit de un pic de vinovăţie, mai puţin amorezat de el însuşi decât atunci când a intrat, un băiat ca o prepeliţă ciufulită. Cu mâinile la spate, se leagănă şovăitor pe călcâie. Soră-sa îl străpunge cu o privire ucigaşă, însă nu asta pare să-l fi îngrijorat. Mama îl fixează cu ochi scânteietori. Poate că nu e de acord cu lipsa de umor la un soţ.

— Putem să aşezăm ligheanul mai sus, zice băiatul, vocea lui muzicală alternând ciudat între note înalte şi joase. Aşa rezolvăm problema.

Punem ligheanul roşu pe un scăunel, iar eu îngenunchez pe podea, care este, din fericire, acoperită de un vechi covor turkmen, similar cu fraţii lui de pe pereţi.

Picioarele mamei sunt late, cu degete butucănoase, care au unghii de un galben ca ştiuleţii de porumb la mijloc, şi cu glezne cu vene proeminente, dar fără a fi umflate. De-a lungul picioarelor, de la vârful degetelor până la genunchi şi probabil chiar mai sus, are porţiuni cu pete decolorate. Pigmenţii din pielea ei nu se mai combină cum trebuie.

Mama oftează când îi călăuzesc picioarele în apă.

Băiatul revendică fostul loc al soră-sii de pe canapea şi începe un dialog cu laptopul. Îşi aprinde o ţigară şi în câteva secunde dispare într-un nor agitat de fum. Nepoata se lasă în genunchi lângă mine, întrebându-mă dacă poate să mă ajute. Recunosc că nu ştiu ce am de gând fac. S-o spălăm pe picioare şi să-i tăiem unghiile? Ea se poate ocupa de piciorul drept, iar eu de stângul.

Ridic din apă piciorul mamei, tot numai oase, fără pic de carne. O spăl cu mâna încet, făcând o spumă albă din clăbuci înainte de a-i da nepoatei bucata de săpun. Pulpele ei, plăcile tectonice de odinioară, sunt acum slabe, brăzdate de vene vineţii. Cândva, avea picioarele puternice ale oricăruia dintre personajele feminine ale lui Javier Marías. Îi fricţionez tendoanele şi nodurile de la glezne, îi masez degetele, îmi trec degetele de la mâini printre văile adânci dintre ele. Simt cum îi curge sângele prin vene.

Nepoata îmi imită fiecare mişcare. Ajungem la un ritm blând, lent şi calmant, ca legănatul unui vechi balansoar de pe o verandă într-o după-amiază de vară.

Ochii mamei sunt închişi, buzele, de asemenea, şi probabil că şi urechile. Pe faţa ridată şi încruntată se răspândeşte calmul. Puţin îi pasă că eu sunt cea care o spală pe picioare. De conştiinţa mea care se plânge, nemulţumită, îi pasă încă mai puţin. Pare mai mult decât mulţumită, pare fericită. Nu mai e prezentă în cameră. Nu ştiu ce să fac cu

ea, ce să spun. Îmi văd mai departe de sarcina mea umilă. E din nou pierdută pentru mine.

— Poate o să-mi vopsesc şi eu părul albastru, zice nepoata mea.

Ploaia şiroieşte pe fereastra cea mică – ploaie leneşă, netulburată, sigură de sine, care îmi spune că ar trebui să-mi reconsider planul de a merge acasă pe jos.

Cerul tulbure şi-arată
Suferinţa ce-l străbate[105].

O, Longfellow, ce se va întâmpla cu mine dacă voi trăi îndeajuns de mult încât să-mi pierd puterea de a merge pe jos distanţe lungi? O să mai fiu în stare să mă spăl pe picioare?

Piciorul mamei stă în echilibru pe marginea ligheanului, dar îi simt greutatea pe coapse, un nod strâns în ceafă, o povară pe umeri. În sus pe picioare, în jos, într-o parte şi în alta, apa rămâne caldă; degetele mi se stafidesc, cutele şi adânciturile lor sunt mai complicate decât suratele lor de pe degetele mamei.

Câteva ulceraţii de pe covorul care atârnă în dreapta mea îmi atrag atenţia. Nu le-am observat la început. Pare că găurile au fost cusute de cineva cu un fir timid şi apoi acoperite cu vopsea ieftină. Pe imitaţia de covor turkmen e agăţat un portret, o poză veche cu al meu unchi-tată. Acum îmi amintesc cum arăta. Cataracta cedează, chiar dacă pentru o clipă.

E mai tânăr, aşa cum era în copilăria mea. Poartă costum şi fes, încercând, fără prea mare succes, să pară respectabil pentru eternitate. O fotografie ciudată, pielea lui are o nuanţă gri-porumbel, dar nu-mi dau seama dacă griurile s-au deteriorat în timp sau dacă fotografia a fost developată de la început în aceste culori nenaturale. Din nări i se iţesc smocuri de păr

negru, amestecându-se cu mustaţa. Are bărbia prea lungă şi nasul ca un castravete. Amândoi avem fruntea la fel, bombată, ceea ce înseamnă că, probabil, semăna cu fratele lui mai mare. Nu-mi pot da seama dacă avem aceiaşi ochi, fiindcă şi-i mijeşte spre aparatul de fotografiat, de parcă ar încerca să-l citească. Ţin minte că avea nevoie de ochelari, dar că n-a avut niciodată o pereche, de fapt, nici măcar n-a fost vreodată la oftalmolog. A trăit şi a murit mijindu-şi ochii spre lume.

Cum reuşea să se descurce ca ajutor de croitor e ceva care mă depăşeşte.

Pare nemulţumit, de parcă l-ar enerva ceva. Poate că ştie că fotograful îl va face să arate ciudat, sau poate crede că nu are o faţă atrăgătoare; pare, nu ştiu cum, nemulţumit de suma trăsăturilor sale. Mi-l aduc aminte ca irascibil, dar nu exagerat. Arată de parcă e gata să plece de la o petrecere, pentru totdeauna nemulţumit şi dorind să se întoarcă acasă.

Acum mi-l amintesc.

Mi-l amintesc fulgerător ţinându-mă de mână ca să traversăm strada. Eu trebuie să fi avut vreo zece sau unsprezece ani, îndeajuns de mare ca să-mi dau seama de ceea ce gândea. Pe stradă erau maşini, autobuze, tramvaie şi multe căruţe, de aici nevoia de a mă ţine de mână. Eu îl ţineam de mâna dreaptă, fratele meu vitreg cel mare de mâna stângă, dar pe neaşteptate ne-a mutat pe unul în locul celuilalt. Eu eram acum cea care se afla în faţa traficului ce venea spre noi.

Puteam să-i fac o vină din asta? Eram copilul lui vitreg – fiica fratelui, copilul soţiei, nu al lui. Atunci, bineînţeles că l-am ţinut de rău pentru asta.

Pe de altă parte, îmi aduc aminte că avea obiceiul să-l oblige pe fratele vitreg cel mare să sărute cureaua de piele cu care urma să-l croiască, dar pe mine, nu – tatăl meu vitreg nu m-a pedepsit niciodată.

— Nici măcar nu ştiam c-a mai avut o fată, îmi zice nepoata. Nici bunicul nu te-a pomenit. S-ar putea să fi zis ceva când nu eram eu de faţă, dar nu cred.

Îi tai mamei unghiile, amândouă facem asta. Lăsăm unghiile tăiate să cadă în apă. O masez pe piele cu un strat subţire de vaselină şi îi trag pe picior o şosetă care se agaţă de o mică proeminenţă ascuţită. Ar fi trebuit să îi pilesc unghiile mai bine.

Nu sunt departe de casă. Ploaia s-a oprit, însă norii joşi, cu înfăţişare diabolică, ameninţă în continuare, îngrămădirile lor îngheţate împingându-se pe cer; au aceeaşi culoare ca pielea tatălui meu vitreg din fotografie. O să risc să merg pe jos prin frig. Am nevoie să-mi limpezesc mintea, să risipesc încă o dată muşuroiul de furnici.

Cineva trebuie să-şi respecte promisiunea făcută unei persoane inconştiente? I-am spus mamei c-o să mai vin pe la ea, dar n-avea cum să mă fi auzit. Însă nepoata mea a fost martoră.

Nancy? Ce nume neobişnuit! S-ar fi gândit cineva că în familia asta va fi dat unei fiice un nume occidental?

Beirutul îşi schimbă accesoriile scânteietoare mai des decât o fac doamnele sale din lumea bună; are, cu siguranţă, mai multe pete de culoare. Sclipeşte. În funcţie de perioada anului, de ora din zi, de vreme şi de numeroase alte variabile, dungile lui de lumină se modifică. Luciul – real, nu metaforic – este rezultatul situării sale între irizaţiile Mediteranei şi munţi. Un promontoriu înfruntând marea, Beirutul se înalţă ca o santinelă stridentă, Horaţiu şi Marcellus împodobiţi cu gablonzuri strălucitoare. Élisée Reclus[106] a numit cândva Byblosul voluptatea zeificată, dar

descrierea este probabil mai potrivită pentru Beirutul meu.

În timp ce majoritatea oamenilor vă vor spune că preferă oraşul în după-amiezile de primăvară, când îşi umple plămânii cu aer sărat, când încep să înflorească arbuştii de bougainvillea, în violet şi cărămiziu, şi de glicină, mov şi albă, sau în timpul apusurilor de vară, când apa e împodobită cu o panoplie de auriu şi hiacint atât de vibrantă, încât oraşul se leagănă, practic, pe promontoriul său, eu îl prefer în această lumină atenuată, sub nori gri şi turbulenţi, plini cu ploaie, dar din care nu plouă, când aerul neutru oferă contrast culorilor autentice ale oraşului. Norii mă împiedică să văd albul proaspăt, sclipitor de pe crestele munţilor, dar îmi oferă, în compensaţie, priveliştile spectaculoase ale oraşului.

Sunt suficient de bătrână ca să-mi aduc aminte de vremea când cartierul acesta nu era mai mult decât două case din piatră de gresie şi un pâlc de sicomori, al căror covor de frunze ruginii avea rol de grădină. Dezvoltarea metropolei noastre a început în anii ’50 şi a luat-o razna complet în anii ’60. A construi înseamnă să pui amprentă omenească asupra unui peisaj, iar locuitorii Beirutului şi-au tot pus amprenta asupra oraşului lor ca o haită de câini turbaţi. Cancerul virulent pe care îl numim beton s-a răspândit prin toată capitala, devorând orice suprafaţă vie. Nu sunt sigură câţi sicomori au rămas, câţi stejari sau chiparoşi, dar acum pot să merg pe jos o jumătate de oră fără să întâlnesc nici măcar un singur copac, iar când întâlnesc vreunul, de obicei este vreun arbore străin, un eucalipt, o jacaranda sau un spălător-de-sticle[107] – frumoşi, dar nu îndestulători. Acum, dacă se întâmplă să dau peste o grădină, înfloresc eu însămi.

Pomenesc de asta fiindcă, în mod miraculos, una dintre cele două case a supravieţuit. Printre nenumăratele clădiri neplăcute vederii, această

casă în stil otoman care stă să cadă, cu arcada ei triplă şi acoperişul din ţiglă roşie, iese în evidenţă la fel de puternic ca o femeie în Parlament. Mai vezi risipite prin oraş, ici-colo, vreo câteva astfel de case, dar nici una la fel de veche sau de înfrântă ca aceasta, nici una la fel de frumoasă.

Aici stau, robul tău
Sărac, beteag şi prăpădit, moşneag dispreţuit[108].

Spre deosebire de clădirile care o privesc de sus, casa nu poate fi locuită şi nu s-a mai stat în ea de cel puţin o generaţie, cu siguranţă nu de la începutul războiului în 1975, probabil chiar de mai înainte, din 1972, anul în care a murit Hannah. Ciuruită şi perforată, eviscerată, fără acoperiş şi fără uşi, permite intrarea a tot felul de gunoaie, cu toate acestea pare maiestuoasă, cel puţin în ochii mei. Uzurpată de armate mai puternice, mai mari şi mai zdravene, ea e săracă, beteagă, prăpădită şi dispreţuită, însă, spre deosebire de Lear, rămâne sfidătoare, rămâne regală, probabil până la sfârşit. Este fără egal.

Îmi aduc aminte o altă distrugere de demult. La începutul anilor ’70, mergeam spre librăria mea pe un traseu nu departe de aici – chiar deloc departe. Casa aceasta în stil otoman se afla la vremea aceea într-o formă mult mai bună, desigur. Războiul nu începuse încă, deşi ici-colo apăruseră unele semne ale lui. Am văzut un BMW 2002 portocaliu-aprins refuzând să încetinească în traficul blocat, şoferul său fiind, probabil, un tânăr plin de sine care în curând avea să le ordone subalternilor să ucidă, să schilodească şi să jefuiască. A virat la dreapta pentru a depăşi câteva maşini şi a intrat direct în fundul unei căruţe trase de un măgar, plină cu legume, în principal castraveţi şi roşii. Nimeni n-a fost rănit, măgarul stătea netulburat, însă căruţa din lemn era făcută zob. Căruţaşul a căzut la pământ, scăunelul pe care şezuse s-a prăbuşit, iar

el a aterizat în fund, ca într-un film cu Charlie Chaplin. Şoferul BMW-ului, viitor membru al miliţiei, a fost acoperit de legume şi de ruşine.

Am ajuns cu o oră întârziere să deschid librăria fiindcă nu m-am putut îndura să părăsesc scena. Chiar şi atunci mi-am dat seama că vedeam ceva extraordinar: noul Beirut năruindu-l pe cel vechi, ca şofer tânăr şi vânzător ambulant bătrân, modernitatea care dădea năvală, roşu şi verde deasupra unei maşini portocalii, oţel german amestecat cu pin libanez şi toată lumea în stare de şoc. Am fost ca vrăjită.

Las în urmă casa din gresie. Ţin minte că la ultimul etaj avea cândva nişte minunate ferestre arcuite, cu vitralii cu rotiţe şi spirale de un roşu strălucitor, portocaliu şi galben-aprins. Dacă s-au spart sau au fost furate în miez de noapte, asta nu ştiu. Pur şi simplu au dispărut. Ele mai trăiesc acum doar în amintirea mea, în memoria mea proustiană.

Ultima carte pe care a început s-o citească Hannah a fost de Proust, dar nu a terminat-o. Citise mai demult Du côté de chez Swann[109], dar nu s-a apucat imediat de À l'ombre des jeunes filles en fleurs[110], nu de la prima încercare, cel puţin. De fiecare dată când se hotăra să continue, simţea nevoia să revină la primul volum şi să-l recitească, pentru a recepta experienţa completă. Începea să recitească Swann la fiecare câţiva ani şi renunţa înainte de al doilea volum sau în timpul celui de-al treilea, mereu înainte de a ajunge la sfârşitul sfârşitului. Nu ştiu la ce volum era când a trecut în nefiinţă, dar ajunsese mai departe ca oricând înainte. Credeam că era bucuroasă.

Dacă în timpul acelor ultime zile ar fi scris în jurnal în loc să rămână tăcută, aş fi putut afla dacă Proust a ucis-o, dacă a întâlnit în text ceva care a descurajat-o, ceva scris de marele dandy. Aş vrea să pot şti. Îmi doresc o explicaţie mai completă.

Ştiu că voia să termine toate volumele ca să-mi facă pe plac. Eu citisem întregul roman de două ori şi vorbeam întruna despre Marcel, scriitorul extraordinar, idolul meu şi aşa mai departe. Trăncăneam fără oprire despre motivele pentru care îl adoram, despre cum el, un bărbat popular şi disperat să socializeze, un petrecăreţ, un animator inveterat, era de fapt outsiderul par excellence, despre cum putea să se afle în mijlocul tuturor oamenilor cu care visase dintotdeauna să se împrietenească şi totuşi să rămână singur în univers, cel mai singuratic fir de praf dintre toate.

Vă rog să nu credeţi însă că sugerez că Hannah s-a sinucis fiindcă n-a reuşit să termine romanul gargantuesc. Asta e o prostie.

Hannah a îmbătrânit prematur; i-au apărut fire cărunte încă de pe la treizeci şi un pic de ani. Părea trecută de şaizeci de ani pe când avea vreo patruzeci şi cinci. Multe femei libaneze din generaţia ei au avut probleme similare; astăzi, majoritatea recurg la chirurgia estetică şi nimeni nu e în stare să le estimeze vârsta. Nu cred că se îngrijora prea mult pentru asta, cel puţin pe atunci nu credeam. Mama ei îmbătrânise asemănător. Mi-o amintesc pe mama ei ca destul de trecută atunci când am cunoscut-o, şi era mult mai tânără decât sunt eu acum. Hannah a scris impasibil în jurnal despre faptul că era bătrâioară când a împlinit patruzeci de ani. Pur şi simplu se aştepta la asta. A scris în glumă că, având atâţia ru cum arată, nu că o astfel de îngrijorare a împiedicat-o vreodată să mănânce.

Pot să vă spun că a început dintr-odată să aibă probleme cu somnul cândva pe la patruzeci şi ceva de ani, iar asta chiar i-a provocat îngrijorare. Cea mai înflăcărată fantezie a ei era să doarmă neîntrerupt o noapte întreagă. Eu am început să nu mai pot dormi pe la şaizeci şi ceva de ani, nu de la patruzeci. La început, Hannah a încercat vechi leacuri băbeşti. Lapte fierbinte cu miere, ceai

verde, anason, muşeţel – toate i-au fost de prea puţin ajutor. Şi-a pus un săculeţ cu levănţică sub pernă, şi-a pus doi săculeţi, apoi trei. A încercat să-şi petreacă noaptea în apartamentul meu în loc de al ei. Nimic nu a dat rezultate. Un medic i-a prescris Valium, dar şi numai cinci miligrame o transformau într-un cadavru viu a doua zi. A luat Seconal, care însă nu-i inducea somnul, ci-i provoca ameţeală şi confuzie. Mi-a spus că se chinuia să adoarmă şi îşi petrecea noaptea înspăimântată fiindcă nu era în stare să se recunoască pe ea însăşi sau să-şi dea seama ce făcea.

Şi-a petrecut restul zilelor şi nopţilor tulburată de paralizia sfâşietoare cauzată de insomnie.

Când se apropia de cincizeci de ani, în 1972, pastilele de Valium şi Seconal au devenit o parte din povestea ei, deşi nu aşa cum s-ar putea bănui. S-a prăvălit – a plonjat în abisul ei înainte ca Beirutul să plonjeze în al lui.

Am fost o proastă. Eram tânără, o copilă la treizeci şi cinci de ani, dar n-ar trebui să-mi fie asta scuză. Ar fi trebuit să acord mai multă atenţie. Sfârşitul anului se apropia cu paşi repezi, iar eu eram pe cale să încep un nou proiect. Eram distrată.

Hannah se schimba. Am crezut că era ceva temporar, o fază. Pomenise că-i era dor de mama ei, că se gândea adesea la ea, că-i era dor de ambii părinţi. Mi s-a părut perfect normal. Încă îi avea pe fraţii ei, pe nepoate şi nepoţi şi familia locotenentului în toată splendoarea ei. Era o lună care orbita în jurul mai multor planete. Îşi umplea viaţa cu oameni şi relaţii, oameni care nu făceau parte deloc din viaţa mea. Îşi săpase numele în numeroase inimi sau cel puţin aşa presupusesem eu.

Speranţa, vorba aceea fără rost, mi-a permis să mă amăgesc singură. Îmi doream cu disperare să fie mai puţin singură, mai puţin solitară decât eram

eu – singură cum fusese dintotdeauna, singură cum întotdeauna avea să fie.

Speranţa este scuzabilă când eşti tânăr, nu-i aşa? Fără nici o bănuială de ironie, fără un soupçon[111] de cinism, speranţa ademeneşte cu al ei cântec de sirenă. Eu aveam iluziile mele, iar Hannah pe ale ei – cu siguranţă avea iluziile ei.

Cu exact un an înainte de prima ei tentativă de sinucidere, a murit mama locotenentului, soacra mea. Nu m-am gândit să asociez cele două evenimente până după moartea lui Hannah. A stat de veghe cu familia la căpătâiul muribundei. Mi-a spus că fostul meu soţ se uita întruna urât la ea, dar nu zicea nimic fiindcă mama lui ceruse în mod special ca Hannah să fie acolo. Se pare că ea a fost ultima persoană cu care mama locotenentului a vorbit.

„Fiica mea dragă, mi-ai dăruit unele dintre cele mai fericite clipe din viaţa mea“, i-a şoptit ea cu glas scăzut, răguşit. „Cu tine în familia noastră, am putut îndura absenţa fiului meu. Îţi făgăduiesc că, atunci când vom fi toţi trei în Rai, nimic nu mă va putea sili să aleg între voi doi.“

Hannah, cât se poate de fericită, mi-a povestit toate astea a doua zi. Aprecia foarte mult faptul că, pe patul de moarte, cu ultima suflare, mama locotenentului a recunoscut-o ca fiică. A menţionat ultima propoziţie, dar în treacăt, ba chiar a părut amuzată de ea. Să aleagă între locotenent şi ea? Ce alegere? Mai târziu, când am primit jurnalele ei, am văzut că notase primele două propoziţii rostite de muribundă, dar că nu consemnase şi acea promisiune tulburătoare.

A trecut alene prin viaţă încă o bună bucată de timp după aceea, nouă sau zece luni, dar îmi imaginez că, asemenea bâzâitului unui ţânţar în ureche, acea ultimă frază, oricât de vagă fusese, nu o lăsa să doarmă. Un zumzet de îndoială care a devenit răcnetul mulţimii de la Colosseum?

E posibil ca realitatea s-o fi ispitit, e posibil ca şarpele să-i fi oferit mărul.

Poate că s-a trezit într-o dimineaţă şi şi-a dat seama că locotenentul nu a dorit-o niciodată. Poate că s-a trezit într-o dimineaţă şi o fi găsit una dintre lentilele şlefuite de Spinoza.

Când scaperi o scânteie într-un colţ întunecat, se poate aprinde un foc care să pârlească totul în cale, chiar şi sufletul tău foarte uşor de ars. Cioran a spus cândva că „o singură atingere a clarviziunii ne reduce la starea noastră primară, goliciunea“.

Sunt obosită, întotdeauna obosită. Mă sufocă o epuizare amorfă. Îmi doresc să dorm. Îmi doresc să pot dormi.

În anul acela, am avut o iarnă deprimantă, neobişnuit de întunecoasă, rece, dar nu cât să îngheţi, cu multă ploaie. Hannah părea că se ia la întrecere cu vremea: cine e mai posomorâtă? La început, schimbările au fost treptate şi practic insesizabile. Părea un pic mai retrasă, mai puţin vorbăreaţă. Mi-a luat vreo două săptămâni să-mi dau seama că nu mai scria în jurnal. Am întrebat-o despre asta, dar mi-a alungat preocuparea cu un gest al mâinii.

În chip ciudat, simţeam că era acolo, dar că nu era acolo cu mine sau, ca să mă exprim altfel, că îşi locuia trupul, dar nu şi sufletul. Are logică?

Seara, acasă, îi pregăteam o ceaşcă de ceai şi uneori ceaiul îi rămânea în faţă, neatins. O atenţionam că i se răcea.

„Ce toantă sunt“, zicea. Lua o gură şi apoi uita din nou de el.

Într-o seară, pe când stăteam faţă în faţă la masa mea ţipătoare din bucătărie, am surprins-o transfigurată, studiind mica baltă limpede de supă de linte şi sfeclă de parcă bolul ar fi fost un vas pentru divinaţie. O altă întâmplare mi-a declanşat cu adevărat neliniştea. A avut legătură cu tricotatul. I-am văzut degetele oprindu-se, pur şi

simplu oprindu-se – andrelele nu s-au mişcat cel puţin treizeci de secunde. Aşa ceva era de neconceput. Hannah putea să tricoteze şi în somn, o mişcare indubitabil automată pentru ea. Putea să se apuce de tricotat, să poarte o conversaţie, să se uite la televizor şi să vorbească la telefon fără ca andrelele să stea locului o clipă. Putea să citească, oprindu-se doar puţin, cât să dea pagina. Atunci, văzând-o cum se opreşte din tricotat şi se holbează în eter, cu privirea aţintită la un punct din mijlocul camerei mele de zi, am intrat în panică.

— Ce faci? am întrebat-o.

— Mă gândesc, a spus ea, pe un ton care punea capăt conversaţiei.

În 1972, am avut o primăvară timpurie; după o iarnă chinuitoare, temperatura a devenit blândă. Până şi vreo câţiva fluturi şi-au încercat aripile. Într-una din acele zile plăcute, eram ocupată la librărie. Nu cred că s-au cumpărat multe cărţi, dar în magazin au intrat clienţi din plin. Se făcuse aproape ora închiderii, şi Hannah nu apăruse, deşi îmi spusese că va veni. Am presupus că a vrut să fie singură, să se gândească la răposata ei mamă, la amândoi părinţii. Nu am deranjat-o. Însă, după ce a lipsit trei zile la rând, în cele din urmă am sunat-o. A recunoscut că era tristă, însă părea raţională.

Am râs împreună când ea a spus, fără să vrea, că şi eu aş fi tristă de-ar fi să-mi moară mama, apoi s-a gândit mai bine şi a adăugat:

— Ei, poate că nu chiar aşa de mult.

A doua zi dimineaţa, Hannah a intrat în librăria mea foarte binedispusă. E primăvară, a repetat ea insistent ca răspuns la întrebările mele, anotimpul când totul înfloreşte nebunesc şi începe minunat.

— Întotdeauna trebuie să aibă omul un motiv ca să fie fericit? a întrebat cu inocenţă simulată.

Îşi cânta vorbele – ba nu, era mai mult decât le-ar fi rostit într-o cadenţă exuberantă. Avea bujori în obraji. Lua cărţi de pe rafturi şi le punea la loc fără să se uite la titlu sau la ce cuprind. Ochii îi

străluceau a năzbâtie, ca ai unei vulpi care tocmai a descoperit că poate să dea iama în ţarcul găinilor. Eu chiar am crezut-o – am crezut că era fericită în dimineaţa aceea, că veselia ei efervescentă, de moment sau nu, era reală. Aveam nevoie doar de o explicaţie – eu şi veşnica mea nevoie de cauzalitate. Pe voi ce vă face fericiţi?

După multe evitări – mi-a răspuns la majoritatea întrebărilor cu scurte izbucniri în râs –, mi-a spus că a dormit ca lumea noaptea, prima oară după mulţi ani.

Cum, ce, de ce, o oră de eschive şi de ascunzişuri înainte ca Hannah să-mi mărturisească totul – sau, cel puţin, ceea ce eu am crezut că era tot. Se simţise groaznic de deznădăjduită cu două seri înainte, nu a putut suporta povara unei asemenea tristeţi. Vorbea despre această melancolie în termeni abstracţi (această greutate, această apăsare), se referea la starea aceea ca la ceva exterior ei, ceva care intrase în ea şi acum dispăruse; părea că o noapte de somn ca lumea era tot ce avusese nevoie. Însă cu o seară înainte nu fusese fericită. Nu, nu fusese. Nu văzuse nici o cale de ieşire din negură. Da, se aflase într-o negură fără culoare, ca din miez de iarnă, o negură straniu de apăsătoare. În seara de dinainte, fusese extrem de tristă, de neconsolat. Asta se întâmplase.

— Eram frântă de oboseală, a spus ea, cu o expresie pe chip şi o voce care aşa şi păreau. Colindam prin mintea mea, dacă înţelegi ce vreau să zic, fără vreun ţel sau plan, pierdută, incapabilă să văd în faţă.

Era extenuată, dar nu i-a fost teamă, mi-a spus. Şi-a petrecut pe puţin trei ore uitându-se afară pe fereastra camerei ei, privind în întuneric, căci iluminatul stradal nu pornise. Nu era un întuneric ca smoala, luaţi aminte, lumea nu era cufundată în întunericul adânc de care groaznic ne temem. Reţeaua electrică a oraşului zumzăia. Fratele ei şi

soţia acestuia se uitau la televizor în living. Ar fi putut şi ea să îşi aprindă veioza, dar n-a făcut-o.

— Aseară am pierdut lumina lui Dumnezeu, a spus ea.

Nu era în apele ei, aşa că s-a îmbrăcat cu rochia din pânză fină de in, purpurie, şi i-a fost frig, aşa că şi-a pus jerseul negru.

— Voiam să mă recunosc pe mine însămi, a zis ea.

A scos detestatele pastile de demult, de Seconal şi Valium. Le-a înghiţit pe toate, în jur de treizeci şi cinci în total, apoi a băut două pahare cu apă, pentru ca pastilele să călătorească uşor prin corpul ei. Mi-a spus că trecuseră ani în şir de când luase mai mult de o înghiţitură de apă după ora opt seara. Avea o vezică de mărimea unui degetar, ceea ce însemna că orice depăşea o înghiţitură o făcea să dea întruna fuga la baie pe toată durata unei nopţi incomode.

— Am simţit un fior de plăcere vinovată, a spus ea. Paharele alea două de apă aproape că m-au făcut să-mi regret decizia. M-am simţit păcătoasă cu două pahare. Îţi imaginezi dac-aş fi băut trei? Acum, draga mea, să nu râzi de mine.

S-a întins în pat, cu capul pe perna din fulgi, cu ochii aţintiţi în tavan, aşteptând ca Gabriel cel cu glas răsunător ca o trompetă să vină s-o cheme. Totul era la locul perfect.

— Eram pregătită, mi-a zis.

S-a trezit la opt dimineaţa, după un somn minunat, profund, de zece ore neîntrerupte, cea mai arzătoare fantezie a ei împlinită – s-a trezit înviorată şi întinerită, cu inconvenientul minor al unei vezici dureros de pline.

— După cum poţi vedea, nici măcar nu mi-am şifonat rochia vreun pic, mi-a spus.

Să spun că am fost îngrozită ar fi prea puţin. Am fost înspăimântată, fiindcă am descoperit atunci, abia atunci, cât de singură era, mult, mult prea târziu, şi că o neglijasem.

— Cum ai putut? a fost singurul lucru pe care vocea mea a reuşit să-l articuleze.

De ce n-ai venit la mine când ai avut nevoie de ajutor? Nu eram eu prietena şi confidenta ta? Caută-mă atunci când îţi pierzi lumina lui Dumnezeu.

N-ar trebui să mă îngrijorez, a stăruit ea. A judecat greşit. Trebuia să-şi limpezească mintea. Îşi făcuse câteva promisiuni în dimineaţa aceea. Trebuia să le îndeplinească. Am silit-o să-mi promită că va reveni la ora închiderii. Urma să vorbim mai mult în seara aceea. Am hotărât să nu deschid magazinul a doua zi dimineaţa, ci să o duc la un medic, pentru a fi sigură că totul era în ordine. Poate că îşi pierduse lumina divină, dar credeam că un medic avea să ia măsuri ca ea să aibă o lanternă la îndemână.

Hannah a propus să ne răsfăţăm în seara aceea, să cumpărăm doi pui întregi de la rotiserie cu garnituri complete, murături, multe murături, şi mai ales napi roz, preferaţii ei, şi cel puţin două tuburi cu pastă de usturoi. O să omorâm insectele doar răsuflând spre ele, mi-a spus.

S-a întors în camera ei şi cândva în ora care a urmat şi-a împachetat toate jurnalele în două cutii şi a scris prenumele meu cu litere arabe, cu înfloriturі, pe un bileţel galben pe care l-a lăsat deasupra lor. S-a schimbat în cei mai confortabili pantofi ai ei, a urcat scările până pe acoperişul clădirii şi a sărit. Căderea de la o înălţime de patru etaje nu a ucis-o pe loc, biata de ea. A murit în ambulanţă, în drum spre spital.

Ar fi trebuit să-mi dau seama că Hannah va încerca din nou după tentativa eşuată. Cumnata ei, Maryam, s-a învinovăţit pe sine. Era în casă când Hannah a împachetat cutiile, dar nu dăduse atenţie. Maryam a fost în stare de şoc mult, mult timp. Cumpăra în fiecare săptămână flori pentru mormântul lui Hannah. Încă trăieşte, cred, şi, cum

Hannah a murit cu atât de mulţi ani în urmă, bănuiesc că şi-a revenit. Uneori, cred că eu mi-am revenit.

Încerc să mă consolez cu gândul că mulţi sunt cei care s-au sinucis, iar apropiaţii lor n-au putut împiedica acest fapt. Incredibilul scriitor italian Cesare Pavese s-a sinucis cu o supradoză de barbiturice într-o cameră de hotel în 1950, anul în care a câştigat Premiul Strega. Cine s-ar fi aşteptat?

Totuşi, aş fi putut să fiu mai atentă. După prima tentativă de suicid, ar fi trebuit să înţeleg că rostul vieţii ei, rostul pe care ea îl conferise propriei vieţi, se desprinsese de parâmele sale de ancorare. Altarul amăgirii de sine se prăbuşise. Când mi-a spus că a înghiţit pastilele alea, ar fi trebuit să mă gândesc foarte bine. Însă atunci n-am ştiut să fac mai mult de atât. N-ar fi trebuit s-o scap din ochi o clipă.

Mă învinovăţesc. Când vreau să mă simt mai bine, îi învinovăţesc pe alţii: familia sa, de vreme ce locuia cu ei şi nimeni nu a băgat de seamă; mama locotenentului, care nu a putut să-şi ia secretul în mormânt. Dacă Ahmad nu m-ar fi părăsit, l-aş fi lăsat pe el să aibă grijă de librărie, în timp ce eu aş fi stat cu ea. Îi învinovăţesc pe regele Hussein şi pe Yasser Arafat pentru Septembrie Negru, care l-a făcut pe Ahmad să mă abandoneze. O învinovăţesc pe Hannah însăşi. Mă învinovăţesc din nou pe mine.

Aceste amintiri… aceste amintiri sporesc durerea ascuţită pe care timpul a tocit-o.

În timp ce merg spre casă, aud huruitul spart, îndepărtat, al avioanelor comerciale care coboară, atât de multe la această oră din zi, atât de multe în această perioadă a anului, avioane care îi aduc pe emigranţii libanezi acasă pentru sărbători.

Îl învinovăţesc pe Ahmad, emigrantul, sau, mai exact, exilatul. Pe undeva prin apartament am o

fotografie decupată dintr-un ziar cu Ahmad părăsind Beirutul. Se afla în mulţimea de palestinieni scoşi cu forţa din oraş pentru a pune capăt asediului israelienilor şi bombardamentului lor nebun. În august 1982, a avut loc la noi din nou marele exod palestinian. Au fost multe fotografii ale evenimentului. Câteva cu Yasser Arafat din diverse unghiuri, cu o expresie de triumf nesinceră, un zâmbet larg şi celebrând victoria asemenea lui Nixon, cu degetele de la ambele mâini; femei plângând luându-şi adio, mame stoice, copii purtând afişe şi pancarte. Fotografia pe care am păstrat-o a apărut în ziarul din următoarea săptămână. Surprinzător, îl înfăţişa pe Ahmad, unul dintre zecile de bărbaţi gata să se îmbarce pe vasele care plecau în Tunisia; avea keffiyeh-ul pe umăr, dar nu şi Kalaşnikovul. Unii dintre tovarăşii lui înarmaţi îşi ascundeau chipurile în spatele keffiyeh-urilor alb-negre, nu însă şi Ahmad al meu. El şi tovarăşii lui de arme nu păreau nici sfidători, nici ruşinaţi, ci mai mult resemnaţi, cu capetele plecate ca pălăriile de floarea-soarelui.

Aceea a fost ultima oară când l-am văzut.

Merg pe o străduţă care se termină într-o stradă perpendiculară. Un jgheab care coboară de la etajul al doilea al unei clădiri din apropiere aruncă în stradă un torent de apă de ploaie, un pârâu pastoral nefiresc în mijlocul oraşului. Un zgomot tulburător, trebuie să zic. Nu mi-am dat seama că a plouat atât de mult.

Apă, apă, peste tot
Şi scândurile bărcii-s toate coşcovite;
Apă, apă, peste tot
Şi de băut nu mai e nici un strop[112].

Există o minunată poveste despre Pavese, după moartea lui. Când s-a întors din exil la sfârşitul

anilor ’30, a lucrat pentru Einaudi, editorul cu orientare de stânga, ca traducător şi redactor de cărţi. Editura lui Einaudi i-a publicat operele şi s-a ocupat de bunurile lui după moartea sa. În ziua în care prim-ministrul cu vederi de dreapta Silvio Berlusconi a cumpărat Editura Einaudi, vechea casă a lui Pavese s-a inundat. S-a spart o ţeavă şi toate manuscrisele lui au fost distruse. Din mormânt, Pavese nu a vrut să-l lase pe papiţoiul ăla cu mutră de şobolan să câştige nici un bănuţ de pe urma muncii sale.

Pot să-mi continui drumul spre casă cotind la dreapta sau la stânga, de vreme ce, cotitură după cotitură, stradă după stradă, nu există mare lucru care să deosebească o rută de alta. Lucrul prin care se distinge această intersecţie, însă, este prezenţa celor trei ficuşi mari, oaze de verde, care alcătuiesc un triunghi echilateral pe cele trei trotuare opuse, nici unul dintre ei nefiind nevoit să lupte, pentru aerul pe care-l respiră, cu structuri construite de om. Îmi place la nebunie cartierul ăsta muncitoresc. Clădirile de pe stradă seamănă din punct de vedere arhitectural, nu se dezmint şi nu sunt nişte monstruozităţi moderne. Nu sunt frumoase estetic – culori şterse, de mult expirate – dar, cum clădirile sunt organice şi coerente, această parte a oraşului are sens.

Unul dintre imobile are o adăugire recentă: o scară exterioară, asemănătoare cu cea din blocul meu, îmbrăcată acum în beton nezugrăvit. Ceea ce era foarte obişnuit înainte de război dispare. Asemenea mânjilor care se nasc gata să alerge, noile construcţii se nasc cu porţi, protejate, capabile imediat să ţină cu forţa oraşul în afară cu ajutorul portarilor şi agenţilor de pază.

La distanţă de nici jumătate de stradă e o moschee sunnită. Steaguri libaneze orientate în toate direcţiile posibile cad în falduri peste un stâlp de curent electric, făcând ca cedrii verzi, simbolul statului nostru pigmeu, să pară că se rostogolesc

într-o avalanşă lentă. Fiecare cult vrea să arate că e mai libanez decât celelalte, ceea ce explică recenta creştere a patriotismului pueril în cartiere. Moscheea asta are, de asemenea, un afiş mare cu figura urâtă a „conducătorului arabilor“, Gamal Abdel Nasser, pe un fundal roşu, în stilul lui Mao. N-am mai văzut un astfel de afiş de decenii.

Poate c-aş fi în stare să explic diferenţele dintre baroc şi rococo, dintre realismul magic sud-american şi omologii săi din Asia de Sud şi Africa subsahariană, dintre nihilismul lui Camus şi existenţialismul lui Sartre, dintre modernism şi postmodernism, dar să nu-mi cereţi să vă spun diferenţa dintre nasserişti şi baathişti[113]. Înţeleg, într-adevăr, că acest cartier nu poate fi baathist; sunniţii sunt anti-Siria acum, iar nevoia de a aparţine unui partid, orice partid, e mai mare decât teama de a părea ridicol din nou, de vreme ce Nasser este eroul zilei. Totuşi, nu-mi pot da seama ce înseamnă termenii ăştia.

Samir Kassir, în minunata lui carte despre Beirut, îi diferenţiază astfel: naţionalişti arabi care s-au convertit la socialism şi socialişti deveniţi de curând receptivi la virtuţile mobilizatoare ale naţionalismului.

Ce să mai înţelegi din asta?

E nevoie să vă spun că baathiştii şi nasseriştii s-au ucis între ei cu zecile, câţi încap într-un autobuz?

Primul răspuns al cuiva este că aceşti locuitori ai Beirutului trebuie să fie de bună seamă groaznic de nebuni ca să se omoare unii pe alţii din cauza unor divergenţe atât de triviale. Nu ne judecaţi prea aspru. În esenţă, majoritatea antagonismelor sunt similarităţi ireconciliabile. S-au purtat războaie de o sută de ani pentru a se stabili dacă Iisus era om în formă divină sau divinitate sub formă umană. Credinţele sunt ucigaşe.

După ce a murit Hannah, viaţa a devenit de neînţeles – adică şi mai de neînţeles decât de obicei. Mărturisesc că am trecut prin nişte perioade grele, prin ani grei. Am jelit – dacă am jelit suficient sau nu, e greu de măsurat. Viaţa a fost o nebunie. Hajj Wardeh a murit şi el în anul acela, iar eu nu eram sigură dacă Fadia avea să încerce să mă dea afară din casă. Mama mă bătea la cap în legătură cu apartamentul. Fraţii mei vitregi au încercat să-mi dărâme uşa şi moralul. N-a fost plăcut, iar apoi a izbucnit războiul, distracţia supremă. M-am cufundat în cărţile mele. Eram o cititoare vorace, dar după moartea lui Hannah am devenit insaţiabilă. Cărţile au ajuns laptele şi mierea mea. Îmi induceam stare de bine recitând afirmaţii puerile precum „Cărţile sunt aerul pe care îl respir“ sau, mai rău, „Viaţa nu are sens fără literatură“, toate într-o slabă încercare de a evita faptul că lumea mi se părea de neexplicat şi de nepătruns. În comparaţie cu complexitatea înţelegerii suferinţei, a-i citi pe Foucault sau Blanchot e ca şi cum a-i răsfoi o carte cu poze pentru copii.

Fac semn unui taxi. O să mă răsfăţ. Trebuie să ajung acasă. E mult prea frig; vântul îngheţat începe să se înteţească şi drumul are o uşoară pantă care îl face alunecos. Parcă nici nu simt pământul sub picioarele astea bătrâne. Trebuie să ajung acasă.

Şoferul pare să aibă chef de vorbă. Orice ar avea de zis, am mai auzit de un milion de ori înainte. Şoferii de taxi, vorbăreţii, povestitorii acestui oraş palavragiu, nu pot să tacă odată ce s-au pornit. Îl scot pe Rilke din geantă şi mă prefac a citi. Comunitatea nu este ceea ce am nevoie în clipa asta.

Taxiul avansează încet în traficul închegat de dinainte de sărbători. Tot Beirutul a ieşit la cumpărături. A trecut foarte mult timp de când am cumpărat un cadou pentru cineva. Soarele cade

spre orizont, la fel şi ploaia. Serile de iarnă vin fără nici o prevenire. Fasciculele de lumină de la faruri se reflectă pe parbriz, creând minicurcubeie. Maşinii îi ia jumătate de oră să parcurgă o distanţă pe care aş fi putut să o străbat pe jos în acelaşi interval de timp. Un fulger îndepărtat, prea departe pentru ca tunetul care îi urmează să poată fi auzit, îmi aduce aminte că taxiul a fost o decizie bună, chiar dacă arcurile uzate ale banchetei din spate mă stânjenesc.

Maşina înaintează cu greu şi se opreşte apoi brusc cu vreo două cartiere înainte de al meu. Începe să mă doară spatele. Un hotel nou-nouţ, masiv şi cenuşiu, a răsărit pe stradă. Am auzit că se poate sta într-o cadă fierbinte la ultimul etaj şi să vezi tot Beirutul prin ferestre mari, rotunde, un fel de efect de submarin, inversat. La parter se află un restaurant american şi un uriaş centru de fitness. Nu vă pot spune câţi oameni îl folosesc pe cel din urmă, dar le invidiez sănătatea. A fost o zi lungă şi grea.

Indiferent unde mă duc sau cât timp am fost plecată, sufletul începe să mi se înfioare de bucurie de câte ori mă apropii de apartamentul meu. Virajul brusc care duce pe strada mea, clădirea maro cu gri pe care o numesc nouă, deşi a fost construită la începutul anilor ’70 şi cu siguranţă nu mai e nouă, sunt semne care mă anunţă că mă apropii. Senzaţia plăcută că în curând sosesc acasă şi nerăbdarea fiindcă nu sunt încă acolo încep când se ivesc acele semne. Primul lucru pe care-l fac când intru în apartament, după ce închid uşa în urma mea, este să mă arunc pur şi simplu pe sofa ca să mă odihnesc. Casa mea.

ô rage! ô désespoir! ô vieillesse ennemie![114]

Priveliştea îngrijorătoare a ridurilor recalcitrante de pe chipul meu mă ţintuieşte locului. Stau transfigurată în faţa oglinzii din baie. Întind mâna

după ochelari ca să văd mai clar. Ce s-a întâmplat cu mine, ce s-a întâmplat cu faţa mea, atât de trasă şi de inexpresivă? Persoana care-mi întoarce privirea e o străină. N-am avut niciodată o părere măgulitoare despre propria înfăţişare fizică neatrăgătoare, dar acum par mai insignifiantă ca niciodată, lipsită de viaţă şi fără o scânteie de forţă. Sunt o fiinţă umană complet banală.

Ar trebui să o întreb pe mama dacă are o poză cu tatăl meu biologic – trebuie s-o întreb asta înainte să moară. Vreau să ştiu dacă semăn cu el. Mai mult ca sigur. Am nasul mamei, care acum seamănă cu un iatagan înfipt în carne hăcuită. Încerc să reconstruiesc chipul tatălui meu, dar nimic nu pare să aibă efect, desigur. Eram mult prea mică. S-ar putea să fi văzut o poză cu el la un moment dat, însă nu am absolut nici o amintire. Ce îmi aduc aminte e chipul mamei la vremea aceea, cum arăta ea când a murit tata, dar, cum asta a fost foarte demult, presupun că e o reconstrucţie. Ţin minte că mama nu îşi înălţa capul, îşi ţinea ochii plecaţi, privirea spre pământ, ba chiar mai jos, spre centrul pământului, unde sălăşluia Satana. Probabil se simţea vinovată pentru moartea soţului ei. Dacă ar fi fost o soţie mai bună, mai competentă, nu i-ar fi fost smuls de lângă ea. Dacă la noi s-ar fi practicat sati[115], ea s-ar fi aruncat de bună voie în rugul aprins, cu capul înainte, o săritură înainte Randolph, de două răsuciri şi jumătate.

Oare chiar îmi amintesc asta sau este un puzzle pe care l-am asamblat forţat din frânturi şi piese despre cum cred eu că s-au petrecut lucrurile? Continui să scufund ciubărul din lemn în fântâna cu apă sălcie a amintirilor mele. S-a dat o masă. Mama se concentra asupra mâncării, asupra platoului. Nu cred că a mâncat. Amintirea pare deopotrivă reală şi ireală, demnă de încredere şi nesigură, solidă şi imaterială. Nu aveam nici măcar doi ani când a murit el. Cu siguranţă, am configurat aceste imagini mult mai târziu.

Copilăria se desfăşoară într-o limbă străină, iar amintirea noastră despre ea este o traducere de Constance Garnett.

Trăsăturile mi s-au tocit odată cu trecerea timpului, reflexia mea din oglindă seamănă numai vag cu felul în care mă văd eu. Gravitaţia cere răzbunare pentru anii în care trupul meu i-a rezistat. Nu doar sânii şi fundul; cândva de-a lungul timpului, curbele uşor umflate ale buzelor mele s-au dezdoit şi ele. Mi-au căzut, de asemenea, câteva fire de păr din sprâncene. Acum sunt toate albe. Am observat şi înainte că şi-au schimbat culoarea, dar nu şi că s-au rărit. Pe vremuri aveam două linii mari, dese, pe post de sprâncene. Pe de altă parte, pielea mea lipsită de melanină a acumulat diferite culori. Sub ochi mi se întind două mări închise, asimetrice, de violet şi gri-şoarece. O lipitoare vărgată, pe un fond cenuşiu, stă agăţată lângă urechea mea dreaptă. Venele de la tâmple şi afluenţii lor sunt categoric verzi.

Pot să jur că mi s-a modificat osatura feţei.

Cum pot eu suflul să-mi păstrez

Sub ploaia zilelor nimicitoare?
Când stânci de neînvins nu izbutesc, nici porţi de fier
Cu Timpul aprig ca să se măsoare?[116]

O aud pe Joumana învârtindu-se prin baia ei, deasupra. Dacă-şi urmează programul obişnuit, înseamnă că se spală înainte de a se apuca de pregătit cina.

Trebuie să fac ceva. Ies din baie şi mă duc în camera pentru citit, la CD-player. Îl caut pe Chopin, găsesc una dintre înregistrările lui Richter. Încet, mintea mi se limpezeşte. Chopin-ul interpretat de Richter mă inspiră.

Sviatoslav Richter refuza să dea un concert dacă homarul lui din plastic roz nu era cu el. Pe

vremuri, credeam că era roşu – am citit asta undeva, un homar din plastic roşu –, dar apoi am văzut o poză cu el. Arăta în mod cert a crustaceu, cu cleşti supradimensionaţi, dar nu ca un homar, sau cel puţin nu cu un homar pe care să-l recunosc. Şi era roz, un roz-trandafiriu, nu roşu.

„Lucrurile mi se par complicate“, a spus el într-o înregistrare pe peliculă.

În filmul ăsta, Richter: Enigma, părea încurcat şi uluit, ameţit de viaţă. Chel, numai piele şi os, ponosit şi bătrân, un chip care nu se putea uita la camera de filmat, un chip care înţelegea pe deplin ce se pierduse, la ce se renunţase. Mie, Richter mi s-a părut real. Nu ştiu dacă era virgin, dar homosexual era.

Richter îi vorbea acestui homar din plastic şi se simţea pierdut fără tovarăşul lui. Dacă i te adresai fără ca el să aibă homarul, părea autist. Când cânta, însă, când cânta, era în stare să-ţi topească sufletul. Păşea pe apă – mă rog, degetele lui, suple ca un lichid, moi ca un fluid, şiroind, picurând, curgând.

„Nu-mi place de mine“, a spus el în înregistrarea filmată.

Încă o dată, stau transfigurată în faţa oglinzii din baie. Scot o foarfecă, închid ochii o clipă şi tai o mână de păr albastru. În timp ce Richter îşi pune la lucru magia suavă, melodioasă, eu tai şi plâng, tai şi plâng. Richter îmi sfâşie inima. Sunt o prostănacă sentimentală. Tai şi plâng. Părul albastru cade în jurul meu, strângându-se într-un nor rarefiat pe pardoseală, o aureolă de sfânt care îmi înconjoară picioarele.

„Căci dacă o femeie nu-şi pune văl pe cap, atunci să se şi tundă“[117], se zice în Corinteni. Cum nimeni nu mai citeşte – nici Biblia, nici altceva –, toată lumea presupune că musulmanii au inventat hijab-ul. „Orice bărbat care se roagă sau proroceşte, având capul acoperit, necinsteşte capul

său. Iar orice femeie care se roagă sau proroceşte cu capul neacoperit îşi necinsteşte capul; căci totuna este ca şi cum ar fi rasă.“[118]

Fără păr, nu mai sunt neacoperită. Încep să mătur şuviţele de păr albastru de pe jos. Încet, metodic, cu fiecare mişcare măsurată, cu fiecare mişcare distrasă, cu mintea într-o ceaţă, mătur şi fac curat.

În Germania, părul tăiat era cândva înfăşurat într-o pânză şi apoi pus într-un copac mai bătrân, cu trei zile înainte de Luna nouă. Un ritual similar se întâlneşte la indienii Yukon din Alaska. În Maroc, femeile îşi atârnă şuviţele de păr tăiate de un copac tânăr sau lângă mormântul unui sfânt făcător de minuni, ca să fie păzite de durerile de cap. În Arabia Saudită şi în Egipt, femeile păstrează părul căzut într-o batistă pusă într-un sertar. Eu îl adun pe tot în făraş şi îl arunc la gunoi.

Părul meu e retezat, excizat, pentru a fi mai exactă. Ce-a mai rămas e alb, glazura bătrâneţii. Nu ştiu dacă arăt ca o pacientă bolnavă de cancer, ca o teroristă din Brigada Roşie a anilor ’70 sau ca o artistă avangardistă, dar am un look nou. Fiindcă am folosit doar foarfeca, părul este inegal şi ciopârţit. Nu, nu arăt ca nici una dintre variantele de mai sus, ci semăn cu o postulantă sau o novice catolică din vreun ordin monastic obscur.

Mă simt mai uşoară, deşi ştiu că e iraţional să mă simt aşa.

Albatrosul căzu şi se scufundă
Ca plumbul în mare.[119]

În seara asta, voi contempla lumea din cadă. O să mă pun la înmuiat ca să alung ziua de azi. O să îmi spăl mama din păr. Spală-te de ea, usucă-te de ea, dă-i un brânci afară, zboar-o afară, scapă de ea şi ducă-se[120]. O să umplu cada până la buză cu apă purificatoare, o să fac ţevile să zornăie, o să dirijez din nou simfonia Schönberg pentru glockenspiel.

Voi aprinde câteva lumânări pentru atmosferă. Nu pot să le recuperez pe cele din camera menajerei, aşa că o să mă descurc cu vreo două cioturi care sunt prin baie, urâte şi funcţionale. Foc şi apă, o să m-aleg cu botez, purificare şi bucurie în toate chipurile.

O să scurtez orele acestei seri, căci sunt obosită. O să citesc, totuşi. Sunt încă zdravănă, mai mult sau mai puţin, datorită cititului seara.

În seara asta o să continui cu Microcosmosurile.

Stau aşezată lângă fereastra din living. Cerul îşi pune haina de un albastru pe cale să se înnegrească. Îmi aşez picioarele, în care mi-am tras şosete, pe canapea, şi-mi îmbrăţişez genunchii. Deşi l-am frecat cu prosopul ca să-l usuc după baie, îmi simt părul încă ud. Sindromul părului fantomă: îmi ating scalpul şi constat că părul e uscat, dar la o clipă după ce mâna îşi prinde partenera în jurul genunchilor, senzaţia de păr ud revine.

Pe fereastră, tot ce văd e o mică secţiune a străzii mele, un dreptunghi decupat din clădirea de vizavi şi stâlpul de iluminat public. Când eram fetiţă, îmi doream o fereastră care să ofere o privelişte spre tot Beirutul şi spre universul lui. După ce m-am măritat şi am ajuns în apartamentul acesta, visurile mele s-au micşorat la dimensiuni mai rezonabile; mi-am dorit o fereastră la un etaj mai sus, poate la patru, apartamentul Fadiei în loc de al meu, care e la etajul al doilea, mi-am dorit o privelişte un pic mai de sus, un pic mai extinsă. Acum, îmi doresc doar ca o firmă finlandeză sau poate chineză să inventeze o ustensilă necostisitoare care să cureţe murdăria oraşului de pe partea exterioară a ferestrei mele fără să trebuiască să îmi forţez spatele.

Ar trebui să recitesc „Vanitatea dorinţelor omeneşti“ de Johnson, ca să fiu dojenită din nou.

E foarte bine că de la fereastra mea mi se permite doar o privire fugară asupra Beirutului, o fărâmă dintr-o bucăţică dintr-o felie de plăcintă. Nostalgicii insistă asupra viziunii lor revizioniste despre un oraş ospitalier, îngăduitor – un regat paşnic unde toate credinţele religioase şi toate etniile erau bine-venite, o Arcă a lui Noe unde animalele de toate felurile se simţeau liniştite şi neamenințate. Însă Noe a fost un afurisit de căpitan care comanda o navă cu un regim foarte strict. Pe punte au avut voie să urce doar perechile cele mai bune şi mai deştepte – să perpetueze speciile, să repopuleze planeta şi toate aiurelile alea naziste.

Ar fi luat Noe pe arcă o zebră lesbiană, un arici celibatar, un lemur şchiop? Eu cred că nu.

Oraşul meu n-a fost niciodată primitor cu desperecheaţii sau dezabilitaţii.

Nu m-au interesat niciodată povestea lui Noe sau picturile afectate ale lui Edward Hicks cu animale desprinse, parcă, din Stepford[121].

Din ce am citit aseară în Microcosmosuri: „De ce atâta milă pentru ucigaşii care au venit după şi deloc pentru cei dinainte, înecaţi ca şobolanii? El ar fi trebuit să ştie că, odată cu fiecare fiinţă – om sau animal – în arcă va intra Răul“.

Orice s-ar spune despre Dumnezeul lui Israel, consecvenţa nu este punctul său forte. N-a fost corect cu cei la fel ca mine. Dumnezeu Unul este nazist.

Stau pe-ntuneric. Şi-ar fi greu să-mi dau seama ce e mai rău: întunericul dinăuntru sau cel de-afară, bezna[122].

Trebuie să încerc să dorm la noapte. Trebuie.

*

Bineînţeles că nu dorm. Nu-mi aduc aminte întreaga noapte, aşa că e posibil să fi aţipit un pic,

ca de obicei. Mă aplec să-mi pun şosetele din lână şi îmi simt fiecare vertebră trosnind una după alta, în ordine, ca la strigare: C1, aici; C3, prezent; T4, da; L5, aici sunt; coccis, au, au. Lipseşte doar o goarnă care să sune deşteptarea.

E mult prea frig. Umerii îmi sunt cuprinşi de dârdâit, fapt care alungă orice tendinţă de lenevealã. Mă scarpin în cap. Încă e tuns. Nu sunt sigură că pot să risc să mă privesc în oglinda din baie în dimineaţa asta.

O noapte cu furtuni şi ploaie cu găleata, cu bufnituri şi zgomote în beznă. Am auzit puhoaiele şi sirenele de afară. Învelită confortabil cu trei pături, am auzit un vârcolac zgâriind geamul cu ghearele şi un membru al miliţiei trăgând cu mitraliera în băltoacele de pe stradă. Deasupra mea, am auzit-o pe Joumana omorând pe cineva, probabil pe soţul ei, şi târând leşul prin casă în cercuri, iar şi iar, în timp ce lovea craniul cu o tigaie Tefal. Nimic altceva n-ar fi putut scoate acele zgomote nocturne.

Sunt epuizată, epuizată, aş vrea să… îmi fie mai cald[123].

Am capotul peste cămaşa de noapte şi peste amândouă îmi pun haina din mohair grena. Îmi târşâi picioarele la bucătărie, să-mi încep ritualul ceaiului de dimineaţă. În apartament miroase a jilav şi a ploaie. Caloriferele sfârâie de la căldură cu întreruperi. Curenţii iernatici din interior îmi iau la întrebări gleznele.

Ezit din nou cu privire la noul proiect. Romanul 2666, aşa neterminat cum o fi, este prea mare, iar în dimineaţa asta mă interesează mai puţin. Totuşi, nu sunt sigură dacă am destul timp acum, atât de târziu, să găsesc o carte nouă de tradus, asta dacă nu cumva aleg ceva scurt şi uşor. Pot să risc să ratez ritualul de începere a traducerii la întâi ianuarie? Mă întreb dacă sunt în stare să-mi încalc propriile reguli. Regulile sunt arbitrare. O recunosc şi, de asemenea, ştiu că regulile îmi fac viaţa să

funcţioneze; ale mele mă ajută să îmi duc ziua la capăt. Dacă trebuie, pot să încep traducerea la o altă dată şi lumea n-o să se învârtă invers în jurul axei. Dacă amân, n-o să pierd şi mai mult somn decât pierd deja. Cu toate astea, prefer să mă ţin de ce ştiu, creatură cu obiceiuri bine înrădăcinate ce sunt.

Poate că epifania mea e că, de astă-dată, pot să încep o traducere în a doua săptămână a lui ianuarie. Poate că epifania asta mă va entuziasma după ce o să-mi beau ceaiul.

Aprind flacăra sub ceainic.

Decid că trebuie să mă hotărăsc în dimineaţa asta ce carte să traduc. Incertitudinea este neliniştitoare.

O părere de lumină începe să risipească formele întunecate de dincolo de fereastră. O maşină de gunoi părăseşte strada mea, ducând cu sine propriul zgomot asurzitor. Acum nu se mai aude nimic în afară de răpăitul ploii. Becul de pe stâlpul de iluminat stradal pâlpâie cu spasme scurte, îmbujorându-se ca o garoafă roz cu roşiatic înainte de a se stinge peste zi. Aerul din bucătărie pare, încă, sumbru şi jilav. Îmi duc ceaiul în camera pentru citit, mă aşez în fotoliul meu şi îmi pun cuvertura peste picioare, pe sub haina de mohair.

Aud ţârâitul soneriei şi sunt dezorientată. Probabil am adormit în fotoliu. Cât a trecut de când am aţipit? Nu-mi dau seama cât e ora, nu văd cât e ceasul fără ochelari. S-a luminat bine. Ora opt? Soneria mai ţârâie o dată. Îmi pun ochelarii. Ceaşca rămâne pe masa de la perete, lângă vază şi cele şapte cărţi ale Muallaqat-ului, ceaiul e neatins şi, evident, rece, din el nu se mai ridică nici măcar o umbră de abur. N-o să deschid uşa. Nu de data asta. Nu o să-i permit lumii să intre. O să devină ăsta un ritual zilnic? Hai să tulburăm dimineaţa Aaliyei, să i-o deranjăm şi să i-o dăm peste cap. Tous les matins du monde[124].

Oricine o fi afară, bate la uşă, un ciocănit insistent. Însă nu este fratele vitreg cel mare. Ciocănitul de-acum e manierat.

— Aaliya, aud vocea înăbuşită a Joumanei strigându-mă de afară. Chemarea ei are un ton alert. Deschide, te rog!

Sar din fotoliu – mă rog, ceea ce s-ar considera o săritură la vârsta mea. Mi se înmoaie un genunchi, e cât pe ce să cad lată pe covor. Îmi regăsesc echilibrul la uşa camerei pentru citit. Îmi sprijn mâna de toc şi mă pomenesc faţă în faţă cu oglinda rotundă neînrămată. Îmi feresc ochii, desigur, dar hotărăsc s-o curăţ până la sfârşitul zilei, măcar să o şterg de praf.

— Sigur e înăuntru, zice Marie-Thérèse. N-am auzit-o plecând în dimineaţa asta. Aş şti dacă a plecat.

Mă duc repede la uşă. O aud pe Fadia venind pe scări, de jos, nu de sus. Lumea e cu susul în jos astăzi, răsturnată.

— Am închis apa, zice Fadia, care vorbeşte cel mai tare dintre toate.

Încă n-a ajuns pe palierul meu. Aud cum se apropie rapid bocănitul saboţilor ei.

— Aaliya! ţipă ea exact când deschid uşa.

Faţa îmi întâlneşte întreaga forţă a glasului ei şi a frigului de decembrie.

Cele trei vrăjitoare intră grămadă în vestibul, vorbesc toate în acelaşi timp, trăncăneală ascuţită ca în filmele Disney, iar eu sunt năucită, confuză. Dacă rochia Fadiei a măturat podeaua ultima oară când a fost aici, rochia ei violet de astăzi dă cu mopul. Poalele îi sunt aşa de ude, încât parcă tocmai ce-a traversat un râu. Însă aud cuvântul inundaţie şi simt cum, exact deasupra rădăcinii nasului, chiar sub piele, îmi plesneşte un nerv. În gât mi se pune un nod, iar o ancoră îmi trage inima în jos. Simt cum mi se astupă urechile. Nu vreau să aud.

Îmbibate cu apă cum s-a nimerit, vrăjitoarele mă împresoară, orbitează în jurul meu ca nişte planete drogate cu Dexedrine şi vorbesc, vorbesc, vorbesc. O ţeavă de apă… baia menajerei de sus, din apartamentul Joumanei… inundaţie… nu mai e nici un pericol… a fost chemat instalatorul… speră toate că n-am nimic valoros depozitat în camera menajerei.

Nimic valoros? Valoros? Lăzile mele, cutiile mele, viaţa mea – vrăjitoarele habar nu au despre asta.

Alerg – da, alerg – prin bucătărie până la baia menajerei. Simt mirosul de umezeală încă dinainte să deschid uşa, ca al unui pulover de lână în ploaie, la fel ca mirosul puloverului umed al lui Nancy pus pe radiator, scoţând aburi ca un fum. Scot fum. Greaţa îmi loveşte stomacul dinspre interior şi din afară. Mânerul sferic nu se roteşte complet de la prima încercare fiindcă am mâinile prea umede. Deschid uşa larg şi văd dezastrul. Duhoarea mă asaltează fizic şi mă dau înapoi un pas, clătinându-mă; mirosul mă loveşte puternic, îmi izbeşte nasul, miros de acru, de aer stătut, de mama. Inima mi se comportă straniu, dorind să se împotrivească. Simt nevoia imperioasă să vomit.

Ahoe, grozăvii, ahoe,
Lume infernală şi ţie, iad adânc[125].

Vecinele mele vin lângă mine, prea aproape.

Pe jos e ceva apă, dar nu foarte multă. Cea mai mare parte a apei care a trecut prin baia menajerei şi-a continuat călătoria către scurgere. Apa care a insistat să rămână, însă, a ales să se oprească între hârtiile mele. Toate cutiile sunt ude.

Nu mai e nevoie să mă panichez. S-a terminat.

De s-ar sfârşi când s-ar sfârşi, mai bine-i
Cât mai grabnic să se-ntâmple[126].

Mai mult ca sigur s-a petrecut rapid.

Cu picioare tremurânde şi genunchii istoviţi, mă plimb prin camera menajerei. Nu e nici o speranţă. Aşa întuneric cum e în cameră, nu e nevoie să văd. Mirosul stricăciunilor făcute de apă este extrem de intens. Cele şapte izvoare ale Nilului şi-au revărsat urcioarele aici. Sufletul meu urlă, vocea mi-a amuţit. Acum sunt săracă.

Cine dintre îngeri m-ar auzi dac-aş striga? Stau în întuneric şi în umezeala rece, în mijlocul vieţii mele irosite, neştiind ce să fac, incapabilă să iau vreo decizie, şi plâng în hohote. Speranţele mi se stinseseră cu mult timp în urmă, iar acum le urmează exemplul şi orice scânteie de demnitate. Mă părăseşte orice rămăşiţă din respectul faţă de mine însămi, se scurge din mine, luând-o pe urmele apei care curge în canalizare.

Totul a dispărut şi m-a părăsit şi nu ştiu ce să fac.

Am în faţă o bătălie care s-a terminat de multă vreme. Accept înfrângerea fără nici un steag alb pe care să-l flutur, fără puterea ca măcar să-mi scot sabia din teacă.

În valea Morţii
Cei şase sute au intrat călare[127].

Degradarea este prietena mea apropiată. Asemenea sufletului lui Iov, sufletul meu a obosit de viaţă. Din nări îmi curg muci; îi şterg şi-mi şterg şi lacrimile cu mâneca hainei din mohair – mâneca hainei mele jerpelite, de nepurtat.

Nu ştiu cât de mult pot să vadă cele trei vrăjitoare, dar sunt înspăimântată că ele ştiu că plâng, ceea ce mă face să plâng şi mai mult, mai tare.

Sufletul meu e jucăria sorţii. Destinul mă urmăreşte ca un copoi versat, ca un vânător vrăjmaş, mă muşcă şi nu-mi dă drumul. Ceea ce credeam că am lăsat în urmă găsesc din nou. Voi fi

mereu o ratată, atunci, acum şi în veci. Greşeşte din nou. Greşeşte mai rău. Sunt martora colapsului vieţii mele.

Umbreşte-mă cu iadul acela.[128]

Blestemată e lumea asta şi blestemat tot ce există în lumea asta. Blestemat e veacul ăsta de nemiloasă umilire şi comedie ieftină. Na-vă afurisita de epifanie.

Femeile mă înconjoară din nou, mă conduc de mâini şi de coate afară din încăpere, la lumină. Una dintre ele, probabil Marie-Thérèse, cea mai scundă, mă trage blând de braţ, silindu-mă să mă aplec un pic, şi îmi şterge faţa cu un şerveţel – un şerveţel umezit cu gel dezinfectant. O fi având o sticluţă din aia antibacteriană asupra ei tot timpul. Mâinile mele scapă de capul lor din strânsoarea femeilor şi plonjează în buzunarele hainei. Singurul lucru din buzunare e o pereche de ochelari pentru citit, îndoită.

Ca de la sine, ochii mi se aţintesc înainte, se concentrează asupra vasului mic pe care l-am pus sub calorifer când am scos aerul din el. O picătură ruginie de apă atârnă de ţeava de deasupra, aşteptând răbdătoare să se alăture suratelor ei care au pătat aluminiul.

Bucătăria e gălăgioasă, oraşul îşi împinge încet înăuntru răsuflările de dimineaţă, zgomotul claxoanelor, al traficului şi ploii, iar Joumana vorbeşte încet, vorbeşte cu mine.

— Ce e în cutii?

Repetă întrebarea de câteva ori ca răspuns la tăcerea mea.

— Ar trebui să le scoatem aici, ca să vedem ce putem salva, adaugă ea.

Cum să explic vocaţia mea ezoterică, viaţa mea ascunsă?

Sorgintea privată a rostului vieţii mele.

— Traduceri, îi zic. Sunt traducătoare. Şovăi. Ceea ce am spus nu-mi sună adevărat în urechi. Par mincinoasă. Am fost, adaug eu. Îmi simt inima prea extenuată ca să mai bată. Am fost traducătoare, întăresc eu.

Joumana pare nedumerită, sprâncenele i se arcuiesc ca nişte semne de întrebare. Ochii i se concentrează asupra jumătăţii de jos a feţei mele, de parcă ar vrea să-mi citească de pe buze. Dacă i-aş fi zis că în cutiile din carton am pungi cu heroină, ar fi fost mai puţin şocată. E o femeie de treabă, neobişnuită să descifreze bălmăjelile monştrilor.

— Să ne apucăm de treabă, rosteşte ea pe un ton poruncitor. Să le scoatem din cutiile alea.

De cum încerc să mă mişc, mă clatin ca o girafă care s-a îndopat cu fructe fermentate. Marie-Thérèse cea cu chip blajin mă cuprinde cu braţul pe după mijloc şi mă ajută să-mi ţin echilibrul. Antebraţul meu se sprijină de umărul ei. Aş vrea să fug de toate astea şi să mă întorc acasă, doar că acasă sunt.

— Stai jos, zice Marie-Thérèse, conducându-mă la fotoliul meu. Trage-ţi răsuflarea un pic. Scoatem noi cutiile afară. Ezită o clipă, de parcă ar avea de gând să pună o întrebare foarte importantă. Ai scară sau să o aduc pe a mea?

Sunt supărată pe mine însămi, nu doar pentru bălmăjeala în faţa unor străine, ca o fetiţă de grădiniţă în timpul pauzei, ci pentru bălmăjeală pur şi simplu. Încerc să mă controlez. Din fotoliul meu confortabil, le observ pe cele trei femei cum trebăluiesc de zor. Încerc să mă ridic în picioare; muşchii coapselor îmi tremură, picioarele îmi cedează şi mă aşez înapoi la locul meu. Doar un minut, îmi spun în sinea mea, mai puţin de atât, mă mint singură. Mă simt ca o broască râioasă alunecoasă care se înfundă în noroi, fixându-mi ochii, fără să clipesc, asupra nimicniciei mele. Spinoza n-are nimic pentru mine astăzi.

Fadia a urcat în apartamentul ei şi s-a întors cu două cearşafuri mari şi cel puţin opt prosoape. Acum, toate trei se plimbă de colo până colo, cărând afară cutiile ude fleaşcă, una câte una. Par sincronizate, de parcă toată viaţa lor au scos afară traduceri distruse de inundaţii, de parcă au crescut într-un sat de pe malurile Eufratului, unde genul ăsta de muncă este ceva obişnuit. Una intră în întuneric, alta iese cărând o cutie din lumea de dincolo. Bag de seamă pentru prima oară că picioarele Joumanei sunt plate ca ale unei raţe. Mirosul de putreziciune pluteşte prin apartament, izul de descompunere îmi impregnează casa. Tristeţea şi frustrarea se adună în mine. Ar trebui să mă ridic, dar nu pot, nu încă. În timp ce ele muncesc, eu nu pot face nimic în afară să bat darabana cu degetele.

Trebuie să devin mai puternică, să mă fortific. O, Flaubert, arată-mi cum să-mi ferec camera, trimite-mi zidarul tău. Teamă, durere, feriţi-vă de-aceşti jefuitori şi prădători, de-această mânie, de-această vină, de-această deznădejde.

Simt nostalgie după inima mea cândva aridă, care ştia cum să suporte o asemenea pierdere.

Non fui, fui, non sum, non curo.

În tăcere, îmi ajut vecinele să scoată cutiile din Egipt. Pot să ajung mai uşor la cele puse foarte sus. În faţa mea, Fadia calcă pe mina de teren israeliană, aflată la o palmă distanţă spre sud de gura de scurgere din pardoseală. Evit locul, căci încă mai cred că papucul mi-ar fi întinat dacă s-ar apropia de zona unde a fost pata. Simt în mâini cartonul umed de parcă ar fi varză fiartă. Aliniem cutiile pe covoare şi cearşafuri, în bucătărie, în living, în camera pentru citit, coşciuge scumpe ale morţilor în război aduşi înapoi acasă. Ar trebui să iau poziţie de drepţi şi să salut – în morman sunt atât de multe imnuri naţionale, atât de multe ţări.

Aş vrea să trag o salvă de douăzeci şi una de lovituri de tun ca onor.

În cele din urmă, Joumana îngenunchează în faţa unuia dintre sicrie, ca un fel de bocitoare. Când genunchiul stâng i se lasă în jos, acesta loveşte versiunea în limba engleză a Enciclopediei morţilor de pe laterala cutiei (versiunea engleză în stânga/vest, cea franceză în dreapta/est); cartea cade cei câţiva centimetri până la podea cu o bufnitură surdă. Joumana şovăie, dar doar pentru o clipă. Din gât îmi iese un şuierat.

Ce sunete ciudate
Pe buze îmi plutesc?[129]

Genunchii Joumanei se sprijină pe prosop şi leagănă uşor cutia. Îmi face semn cu mâna stângă, cu palma întinsă, să mă liniştesc. În mâna dreaptă ţine cuţitul meu de bucătărie. Taie banda adezivă în patru locuri.

Manuscrisul e ud, desigur. Prima pagină e lizibilă, căci nu conţine decât titlul, numele lui Danilo Kiš şi al meu. Joumana ridică pagina de titlu şi oftează. Dedesubt, paginile sunt deteriorate. În mijlocul fiecăreia pare să fie o porţiune uscată, de mărimea mâinii înmănuşate a unei copile. Însă restul paginii, restul… petele, decolorarea, mirosul… moartea se furişează spre inimă, aşa cum face mereu. A mea cu siguranţă face asta.

Nu mă pot abţine. Încep să plâng iar, însă în tăcere, mai puţin jenant. Joseph Roth îşi încheie Zbor fără sfârşit cu fraza: „Nimeni pe lumea asta n-a fost la fel de inutil ca el.“ Dacă nu vă e cu supărare, eu sunt de altă părere. Nimeni pe lumea asta nu e la fel de inutil ca mine. Nu Franz Tunda, protagonistul lui Roth, nu, ci eu sunt cea care nu are nici o ocupaţie, nici o dorinţă, nici o speranţă, nici o ambiţie, nici măcar un pic de iubire de sine.

Din senin, parcă, mâinile Fadiei se întind din spatele meu şi îmi masează uşor umerii. Rezist

impulsului de a face ca Merkel cu Bush. Îi las mâinile să mă atingă.

Nu mă pot abţine. Mintea mă duce cu gândul la moartea ţinută în frâu.

Arbus[130] şi-a tăiat venele, la fel şi Rothko[131]. Woolf a intrat în râu să se înece. Hemingway s-a împuşcat în cap, desigur. Plath, Hedāyat şi Borowski şi-au băgat capul în cuptor şi au dat drumul la gaze. Améry[132] a înghiţit o supradoză de somnifere în 1978 şi nu s-a mai trezit odihnit a doua zi. Nici Pavese, în 1950. Gorky – Arshile[133], nu Maksim – s-a spânzurat. Levi pare-se că şi-a găsit moartea sărind în gol.

Apoi, există povestea straniei sinucideri a lui Potocki[134], care s-a împuşcat în cap cu un glonţ de argint. Timp de câteva luni, în fiecare dimineaţă a muncit la desprinderea cu o pilă a mânerului sferic, în formă de căpşună, de la o zaharniţă pe care i-o dăruise mama lui, până când a reuşit să-l scoată şi apoi l-a folosit ca glonţ. Chemaţi-l pe dr. Freud.

Nici un compozitor de seamă, sau cel puţin nici unul de care să ştiu eu, nu s-a sinucis. Ai crede că, dacă e să se fi sinucis vreunul, acela ar fi fost Schnittke, dar nu a făcut-o. Schumann s-a aruncat în gol, dar el avea tulburare bipolară şi, de parcă asta nu era de ajuns, în creierul lui se veseleau spirocheţii de sifilis. În orice caz, nu a murit din cauza acestei tentative. Ceaikovski e posibil sau nu să fi băut intenţionat apa cea rea. Nu i-aş pune la socoteală pe aceştia doi. Muzica pare să fie cea mai sănătoasă dintre toate artele nebuneşti. Ar trebui să subliniez însă că, în timp ce compozitorii au înclinaţia de a muri mai tineri decât oamenii obişnuiţi, dirijorii mor mai bătrâni. Nu ştiu de ce se întâmplă aşa, dar e ceva ce mă intrigă.

Spirocheţii de sifilis i-au răpus pe ambii Schu, atât pe -mann, cât şi pe -bert.

Fadia observă că devin mai liniştită şi mai stăpână pe mine. Îşi lasă mâinile pe lângă corp.

— Pot să citesc cea mai mare parte din ce e aici, zice Joumana, răsfoind paginile colaborării mele cu Danilo Kiš.

— Nu face asta, te rog, îi spun.

— Vreau să spun că e lizibilă, zice ea, un pic amuzată. Adică sunt în stare să citesc, nu că am de gând să citesc.

Ţuguindu-şi buzele, suflă pe pagina pe care o are în mână. O flutură încoace şi încolo, încercând să elimine umezeala, dar se opreşte, probabil îngrijorată că pagina se va dezintegra.

— Trebuie să separăm toate paginile şi să le uscăm, zice Marie-Thérèse. Doar aşa le putem salva.

Ocupă podeaua din mijlocul camerei şi se uită întruna spre mine, să vadă cum mă simt, prefăcându-se însă că nu face asta. Astăzi nu seamănă cu Ophelia, iubita imaginară lui Pessoa, ci mai mult cu o Eudora Welty mai în vârstă, dar cu părul vopsit negru.

— O să dureze mult, mult prea mult, le spun eu.

— Avem timp, zice Marie-Thérèse. Îngenunchind, îşi tamponează mâinile ude de prosopul de pe jos, din faţa ei. La urma urmei, e sărbătoare, continuă ea. Nu am nimic mai bun de făcut.

— Dacă nu uscăm paginile, o să crească ciuperci peste tot, intervine Fadia. Şi ciupercile se răspândesc ca ciupercile. Peste tot, în toată clădirea. Nu pot să permit una ca asta. Dacă intră sub unghii? E foarte contagios. Cine ştie ce s-ar întâmpla cu unghiile mele? Uite, uite, spune Fadia cu glas ridicat, ca un ţipăt de bufniţă, în timp ce îşi arată unghiile. Nu pot să risc stricăciuni structurale la astea. Avem nevoie de o intervenţie urgentă.

Îşi repetă glumele neamuzante care, dintr-un motiv straniu, mi se par tot mai amuzante cu cât le

aud mai mult.

Plouă, plouă. Sufletul îmi este jilav de la cât am auzit ploaia. Burniţează, apoi toarnă cu găleata, iar burniţează, pe urmă iarăşi toarnă cu găleata. Tristeţea zilei se revarsă, dând pe dinafară. Fereastra geme sub răpăielile ploii. Dincolo de ea, cerul pare îngheţat.

— Nu sunt sigură că merită salvate, spun eu, întorcându-mă în fotoliu.

Statul în picioare mă epuizează.

— Aiurea, cum să spui asta? clatină Fadia din cap, cu falsă neîncredere. Sunt multe hârtii, nu se poate să fie toate lipsite de importanţă.

Se aşază lângă Joumana şi-i ia cuţitul din mână. Ea e cea care face vivisecţia, taie prin Javier Marías, îl deschide ca să-i examineze măruntaiele. Felul în care foloseşte cuţitul e foarte îndemânatic, desigur: Fadia este deopotrivă o bucătăreasă mai bună decât Joumana şi mai puţin sensibilă, mai puţin meticuloasă.

Marie-Thérèse începe să înşire aţe pentru uscat rufe. Răposatul ei soţ, care era foarte pasionat de vânătoare, pescuit cu undiţa şi pescuit cu plasa, a lăsat în urmă o barcă plină de mosoare cu aţă pescărească. Îmi înşiră prin tot apartamentul, în zigzag, astfel de sârme pentru uscat, prinzându-le de perete cu piuneze. Când sugerez că e posibil să nu ţină, îmi aduce aminte că atârnăm doar nişte coli de hârtie. Încă dinainte să termine, ştiu că nu vor fi suficiente aţe pentru paginile mele.

Fadia şi Joumana încep să agaţe, foaie cu foaie, într-o ordine meticuloasă, în timp ce Marie-Thérèse termină de întins sârmele. Ca să prindă foile, femeile folosesc cleşti de rufe din plastic, ba chiar agrafe de birou. Camera mea pentru citit începe să se umple până la refuz cu fantomatice steaguri pentru rugăciune tibetane.

Vreau să le ajut. Mă ridic din nou în picioare, mă duc iar lângă ele. Iau o pagină ca să o agăţ. Fadia şi Joumana îmi lasă spaţiu pe sfoară, dar

până termin eu, ele sunt cu şase-şapte pagini înaintea mea. Mintea mi se împotmoleşte în mlaştini tulburi. Le văd pe cele trei vrăjitoare din cameră, interacţionez cu ele, dar e ca şi cum între noi ar exista o peliculă subţire de Saran Wrap[135] – rar trece vreo moleculă prin ea.

— Asta n-o să fie de ajuns, constată Joumana, încă atârnând la uscat manuscrisul traducerii din Danilo Kiš.

— Mda, aprobă Fadia.

— Mai avem nevoie de ceva.

Plouă tare, plouă mai tare, plouă încă şi mai tare, picăturile sunt ca nişte bocitoare care se îmboldesc una pe alta într-o lamentare de o frenezie crescândă. Plouă de parcă lumea întreagă e pe cale să înceteze să existe, de parcă o să cadă cerul – răzbunarea lui Noe împotriva neamului meu. A reuşit, în sfârşit, să pătrundă în casa mea.

— Unde ai uscătorul de păr?

Fadia stă în faţa mea, o sârmă de coli între noi, chipurile noastre între pagini.

— Uscătorul de păr? repet eu.

De ce vrea, dintr-odată, să-şi usuce părul? Îi explic că nu am aşa ceva, că întotdeauna mi-am uscat părul cu prosopul, că n-am mai avut unul de când m-a părăsit soţul meu, luând cu sine föhnul, care era unul dintre lucrurile lui de preţ, ceea ce n-avea nici un sens, fiindcă părul lui coafat era mereu acoperit de şapca de puştan.

Am devenit brusc vorbăreaţă.

Toate trei se opresc din ceea ce fac. Dac-aş fi spus că în fiecare dimineaţă după micul dejun călăresc cu valkiriile, că am născut un milion de djinni pe malurile Mării Roşii în duminica de 22 iunie[136], că amantul meu secret este Zeus sub forma unei ploi de aur – orice, în afară de faptul că n-am avut niciodată uscător de păr –, ar fi fost mai puţin mirate.

— Părul dumitale era frumos, zice Fadia. Avea foarte mult potenţial, dar nu ţi-l vopseai niciodată,

iar când l-ai vopsit, l-ai făcut albastru. Nu te înţeleg.

Stă mult prea aproape de mine. Toate stau mult prea aproape de mine. Le simt mirosul, fiecare e dată cu alt parfum; în plus, Fadia duhneşte şi a ţigări franţuzeşti.

— Fadia! ţipă în acelaşi timp tovarăşele ei.

— O, mai tăceţi, le zice ea, după care mi se adresează mie: Care-a fost treaba cu părul albastru? De ce-ai făcut asta?

— A fost o eroare de judecată, îi răspund.

— Cu siguranţă a fost. Fadia flutură din mână, făcându-le semn co-vrăjitoarelor să n-o întrerupă. Ştie când celelalte sunt pe cale să se amestece în amestecul ei. Şi, în numele a tot ce e sfânt, de ce ţi-ai tăiat părul? Nu puteai să mergi la un salon să ţi-l aranjezi? Un pic de vopsire şi de periere, şi te-ai fi simţit altă femeie. Arăţi ca o călugăriţă fără rasă, şi nu ca una drăguţă, nu semeni cu Audrey Hepburn, mai mult cu Shirley MacLaine[137].

— Fadia! strigă tovarăşele ei.

— Cum poţi să spui aşa ceva? o repede Marie-Thérèse.

Încearcă s-o tragă pe Fadia de-acolo, dar aceasta se descotoroseşte de ea ridicând din umeri, aşa cum ar alunga cineva o muscă enervantă.

— Nu ea e Shirley MacLaine, zice Joumana. Tu eşti. La fel de zgomotoasă şi de lipsită de tact ca ea. Ce s-a întâmplat cu manierele tale?

— Au îmbătrânit, zice Fadia. Au îmbătrânit ca să mă menţină pe mine tânără.

— Nu arăţi ca Shirley MacLaine, îmi spune Marie-Thérèse.

Îşi întinde mâna dreaptă spre mine şi îmi cuprinde cotul stâng.

— Păi nu arată nici ca aia, zi să-i zic, din Copilul lui Rosemary, spune Fadia. Filmul ăla mi-a dat fiori. E destul să mă gândesc la el şi am nevoie de scutece pentru adulţi. Hai să nu ne gândim la el. Staţi, staţi! Ţineţi minte filmul ăla

franţuzesc cu un actor american mustăcios, care seamănă cu o stafidă lăsată prea mult la soare? Actriţa avea părul scurt. Nu Annie Girardot, alta.

— Ignor-o, îmi spune Joumana. Noi întotdeauna aşa facem. N-a mai zis nimic cu cap din 1998. Ăla a fost ultimul ei an bun.

— Mă duc să-mi aduc uscătorul de păr, zice Marie-Thérèse. Poate că toate ar trebui să ni le aducem. Putem să uscăm foile mai repede.

— Ceva cu ploaie, zice Fadia. Filmul avea un titlu interesant, dar nu reuşesc să mi-l amintesc. E din anii ’60. Nu arăţi ca ea, de fapt, dar actriţa franceză avea părul foarte scurt.

— Adu-ţi uscătorul de păr, zice Joumana în timp ce o trage de-acolo pe Fadia, apucând-o de mână.

Vreau să încui uşa şi să le ţin pe toate afară, pe ele, lumea întreagă, însă mirosul jilav aproape că mă sufocă. O umiditate imperioasă pluteşte densă în apartamentul meu, tiran asupritor. Las deschisă uşa de la camera mea. Las să intre aerul, care o clipă circulă repede prin apartament, dar dispare curând, devenind greu şi stătut.

Caut Anna Karenina. Unde e? Ea e tot ce am nevoie. Trec de la un sicriu la altul, dar nu o zăresc printre cele din camera pentru citit. Mai trec o dată pe la toate cutiile, poate, totuşi. Mă duc în bucătărie. Pe un cearşaf cu dungi albastre ud care acoperă pardoseala, cutia Annei seamănă cu un o mică locuinţă avariată, gata să facă implozie, sau cu nişte gunoi abandonat pe trotuar. Ea e tot ce am nevoie. Trebuie să o inspectez.

A fost una dintre primele mele traduceri, probabil a treia sau a patra. O iubesc pe Anna, dar nu doar din acest motiv e importantă. Karenina a fost primul proiect la care am început să simt că ştiu ce fac. N-ar trebui să spun asta. O să zic că a fost prima traducere unde nu m-am mai simţit la fel de nepricepută, unde lupta nu a mai fost la fel de înflăcărată sau titanică, unde actul de a traduce

a devenit plăcut în sine – la fel de plăcut, dacă nu chiar mai mult, ca anticiparea terminării proiectului. Anna Karenina a fost prima dată când am lăsat o carte şi lumea acesteia în casa mea.

Umiditatea a vălurit prima pagină şi pe toate cele de dedesubt, le-a înmuiat şi le-a subţiat. Dacă nu sunt atentă, s-ar putea să le rup cu uşurinţă în două când le voi ridica de jos. Când paginile se vor usca, vor deveni sfărâmicioase şi şifonate. Cerneala era mai puţin permanentă când am tradus eu aceste pagini. Cuvintele arabe înoată pe coli, unele se îneacă, altele plutesc. Unele pagini seamănă cu nişte Rorschach, cu desene Rorschach de un albastru-şters. Văd un dragon mare care mănâncă un porc. O văd pe mama mâncând un porc. Văd un fluture strivit. Îmi văd viaţa dând ocol canalului de scurgere. Peste tot văd stricăciuni produse de apă. Văd cuvinte, nu toate fără legătură între ele. Pot să rescriu paginile astea cu un efort egal cu cel depus pentru construirea unei piramide egiptene. Va trebui să fiu chinuitor de conştiincioasă şi de atentă, dar se poate face. Probabil că voi muri înainte de a termina transcrierea. Traducerile mai noi sunt probabil mai puţin deteriorate decât Anna, cerneala fiind mai puţin fugară. Pot, de asemenea, să arunc tot maldărul într-unul din tomberoanele de gunoi ale istoriei. De ce aş vrea să resuscitez acest cadavru care putrezeşte? E total inutil, e doar hârtie.

Eu sunt nimic.
Întotdeauna voi fi nimic.
Nici măcar nu pot dori să fiu ceva.
În afară de asta, înăuntrul meu am toate visurile lumii.[138]

Álvaro de Campos, poetul-dandy bisexual al lui Pessoa, a scris asta. El e oricând binevenit în casa mea.

Eu sunt nimic. Ar trebui să aspir să devin un fir de praf. Dau importanţă literaturii şi poeziei, poleiesc arta cu aur de o strălucire orbitoare ca să îmi uluiesc vederea, ca să nu văd ce e limpede pentru toată omenirea: eu sunt nimic, întotdeauna voi fi nimic.

Pentru a trăi, trebuie să mă orbesc pe mine însămi în faţa dimensiunilor mele infinitezimale în acest univers infinit.

Îngenunchind pe vechea lenjerie de pat a Fadiei de pe pardoseala bucătăriei mele, o separ pe Anna pagină cu pagină, punându-le pe fiecare în ordine în jurul meu. În timp ce îmi întind braţele, îmi dau seama că îmi îndoi genunchii, de parcă m-aş ruga. Asta e religia mea.

Scrisul de mână nu mi s-a schimbat prea mult în toţi aceşti ani, dar daunele provocate de apă fac ca paginile să pară aşternute de o mână străină. Totul e scris într-o limbă străină pe care trebuie să o traduc – s-o retraduc. Literele s-au subţiat la întâmplare, unele terminaţii de cuvinte s-au lăţit. În câteva cazuri, vârful literei arabe r curge ca un afluent de râu până când fie seacă, fie se varsă în lacul literei care urmează.

Din gât îmi scapă un mic ţipăt când văd nişte picioare încălţate în papuci aproape atingând cea mai îndepărtată coală de hârtie a Annei. Marie-Thérèse a intrat fără să bag de seamă. Îşi cere scuze că m-a speriat, deşi nu e nevoie să o facă, de vreme ce este vina mea. Mă informează că au sosit instalatorii. Vor sparge peretele din baia menajerei de la etajul de deasupra mea. Se va face zgomot, dar n-ar trebui să dureze prea mult.

— O să avem apă din nou peste vreo oră, zice ea. Din papucii ei cu toc jos se iţesc smocuri colorate de lână de oaie. Marie-Thérèse continuă: Joumana face cafea cât se ceartă Fadia cu instalatorii. O să coboare şi ele imediat cu uscătoarele de păr. Îşi întinde braţul, iar cordonul

electric al föhnului ei se leagănă ca un pendul beat. Eu pot să încep cât le aşteptăm, propune ea.

Deodată, tavanul şi pereţii bucătăriei din spatele meu încep să se zguduie. Instalatorii probabil au scăpat pe jos ceva greu. Mă simt de parcă îmi fărâmă creierul ceva, dar nu dau atenţie faptului.

Observ, nu pentru prima oară, că Marie-Thérèse are o înfăţişare alarmant de fragilă, mai substanţială decât a mamei, dar, de asemenea, mai fărâmicioasă, de parcă n-ar putea supravieţui unei căzături minore fără să se aleagă cu o fractură majoră. Cămaşa de noapte bleu îi atrage atenţia de sub gulerul capotului ei de casă.

— N-a fost o dimineaţă obişnuită, zice ea. N-am avut timp să mă fac prezentabilă.

Îşi atinge părul, care îi iese în toate părţile din agrafe. Ceea ce era o coafură cu un păr tapat meticulos după vizita la salon este acum ceva masiv şi neîngrijit.

Ar trebui să spun ceva. Mai mult ca sigur mă holbez.

— Eu sunt şi mai puţin prezentabilă, îi zic. Fac un semn spre haina mea din mohair şi adaug: Cât de neatrăgătoare e asta? E respingătoare. Tristeţea pare să-mi învăluie din nou lumea. Continui: Cine mai poartă aşa ceva? Cine?

— Eu aş purta, zice ea.

— E urâtă.

— Pare călduroasă.

Marie-Thérèse adună primele pagini din Anna Karenina şi se aşază la masa pentru micul dejun. Bagă în priză uscătorul de păr, dar înainte de a-l porni îşi aranjează ochelarii şi se uită la titlu. Brusc, chipul ei prinde viaţă.

— Slavă Domnului! exclamă ea. Pe asta am citit-o. Eram îngrijorată, fiindcă eu nici măcar n-am auzit de ceilalţi. M-am simţit aşa de mică. În toate celelalte teancuri, n-am recunoscut nici măcar un nume. M-am simţit nepotrivită.

— Să nu te simţi, îi zic. Eu ar trebui să mă simt aşa.

— Dar Anna Karenina am citit. I-am citit pe Tolstoi şi pe Dostoievski când eram foarte tânără. A trecut mult timp de atunci, dar i-am citit.

— Şi în cazul meu a trecut mult timp de atunci.

Cărţile acelea m-au condus pe acest drum, cărţile răspunzătoare atât pentru culmi, cât şi pentru abis.

— Îmi amintesc destul de mult din roman, zice ea. Mi-a plăcut la nebunie. La fel şi tuturor prietenelor mele. Era ceea ce musai trebuia să citim toate. Pe atunci erau alte vremuri, atât de diferite. Mă întreb ce-or fi citind azi fetele. Eu l-am adorat pe contele Vronski.

Zâmbeşte ca pentru sine. Îmi pot închipui amintirile ei despre roman sau, mai degrabă, cine era ea şi cum s-a simţit când l-a citit. Roşeşte.

— M-am îndrăgostit de un personaj dintr-o carte, continuă Marie-Thérèse. Când m-am măritat, la început nu puteam să înţeleg de ce bietul meu soţ nu se comporta precum contele. Ştiu că e o nerozie. Soţul meu m-a iubit, a ţinut la mine, a avut grijă să am de toate, dar eu tot îmi doream frivolităţile pe care le oferea Vronski. Îmi doream ca soţul meu să fie la fel de chipeş cum mi-l imaginasem pe conte.

— Înţeleg, îi spun.

Şi chiar înţeleg. Mai înţeleg, de asemenea, că trebuie să te minţi singură ca să supravieţuieşti unei căsnicii proaste, că trebuie să te amăgeşti dacă vrei să mergi mai departe în viaţa asta.

— Vai de mine, zice ea dintr-odată. Îmi pare rău. N-ar trebui să vorbesc despre soţi romantici.

— E în regulă. Soţii înseamnă foarte puţin pentru mine.

Râde.

— Şi dumneata te-ai îndrăgostit de Vronski? mă întreabă ea.

— Nu. Mie mi-a plăcut Anna.

Auzindu-le pe Joumana şi pe Fadia intrând în hol, Marie-Thérèse le anunţă:

— Vorbim despre Anna Karenina şi soţi!

Femeile întâmpină declaraţia ca şi cum ar auzi că unul dintre copiii lor se căsătoreşte. Expresia de pe chipul Joumanei e cea a unei femei gata să ţipe de bucurie. Fadia ţine în braţe trei uscătoare de păr, unul dintre ele de mărimea unui tun, iar Joumana, o tavă pe care se află cafetiera ei sacră şi patru ceşti. Sunt mişcată de grija lor prevenitoare. Eu am doar două ceşti în apartament.

*

Trebuie să bem o primă ceaşcă de cafea înainte să pornim uscătoarele de păr; Fadia vrea o cafea în tihnă, fără zgomot. Din cauza agitaţiei, şi-au ratat ritualul în dimineaţa asta. Însă Fadiei nu i se vede împlinită dorinţa, căci de cum ia o gură de cafea, instalatorii încep sus cu bocănitul. În camera pentru citit, pereţii plini de cărţi se cutremură, anunţând ceva. Uscătorul de păr pe care-l am în poală stă cuibărit ca o pasăre din preistorie, cu ciocul înfometat deschis, aşteptând.

Ceaşca de cafea e ca un degetar în mâinile mele, îmi face degetele să pară gigantice. Mi-o duc la buze şi iau o înghiţitură. Cafeaua e ambrozie, o mireasmă din ceruri. Sunt uluită. N-am mai gustat niciodată ceva asemănător. De-aş fi ştiut că gustul cafelei poate fi atât de bun, m-aş fi îmbătat zilnic cu ea. Îmi vine să le întreb dacă are gustul ăsta tot timpul sau dacă asta e unică. Folosesc un ingredient special, un vârf de sare, poate, sau ochi de guşter? Mă întreb de unde îşi cumpără boabele. Nu ştiu cum să întreb. Iau în calcul posibilitatea să mi se pară atât de delicioasă din cauza stării în care sunt.

Marie-Thérèse se alătură zgomotului produs de instalatori, îndreptându-şi uscătorul de păr spre prima pagină din Anna Karenina. Joumana începe cu Foamea lui Hamsun. Feţele lor devin severe de

la concentrare. Joumana îşi suge buzele până când gura îi seamănă cu o linie solitară trasată de Klee ori de Matisse, care nu voia nimic mai mult decât să fie ca toată lumea. Nu întreb: O să uscăm aşa fiecare pagină din cele treizeci şi şapte de manuscrise ale mele? Nu cred că vreuna dintre noi mai este îndeajuns de tânără ca să-şi încheie misiunea. Nu apucăm să aflăm. Fadia dă drumul la uscător şi cade curentul.

Toate patru ne uităm una la alta. Fadia se ridică în picioare pufnind, de parcă faptul că a sărit siguranţa e un afront personal, de parcă metehnele şi ciudăţeniile Beirutului există doar ca s-o enerveze pe ea.

— Mă duc eu să pornesc curentul, îi zic, trăgându-mă în faţă în fotoliu ca să mă ridic.

— Nu-ţi face griji, ştiu unde e caseta cu siguranţele.

Siguranţa generală de la tabloul electric al apartamentului suportă doar două föhnuri. Ori de câte ori Fadia încearcă să-l pornească şi pe al ei, sare siguranţa.

Joumana sugerează că una dintre noi poate să usuce paginile cu fierul de călcat sau, mai exact, să treacă fierul de călcat fierbinte peste un prosop care acoperă coala de hârtie udă. Fier de călcat am, şi am şi masă de călcat.

— Eu nu calc, anunţă Fadia. Să usuc cu föhnul, da; să calc, nu.

Marie-Thérèse se aşază pe sofaua îndrăgostiţilor, în aceeaşi poziţie şi în acelaşi loc unde obişnuia să stea Hannah în urmă cu foarte mulţi ani. Acolo se aşeza. Acolo a tricotat un fular roşu cu roz pentru nepotul ei, un fular pe care ea nu l-a văzut niciodată purtându-l, ceea ce a supărat-o rău. Acolo m-a ascultat citind Simone de Beauvoir cu voce tare. Din locul acela îmi împărtăşea poveştile ei. Întotdeauna foarte îngrijită, întotdeauna foarte atentă, însă rochiile nu îi veneau niciodată perfect, iar jerseele pe care le

îndrăgea rareori se asortau cu ele. Acolo scria în jurnalul ei. Câţi ani a stat acolo? Ar trebui să fiu în stare să socotesc anii. Câte seri? Tot ce mai am acum este ceea ce a scris ea şi propria-mi memorie. Cine va păstra jurnalul ei când voi muri?

— Îmi place, scrii bine, zice Marie-Thérèse, ţinând o pagină în faţa ochelarilor.

— Nu eu am scris, e o traducere.

— Scrisul dumitale e mic, nu pot să citesc nimic, spune Fadia.

— Ochelari, îi dă replica Marie-Thérèse.

Fadia este singura dintre noi care nu poartă ochelari. Nu ţin minte să fi purtat vreodată.

— A citit cineva traducerile astea? întreabă Joumana.

Nu ştiu ce să-i spun. Nu le-a citit nimeni, desigur. O văd că ezită; oricât de diplomată încearcă să pară, curiozitatea ei nu este uşor de mascat. Fadia e agitată ca un cal cu câteva secunde înainte de începerea cursei.

— Te-ai gândit să publici toate astea? încearcă Joumana o altă abordare.

— Nu, îi răspund.

Expresia de pe faţa ei mă nedumereşte. Aştept să spună ceva sau să pună o altă întrebare, dar tace. Se tot uită la mine, ceea ce mă stânjeneşte. Apoi dă uşor din cap, o mică zvâcnire în jos şi înainte, şi înţeleg. Vrea să continui.

— Nu sunt atât de bună şi nu sunt sigură că ar fi cineva interesat să-mi citească traducerile.

— Nu eşti sigură că ar fi cineva interesat să citească Anna Karenina? întreabă Joumana.

Expresia asta o pot descifra. Neîncredere.

— Anna e dintre primele mele traduceri. A apărut deja în arabă. Nu sunt sigură că traducerea mea ar adăuga ceva, nu sunt sigură dacă are vreo importanţă, cât de mică. Am creat un sistem ca să-mi ocup timpul. Toată povestea asta e o toană de-a mea.

— O toană?

Joumana scutură din cap.

— O toană? întreabă Marie-Thérèse.

— O toană.

Fadia zâmbeşte.

— O toană, insist eu.

Joumana se uită la fiecare cutie de pe jos; ochii i se opresc asupra uneia o clipă sau două, după care trec la următoarea.

— Nu vrei ca lumea să citească ce-ai scris?

— Ce-am scris?

Trebuie să spun că nu m-am gândit niciodată la proiectele mele ca fiind scris.

— Eu traduc. Scriitorul este Tolstoi. E Sebald, nu eu.

— Munca ta, atunci? Nu vrei ca munca ta să fie citită?

Joumana îmi vorbeşte aşa cum îmi închipui că le vorbeşte studenţilor ei, răbdător şi profesoral.

— Nu ştiu, îi zic, ceea ce este cel mai onest răspuns pe care-l pot da.

Vreau să înţeleagă, vreau să înţeleg.

— Nu vrei să rămână tot ce ai tradus? întreabă Joumana, arătând spre toate cutiile. Scriitorii aceştia…, n-am auzit niciodată de ei. Pessoa? Hamsun? Cortázar? Hedāyat? Karasu? Nooteboom? Kertész?

— Minunaţi scriitori, câţiva chiar câştigători de Nobel, spun eu.

— Mai la obiect, mie mi-ar plăcea să-i citesc, zice ea. Şi altora le-ar plăcea.

— Poţi citi traducerile în engleză. N-ar fi mai bine aşa? Traducerea după original poate să redea, uneori, subtilităţile limbii scriitorului, dicţia, ritmul şi rima. Versiunea mea e traducerea unei traduceri. Totul se pierde de două ori. Versiunea mea nu e nimic.

— Le pot cere câtorva studenţi de la cursurile postuniversitare să transcrie toate astea.

— De ce ar face-o?

Nimeni nu mai munceşte. Femeile cu uscătoarele de păr rămân tăcute, vrând, poate, să tragă cu urechea la conversaţie.

— Fiindcă sclavii fac ce le spun eu să facă, zice Joumana. Glumesc, adaugă ea, când observă că nu mă prind de glumă. Vor face asta fiindcă e muncă de cercetare. Studenţi de la biblioteconomie, ori poate de la secţia de arabă. Nu contează. O să găsesc.

— Nu sunt sigură că sunt pregătită.

— De cât timp faci asta? întreabă Fadia.

— De cincizeci de ani.

— Şi în cincizeci de ani nu te-ai gândit să-ţi schimbi sistemul?

Nu sunt sigură că pricep şi îi spun asta.

— De cincizeci de ani faci acelaşi lucru, exact acelaşi lucru. Nu te-ai gândit nici măcar o dată să ajustezi ceva?

— N-am făcut acelaşi lucru. În fiecare an traduc o altă carte, scriitori diferiţi, din diferite părţi ale lumii ăsteia a noastre. Intenţionat mă apuc de genuri diferite de romane. Îmi plac romanele neobişnuite, cu o voce atipică. Fiecare proiect a fost unic. Cred că…

— Dar nu te-ai gândit să încerci o metodologie nouă? insistă ea. Să schimbi tactica?

— Păi asta explica, îi spune Marie-Thérèse Fadiei. Fiecare proiect e diferit. Las-o să vorbească fără s-o întrerupi.

— Mie mi se pare acelaşi lucru, zice Fadia.

— Dă-mi voie să-ţi traduc ce-a spus, îi răspunde Marie-Thérèse. Tu îţi schimbi culoarea de pe unghii regulat, dar nu schimbi modul în care o aplici. Ai un sistem, dar nu foloseşti aceeaşi culoare.

— N-am un sistem, am manichiuristă, vine replica Fadiei.

— Nu te preface că nu ştii despre ce vorbesc, i-o taie Marie-Thérèse.

— Uite ce e, nu-mi fac aceeaşi manichiură de fiecare dată, zice Fadia. Nu schimb doar culoarea. Schimb marca, schimb tipul de ojă. Uneori îmi fac o manichiură de zi, alteori îmi fac una de seară. Uneori vine manichiurista la mine acasă, alteori merg eu la ea. Şi, când şi când, schimb până şi manichiurista.

— Ar trebui să-mi fac o manichiură, corect? zic eu.

— O, Doamne, da, aprobă Fadia. Voi încerca să fiu blândă. Da, ai nevoie de o manichiură. Nu-mi vine în minte nimeni altcineva care să aibă mai multă nevoie de una, poate doar luptătoarele ruse sau înotătoarele est-germane. Acum, te rog să nu-mi spui că nu-ţi pasă de cum arăţi sau că însemni mai mult decât înfăţişarea dumitale. Pe lumea asta există două feluri de oameni: oameni care vor să fie doriţi şi oameni care vor atât de mult să fie doriţi, încât se prefac că nu vor asta.

— Nu sunt sigură că o manichiură o să mă facă să fiu dorită.

Muncim toată dimineaţa. Eu calc pagini în colţul camerei pentru citit. Fadia şi Marie-Thérèse usucă foile cu föhnul. Toate trei formăm un triunghi – sau trei puncte într-un cerc – în interiorul căruia se mişcă Joumana. Ea se ocupă de triere: organizează teancurile, decide ce anume are nevoie de resuscitare mai întâi, care pagină merge la călcat şi care la aer fierbinte.

Îmi creez un sistem: trec cu fierul de călcat înainte şi înapoi de două ori, apoi ridic prosopul albastru ca să verific dacă pagina e uscată. De cele mai multe ori, trebuie să o mai calc o dată. Fireşte, nu e nevoie să folosesc funcţiile cu aburi ale fierului de călcat.

Ne formăm o rutină tăcută. Fadia vorbeşte singură, dar nu o poate auzi nimeni de vuietul uscătoarelor de păr. Marie-Thérèse se concentrează asupra muncii, dar Fadia ia lucrurile în joacă.

Joumana îi cere să acorde fiecărei pagini mai multă atenţie, iar ea respectă asta timp de vreun minut-două. Totuşi, ciudatele surate se coordonează. Da, de parcă ar fi resuscitat manuscrise toată viaţa lor. Fără să-mi dau seama, încep să mă sincronizez cu ritmul lor. Ridic privirea după terminarea fiecărei pagini, asigurându-mă că pot să trec la următoarea.

Mă gândesc să le rog să ne oprim, să renunţăm, dar nu pot. Mă simt vinovată că ele muncesc atât de mult în folosul meu; le deranjez. Mă simt atât de incomod în prezenţa lor; ele mă deranjează. Situaţia asta pur şi simplu nu e în regulă.

Trebuie să le rog să se oprească. Mă doare spatele; cel puţin două noduri îmi zvâcnesc lângă omoplatul stâng. Masa de călcat nu este suficient de înaltă, desigur, silindu-mă să mă cocârjez un pic, şi n-am stat niciodată atât de mult aplecată deasupra ei. Deschid gura să vorbesc, dar Fadia mi-o ia înainte. Şi ea, şi Marie-Thérèse au oprit föhnurile în acelaşi timp.

— Trebuie să ne gândim la masa de prânz, zice ea. S-o pregătesc eu? întreabă Fadia.

Tonul ei implică deopotrivă o alegere cu infinite posibilităţi şi pe nimeni altcineva. Se ridică şi se întinde.

Încetez mişcarea de du-te-vino a fierului de călcat, îl las deoparte, ridicat. Sunt extenuată şi secătuită.

— Dă-mi voie să verific ce ai prin bucătărie, să văd ce ai, zice Fadia.

Panica aşternută pe faţa mea probabil e nemăsurată, căci toate cele trei femei încep să râdă.

— Te necăjeşte, draga mea, zice Marie-Thérèse.

— Fadia nu poate găti decât în bucătăria ei, nicăieri altundeva, adaugă Joumana.

— În mod clar, nu în bucătăria dumitale, zice Fadia. În cincizeci de ani de când locuieşti aici, niciodată n-am simţit vreun miros ademenitor

ieşind de aici. Nici măcar de la un singur lucru. De bună seamă, un fel de record. Mi-am închipuit că mănânci numai orez fiert. Sau că poate ai învăţat să găteşti de la o englezoaică ori ceva de genul ăsta.

— Îmi pare rău, intervine Marie-Thérèse. Probabil n-ar trebui să facem glume într-un astfel de moment.

— Ce fel de moment? întreabă Fadia. Ce s-a întâmplat?

— Zâmbeşti? mă întreabă Joumana. Ce te amuză?

— Nimic deosebit, răspund. Vorbele Fadiei mi-au adus aminte de fostul meu soţ, care a murit. Când se întorcea acasă, obişnuia să mă critice că miroseam a ceapă. Aproape în fiecare seară, ceapă, ceapă şi iar ceapă. Pe asta dădea vina că nu putea să stea în preajma mea.

— Nu găteai cu ceapă, nu-i aşa? zice Fadia.

— N-am tocat o ceapă în viaţa mea.

Sunt din nou singură. Casa e tăcută, aşa cum îmi place mie. Vecinele au plecat, au luat o pauză de prânz. Ne vom întoarce toate, a insistat Joumana. După prânz, s-a gândit Marie-Thérèse. Probabil după o siestă, a adăugat Fadia. Am încercat să mă scuz şi să nu particip la masa de prânz, dar nici n-au vrut să audă. Marie-Thérèse o să se asigure că o voi însoţi până sus la Fadia când va fi gata mâncarea.

N-am avansat prea mult în munca noastră de uscare. În trei ore şi jumătate, abia am terminat două manuscrise, Anna Karenina şi Apocalipsa memoriilor[139] – două manuscrise destul de lungi, e adevărat. Doar unele pagini sunt lizibile în întregime. Când vom reîncepe, o să facem Cartea neliniştirii. Ea e următoarea pe care trebuie să o salvez, dacă mai poate fi salvată. O să dureze o veşnicie. Poate c-ar trebui să accept oferta Joumanei, să punem un grup de studenţi să

aerisească paginile, să creăm o linie de asamblare din sclavi, să se desfăşoare munca mai repede. Tolstoi s-ar supăra pe mine pentru folosirea termenului sclav. Sau aş putea, pur şi simplu, să arunc tot, să lepăd povara anilor, să scap de albatros[140]. Alegeri.

Apartamentul meu e într-o dezordine cumplită, cutii umede şi coli de hârtie disparate în bucătărie, în living, în camera pentru citit. Acum, doar Joumana ştie unde se află totul. Acesta este sistemul ei. Cum o să fac curăţenie în casă după ce terminăm? Cum o să pot să curăţ dezastrul ud care e în camera şi-n baia menajerei? O să am nevoie de cineva care să-mi schimbe becul. Un sclav?

Îmi pierd bunele maniere. Trebuie să o întreb pe Joumana dacă mai are veşti de la fiica ei. Joumana a fost amabilă, la fel şi Marie-Thérèse; până şi Fadia, nebuna de Fadia.

Vrăjitoarea cea nebună are dreptate într-un fel. Distrugerea asta e o ocazie să mă rup de regulile pe care mi le-am fixat pentru traducere, sau măcar de unele dintre ele. Ca o adolescentă, şi eu pot fi rebelă. Aş putea să traduc o carte scrisă în limba engleză, pentru variaţie. Domnişoara Spark – o să traduc Domnişoara Brodie în floarea vârstei de Muriel Spark sau, şi mai bine, pe cea mai bună dintre scriitorii de proză scurtă, Alice Munro. Pot să trăiesc în pielea lui Alice o vreme.

Dă-le încolo de ţări industrializate; pot să lucrez cu scriitori din lumea a treia, din Irlanda! din Edna O'Brien, Colm Tóibín sau Anne Enright.

Subcontinentul şi diasporele sale: O casă pentru domnul Biswas[141] sau Copiii din miez de noapte.

O amestecătură de posibilităţi.

Coetzee! Mi-ar plăcea foarte mult să traduc ceva de Coetzee; da, mi-ar plăcea.

Pot să traduc Doamna Dalloway. Pot dacă vreau. O să petrec ziua aceea faimoasă în capul Clarissei în timp ce se pregăteşte să găzduiască petrecerea. Sau o să lucrez la O cameră separată[142]

în propriul meu apartament umed. Poate c-ar trebui să traduc Pentru cine bat clopotele de Hemingway. Durerea s-ar putea să inducă un extaz religios.

Ba nu, pot să traduc o carte franţuzească. Pot să petrec un an cu scumpa mea Emma Bovary.

Dacă engleza şi franceza sunt limitele limbajului meu, limitele lumii mele, atunci lumea mea este, totuşi, infinită. Nu mai e nevoie să traduc o traducere. Nu totul trebuie să se piardă de două ori. Am tot studiat apa stând cuibărită comod în siguranţa bărcii, dar acum o să înot în apele tulburi ale francezei lui Flaubert. Nu trebuie să lucrez dintr-o limbă care a fost înlăturată o dată; nu trebuie să traduc de la distanţă. Aaliya, cea superioară, cea detaşată, poate să calce în noroi.

Trăiesc o epifanie?

Las-o pe Emma. O voi traduce pe Marguerite a mea. Memoriile lui Hadrian, romanul meu preferat. Poate că l-o fi vrut Marie-Thérèse pe Vronski de soţ, dar eu îl voiam pe Hadrian. Voiam pe cineva care să ridice monumente în memoria mea, care să făurească statui. Voiam pe cineva care să ridice oraşe în numele meu.

Unde este Aaliyopolisul meu?

Hadrian sau Emma, Emma sau Hadrian, o casnică franţuzoaică sau un împărat roman? Alegeri, alegeri nelimitate – ei bine, aproape nelimitate.

Dacă o voi traduce pe Yourcenar, pot să fiu propriul meu Hadrian. Îmi pot clădi propriul oraş. Pot să fiu împărat pentru un an, conducătorul universului, arbitrul vieţii şi morţii. Numiţi-mă Împăratul-Fir-de-Praf.

Dar mi-ar plăcea foarte mult să-l traduc şi pe Coetzee, cu proza lui impecabilă, scuturată de toate excesele. O să fac Aşteptându-i pe barbari. La urma urmei, nu mai sunt o virgină care-i spală pe alţii pe picioare. Cartea e magnifică, un giuvaier perfect.

Pot să încerc să surprind în arabă engleza lui lapidară. Sunt în stare să descopăr cum să-i redau precizia şi incisivitatea? Sau franceza lui Yourcenar, pe care ea a îmblânzit-o, făcând-o să sune mai latineşte, de parcă mâna bătrână şi tremurătoare a lui Hadrian a aşternut-o cu o pană? Nu ştiu dacă pot să redau pedanteria expansivă a limbajului ei sau subtilităţile înşelătoare ale lui Coetzee, deşi acum sunt o traducătoare mai bună decât în urmă cu cincizeci de ani, când am început. Pot să încerc.

Să fiu Hadrian sau Magistratul?

O să folosesc cerneală rezistentă la apă – cerneală permanentă, nepieritoare.

În neagră cerneală iubirea mea va dăinui, cu fală[143].

O aud pe Marie-Thérèse venind în sus pe scări, e vremea pentru prânzul cu vrăjitoarele. A promis că se va opri la uşa mea.

Să traduc Yourcenar sau Coetzee?

Marie-Thérèse ajunge pe palierul meu. Dacă va suna la sonerie, următorul meu proiect va fi Hadrian, dacă va ciocăni în uşă, atunci va fi Barbarii.

Trag aer adânc în piept, aerul a ce va fi să fie.

Observații

[←1]

Este vorba despre Sonata pentru pian nr. 31, op. 110 în la bemol major.

[←2]

A zecea zi din prima lună a calendarului musulman, o sărbătoare care comemorează martiriul lui Hussein ibn Ali, nepotul lui Muhammad, în bătălia de la Karbala (680). Ashura este sărbătoare naţională în multe ţări musulmane.

[←3]

Roman celebru al scriitorului chilian Roberto Bolaño.

[←4]

Adeptă a luddismului, mişcare de protest a muncitorilor englezi din a doua jumătate a sec. al XVIII-lea şi prima jumătate a sec. al XIX-lea, manifestată prin distrugerea maşinilor; aici, prin extensie, aversiune faţă de progresul industrial şi tehnologic.

[←5]

Poezii preţuite ca fiind cele mai bune exemple de poezie arabă din perioada preislamică, considerate demne de a fi înscrise cu litere de aur pe pânză de in copt şi agăţate pe pereţii templului Kaaba din Mecca; de aici vine denumirea lor generică de poeme/ode suspendate.

[←6]

Iată omul (în lat., în orig.).

[←7]

Titlu dobândit de musulmanii care reuşesc să facă un pelerinaj la Mecca, act de veneraţie considerat al cincilea stâlp al Islamului şi pe care orice credincios musulman ar trebui să-l facă măcar o dată în viaţă.

[←8]

Parafrază după Faptele Sfinţilor Apostoli, 17:28 – „Căci în El trăim şi ne mişcăm şi suntem, precum au zis şi unii dintre poeţii voştri: căci al Lui neam şi suntem“.)

[←9]

Zeiţa Nopţii, în mitologia greacă.

[←10]

Grandoare (în fr., în orig.).

[←11]

Medicament ce este, la bază, un izomer al amfetaminei, prescris în tratarea ADHD la copii şi adulţi.

[←12]

Cartier din sudul Beirutului, situat în imediata vecinătate a taberei de refugiaţi Shatila.

[←13]

Brand de medicamente care tratează simptome ale gripei.

[←14]

Lat. Bougainvillea spectabilis, sau floarea de hârtie, arbust cățărător cu flori strălucitor colorate, care conferă un aspect mediteranean oricărui spaţiu.

[←15]

Însemn heraldic reprezentând un crin stilizat (în fr., în orig.).

[←16]

Ultimul vers din poemul „Cosmopolite“ de Durs Grünbein.

[←17]

În limba engleză, povestirea Streets of Crocodiles a fost inclusă în vol. The Cinnamon Shops (Prăvăliile de scorţişoară). În traducere românească, a fost inclusă în vol. Manechinele, Polirom, Iaşi, 2004.

[←18]

Acoperământ tradiţional pentru cap purtat de bărbaţii arabi.

[←19]

Roman cu pronunţat caracter antifascist scris de Alberto Moravia în 1947.

[←20]

Coţofană, austeritate, a râvni.

[←21]

Termen care se referă la războiul civil din Iordania, început în septembrie 1970 şi încheiat în iulie 1971.

[←22]

Termen folosit în limba ebraică pentru a-i desemna pe evreii care locuiau în Palestina înainte de înfiinţarea statului Israel.

[←23]

Denumirea în arabă a exodului arabilor palestinieni, când peste 700.000 de oameni au fost siliţi să fugă sau au fost alungaţi din casele lor în timpul războiului arabo-israelian (1948).

[←24]

Gherile arabe care acţionează în principal împotriva Israelului.

[←25]

Referire la filmul Jaws (Fălci), titlul unei celebre producţii cinematografice americane din 1975, în regia lui Steven Spielberg.

[←26]

Versuri din poemul „Ecstasy“ de John Donne (1572-1631).

[←27]

Roman de Erica Jong apărut în 1973, devenit faimos datorită controversei stârnite de atitudinea faţă de sexualitatea feminină.

[←28]

Aluzie la personajele principale din celebrul roman Lolita de Vladimir Nabokov.

[←29]

Fragmentele citate au fost preluate din traducerea lui Horia-Florian Popescu apărută la Editura Polirom, Iaşi, 2003, p. 13.

[←30]

Direcţia în care se află templul Kaaba, cu faţa spre care stau musulmanii atunci când îşi fac rugăciunile zilnice.

[←31]

Nod menit să scurteze parâma.

[←32]

The Ashley Book of Knots, enciclopedie scrisă şi ilustrată de Clifford W. Ashley, publicată prima oară în 1944 şi rămasă o lucrare de referinţă în domeniu.

[←33]

Fragment din „Sonetul IX“, din vol. Sonete către Orfeu.

[←34]

Versuri din „I Sit by the Window“ („Stau la fereastră“) de Joseph Brodsky.

[←35]

Ultimul vers din poemul „Torsul arhaic al lui Apolo“ de Rainer Maria Rilke.

[←36]

Stil scriitoricesc caracterizat prin amestecul cuvintelor şi formelor limbii naţionale cu cuvinte latineşti, latinizante sau cu alte cuvinte străine.

[←37]

Fragment din Paradisul pierdut de John Milton.

[←38]

Fragment din „Vanitatea dorinţelor omeneşti“ de Samuel Johnson, versurile 13-14.

[←39]

Fragment din „Ozymandias“ de Shelley. Poezia amintită are ca temă vremelnicia şi zădărnicia puterii şi onorurilor.

[←40]

Numele eroinei timide şi temătoare din romanul Mansfield Park de Jane Austen.

[←41]

Capot (în fr., în orig.).

[←42]

Specie de banane care se consumă gătite.

[←43]

Produs de patiserie cu umplutură de brânză, însiropat.

[←44]

Giovanni’s Room, roman din 1956 de James Baldwin, şi Corydon de André Gide au ca temă homosexualitatea.

[←45]

Denumire generică pentru unele dansuri disco foarte populare în anii ’70.

[←46]

Fragment din „Tithonus“ de Alfred Tennyson.

[←47]

Vers din „Tithonus“ de Alfred Tennyson.

[←48]

Eid al-Adha (Sărbătoarea sacrificiului), una dintre cele două mari sărbători religioase anuale din lumea musulmană, care cinsteşte dorinţa lui Ibrahim de a-şi sacrifica propriul fiu (Ismail) în semn de supunere faţă de porunca lui Dumnezeu; Dumnezeu îl împiedică să-şi ducă jertfa până la capăt, oferindu-i în schimb un miel pentru sacrificiu.

[←49]

Roman publicat în 1936 în Anglia, unul dintre primele romane scrise de un scriitor cunoscut în care se vorbeşte explicit despre homosexualitate.

[←50]

Aluzie la scandalul creat în jurul închisorii din oraşul irakian Abu Gahrib în vara anului 2003, când au fost făcute publice rapoarte privind abuzurile şi încălcările drepturilor omului comise de armata americană şi aliaţii acesteia asupra prizonierilor încarceraţi aici.

[←51]

Kool-Aid este o pudră cu diverse arome din care se obţine o băutură răcoritoare foarte populară în SUA. Expresia „a bea Kool-Aid“ este folosită, cu conotaţie negativă, pentru a denumi o persoană sau un grup cu anumite convingeri, uneori chiar periculoase, netrecute prin filtrul judecăţii, de multe ori sub presiunea celor din jur.

[←52]

Denumirea sub care este cunoscută o serie de experimente de psihologie socială întreprinse de psihologul Stanley Milgram la Universitatea Yale în iulie 1961.

[←53]

Vers din „In memoriam“ de Alfred Tennyson.

[←54]

Distilat de struguri, înnobilat cu seminţe de anason; băutura alcoolică naţională în Liban.

[←55]

Simptom important al depresiei, manifestat prin incapacitatea unei persoane de a simţi plăcere în cursul unor experienţe care ar trebui să determine plăcere.

[←56]

Fragment din „Happiness Writes White“.

[←57]

Finalul „Paradisului“, în traducerea Etei Boeriu, v. Dante Alighieri, Divina comedie, Ed. Minerva, Bucureşti, BPT, p. 300.

[←58]

Titlul original Lana: The Lady, the Legend, the Truth, carte autobiografică a actriţei americane Lana Turner, publicată în 1982.

[←59]

Kiri Te Kanava (n. 1944), Victoria de los Ángeles (1923-2005), cântăreţe de operă.

[←60]

Fragment din aria Vissi d’arte (Am trăit pentru artă) din opera Tosca de Giaccomo Puccini.

[←61]

N-am trăit pentru iubire (în it., în orig.).

[←62]

Eu, cea mai rea dintre toate (în sp., în orig.), titlul filmului realizat în 1990 despre călugăriţa spaniolă Juana Inéz de la Cruz care s-a născut şi a trăit în Mexic în sec. al XVII-lea şi a fost o poetă autodidactă, renumită în epocă pentru inteligenţa şi cunoştinţele sale extrem de vaste. Titlul filmului este inspirat de un document semnat astfel de ea, în care, ca urmare a presiunilor Bisericii Catolice aflate în plină perioadă a activităţii Inchiziţiei, recunoştea că merită osânda veşnică.

[←63]

Versuri din poezia „Si te quieres matar, ¿por qué no te quieres matar?“ („Dacă vrei să te omori, cum se face că nu vrei să te omori?“) de Fernando Pessoa ca Álvaro de Campos.

[←64]

Fragment din „High Windows“ („Ferestre înalte“) de Philip Larkin.

[←65]

Un fapt împlinit (în fr., în orig.).

[←66]

Clişeu (în fr., în orig.).

[←67]

Joc de cuvinte intraductibil în limba română, pornind de la faptul că în limba engleză cuvântul web, pe lângă sensul secundar din domeniul informaticii, înseamnă şi pânză de păianjen.

[←68]

O gafă (în fr., în orig.).

[←69]

Frumoasa (în fr., în orig.).

[←70]

Salată specifică zonei mediteraneene, îndeosebi în bucătăria libaneză, care se prepară din bucăţi de lipie şi diferite legume şi verdeţuri, asezonate cu ulei de măsline, zeamă de lămâie şi condimente.

[←71]

Referire la Héloïse d'Argenteuil (1100?-1164), călugăriţă şi scriitoare franceză, faimoasă pentru povestea de dragoste şi corespondenţa cu filosoful, teologul şi logicianul francez Pierre Abélard (1079-1142).

[←72]

Vers din poemul „Ode on a Grecian Urn“ („Odă la o urnă grecească“).

[←73]

Prescurtare de la Midwestern United States, în traducere Vestul Mijlociu al SUA.

[←74]

Aluzie la titlul albumului din 1967 al trupei Beatles, Sgt. Pepper’s Lonely Hearts Club Band, mai precis la coperta extrem de colorată a albumului.

[←75]

N-am existat, am existat, nu exist, nu-mi pasă (în lat., în orig.), sintagmă-epitaf al lui Epicur, găsită apoi pe numeroase pietre de mormânt din Imperiul Roman.

[←76]

Malcolm Lowry (1909-1957), poet şi romancier englez, celebru mai ales pentru Sub vulcan, romanul său din 1947; se spune că această poezioară ar fi epitaful său, scris chiar de el, dar ea nu apare pe piatra lui funerară.

[←77]

Aluzie la poemele „Lisbon Revisited (1923)“ („Lisabona rememorată (1923)“) şi „Lisbon Revisited (1926)“ („Lisabona rememorată (1926)“) de Fernando Pessoa sub pseudonimul Álvaro de Campos.

[←78]

Mătuşă, tanti (în fr., în orig.).

[←79]

Melci (în fr., în orig.).

[←80]

Zeul fenician al vindecării, în antichitate zeul tutelar al oraşului Sidon, actualmente Saïda din Liban.

[←81]

Zeiţă a fertilităţii, divinitate feminină supremă la diverse popoare din Orientul Apropiat şi bazinul mediteraneean, preluată de greci sub numele de Afrodita şi cunoscută la egipteni sub numele de Iştar.

[←82]

Vers din „The Bust of Tiberius“ („Bustul lui Tiberius“) de Joseph Brodsky.

[←83]

Localitate de pe teritoriul fostei regiuni Galiţia, actualmente în vestul Ucrainei.

[←84]

Veşnic copil (în lat., în orig.).

[←85]

Cu titlul original Imitation of Life (1959), adaptare cinematografică a romanului omonim publicat de Fannie Hurst în 1933, dramă romantică americană regizată de Douglas Sirk, avându-i în rolurile principale pe Lana Turner şi John Gavin.

[←86]

Cu titul original Terms of Endearment (1983), comedie sentimentală regizată de James L. Brooks, cu un scenariu adaptat după romanul omonim al scriitorului american Larry McMurtry şi avându-i în rolurile principale pe Jack Nicholson şi Shirley MacLaine.

[←87]

Cu titlul original The Color Purple (1985), adaptare cinematografică în regia lui Steven Spielberg a romanului epistolar omonim scris de Alice Walker şi avându-i în rolurile principale pe Danny Glover şi Whoopie Goldberg.

[←88]

Fragment din Romeo şi Julieta de William Shakespeare.

[←89]

Atât scriitorul israelian David Grossman, cât şi scriitorul rus Vasili Grossman au avut, fiecare la timpul său, unele probleme de ordin politic cu regimurile aflate la conducere în ţările lor.

[←90]

Referinţă la cartea sa Mai este oare acesta un om? (1947), în care relatează despre perioada petrecută în lagărul de la Auschwitz.

[←91]

Titlul cunoscut în versiune engleză pentru volumul Pożegnanie z Marią (Adio, Maria), colecţie de povestiri ale scriitorului polonez Tadeusz Borowski (1922-1951), inspirate de propria experienţă ca deţinut în lagărul Auschwitz.

[←92]

Titlul original – Sorstalanság, romanul de debutul al scriitorului maghiar Imre Kertész.

[←93]

Ota Pavel (născut Otto Popper) (1930-1973), scriitor, jurnalist şi reporter sportiv ceh; titlul original al cărţii de memorii menţionate aici este Jak jsem potkal ryby (apariţie postumă, în 1974).

[←94]

Versuri din „Sonetul IV“.

[←95]

Lumea ca voinţă şi reprezentare (în fr., în orig.), lucrare fundamentală a filosofului german Arthur Schopenhauer.

[←96]

Etica (în fr., în orig).

[←97]

Simplu, fără fasoane (în fr., în orig.).

[←98]

Afurisire, anatemă, excludere din comunitatea evreiască.

[←99]

Versuri din „I Sit by the Window“ („Stau la fereastră“) de Joseph Brodsky.

[←100]

Cuvânt fără semnificaţie lingvistică inventat de personajul din romanul Foamea de Knut Hamsun.

[←101]

Denumirea unei figuri de balet (în fr., în orig.).

[←102]

Ajutor! (în fr., în orig.).

[←103]

Numele de scenă al lui Amal al-Atrash (1912-1944), cântăreaţă şi actriţă de origine siriană, singura voce feminină din muzica arabă care a reprezentat o concurenţă reală pentru celebra Oum Kalthoum. Moartea ei misterioasă a dat naştere unor zvonuri legate de un presupus rol de spionaj în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

[←104]

Vers din poemul „Aşteptându-i pe barbari“ de K.P. Kavafis.

[←105]

Versuri din poemul „Snowflakes“ („Steluţe de nea“) de H.W. Longfellow.

[←106]

Élisée Reclus (1830-1905), renumit geograf, scriitor şi anarhist francez, autor al unei monumentale lucrări de geografie, în 19 volume, La Nouvelle Géographie universelle, la terre et les hommes.

[←107]

Denumire populară pentru Callistemon spp., arbust decorativ originar din Australia, cu frunze eliptice, verde-închis, şi flori cilindrice, roşii, asemănătoare unei perii.

[←108]

Versuri din tragedia Regele Lear de William Shakespeare.

[←109]

Titlul original al primului volum al romanului În căutarea timpului pierdut, apărut în limba română ca Swann (în fr., în orig.).

[←110]

Titlul original al volumului II al romanului În căutarea timpului pierdut, apărut în limba română ca La umbra fetelor în floare (în fr., în orig.).

[←111]

O fărâmă (în fr., în orig.).

[←112]

Versuri din „Balada bătrânului marinar“ de S.T. Coleridge.

[←113]

Susţinători ai ideologiei numite Ba'athism (din cuvântul arab al-ba'ath, însemnând „renaştere, reînviere"), care promovează ideea creării unui stat arab unit sub conducerea unui partid de avangardă, printr-o guvernare revoluţionară progresistă.

[←114]

Începutul poemului cu acelaşi titlu de Corneille – „o, mânie! o, disperare! o, bătrâneţe vrăjmaşă!“ (în fr., în orig.).

[←115]

Sati sau suttee, ritual funerar hindus de ardere a soţiei odată cu soţul decedat.

[←116]

Fragment din „Sonetul LXV“ de William Shakespeare.

[←117]

1 Corinteni, 11:6.

[←118]

1 Corinteni, 11:4-5.

[←119]

Versuri din „Balada bătrânului marinar“ de S.T. Coleridge.

[←120]

Adaptare la feminin a versurilor cântecului intitulat „I'm gonna wash that man right outa my hair“ („O să-mi spăl bărbatul ăla din păr“) din musicalul South Pacific (1949).

[←121]

Aluzie la Stepford Wives (Nevestele din Stepford), titlul unui roman satiric de Ira Levin apărut în 1972; soţiile din idilicul orăşel fictiv Stepford, înzestrate cu calităţi deosebite, mai ales frumuseţe, obsesie pentru treburile casnice şi supunere faţă de soţi, îi fac pe protagonişti să suspecteze că ele sunt, de fapt, nişte roboţi. În tablourile cu animale ale pictorului american Edward Hicks (1780-1849) la care se face referire, animalele de pradă sunt înfăţişate în peisaje idilice şi în posturi nenaturale, liniştite şi docile alături de erbivore.

[←122]

Versuri din „I Sit by the Window“ („Stau la fereastră“) de Joseph Brodsky.

[←123]

Aluzie la versurile „I am aweary, aweary, / I would that I were dead! („Sunt epuizată, epuizată, aş vrea să fiu moartă!“) din poemul „Mariana“ de A. Tennyson.

[←124]

Toate dimineţile lumii (în fr., în orig.), titlul unui roman de Pascal Quignard, apărut în 1991.

[←125]

Fragment din Paradisul pierdut de John Milton.

[←126]

Fragment din tragedia Macbeth de William Shakespeare.

[←127]

Versuri din poemul „The Charge of the Light Brigade“ („Şarja brigadei uşoare“) de Alfred Tennyson.

[←128]

Fragment din „Elegia XIII“, „His Parting From Her“ („Despărţirea lui de ea“) de John Donne.

[←129]

Fragment din „Prometheus Unbound“ („Prometeu descătuşat“) de Percy B. Shelley.

[←130]

Diane Arbus, născută Nemerov (1923-1971), scriitoare şi fotografă americană, celebră pentru fotografiile ei alb-negru înfăţişând pitici, giganţi, transsexuali, nudişti, artişti de circ; suferea de frecvente crize de depresie şi s-a sinucis tăindu-şi venele cu o lamă, după ce a înghiţit barbiturice.

[←131]

Mark Rothko (1903-1970), pictor expresionist abstract american de origine rusă; s-a sinucis tăindu-şi venele după ce a luat o supradoză de antidepresive.

[←132]

Jean Améry (născut Hanns Chaim Mayer, 1912-1978), eseist austriac a cărui operă a fost adesea influenţată de experienţa personală din timpul celui de-al Doilea Război Mondial, când a fost reţinut şi torturat de Gestapo şi încarcerat mai mulţi ani în lagărele naziste de la Auschwitz, Buchenwald şi Bergen-Belsen, eliberat din acesta din urmă în 1945.

[←133]

Arshile Gorky (născut Vosdanig Manoug Adoian, 1904-1948), pictor american de origine armeană care a influenţat expresionismul abstract şi a cărui operă a fost marcată de experienţele personale din timpul genocidului armenilor.

[←134]

Jan Potocki (1761-1815), nobil polonez, figură legendară în ţara sa, cu preocupări diverse: etnolog, lingvist, egiptolog, geograf, om politic, faimos pentru romanul său Manuscrisul găsit la Saragosa.

[←135]

Denumire comercială pentru folia alimentară.

[←136]

Referire la şavuot sau „sărbătoarea săptămânilor“, numită şi Festivalul secerişului sau Ziua primelor roade, importantă sărbătoare la evrei, care celebrează dăruirea Torei pe Muntele Sinai.

[←137]

Aluzie la filmele The Nun’s Story (Povestea călugăriţei, 1959) cu Audrey Hepburn, respectiv Two Mules for Sister Sara (Doi catâri pentru măicuţa Sara, 1970) cu Shirley MacLaine.

[←138]

Versuri din poemul „Tabacaria“ („Tutungeria“) de Fernando Pessoa sub pseudonimul Álvaro de Campos.

[←139]

Roman al scriitorului maghiar Péter Nádas.

[←140]

Aluzie la o expresie din limba engleză având la bază poemul „Balada bătrânului marinar“ de Coleridge; un om de pe un vas ucide un albatros, care îi este apoi agăţat la gât, semn că fapta sa a atras ghinionul asupra tuturor.

[←141]

Titlul original A House for Mr. Biswas, primul roman (1961) devenit celebru în plan internaţional al lui V.S. Naipaul (n. 1932), scriitor britanic născut în Trinidad-Tobago, laureat al Premiului Nobel în 2001.

[←142]

Titlul original A Room of One's Own, roman de Virginia Woolf.

[←143]

Fragment din „Sonetul LXV“ de William Shakespeare.

Table of Contents

Observații

Table of Contents

Observații 290